

ΙΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ ΣΤΟΡΙΑ

ΣΕΙΡΑ **ΜΕΓΑΛΕΣ ΜΑΧΕΣ**

ΣΠΑΝΙΟ
ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΟ
ΥΛΙΚΟ

ΠΡΩΤΟΤΥΠΟΙ
ΧΑΡΤΕΣ

ΚΑΤΑΤΟΠΙΣΤΙΚΟΙ
ΠΙΝΑΚΕΣ

ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΕΣ
ΑΝΑΠΑΡΑΣΤΑΣΕΙΣ
ΣΤΟΛΩΝ

ΕΓΧΡΩΜΑ ΣΧΕΔΙΑ
ΑΡΜΑΤΩΝ
ΚΑΙ ΟΧΗΜΑΤΩΝ

Ο ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΣΤΡΑΤΟΣ ΚΑΙ ΤΟ ΕΠΟΣ ΤΗΣ Β. ΗΠΕΙΡΟΥ (1940-41)

- ΑΝΑΛΥΤΙΚΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ
- Η ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΚΑΙ Η ΠΡΟΠΑΡΑΣΚΕΥΗ ΤΟΥ ΕΣ
- ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΠΥΡΟΒΟΛΙΚΟ • ΦΟΡΗΤΟΣ ΟΠΛΙΣΜΟΣ
- ΑΡΜΑΤΑ ΚΑΙ ΟΧΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΕΣ • ΤΟ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΟ ΠΑΡΑΣΚΗΝΙΟ
- ΟΙ ΑΝΤΙΠΑΛΟΙ ΔΙΟΙΚΗΤΕΣ • ΒΙΒΛΙΟΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ

100 ΣΕΛΙΔΕΣ

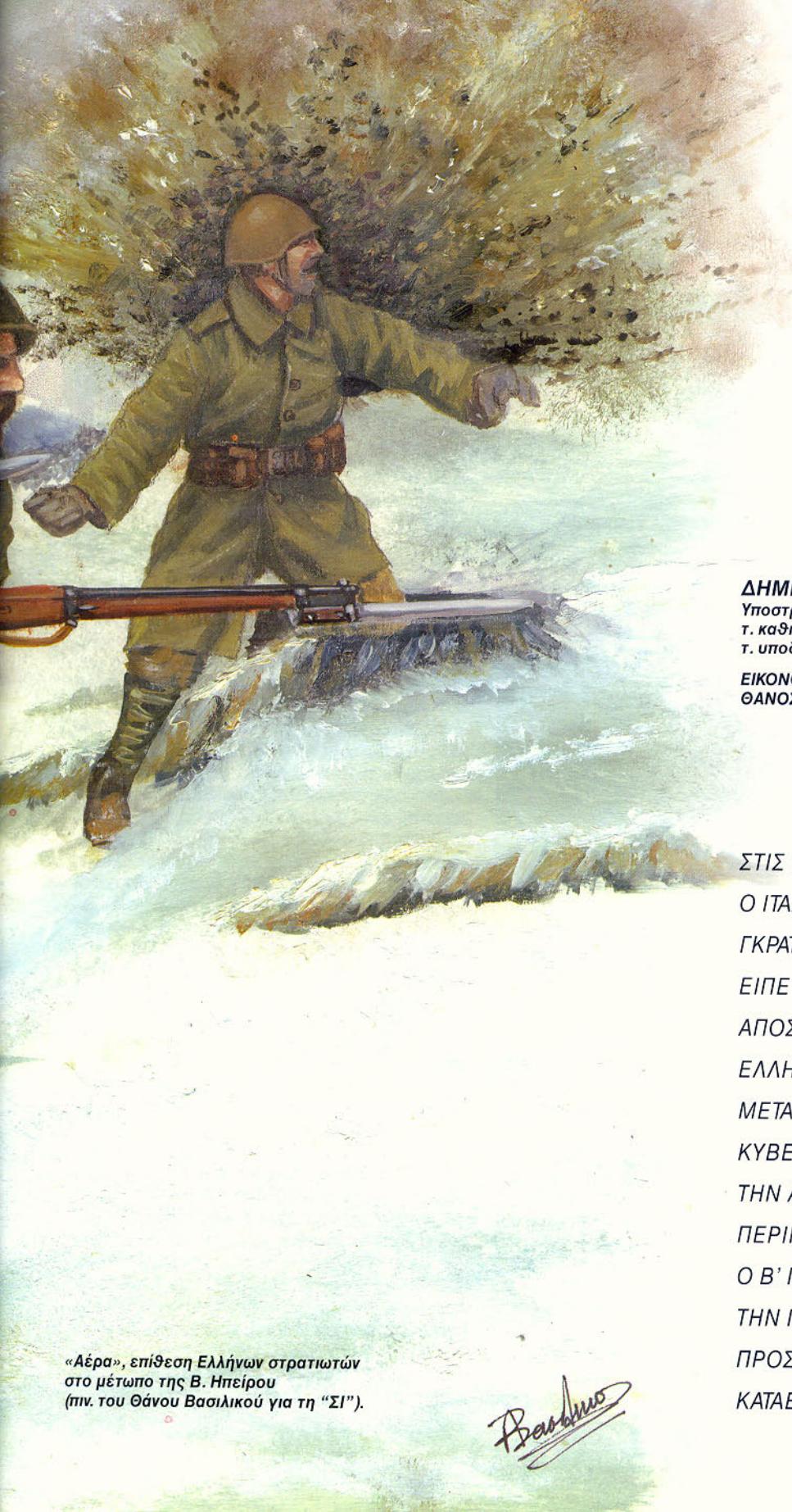
3

Ο ΕΛΛΗΝΟΪΤΑΛΙΚΟΣ

ΟΙ ΧΕΡΣΑΙΕΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ

ΠΟΛΕΜΟΣ 1940-41

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΓΕΔΕΩΝ

Υποστράτηγος ε.α.

τ. καθηγητής στρατιωτικής ιστορίας ΣΣΕ

τ. υποδιευθυντής ΔΙΣ

ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΣΗ - ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΓΙΑ ΤΗ "ΣΙ":
ΘΑΝΟΣ ΒΑΣΙΛΙΚΟΣ

5

ΣΤΙΣ 03.00 ΤΗΣ 28ης ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ,
Ο ΙΤΑΛΟΣ ΠΡΕΣΒΗΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ,
ΓΚΡΑΤΣΙ, ΕΚΤΕΛΩΝΤΑΣ ΟΠΩΣ Ο ΙΔΙΟΣ
ΕΙΠΕ ΜΙΑ ΑΠΟ ΤΙΣ ΠΙΟ ΕΠΑΙΣΧΥΝΤΕΣ
ΑΠΟΣΤΟΛΕΣ ΤΟΥ, ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΕ ΣΤΟΝ
ΕΛΛΗΝΑ ΠΡΩΘΥΠΟΥΡΓΟ ΙΩΑΝΝΗ
ΜΕΤΑΞΑ ΤΟ ΤΕΛΕΣΙΓΡΑΦΟ ΤΗΣ
ΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ ΤΟΥ ΓΙΑ ΝΑ ΕΙΣΠΡΑΞΕΙ
ΤΗΝ ΑΝΑΜΕΝΟΜΕΝΗ ΣΕ ΤΕΤΟΙΕΣ
ΠΕΡΙΠΤΩΣΕΙΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΑΠΑΝΤΗΣΗ.
Ο Β' ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ ΚΤΥΠΗΣΕ
ΤΗΝ ΠΟΡΤΑ ΚΑΙ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ, ΠΑΡΑ ΤΙΣ
ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΕΣ ΤΙΣ ΟΠΟΙΕΣ Η ΧΩΡΑ ΕΙΧΕ
ΚΑΤΑΒΑΛΕΙ ΓΙΑ ΝΑ ΤΟΝ ΑΠΟΦΥΓΕΙ.

«Αέρα», επίθεση Ελλήνων στρατιωτών
στο μέτωπο της Β. Ηπείρου
(πιν. του Θάνου Βασιλικού για τη "ΣΙ").

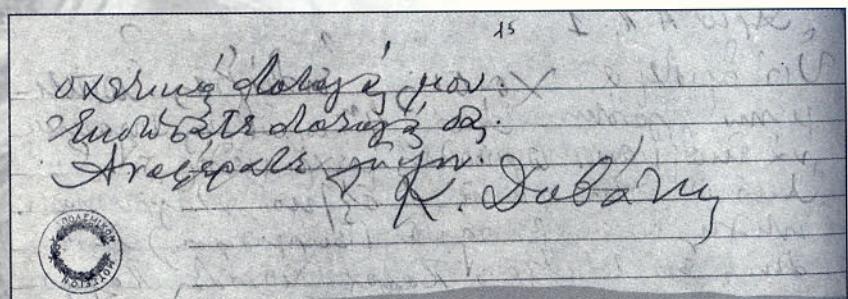
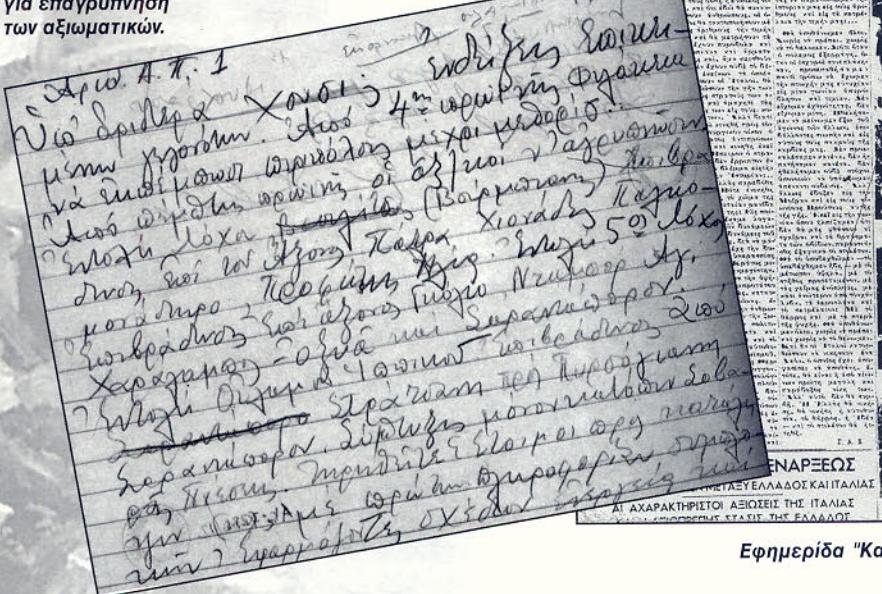
Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ

ΤΟ ΕΛΛΑΣ ΕΥΡΙΣΚΕΤΑΙ ΑΠΟ ΧΩΣ ΕΙΣ ΠΟΛΕΜΟΝ ΜΕ ΤΗΝ ΙΤΑΛΙΑΝΟΥ ΣΥΣΣΩΜΟΝ, ΜΝΗΜΟΝ ΤΩΝ ΠΑΡΑΔΟΣΕΩΝ ΤΟΥ, ΕΙΣ ΤΑΣ ΕΠΑΛΣΕΙΣ! ΟΙ ΗΡΩΕΣ ΤΟΥ ΚΑΠΟΡΕΤΤΟ, ΑΠΑΤΟΝΕΣ ΣΕ ΠΑΝΤΟΤΕ, ΕΠΕΤΕΙΩΣΑΝ ΗΜΙΣΕΙΑΝ ΔΡΑΝ ΕΝΟΡΙΤΕΡΟΝ ΤΗΣ ΕΚΠΝΟΗΣ ΤΟΥ ΤΕΛΕΣΙΓΡΑΦΟΥ Ο ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΛΑΟΣ ΚΑΕΙΤΑΙ ΔΙ ΕΜΠΕΥΖΜΕΝΟΝ ΔΙΑΓΓΕΛΜΑΤΟΝ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΚΥΒΕΡΝΗΤΟΥ ΝΑ ΠΡΑΞΗ ΤΟ ΚΑΒΗΚΟΝ ΤΟΥ ΣΕΒΗΝΙΚΟΣ ΣΤΡΑΤΟΣ ΜΑΧΟΜΕΝΟΣ ΗΡΩΓΟΣ ΕΙΣ ΤΑ ΕΛΛΗΝΟΑΛΒΑΝΙΚΑ ΣΥΝΟΡΑ ΑΜΥΝΕΤΑΙ ΜΕΤ' ΕΠΙΚΟΥ ΒΑΡΡΟΥ ΤΟΥ ΠΑΤΡΟΥ ΕΦΑΡΟΥΣ ΑΕΡΟΠΟΡΙΚΑΙ ΕΠΙΔΡΟΜΑΙ ΕΝΑΝΤΙΟΝ ΤΩΝ ΠΑΤΡΩΝ, ΟΥΝΟΥ ΕΣΗΜΕΙΩΣΑΝ ΒΥΜΑΤΑ, ΤΗΣ ΚΟΡΙΝΘΟΥ, ΤΗΣ ΕΛΕΥΣΙΝΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΤΑΤΟΥΟΥ

ΤΟ ΣΤΙΛΕΤΟΝ

Χειρόγραφο σημείωμα
του συνταγματάρχη Κωνσταντίνου
Δαβάκη λίγες ώρες πριν
από την έναρξη του πολέμου.
Διέτασσε περπολίες από τις 04.00
και ταυτόχρονα έδινε εντολή
για επαγρύπνηση
των αξιωματικών.

Εφημερίδα "Καθημερινή", 29/10/40. Δεύτερη ημέρα του πολέμου.

Στις 04.45 της 28ης Οκτωβρίου 1940, ο διοικητής της VIII Μεραρχίας Πεζικού στην Ηπειρο, υποστράτηγος Χαράλαμπος Κατσιμήτρος, εξέδωσε την παρακάτω λακωνική διαταγή προς τις μονάδες της Μεραρχίας του:

"Ο Ιταλός πρέσβυς εζήτησεν από την Κυβέρνηση να διέλθουν σήμερον, την θην πρωινήν ώραν, ιταλικά στρατεύματα δια του εδάφους μας.

-Η Κυβέρνηση απέρριψε την αίτησιν ταύτην και διέταξε αντίστασιν μέχρις εσχάτων.

-Εφαρμόσατε σχέδιον ενεργείας και λάθετε μέτρα προς αποφυγήν αρπαγής φυλακίων".

Η διαταγή αυτή εκδόθηκε μία ώρα και ένα τέταρτο πριν από την επίσημη εκπνοή του τελεσιγράφου των Ιταλών, αλλά στην πραγματικότητα μόλις τρία τέταρτα της ώρας πριν από την έναρξη της ιταλικής εισβολής, η οποία πραγματοποιήθηκε στις 05.30 της 28ης Οκτωβρίου 1940. Η VIII Μεραρχία μόλις που είχε

προλάβει να ενημερώσει τα τμήματά της. Αυτό όμως δεν σήμαινε ότι δεν ήταν έτοιμη να αντιμετωπίσει την επίθεση.

Το σχέδιο το οποίο ανέφερε ο Κατσιμήτρος στη διαταγή του είχε αρχίσει να συντάσσεται από τότε που οι Ιταλοί κατέλαβαν την Αλβανία (Απρίλιος 1939). Το Γενικό Επιτελείο Στρατού συνέταξε το Σχέδιο IB το οποίο ήταν κατά βάση αμυντικό και για τη σύνταξη του ελήφθη υπόψη η πολιτικοστρατιωτική κατάσταση στα Βαλκάνια και η υπεροχή των πιθανών αντιπάλων (Ιταλίας και Βουλγαρίας) σε αεροπορία και άρματα. Το σχέδιο προέβλεπε σε πρώτη φάση άμυνα στις παραμεθόριες περιοχές με τις δυνάμεις οι οποίες θα διετίθεντο εκεί. Σε δεύτερη φάση, μετά την ολοκλήρωση της επιστράτευσης και της στρατηγικής συγκέντρωσης των ελληνικών δυνάμεων, προβλεπόταν ανάλογα με την κατάσταση η ανάληψη επιθετικής ενέργειας στο μέτωπο της Αλβανίας στην περιοχή της Κορυτσάς.

Το τίμημα για την υλοποίηση του σχεδίου αυτού ήταν βαρύ: προβλεπόταν η παραχώρηση στον εχθρό ολόκληρης της περιοχής της Ηπείρου μέχρι τον ποταμό Αραχθό και της Δυτικής Μακεδονίας μέχρι το όρος Βέρμιο, προκειμένου να εξασφαλισθεί ο απαιτούμενος χρόνος για τη συγκέντρωση του στρατού. Η κύρια άμυνα προβλεπόταν στη φυσικά ισχυρή τοποθεσία ποταμός Αραχθός - Ζυγός Μετσόβου - ποταμός Αλιάκμονας - όρος Βέρμιο. Στην Ανατολική Μακεδονία το σχέδιο προέβλεπε την εξασφάλιση της οχυρωμένης τοποθεσίας όρος Μπέλες - ποταμός Νέστος.

Ελληνας στρατιώτης πάνω σε ένα ιταλικό εγκαταλειμμένο άρμα μάχης CV-33. Στις 3 Νοεμβρίου οι ελληνικές δυνάμεις στο Καλπάκι αντιμετώπισαν με επιτυχία μια έφοδο 50-60 τέτοιων αρμάτων και κατέστρεψαν εννέα από αυτά. Η επιτυχία αυτή διαδόθηκε σε όλο το μέτωπο και εξύψωσε το ηθικό των μαχητών.

Ομως τον Σεπτέμβριο του 1939 είχαν επιστρατευθεί οι σχηματισμοί οι οποίοι βρίσκονταν απέναντι από τα αλβανικά σύνορα, δηλαδή η VIII Μεραρχία Πεζικού της Ηπείρου και η IX Μεραρχία Πεζικού, καθώς και η IV Ταξιαρχία Πεζικού της Δυτικής Μακεδονίας. Επειτα από αυτό, το ΓΕΣ τροποποίησε το Σχέδιο IB και εξέδωσε μια παραλλαγή του την οποία ονόμασε Σχέδιο IBα, ενώ ακολούθησε και νέα παραλλαγή, το Σχέδιο IB6. Με το νέο σχέδιο προβλεπόταν άμυνα ολόκληρου του ελληνικού χώρου επί της γραμμής αμύνης των συνόρων. Καθώς, όπως θα αναφερθεί παρακάτω, οι πρώτες μάχες ήταν και οι αποφασιστικές, και επειδή η πρώτη μεγάλη μάχη δόθηκε και στέφθηκε με επιτυχία στην Ηπειρο, θα εκτεθεί με μεγαλύτερη λεπτομέρεια η σχεδίαση της άμυνας στον χώρο αυτόν.

Στην VIII Μεραρχία Ηπείρου είχαν διοθεί διαδοχικά οι παρακάτω αποστολές:

● Στις 4 Μαΐου 1939 (Σχέδιο IB): Κάλυψη του αριστερού του Θεάτρου Δυτικής Μακεδονίας (ΘΔΜ) από την κατεύθυνση Ιωάννινα – Ζυγός Μετσόβου. Απαγόρευση των οδεύσεων από την Ηπειρο προς την Αιτωλοακαρνανία (κύρια προσπάθεια).

● Την 1η Σεπτεμβρίου 1939 (Σχέδιο IBα): Ευρεία κάλυψη των Ιωαννίνων, απαγόρευση κατά το δυνατόν της ολοκλήρωσης κατάληψης από τον αντίπαλο της ηπειρωτικής ακτής και των στενών Κερκύρας, νότια του ποταμού Καλαμά.

● Στις 20 Απριλίου 1940 (Σχέδιο IB6): Σε περίπτωση απόπειρας απόδασης στις ακτές της Ηπείρου να μεριμνήσει για την κάλυψη της επιστράτευσής της και μετά, ανάλογα με την κατάσταση, να εξασφαλίσει την αποστολή της σύμφωνα με το σχέδιο IB ή IBα, όπως θα καθοριζόταν με ειδικές διαταγές.

Σε κάθε περίπτωση, βασική αποστολή της Μεραρχίας ήταν η κάλυψη του ΘΔΜ και η απαγόρευση των οδών προς την Αιτωλοακαρνανία. Με διαδοχικές γραπτές και προφορικές οδηγίες το ΓΕΣ παραχώρησε τελικά στον διοικητή της VIII Μεραρχίας, υποστράτηγο Χαράλαμπο Κατσιμήτρο, την πρωτοβουλία να επιλέξει εκείνος σε ποιο σημείο θα διεξήγει τον κύριο αμυντικό αγώνα. Επειτα από εκτιμήσεις όλων των παραγόντων, ο Κατσιμήτρος αποφάσισε να εγκατασταθεί αμυντικά στην τοποθεσία Καλπακίου (Ελαίας). Στην απόφαση αυτή κατέληξε για τους εξής λόγους:

● Η πιο πιθανή κατεύθυνση κύριας προσπάθειας των Ιταλών ήταν ο άξονας Αργυρόκαστρο – Καλπάκι – Ιωάννινα.
● Ο δεύτερος σε σημασία άξονας εισθολής από την Αλβανία στην Ηπειρο, δηλαδή ο άξονας Κορυτσά – Καλπάκι – Ιωάννινα, περνούσε και αυτός από το Καλπάκι.
● Προ της τοποθεσίας υπήρχε το έλος του ποταμού Καλαμά, το οποίο θα εμπόδιζε την κίνηση ιταλικών τεθωρακισμένων.

Στη συνέχεια θα εκτεθεί πώς υλοποιήθηκε το σχέδιο της VIII Μεραρχίας.

Ο αντιστράτηγος Αλέξανδρος Παπάγος. Αμέσως μετά την έναρξη της ιταλικής επίθεσης ανέλαβε την αρχηγία του κατά ξηράν Στρατού.

Ο διοικητής της VIII Μεραρχίας Πεζικού στην Ηπειρο, υποστράτηγος Χαράλαμπος Κατσιμήτρος.

Ελληνας Στρατιώτης Πεζικού.

Φέρει κράνος υπ. 1933, αυστριακής σχεδίασης φυσιγγιοθήκες, γυλιό μάχης και χλαίνη. Το χρώμα των επιρραμάτων του Πεζικού ήταν το κόκκινο και οι πεζοί ήταν εξοπλισμένοι κυρίως με τυφέκια Mannlicher Schoenauer υπ. 1903 και ξιφολόγχες υπ. 1903.

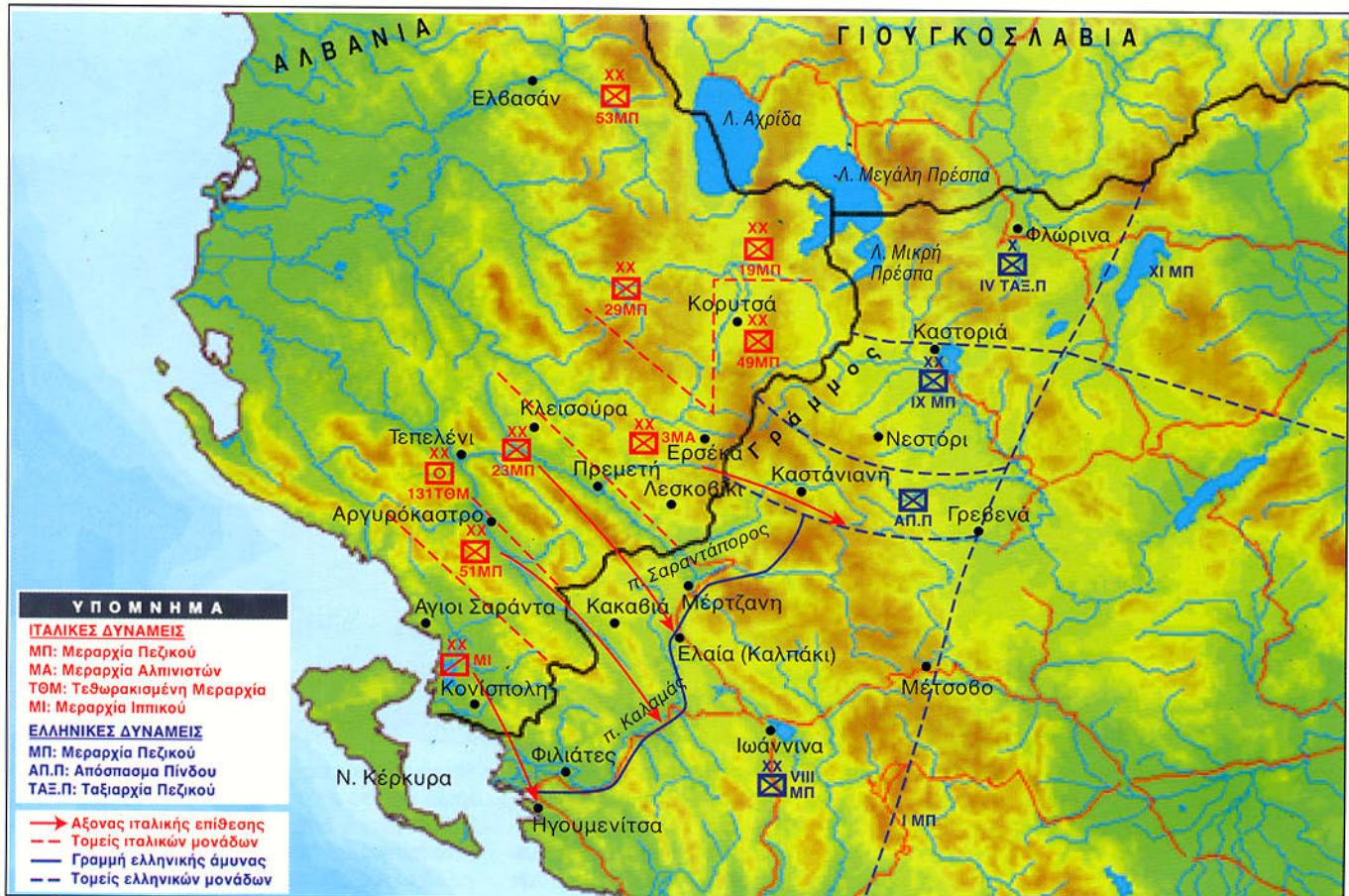

Ας επανέλθουμε στους Ιταλούς. Το Γενικό Σχέδιο Επιχειρήσεων κατά της Ελλάδας ήταν το "πνευματικό παιδί" του ανώτατου διοικητή Αλβανίας, στρατηγού Βισκόντι Πράσκα. Το ιταλικό πολεμικό σχέδιο προέβλεπε σε πρώτο στάδιο την αιφνιδιαστική κατάληψη της Ηπείρου και της Κέρκυρας. Σε δεύτερο στάδιο προέβλεπε την κατάληψη της Δυτικής Μακεδονίας. Μετά την εξασφάλιση των δύο αυτών περιοχών θα ακολουθούσε προέλαση προς Θεσσαλονίκη - Αθήνα με νέες δυνάμεις και τελικό σκοπό την κατάληψη ολόκληρης της χώρας. Με βάση αυτές τις γενικές οδηγίες ο Πράσκα συνέταξε το Γενικό Σχέδιο Επιχειρήσεων το οποίο εγκρίθηκε τελικά από το Ιταλικό Γενικό Επιτελείο. Το σχέδιο προέβλεπε σε πρώτη περίοδο τήρηση αμυντικής στάσης στην περιοχή ανατολικά της Κορυτσάς και επίθεση επί της γενικής κατεύθυνσης Καλπάκι - Ιωάννινα - Πρέβεζα, με ταυτόχρονη κάλυψη και υποβοήθηση της ενέργειας από την ορεινή κατεύθυνση Λεσκοβίκι - Σαμαρίνα - Μέτσοβο και από την παραλιακή κατεύθυνση με ταυτόχρονη κατάληψη της Κέρκυρας.

Κατά τη δεύτερη περίοδο προβλεπόταν επίθεση στην κατεύθυνση Κορυτσά - κοιλάδα ποταμού Αλιάκμονα - Θεσσαλονίκη, συνέχιση της προσπάθειας από Άρτα προς Αθήνα και παράλληλη δευτερεύουσα ενέργεια από το Μέτσοβο προς τον Θεσαλικό κάμπο.

Το σχέδιο συζητήθηκε στις 15 Οκτωβρίου 1940 στο Παλάτσο Βενέτσια της Ρώμης, παρουσία μεταξύ άλλων του ίδιου του Μουσολίνι, του υπουργού Εξωτερικών Τσιάνο, του στρατάρχη Μπαντόλιο αρχηγού Ενόπλων Δυνάμεων και φυσικά του αντιστράτηγου Βισκόντι Πράσκα, ο οποίος οραματίζοταν ήδη τον εαυτό του στρατηγό στην Πρέβεζα και στρατάρχη στην Αθήνα. Είναι χαρακτηριστικός ο τρόπος με τον οποίο ο Πράσκα περιέγραψε, όπως φανταζόταν εκείνος, τις επιχειρήσεις στην Ηπειρο:

"Το θέατρο επιχειρήσεων θα μας επιτρέψει να διεξάγουμε μια σειρά επιχειρήσεων κύκλωσης κατά των ελληνικών δυνάμεων που κατά τις εκτιμήσεις μας ανέρχονται σε 30.000 άντρες περίπου. Με τον τρόπο αυτόν θα μπορέσουμε να καταλάβουμε την Ηπειρο σε σύντομο χρόνο, δέκα με δεκαπέντε ημέρες. Η επιχείρηση αυτή - η οποία μπορεί να μας επιτρέψει να εξαφανίσουμε τις ελληνικές δυνάμεις - έχει προετοιμαστεί μέχρι την τελευταία λεπτομέρεια και είναι τέλεια όσο είναι ανθρώπινα δυνατόν. Η επιτυχία της θα επιφέρει βελτίωση της κατάστασής μας, θα μας δώσει πιο ασφαλή σύνορα και η κατοχή του λιμανιού της Πρέβεζας θα έχει ως αποτέλεσμα πλήρη αλλαγή της κατάστασής μας. Αυτή θα είναι η πρώτη φάση των επιχειρήσε-

ων... Το θηρικό των ανδρών μας είναι εξαιρετικό... Τα μόνα σημάδια απειθαρχίας στους αξιωματικούς και τους οπλίτες είναι αποτέλεσμα της υπερβολικής ανυπομονησίας τους να προχωρήσουν και να πολεμήσουν".

Για την υλοποίηση του σχεδίου κατά την πρώτη περίοδο οι Ιταλοί διέθεταν στην Αλβανία τις παρακάτω δυνάμεις:

- Ανώτατη Στρατιωτική Διοίκηση.
- XXV Σώμα Στρατού "Τσαμουριάς" υπό τον στρατηγό Κάρλο Ρόσι στο Θέατρο Ηπείρου το οποίο είχε τις παρακάτω μεραρχίες:
  - 23η Μεραρχία "Φεράρα" υπό τον στρατηγό Τζιανίνι, ανεπτυγμένη στην περιοχή Μέρτζανη – Πρεμετή με συνολική δύναμη 12.785 άνδρες, 60 πυροβόλα και 3.500 Αλβανούς.
  - 51η Μεραρχία "Σιένα" υπό τον στρατηγό Γκαμπούτι, ανεπτυγμένη στην περιοχή Κονίσπολη – Δέλβινο – Αγιοι Σαράντα με συνολική δύναμη 9.200 άντρες και 50 πυροβόλα.
  - 131 ΤΘ Μεραρχία "Κένταυροι" με μειωμένη δύναμη υπό τον στρατηγό Μάλι, ανεπτυγμένη στην περιοχή Τεπελένι – Αργυρόκαστρο με συνολική δύναμη 4.037 άντρες, 24 πυροβόλα και 163 ελαφρά άρματα από τα οποία τα 90 ήταν σε πολεμική ετοιμότητα.
  - Μεραρχία Ιππικού υπό τον στρατηγό Ριθόλτα, σταθμευμένη στην περιοχή Κονίσπολης με συνολική δύναμη 4.823 άντρες και 32 πυροβόλα.

Συνολικά το XXV Σώμα Στρατού διέθετε 22 τάγματα πεζικού, 3 συντάγματα ιππικού, 90 άρματα μάχης και 61 πυροβολαρχίες από τις οποίες οι 18 ήταν βαριές. Το σύνολο της παραπάνω δύναμης μαζί με μονάδες Μελανοχί-

τώνων κλπ. ανερχόταν σε 42.000 άνδρες περίπου.

Εναντί αυτών των δυνάμεων ο Ελληνικός Στρατός αντιπαρέταξε στην Ηπειρο την VIII Μεραρχία Πεζικού για την οποία έχει γίνει ήδη λόγος. Η Μεραρχία είχε επιστρατευθεί και διέθετε 15 τάγματα πεζικού, 1 ομάδα αναγνώρισης, 16 πυροβολαρχίες από τις οποίες οι δύο ήταν βαριές και 5 ουλαμούς συνοδείας. Είχε ενισχυθεί επίσης με το στρατηγείο της III Ταξιαρχίας Πεζικού υπό τον συνταγματάρχη πεζικού Δημήτριο Γιατζή. Τα δύο συντάγματα της Ταξιαρχίας είχαν αποσπασθεί το ένα στην I Μεραρχία και το άλλο στην VIII. Στις 27 Οκτωβρίου το 39ο Σύνταγμα Ευζώνων της III Μεραρχίας Πεζικού (Πατρών) που είχε προεπιστρατευθεί, κινείτο από την Αιτωλοακαρνανία προς την Ηπειρο για να ενισχύσει την VIII Μεραρχία.

Οπως φαίνεται, οι Ιταλοί υπερείχαν ελαφρά ως προς το πεζικό αλλά η υπεροχή τους στο πυροβολικό ήταν καταθλιπτική (Στο πυροβολικό τους πρέπει να προστεθεί και ο σημαντικός αριθμός όλμων που διέθεταν οι μονάδες πεζικού). Η παρουσία των αρμάτων επίσης αύξανε το επιθετικό δυναμικό των Ιταλών αλλά από το άλλο μέρος η τοποθεσία Καλπακίου (Ελαίας) – Καλαμά είχε οχυρωθεί, αν και μόνο με έργα εκστρατείας.

- XXVI Σώμα Στρατού "Κορυτσάς" στο ΘΔΜ, υπό τον στρατηγό Νάσσι, το οποίο είχε τις παρακάτω μεραρχίες:
  - 49η Μεραρχία "Πάρμα" υπό τον στρατηγό Γκραναρόλα, ανεπτυγμένη ανατολικά της Κορυτσάς με συνολική δύναμη 12.000 άνδρες

Σχεδιάγραμμα της ιταλικής επίθεσης (28 Οκτωβρίου - 13 Νοεμβρίου 1940).
(Σχεδίαση χάρτη: Μανίνα Δουραλή για τη «ΣΙ»).

και 60 πυροβόλα.

- 29η Μεραρχία "Πιεμόντε" υπό τον στρατηγό Νάλντι, ανεπτυγμένη δυτικά της Κορυτσάς με συνολική δύναμη 9.300 άνδρες και 32 πυροβόλα.

- 19η Μεραρχία "Βενέτσια" υπό τον στρατηγό Μπονίνι, ανεπτυγμένη από τη λίμνη Πρέσπα μέχρι το Ελβασάν με συνολική δύναμη 10.000 άνδρες και 40 πυροβόλα.

- 53η Μεραρχία "Αρέτζο" υπό τον στρατηγό Φερόνε, ανεπτυγμένη στην περιοχή της Σκόδρας με συνολική δύναμη 12.000 άνδρες και 32 πυροβόλα.

Συνολικά το XXVI Σώμα Στρατού διέθετε 32 τάγματα πεζικού, 2 ίλες ιππικού, 10 άρματα και 68 πυροβολαρχίες από τις οποίες οι επτά ήταν βαριές. Το σύνολο της παραπάνω δύναμης ανερχόταν σε 44.000 άνδρες. Η 49η και η 29η Μεραρχία ήταν προσανατολισμένες προς τα ελληνοαλβανικά σύνορα, ενώ η 19η και η 53η προς τα σύνορα της Αλβανίας με τη Γιουγκοσλαβία.

Εναντί του XXVI Σώματος Στρατού βρισκόταν στη Δυτική Μακεδονία από το όρος Σμόλικας μέχρι τη λίμνη Πρέσπα το Τμήμα Στρατιάς Δυτικής Μακεδονίας (ΤΣΔΜ) υπό τον αντιστράτηγο Ιωάννη Πιτσίκα με έδρα την Κοζάνη. Στο ΤΣΔΜ υπάγονταν το Β' Σώμα Στρατού υπό τον αντιστράτηγο Δημήτριο Παπαδόπουλο με δύο μεραρχίες και μία ταξιαρχία πεζικού και το Γ' Σώμα Στρατού υπό τον αντιστράτηγο Γεώργιο Τσολάκογλου με δύο μεραρχίες και μία ταξιαρχία πεζικού. Τα δύο σώματα στρατού διέθεταν συνολικά στον τομέα του ΤΣΔΜ 22 τάγματα πεζικού, 2 ομάδες αναγνώρισης και 22 πυροβολαρχίες από τις οποίες οι επτά ήταν βαριές.

● 3η Μεραρχία Αλπινιστών "Τζούλια" στον τομέα Πίνδου μεταξύ των τομέων των δύο προηγούμενων σωμάτων στρατού υπό τον στρατηγό Τζιρότι, με συνολική δύναμη 5 τάγματα πεζικού, 6 πυροβολαρχίες και 1 ίλη ιππικού. Συνολικά διέθετε 10.800 άνδρες και 20 πυροβόλα.

Εναντί της "Τζούλια" βρισκόταν το Απόστασμα Πίνδου υπό τον ανακληθέντα εξ εφέ-

Ο συνταγματάρχης Κωνσταντίνος Δαβάκης, έφιππος μπροστά από τον σταθμό διοίκησης του Αποστάσματος Πίνδου στο Επταχώρι. Οι άνδρες του υπέμειναν επί δύο ημέρες το βάρος της Μεραρχίας "Τζούλια" (Αθήνα, Πολεμικό Μουσείο).

δρων συνταγματάρχη πεζικού Κωνσταντίνο Δαβάκη με δύναμη 2 τάγματα πεζικού, 1 ίλη ιππικού και 1,5 πυροβολαρχία.

Γενικά στον τομέα του ΤΣΔΜ οι ελληνικές δυνάμεις υπερτερούσαν ελαφρά εκτός από τον τομέα Πίνδου όπου οι Ιταλοί υπερτερούσαν σε πεζικό και πυροβολικό.

Οι παραπάνω δυνάμεις των αντιπάλων αποτελούσαν τα πρώτα κλιμάκιά τους, τα οποία θα μπορούσαν σταδιακά να ενισχυθούν μέσα σε λίγες ημέρες. Μια επιτυχής αρχική ενέργεια των τμημάτων αυτών θα μπορούσε να επηρεάσει σε μεγάλο βαθμό τη μετέπειτα εξέλιξη των επιχειρήσεων, όπως συνέβη και στην πραγματικότητα.

Το σχέδιο των Ιταλών ήταν καλά μελετημένο αλλά οι δυνάμεις που είχαν διατεθεί για την πρώτη περίοδο των επιχειρήσεων αποδείχθηκαν ανεπαρκείς. Κύριος υπεύθυνος γι' αυτό ήταν ο ίδιος ο Πράσκα, ο οποίος είχε πείσει τον Ντούτσε ότι η επίθεση της Ελλάδας θα εξελισσόταν σε περίπατο που θα κατέληγε σε θριαμβευτική είσοδο του Ιταλικού Στρατού στην Αθήνα – με τον Πράσκα στρατάρχη. Ο γηραιός στρατηγός Μπαντόλιο είδε ότι οι δυνάμεις που βρίσκονταν έναντι της Ηπείρου ήταν ανεπαρκείς και πρότεινε να αυξηθεί ο αριθμός των μεραρχών σε είκοσι. Ο Πράσκα κατόρθωσε να πείσει τον Μουσολίνι ότι οι δυνάμεις ήταν επαρκείς. Η σκέψη του είχε μεγάλη δόση υστεροβούλιας: ο Πράσκα ήταν νέος αντιστράτηγος και μπορούσε να διοικήσει μια δύναμη μερικών μεραρχιών μόνο. Αν ο αριθμός των μεραρχών αυξανόταν, θα έπρεπε να αναλάβει τη διοίκηση αρχαιότερός του στρατηγός, γεγονός το οποίο δεν ήθελε να συμβεί. Αντίθετα, μια επιτυχία του με μικρό αριθμό μεραρχών θα είχε ως αποτέλεσμα τη θέβαιη προαγωγή του. Τις παραμονές της Ιταλικής εισβολής στην Ελλάδα ο Ντού-

Κατά τις πρώτες ημέρες του πολέμου για τον ανεφοδιασμό των μαχόμενων ελληνικών στρατευμάτων εφαρμόστηκαν έκτακτα μέτρα, οργανώθηκαν εφοδιοπομπές από κατοίκους της περιοχής. Σε αυτήν την προσπάθεια διακρίθηκαν οι σκληροτράχηλες γυναίκες της Ηπείρου, οι οποίες δεν δίσταζαν να διασχίζουν τις δύσβατες και δασώδεις χαράδρες της Πίνδου κατάφορτες με πυρομαχικά και τρόφιμα.

τού με επιστολή του τον πληροφόρησε ότι είχε αποτρέψει πολλές προσπάθειες που είχαν γίνει για να του αφαιρεθεί η διοίκηση.

Οι ιταλικές δυνάμεις εισέβαλαν στην Η- πειρο στις 05.30 της 28ης Οκτωβρίου. Ο Ελληνοϊταλικός Πόλεμος που ακολούθησε διαιρείται σε τρεις περιόδους:

● Πρώτη περίοδος από 28 Οκτωβρίου έως 13 Νοεμβρίου 1940: απόκρουση της ιταλικής επίθεσης.

● Δεύτερη περίοδος από 14 Νοεμβρίου 1940 μέχρι 6 Ιανουαρίου 1941: η ελληνική αντεπίθεση. Υποδιαιρείται σε δύο φάσεις:

- Πρώτη φάση από 14 έως 23 Νοεμβρίου 1940: αποκατάσταση συνόρων, κατάληψη Κορυτσάς.

- Δεύτερη φάση από 24 Νοεμβρίου 1940 έως 6 Ιανουαρίου 1941: κατάληψη Αγίων Σαράντα - Αργυροκάστρου - Πρεμετής - Μοσχόπολης - Πόγραδετς.

● Τρίτη περίοδος από 6 Ιανουαρίου έως 6 Απριλίου 1941. Υποδιαιρείται σε δύο φάσεις:

- Πρώτη φάση από 6 Ιανουαρίου έως 8 Μαρτίου 1941: Κατάληψη Κλεισούρας - Τρεμπεσίνας - Μπούμπεσι.

- Δεύτερη φάση, η μεγάλη Εαρινή Επίθεση "Πριμαθέρα" (Ανοιξη) των Ιταλών.

Η ΠΡΩΤΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΟΪΤΑΛΙΚΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

Οι ιταλικές δυνάμεις εισέβαλαν στην Η- πειρο με οκτώ φάλαγγες από τον παραλιακό τομέα μέχρι τον Σμόλικα.

Στον παραλιακό τομέα κινήθηκε η Μεραρχία Ιππικού με αποστολή να αρχίσει την κύκλωση της Ηπείρου από τα δυτικά. Η Μεραρχία κινήθηκε προς την κατεύθυνση Κονίσπολη-Σαγιάδα και μετά την κατάληψη της Η- γουμενίτσας προς τις γενικές κατευθύνσεις:

- Ηγουμενίτσα - Πάργα - Πρέβεζα.
- Μαζαρακιά - Μαργαρίτη - Άρτα.

Στον κεντρικό τομέα:

● Η Μεραρχία "Σιένα" κινήθηκε στο δυτικό τμήμα με δύο φάλαγγες προς τις κατευθύνσεις:

- Κώτσικα - Φιλιάτες - Βρυσέλλα.
- Πόβλα - Κεραμίτσα - Βρουσίνα.

● Η Μεραρχία "Φεράρα", η οποία είχε αναλάβει την κύρια προσπάθεια, κινήθηκε προς την κύρια τοποθεσία αμύνης Καλπακίου (Ελαίας) με τέσσερις φάλαγγες στις κατευθύνσεις:

- Κακαβιά - Κρυονέρι - Παλαιόκαστρο.
- Κοιλάδα Δρίνου - Δελθινάκι - Καλπάκι.
- Δρυμάδες - Λαχανόκαστρο - Γεροπλάτανος- Μεσοβούνι.
- Κοιλάδα Αώου - γέφυρα Περάτι (Μέρτζανη)- Καλπάκι.

Αποστολή της ήταν να διασπάσει την τοποθεσία Καλπακίου και να καταλάβει τα Ιωάννινα.

● Στον τομέα Πίνδου κινήθηκε η Μεραρχία "Τζούλια" με πέντε φάλαγγες:

- Δύο στη γενική κατεύθυνση Γκόλιο - Δ. Σμόλικας - Δίστρατο.
- Τρεις στη γενική κατεύθυνση Σταυρός - Φούρκα - Σαμαρίνα - Βωβούσα - Μέτσοβο.

Αποστολή της ήταν η κατάληψη του Μετόβου και η κύκλωση των δυνάμεων της Η- πειρού από τα ανατολικά.

Μετά την έναρξη της ιταλικής επίθεσης η αρχηγεία του κατά ξηράν Στρατού ανετέθη στον αντιστράτηγο Αλέξανδρο Παπάγο. Από τις 24.00 της 28ης Οκτωβρίου άρχισε να λειτουργεί στην Αθήνα το Γενικό Στρατηγείο. Τα επιτελικά γραφεία και οι διευθύνσεις του επανδρώθηκαν από το σύνολο των αξιωματικών που υπηρετούσαν στο Γενικό Επιτελείο Στρατού, το οποίο σε όλη τη διάρκεια του πολέμου λειτούργησε ως έμπεδο επιτελείο. Αρ-

Την 30ή Οκτωβρίου κατέφθασε στο Επταχώρι ο υποστράτηγος Βασίλειος Βραχνός (δεύτερος από δεξιά), διοικητής της Ι Μεραρχίας, και ανέλαβε τη διοίκηση όλων των τμημάτων τα οποία ανήκαν στον τομέα της Πίνδου (Αθήνα, Πολεμικό Μουσείο).

12

Ελληνας Υπολοχαγός Πυροβολικού.

Φέρει μεγάλη στολή, την υπ' αριθμόν 4 χειμερινή στολή. Το πτλήκιο είναι γαλλικού τύπου "κεπί". Το περιλαίμιο είναι στο χρώμα του όπλου (μαύρο). Τα κουμπιά έφεραν ανάγλυφο εθνόσημο και η ρωσικού τύπου ζώνη ήταν στα εδνικά χρώματα.

Αναπαράσταση του προσωρινού στρατηγείου της VIII Μεραρχίας Πεζικού στο Καλπάκι.
Στο κέντρο της σύνθεσης ο υποστράτηγος Χαράλαμπος Κατσιμήτρος, δεξιά ο συνταγματάρχης (ΠΒ) Παναγιώτης Μαυρογιάννης και αριστερά ο αντισυνταγματάρχης Χρήστος Δρίβας.
(Μουσείο Ελληνικής Ιστορίας Παύλου Π. Βρέλλη - κέρινα ομοιώματα, φωτ. Μαίρη Κολιού).

χηγός του ΓΕΣ τοποθετήθηκε ο έφεδρος εκ μονίμων αντιστράτηγος Κωνσταντίνος Πάλλης.

Ο αγώνας στην τοποθεσία Καλαμά - Καλπακίου

Στις 28 Οκτωβρίου κυκλοφόρησε στις μονάδες της VIII Μεραρχίας η παρακάτω ημερησία διαταγή του διοικητή της:

"Αξιωματικοί και οπλίται της Ογδόνης Μεραρχίας,

Ο Πρέσβυς της Ιταλίας εν Αθήναις εζήτησεν από την Κυβέρνησην ημών να διέλθῃ ο Ιταλικός Στρατός δια του εδάφους μας.

Η Κυβέρνησης απέρριψε την αίτησιν ταύτην και διέταξε αντίστασιν μέχρις εσχάτων.

Ηδη διανοίγεται το στάδιον της εκτελέσεως του υπερτάτου προς την πατρίδα καθήκοντος δι' αντιστάσεως, μέχρις εσχάτων συμφώνων προς το σχέδιον ενεργείας.

Αξιωματικοί και οπλίται της Ογδόνης Μεραρχίας αμυνθήτε του Ιερού Πατρίου εδάφους μετά φανατισμού εναντίον του επιδρομέως όστις θέλει να προσβάλη ημάς υπούλως και ανάδρως.

Αναμνησθήτε των ενδόξων παραδόσεων του Εθνους μας και πολεμήσατε μετά λύσσης κατά του ανάνδρου εχθρού όστις τόσον ατίμως και ανάνδρως θέλει να προσβάλη τούτο.

Δείξατε εις αυτόν ότι είμεθα εις θέσιν να δώσωμεν την δέουσαν απάντησην όπως έδωσαν οι Πρόγονοί μας εις τους επιδρομείς Πέρσας.

Ο Θεός ας βοηθήσει τον Τίμιον υπέρ Πατρίδος αγώνα μας και ας ευλογήσει τα όπλα μας διότι θα αγωνισθώμεν υπέρ βωμών και εστιών και υπέρ της ελευθερίας μας.

Με την πεποίθησιν ακράδαντον υπέρ της νίκης αναφωνώ μεθ' ημών

Ζήτω το Εθνος!

Ζήτω η Πατρίς!

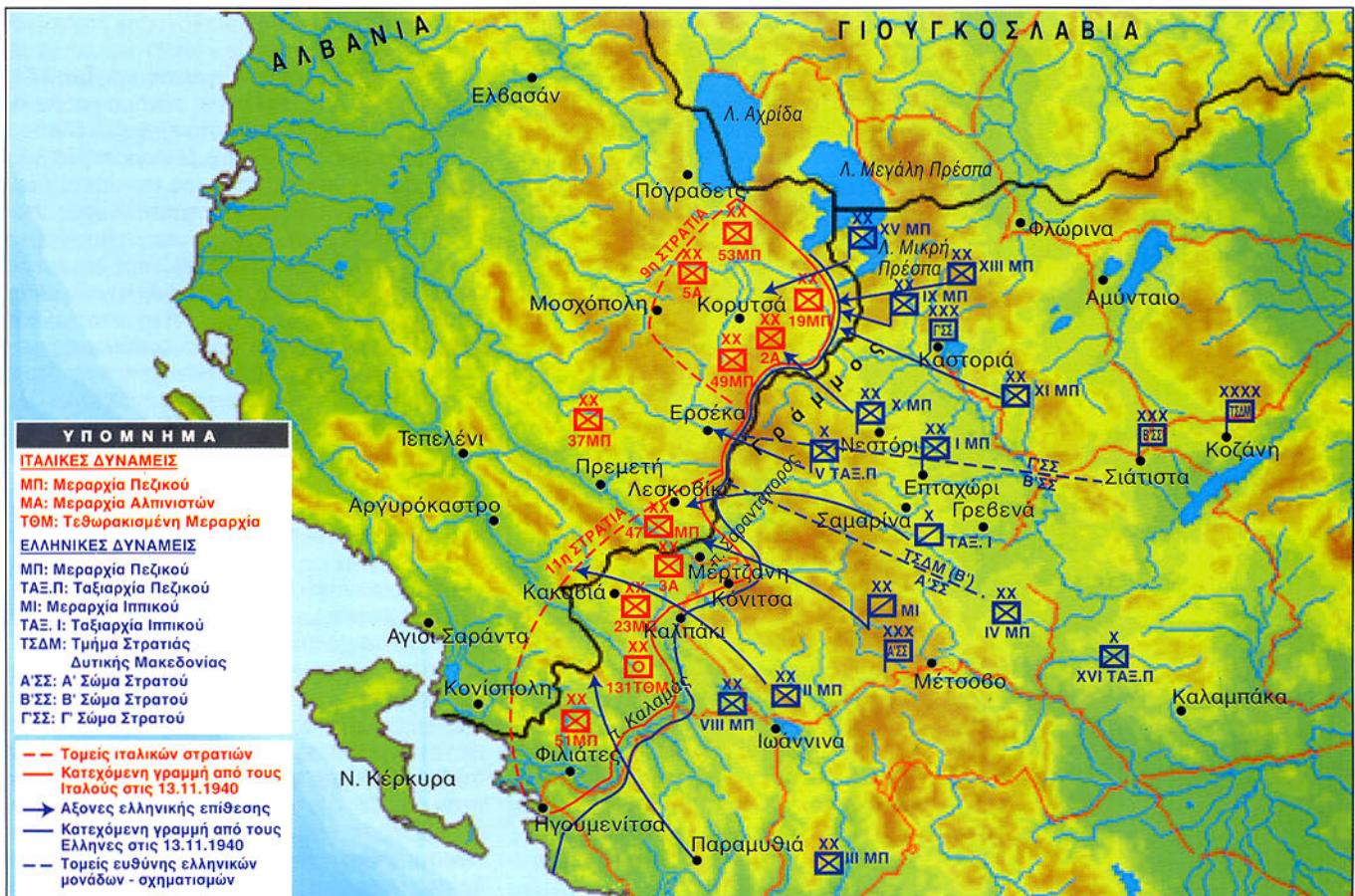
Ζήτω ο Στρατός!

Ωρα 5η Ιωάννινα τη 28 Οκτωβρίου 1940

Χαράλ. Κατσιμήτρος

Υποστράτηγος

(τηρήθηκε η ορθογραφία και η στίχη του πρωτοτύπου, το οποίο όπως φαίνεται γράφτηκε εν σπουδή).

Για να αντιμετωπίσει την απειλή στην τοποθεσία Καλαμά-Καλπακίου, η VIII Μεραρχία είχε την ακόλουθη διάταξη. Το Σχέδιο ΙΒα προέβλεπε την παραχώρηση μιας στενής λωρίδας εδάφους στην Ήπειρο. Στη λωρίδα εκείνη είχε διατεθεί μια δύναμη πέντε ταγμάτων πεζικού, δύο ορειβατικών πυροβολαρχιών και τριών ουλαμών πυροβόλων συνοδείας. Οι δυνάμεις αυτές, ανεπτυγμένες κατά μήκος των συνόρων, είχαν αποστολή τημάτων κάλυψης: επιβράδυνση και φθορά του εχθρού και στη συνέχεια είσοδο στην κύρια αμυντική τοποθεσία όπου θα αποτελούσαν την εφεδρεία της Μεραρχίας.

Η κύρια αμυντική τοποθεσία στήριζε το δεξιό πλευρό της στο ύψωμα Κόζακο του Μιτσικέλιου και το αριστερό στο ύψωμα Χάθιος του Κασιδιάρη. Η γραμμή αμύνης από δεξιά προς τα αριστερά στοιχιζόταν στα υψώματα Γκραμπάλας, Ασσόνισας, Καλπακίου (Ελαίας), Παρακάλαμου, Αγίου Αθανασίου, Βροντισμένης και δυτικά του Καλαμά στα υψώματα Ρεπέτιστας, Μονής Σωσίνου και Γκορτσιές. Η τοποθεσία είχε σχήμα πετάλου που περιέβαλε τις πηγές του ποταμού Καλαμά και τον παραπόταμό του Γόρμπο. Ο χώρος μπροστά από τη στενωπό Καλπακίου ήταν ένα απέραντο έλος που εμπόδιζε την κίνηση όχι μόνο των μηχανοκίνητων μέσων αλλά και του πεζικού.

Στην κύρια αμυντική τοποθεσία ο όγκος των δυνάμεων της VIII Μεραρχίας είχε διαταχθεί από τα δεξιά προς τα αριστερά σε έναν ανεξάρτητο υποτομέα και τρεις τομείς:

● Υποτομέας Αώου. Διοικητής ο ταγματάρχης Νικόλαος Γίγας, με σταθμό διοίκησης

στην Κόνιτσα. Ο υποτομέας ήταν επανδρωμένος με ένα τάγμα προκάλυψης.

● Τομέας Νεγράδων. Διοικητής ο συνταγματάρχης Γεώργιος Ντρεν με σταθμό διοίκησης στους Νεγράδες. Οι δυνάμεις του τομέα ήταν 5 τάγματα πεζικού, 10 πυροβολαρχίες από τις οποίες οι δύο βαριές, 1 τάγμα πολυθόλων, 1 πολυθολαρχία βαρέων πολυθόλων και 1 ουλαμός πυροβολικού συνοδείας. Οι δυνάμεις αυτές είχαν κατανεμηθεί σε τρεις υποτομείς: Βροντισμένης, Καλπακίου, Σουδενών.

● Τομέας Καλαμά. Διοικητής ο συνταγματάρχης Δημήτριος Γιατζής, με σταθμό διοίκησης στη Ζίτσα. Οι δυνάμεις του τομέα ήταν 3 τάγματα πεζικού, 3 πυροβολαρχίες, 1 τάγμα πολυθόλων (-), 1 μεραρχιακή ομάδα αναγνώρισης και 2 ουλαμοί πυροβολικού συνοδείας. Οι

Σχεδιάγραμμα της ελληνικής αντεπίθεσης Νοεμβρίου - Δεκεμβρίου 1940 (Σχεδίαση χάρτη: Μανίνα Δουραλή για τη «ΣΙ»).

Οι προτομές αυτές βρίσκονται απέναντι από το Μουσείο Πολέμου 1940-41 στο Καλπάκι της Ήπειρου. Από αριστερά προς τα δεξιά: Ιωάννης Μεταξάς, Γεώργιος Β', Αλέξανδρος Παπάγος (φωτ. Χ. Δημόπουλος).

δυνάμεις αυτές ήταν διατεταγμένες σε τρεις υποτομείς: Βρουσίνας, Γρανιτσούλας, Γρίμπιανης.

● Τομέας Θεσπρωτίας. Διοικητής ο υποστράτηγος Νικόλαος Λιούμπας, με σταθμό διοίκησης στο Νεοχώρι. Οι δυνάμεις του τομέα ήταν 2 τάγματα πεζικού και 2 πυροβολικάρχες ανεπτυγμένες σε δύο υποτομείς: Παραποτάμου και Νεοχωρίου.

Ενας ακόμα τομέας είχε δημιουργηθεί για να αντιμετωπισθεί ενδεχόμενη ενέργεια των Ιταλών στην περιοχή του Αμβρακικού κόλπου. Επρόκειτο για τον τομέα Πρέβεζας - Φιλιππιάδας όπου είχαν διατεθεί ένα τάγμα πεζικού, μία πυροβολικάρχια πεδίνου πυροβολικού, ένας λόχος πολυβόλων και δύο ουλαμοί συνοδείας. Οταν εκδηλώθηκε η ιταλική επίθεση και έπειτα από εκτίμηση του Γενικού Στρατηγείου ότι η απειλή στην περιοχή εκείνη ήταν αμελητέα, οι δυνάμεις του τομέα αυτού μεταφέρθηκαν για να ενισχύσουν τον τομέα Θεσπρωτίας όπου, όπως θα δούμε, οι Ιταλοί είχαν προχωρήσει σε αρκετό βάθος.

Η επίθεση των Ιταλών εξελίχθηκε ως εξής:

Στο διάστημα 28 και 29 Οκτωβρίου οι ιταλικές φάλαγγες κινήθηκαν με σχετική διστακτικότητα. Τα τμήματα προκάλυψης, αφού διεξήγαγαν με επιτυχία τον επιβραδυντικό αγώνα, συμπύχθηκαν στην κύρια αμυντική τοποθεσία. Παράλληλα πυροδοτήθηκαν οι καταστροφές των γεφυρών του Δρίνου, του Γόρμπου και του Αώου στη Μεσογέφυρα, όπου καταστράφηκαν και τέσσερα ιταλικά αρμάτα. Η είσοδος των τμημάτων κάλυψης στην αμυντική τοποθεσία πραγματοποιήθηκε τη νύκτα της 29/30 Οκτωβρίου ύστερα από διαταγή της Μεραρχίας. Παράλληλα, το ΓΣ επέσπευσε την 29η Οκτωβρίου την προώθηση του 39ου Συντάγματος Ευζώνων από το Αγρίνιο στην Άρτα για την ενίσχυση της Μεραρχίας. Ενα τάγμα του Συντάγματος προωθήθηκε στις 31 Οκτωβρίου στην τοποθεσία Καλπάκιου ως εφεδρεία.

Στις 29 Οκτωβρίου εκδόθηκε η παρακάτω

Εφημερίδα "Καθημερινή",
23/11/40. Αναγγελία
κατάληψης της Κορυτσάς
στην πρώτη σελίδα.

ανακοίνωση του Ιταλικού Γενικού Στρατηγείου:

"Χθες την αυγή οι δυνάμεις μας στην Αλβανία πέρασαν τα ελληνικά σύνορα και διείσδυσαν σε πολλά σημεία στο εχθρικό έδαφος. Η πρόελαση συνεχίζεται. Η Αεροπορία μας, παρά τις δυσμενείς καιρικές συνθήκες βομβάρδισε επανειλημένα στρατιωτικούς στόχους, κατέστρεψε κτήρια και πλατφόρμες στον σιδηροδρομικό σταθμό και το λιμάνι των Πατρών και προκάλεσε πυρκαγιές. Βομβάρδισε επίσης εγκαταστάσεις κατά μήκος της διώρυγας της Κορίνθου, τη ναυτική βάση της Πρέβεζας και εγκαταστάσεις του αεροδρομίου του Τατοϊού κοντά στην Αθήνα. Όλα τα αεροπλάνα επέστρεψαν στις βάσεις τους".

Το ανακοινωθέν λησμόνησε να αναφέρει ότι ανάμεσα στους "στρατιωτικούς στόχους" ήταν και μερικά μικρά παιδιά στην Πάτρα, τα οποία είχαν θυγεί στους δρόμους για να δουν τα αεροπλάνα...

Στο χρονικό διάστημα 30-31 Οκτωβρίου και 1η Νοεμβρίου οι Ιταλοί ασχολήθηκαν με την προετοιμασία της κύριας επίθεσης κατά της τοποθεσίας Καλαμά-Καλπακίου. Τα ζωτικά υψώματα της περιοχής βομβαρδίζονταν καθημερινά πρώτα από την αεροπορία και στη συνέχεια από το πυροβολικό. Ομως, χάρη στην οργάνωση της τοποθεσίας, οι απώλειες ήταν μικρές. Την 1η Νοεμβρίου οι Ιταλοί είχαν προωθηθεί αρκετά ώστε να λάβουν επαφή με την αμυντική τοποθεσία. Ήδη όμως, όπως θα δούμε παρακάτω, ο αγώνας στην Πίνδο είχε λάβει δυσάρεστη τροπή και απειλείτο άμεσα ο ζωτικός χώρος του Μετσόβου. Για τον λόγο αυτό το ΓΣ εξέδωσε στις 31 Οκτωβρίου την παρακάτω διαταγή προς την VIII Μεραρχία:

"Παρακαλώ έχετε πάντα υπ' όψιν ότι η αποστολή σας είναι κάλυψης του ΘΔΜ από γενικής κατευθύνσεως Ιωάννινα - Ζυγός και απόφραξις των εξ Ηπείρου προς Αιτωλοακαρνανίαν οδεύσεων. Επί της εντολής ταύτης προέχουσαν σημασίαν έχει η απόφραξις κατευθύνσεως Ζυγού. Απόφραξις αύτη εκτελεσθήσεται υπό VIII Μεραρχίας. Προσπάθειά σας δια διεκδίκησιν εθνικού εδάφους Ηπείρου δεν πρέπει να σας αγάγωσιν εις φθοράν μέσων καθιστώσαν προβληματικήν επικλήρωσιν ανωτέρω αποστολών".

Ο Κατοικήτρος, παρά τη διαταγή του ΓΣ, όχι μόνο δεν άλλαξε την αρχική του απόφαση αλλά ενέτεινε τις προσπάθειές του για την απόκρουση της επικείμενης ιταλικής επίθεσης.

Λόγω όμως της δυσμενούς κατάστασης η οποία δημιουργήθηκε στον τομέα Πίνδου και έθεσε σε κίνδυνο το δεξιό πλευρό της αμυντικής διάταξής της, ύστερα από διαταγή του ΓΣ η Μεραρχία εξέδωσε την 31η Οκτωβρίου διαταγή με την οποία συγκροτήθηκε απόστασμα από ένα τάγμα του 4ου ΣΠ, το Τάγμα Κονίτσης, και μια πυροβολικάρχια υπό τον αντισυνταγματάρχη Μαρδοχαίο Φριζή. Το Απόστασμα Φριζή ανέλαβε την κάλυψη του δεξιού πλευρού της Μεραρχίας καταλαμβάνοντας τα υψώματα νότια του ποταμού Αώου. Επρεπε να αποκλείσει με κάθε θυσία τις ορεινές διαβάσεις μεταξύ των ορέων Γκαμήλα και Κουκουρούντζος. Υπό το Απόστασμα ετέθη-

σαν επίσης οι δυνάμεις που φύλαγαν τις ορεινές διαβάσεις Πάπιγκου και Αστρακά.

Η ιταλική επίθεση κατά της τοποθεσίας εκδηλώθηκε στις 2 Νοεμβρίου. Εκείνο το πρωί ο διοικητής του ΞV Σώματος Στρατού έστειλε την ακόλουθη διαταγή προς την Αεροπορία του:

"Επωφεληθείτε από την καλή ημέρα και κτυπήστε δυνατά τον εχθρό".

Ακολούθησε σφοδρός βομβαρδισμός από την αεροπορία και το πυροβολικό, με ίδιαίτερη ένταση στον τομέα Καλπακίου. Στις 15.00 η Μεραρχία "Φεράρα" κινήθηκε όπως προθεπόταν στο σχέδιό της και ένα τμήμα Αλβανών ενός τάγματος, επωφελούμενο από τη χιονοθύελλα που είχε ξεσπάσει, κατόρθωσε να πλησιάσει αθέατο το ύψωμα Γκραμπάλα, να αιφνιδιάσει τη διμοιρία που κατείχε την κορυφή του και να την καταλάβει. Κατόρθωσαν να κρατήσουν το ύψωμα μέχρι το πρωί. Στις 05.00 της 3ης Νοεμβρίου εκτοξεύθηκε αντεπίθεση για την ανακατάληψη του υψώματος ενώ παράλληλα το υπόλοιπο ιταλικό τάγμα, το οποίο είχε μείνει καλυμμένο για να αποφύγει τη χιονοθύελλα, κινήθηκε και αυτό για να σταθεροποιηθεί επί του υψώματος. Ελληνικά και ιταλο-αλβανικά τμήματα συναντήθηκαν και έπειτα από σφοδρό αγώνα με χειροβομβίδες και ξιφολόγχες, η Γκραμπάλα πέρασε πάλι σε ελληνικά χέρια.

Την ίδια ημέρα οι ελληνικές δυνάμεις στο Καλπάκι αντιμετώπισαν με επιτυχία μια έφοδο 50-60 αρμάτων και 80 μοτοσικλετιστών και κατέστρεψαν εννέα άρματα και 30 μοτοσικλέτες. Το γεγονός αυτό ανέβασε στα ύψη το ηθικό των Ελλήνων μαχητών. Έχει μείνει ιστορική η αναφορά του ταγματάρχη Χρυσοχόου, διοικητή του Ιου Τάγματος του 40 Συντάγματος Ευζώνων, προς τον διοικητή της Μεραρχίας:

"Στρατηγέ μου σας αναφέρω ότι πάει, εξευτελίστηκε και αυτό το όπλο του Μουσολίνι..."

Τη νύκτα της 3/4 Νοεμβρίου, μια μικρή ιταλική δύναμη κατόρθωσε να περάσει τον Καλαμά στην περιοχή Αγίου Αθανασίου, αλλά απωθήθηκε ύστερα από άμεση αντεπίθεση. Την ίδια νύκτα με διαταγή της Μεραρχίας συμπτύχθηκαν τα τμήματα τα οποία βρίσκονταν δυτικά του ποταμού και μεταφέρθηκαν σε οργανωμένες θέσεις ανατολικά του ποταμού στην περιοχή Ζίτσας και Σουλόπουλου. Η σύμπτυξη επετεύχθη με τόση τάξη ώστε οι Ιταλοί αντιλήφθηκαν την απουσία των τμημάτων μόλις το απόγευμα της 4ης Νοεμβρίου.

Η 5η Νοεμβρίου ήταν μια κρίσιμη ημέρα. Οι Ιταλοί επιτέθηκαν με ίδιαίτερη σφοδρότητα για να καταλάβουν τη Γκραμπάλα, το Καλπάκι και τη Βροντισμένη, αλλά απέτυχαν οικτρά. Το ίδιο βράδυ υπεκλάπη ένα σήμα ιταλικής μονάδας από το οποίο φάνηκε η δύσκολη θέση στην οποία είχαν περιέλθει οι Ιταλοί. Το σήμα έλεγε:

"Είμαστε υποχρεωμένοι να αναστείλουμε τις επιχειρήσεις αναμένοντας ενισχύσεις. Οι Ελληνες που είναι γνωστοί για το πείσμα και την επιμονή τους, οργάνωσαν από τον καιρό της ειρήνης το τραχύ και ανώμαλο έδαφος της Ήπειρου με τέτοια μεθοδικότητα και επι-

Ελληνας φρουρός στο ύψωμα 1.878 της Μόροβας.

μέλεια ώστε ο κάθε βράχος να αποτελεί μια φωλιά πολυβόλου και κάθε σπήλαιο μια θέση άμυνας, παρουσιάζοντας τόση λύσσα στον αγώνα ώστε να χρειάζονται περισσότερα και ισχυρότερα μέσα για να τους διώξουμε".

Στις 6 και 7 Νοεμβρίου οι Ιταλοί συνέχισαν τις προσπάθειές τους και στις 22.00 της 7ης μια διλοχία τους κατόρθωσε να καταλάβει για δεύτερη φορά τη Γκραμπάλα, προσωρινά όμως γιατί ανετράπη έπειτα από άμεση αντεπίθεση. Οι νεκροί Ιταλοί που βρέθηκαν στη Γκραμπάλα έφεραν κρεμασμένες από τον λαιμό ταυτότητες με την επιγραφή Fanti della Morte (Στρατιώτες του Θανάτου).

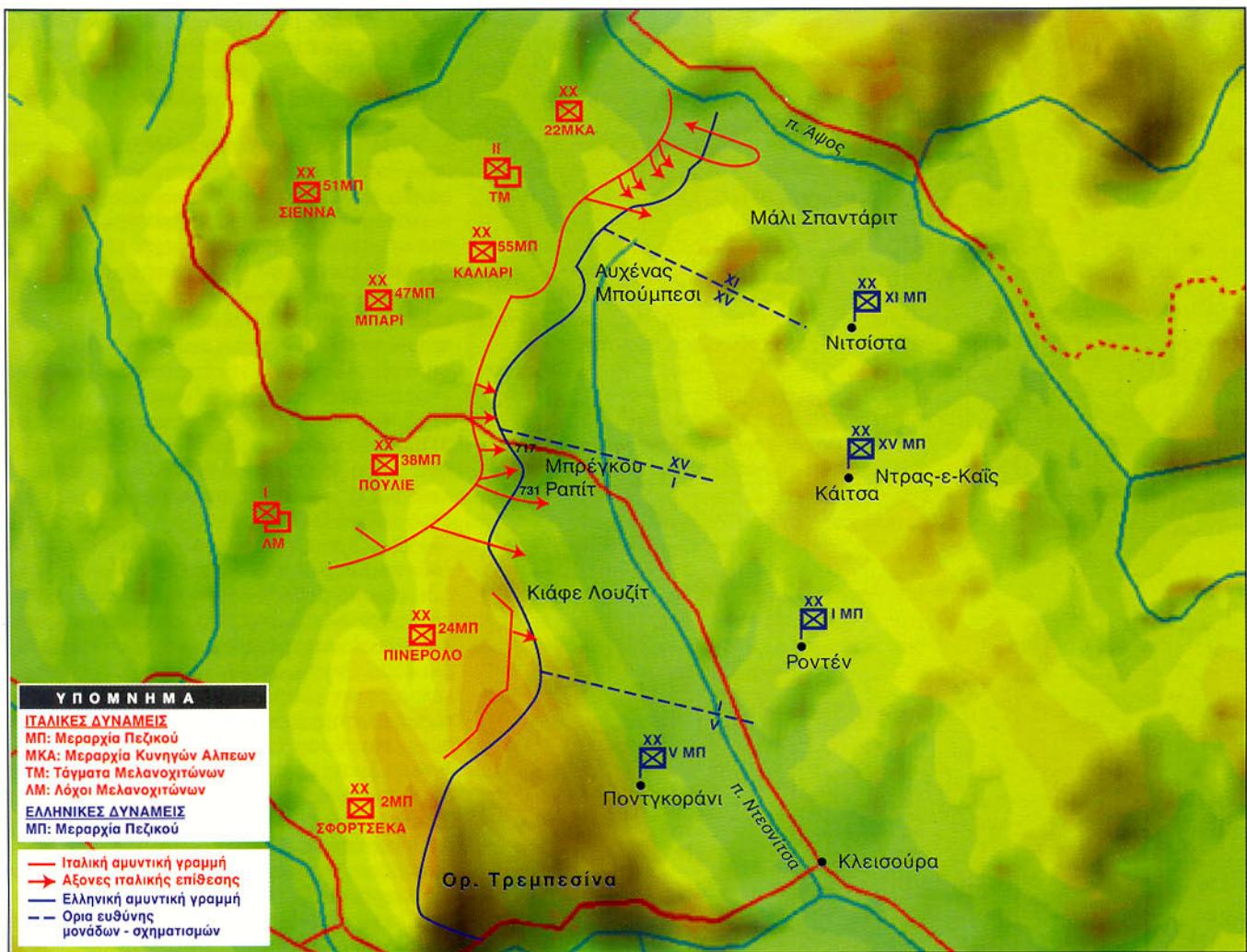
Στις 8 Νοεμβρίου φάνηκαν οι πρώτες ενδείξεις ότι οι Ιταλοί υποχωρούσαν από την τοποθεσία: παρατηρήθηκαν κινήσεις μεταγωγικών προς τα μετόπισθεν, αλλαγή θέσεων πυροβολικού και απουσία αρμάτων μπροστά από την αμυντική τοποθεσία. Αρχικά η χαλάρωση της εχθρικής δραστηριότητας αποδόθηκε σε προπαρασκευή νέας επίθεσης με νέες δυνάμεις που αναμενόταν να ενισχύσουν τις αρχικές. Η κατάσταση ζεκαθάρισε όταν περιήλθε στην κατοχή της Μεραρχίας μια απόρρητη διαταγή της Μεραρχίας "Φεράρα", η οποία αναφερόταν σε άμυνα στον τομέα μεταξύ υψώματος Μεσοβουνίου και αμαξιτής οδού Καλπακίου - Ιωαννίνων. Σύμφωνα με τις λεπτομέρειες, ολόκληρο το ΞV ΣΣ θα λάμβανε "θέσεις προσεκτικής αναμονής" περιμένοντας νέα στρατεύματα για να επαναληφθεί η προέλαση στα Ιωάννινα. Η άμυνα θα διεξαγόταν μέχρις εσχάτων στις θέσεις Βουρτόπια και Προφήτης Ηλίας με αντεπιθέσεις κατά ελληνικών ενεργειών εκ της κατεύθυνσης Καλιβίων - Τσερβάρι. Ο "περίπατος" των Ιταλών τον οποίο είχε ονειρευτεί ο Βισκόντι Πράσκα, μετετράπη σε "άμυνα μέχρις εσχάτων" σε σύντομο χρονικό διάστημα.

Οι νεκροί Ιταλοί που βρέθηκαν στη Γκραμπάλα έφεραν κρεμασμένες από τον λαιμό ταυτότητες με την επιγραφή Fanti della Morte (Στρατιώτες του Θανάτου).

16

Ελληνας Στρατιώτης Ιππικού 1940-41.
Τα πράσινα επιρράμματα στον γιακά
χαρακτηρίζουν το όπλο του Ιππικού.
Φέρει κράνος γαλλικού τύπου
"Adrian", δερμάτινες περικνημίδες
και είναι εξοπλισμένος με αραβίδα
Mannlicher και σπάθη.
Οι ιπποσκευές ήταν συνήθως
αγγλικού ή γερμανικού τύπου.

Η ιταλική επίθεση στον παραλιακό τομέα (τομέας Θεσπρωτίας)

Στον τομέα Θεσπρωτίας η έξαλιξη των επιχειρήσεων υπήρξε δυσμενής και έθεσε προς στιγμήν σε κίνδυνο τις ελληνικές δυνάμεις, οι οποίες αμύνονταν στην τοποθεσία Καλαμά-Καλπακίου. Με την έναρξη της επίθεσης τα τμήματα προκάλυψης πιεζόμενα από ισχυρές εχθρικές δυνάμεις υποχώρησαν, όχι πάντα με τάξη, νότια του ποταμού Καλαμά. Οι Ιταλοί έλαβαν επαφή με την τοποθεσία στις 29 Οκτωβρίου και ένα μικρό τμήμα τους κατόρθωσε να περάσει το ποτάμι κοντά στις εκβολές του και να προχωρήσει προς Δαφνά. Αποκρούστηκε όμως και αναγκάστηκε να επιστρέψει στη βάση του αφού υπέστη σοβαρές απώλειες. Η κακή κατάσταση της οδού Κονίσπολη – Σαγιάδα καθυστέρησε σημαντικά τους Ιταλούς, οι οποίοι κατέβαλαν εντατικές προσπάθειες για να την επισκευάσουν προκειμένου να μπορέσει να κινηθεί το βαρύ πυροβολικό τους. Από την 3η Νοεμβρίου η τοποθεσία του τομέα βομβαρδίστηκε σφοδρά και τη νύκτα 4/5 Νοεμβρίου οι Ιταλοί πέρασαν τον Καλαμά στο ύψος του χωριού Βρυσέλα με ισχυρές δυνάμεις και ανέτρεψαν το τάγμα το οποίο αμυνόταν εκεί. Το τάγμα συμπτυχθήκε στη γραμμή Δρυμίτσα - Δράμεσι που αποτελούσε και τη γραμμή αναχαίτισης. Η Μεραρχία, όταν πληροφορήθηκε την κατάσταση και μη έχοντας να διαθέσει εφε-

δρείς στον τομέα Θεσπρωτίας, διέταξε να ανακοπεί με κάθε θυσία η κίνηση του εχθρού πέρα από τη γραμμή Δρυμίτσα - Δράμεσι - Αυχένας Νεοχωρίου - διάθαση Ζούμπανη και να καλυφθεί η διάθαση από Ηγουμενίτσα προς Μαργαρίτη. Σε περίπτωση αδυναμίας εκτέλεσης των παραπάνω, ο τομέας Θεσπρωτίας θα συμπτυσσόταν προς την τοποθεσία Αχέροντα με διαδοχικά άλματα όπου και θα αμυνόταν. Εκείνο το οποίο ανησυχούσε ιδιαίτερα τη Μεραρχία ήταν η διάθαση Ελευθεροχωρίου που οδηγούσε στο χωριό Κοσμημάρα, 10 χιλιόμετρα ΝΔ των Ιωαννίνων. Για τη διατήρηση της διάθασης η μεραρχία συγκρότησε το Απόστασμα Ελευθεροχωρίου, το οποίο εκτός από την ομώνυμη διάθαση είχε αναλάβει τη φύλαξη της ορεινής διάθασης Ζαμπάνη. Το ίδιο βράδυ το Απόστασμα Θεσπρωτίας αποφάσισε να συμπτυχθεί αμέσως προς την τοποθεσία Αχέροντα, αφενός μεν για να διακοπεί η επαφή με τον εχθρό, αφετέρου για να έχει χρόνο για αναδιοργάνωση και ανασυγκρότηση. Η Μεραρχία ενέκρινε την απόφαση αυτή.

Στις 6 Νοεμβρίου οι Ιταλοί κατέλαβαν την Ηγουμενίτσα ενώ τα τμήματα του τομέα Θεσπρωτίας συμπτύχθηκαν στην τοποθεσία Αχέροντα όπου ενισχύθηκαν με τμήματα της VIII Μεραρχίας τις νύκτες 6/7 και 7/8 Νοεμβρίου. Ο διοικητής της VIII Μεραρχίας, σε επαφή του με τον αρχιστράτηγο Παπάγο, διατύπωσε την άποψη ότι όσο κρατούσε σταθερά η τοποθεσία Καλαμά-

Σχεδιάγραμμα της Εαρινής ιταλικής επίθεσης (9 - 15 Μαρτίου 1941).
(Σχεδίαση χάρτη: Μανίνα Δουραλή για τη «ΣΙ»).

Καλπακίου δεν προέβλεπε κίνηση των Ιταλών προς νότο στον παραλιακό τομέα, πολύ περισσότερο μάλιστα τη στιγμή κατά την οποία ο αγώνας στην Πίνδο είχε λάβει ευνοϊκή τροπή για τις ελληνικές δυνάμεις. Στις 7 Νοεμβρίου οι Ιταλοί πέτυχαν τη μεγαλύτερη διείσδυσή τους στον παραλιακό τομέα, φθάνοντας με πρωθημένα τμήματά τους μέχρι το Μαργαρίτι. Στις 8 Νοεμβρίου έφθασε στην Αλβανία ο στρατηγός Σοντού, υφυπουργός Στρατιωτικών της Ιταλίας, και ανέλαβε τη διοίκηση των εκεί ιταλικών δυνάμεων. Ο στρατηγός Βισκόντι Πράσκα, που είχε ονειρευτεί μεγαλεία και τιμές στρατάρχη, περιορίστηκε στη διοίκηση των ιταλικών δυνάμεων στην Ηπειρο.

Από τις 10-12 Νοεμβρίου 1940 η VIII Μεραρχία διεξήγαγε επιθετικές αναγνωρίσεις με σκοπό την αποκατάσταση του εδάφους που είχε χαθεί. Οι Ιταλοί απάντησαν με σφοδρούς βομβαρ-

χίας. Τούτο αφορά διοικητήν Μεραρχίας πρωτίστως και εν αναλόγω βαθμώ συνεργάτας του".

Η ιταλική επίθεση στην Πίνδο

Η 3η Μεραρχία Αλπινιστών "Τζούλια", όπως προαναφέρθηκε, κινήθηκε ακολουθώντας τις ορεινές διαβάσεις της Πίνδου με αντικειμενικό σκοπό την κατάληψη του Μετσόβου. Επίτευξη του αντικειμενικού σκοπού αυτού σήμαινε απειλή των νότων της VIII Μεραρχίας και διαχωρισμό των ελληνικών δυνάμεων Ηπείρου, Δυτικής Μακεδονίας και Θεσσαλίας. Ο τομέας της Πίνδου λοιπόν ήταν ζωτικής σημασίας για την άμυνα της Ηπείρου αλλά και για την παραπέρα εξέλιξη των επιχειρήσεων.

Ο Αγγελος Τερζάκης στο θαυμάσιο έργο του "Η Ελληνική Εποποίia", δίνει μια πολύ παραστατική περιγραφή του τομέα της Πίνδου, ο οποίος εκτός των άλλων εκείνη την εποχή είχε πολύ πιο φτωχό οδικό δίκτυο:

"Είναι ένα συγκρότημα από θουνά, που ριζώνουν κατάσπαρκα στον ελληνικό κορμό και κλαδώνεται από τα βορειοδυτικά στα νοτιοανατολικά, κάπου εκατόν πενήντα χιλιόμετρα μάκρος. Χτισόδι τεράστιο, κουβάρι από μισένες, πλοκάμια καβαλικευτά, μπερδεμένα, πλάθει τη ραχοκοκαλιά της ελληνικής χερσονήσου. Για να κατέβεις βιαστής από τον Βοριά, να χτυπήσεις τις πύλες της χώρας, πρέπει τον κόμπο τούτο να τον λύσεις. Δύσκολο πολύ. Κοιτάς τα καταρράχια όπου κατρακυλάει το μαύρο έλατο, τις λαγκαδιές που βουίζουν μυστικά μέσα στην άχνα της απεραντοσύνης και το μάτι σου θολώνει. Τα χωριά σωπαίνουν κουρνιασμένα στις θουνοπλαγιές σαν όρνια. Ψηλά στα ουρανοθέμελα πυργώνυται απαντά άσωστες οι θουνοκορφές. Σαν έρθει το πρώτο χιόνι όλος αυτός ο γιγάντιος κόσμος παραχώνεται, γίνεται απέραντος άσπρος τάφος, όλο μυστήριο και σιωπή. Τότε μήτε ο αρκούδα, το αγριογούρουνο ή ο λύκος δεν ξεθαρρεύουν μακριά από τις μονιές τους. Μονάχα ο άνεμος θερίζει δρασκελώντας τα διάσελα, κυρίαρχος σα Χάρος."

Είδαμε τον τρόπο με τον οποίο κινήθηκε η Μεραρχία Αλπινιστών "Τζούλια" στην Πίνδο. Το Απόσπασμα Πίνδου που την αντιμετώπιζε είχε οργανωθεί για την περίσταση αυτή. Ήταν μονάδα εφεδρείας και είχε δημιουργηθεί με προεπιστράτευση στις 29 Αυγούστου 1940, δύο μόλις μήνες πριν από την ιταλική εισβολή. Διοικητής του ήταν ο ανακληθείς έφεδρος εκ μονίμων συνταγματάρχης πεζικού Κωνσταντίνος Δαβάκης, ο οποίος συνέδεσε για πάντα το όνομά του με την Πίνδο. Το Απόσπασμα αποτελείτο από το 51ο Σύνταγμα Πεζικού. Κατά την προεπιστράτευση της 29ης Αυγούστου είχαν επιστρατευθεί τα δύο μόνο τάγματα του Συντάγματος, τα I/51 και II/51 ΤΠ. Το τρίτο τάγμα του, το III/51 ΤΠ, επιστρατεύθηκε στις 15 Οκτωβρίου και όταν εκδηλώθηκε η επίθεση των Ιταλών κινέτο προς την ποτοφεσία όπου θα χρησιμοποιείτο ως εφεδρεία. Το Απόσπασμα διέθετε επίσης μία ορειβατική πυροβολαρχία των 75 mm και έναν ουλαμό πυροβολικού συνοδείας με πυροβόλα των 65 mm. Είχε επίσης και έναν ουλαμό ιππικού. Η συνολική του δύναμη ανερχόταν σε 2.000 άνδρες περίπου. Ο σταθμός διοίκησης του Απόσπασμας βρισκόταν στο Επταχώρι και η αποστολή του ήταν να εξασφαλί-

Ανδρες του μηχανοκίνητου τάγματος Χωροφυλακής στο Αλβανικό Μέτωπο.

δισμούς πυροβολικού και αεροπορίας. Στις 12 Νοεμβρίου η VIII Μεραρχία υπήχθη στο Α' Σώμα Στρατού, υπό τον αντιστράτηγο Δημήτριο Δεμέστιχα, ο οποίος ανέλαβε τον τομέα Ηπείρου. Ο τομέας Θεσπρωτίας μετονομάστηκε σε Απόσπασμα Λιούμπα και υπήχθη απευθείας στο Α' ΣΣ. Στις 13 Νοεμβρίου τμήματα του Αποσπάσματος Λιούμπα είχαν αποκαταστήσει την τοποθεσία Καλαμά ενώ τα τμήματα στην τοποθεσία Καλπακίου ήταν έτοιμα να κινηθούν επιθετικά κατά του εχθρού.

Ετοιμαζόμενοι με περιφανή νίκη των δυνάμεων της VIII Μεραρχίας η μάχη της Ηπείρου, η οποία διήρκεσε εννέα ημέρες. Στο διάστημα αυτό οι απώλειες της Μεραρχίας ήταν 3 αξιωματικοί και 57 οπλίτες νεκροί, 5 αξιωματικοί και 203 οπλίτες τραυματίες. Οι περισσότερες απώλειες είχαν προκληθεί από τον βομβαρδισμό της εχθρικής αεροπορίας και του πυροβολικού. Οι απώλειεις των Ιταλών σύμφωνα με τον ίδιο τον Πράσκα ήταν μέχρι τις 5 Νοεμβρίου 17 αξιωματικοί και 354 οπλίτες νεκροί, 65 αξιωματικοί και 1.134 οπλίτες τραυματίες και 10 αξιωματικοί και 648 οπλίτες αγνοούμενοι. Ο αρχιστράτηγος, όταν η VIII Μεραρχία υπήχθη στο Α' ΣΣ, έστειλε την παρακάτω διαταγή:

"Έκφραζομεν πλήρη ικανοποίησιν δι' επιτυχήν αντιμετώπισιν καταστάσεων επί λήξει περιόδου ενεργείας σας ως ανεξαρτήτου μεραρ-

στον Γράμμο για να καλύψει το πλευρό της ΙΧ Μεραρχίας.

Στις 31 Οκτωβρίου η μεν V Ταξιαρχία Πεζικού πέτυχε να ολοκληρώσει τους αντικειμενικούς σκοπούς της, η δε Ι Μεραρχία, η οποία αγωνίστηκε με τα καταπονημένα τμήματα του Αποστάσιματος Πίνδου, κατόρθωσε μόνο να σταθεροποιήσει τα όρια του Θύλακα που είχαν δημιουργήσει οι Ιταλοί. Το απόγευμα της 2ας Νοεμβρίου τραυματίσθηκε βαριά στο στήθος ο συνταγματάρχης Δαβάκης στη διάρκεια αναγνωρίσεων στο ύψωμα Προφήτης Ηλίας Φούρκας. Στις 3 Νοεμβρίου η Ι Μεραρχία ανακατέλαβε το ύψωμα Ταμπούρι και το χωριό Φούρκα, αποκόπτοντας τα ιταλικά τμήματα που είχαν κινηθεί προς Σαμαρίνα. Την ίδια ημέρα η Ταξιαρχία Ιππικού κατέλαβε τη Σαμαρίνα και την επομένη η Μεραρχία Ιππικού τη Βωβούσα.

Στις 5 Νοεμβρίου η Μεραρχία "Τζούλια" άρχισε να εγκαταλείπει τα υψώματα Βασιλίτσα και ΝΑ Σμόλικα. Οι ελληνικές δυνάμεις μέχρι τις 13 Νοεμβρίου είχαν ολοκληρώσει την κατάληψη του Γράμμου και του Σμόλικα καθώς και των συνοριακών διαβάσεων της Πίνδου, με εξαίρεση την περιοχή της Κόνιτσας όπου οι Ιταλοί είχαν εμπλέξει το μεγαλύτερο μέρος της 49ης Μεραρχίας "Μπάρι", η οποία προορίζοταν να καταλάβει την Κέρκυρα, για να μπορέσουν να διευκολύνουν τη σύμπτυξη των υπολειμμάτων της "Τζούλια". Ετοι έληξε και η μάχη της Πίνδου, με περιφανή νίκη των ελληνικών όπλων. Οι απώλειες των Ελλήνων ήταν βαριές σε νεκρούς και τραυματίες, αξιωματικούς και οπλίτες. Εξίσου βαριές ήταν οι απώλειες της "Τζούλια". Σύμφωνα με τις εκτιμήσεις, οι νεκροί και οι τραυματίες ξεπερνούσαν τους 500, ενώ οι αιχμάλωτοι ανέρχονταν σε 1.200.

Το πρώτο θύμα της ελληνικής νίκης ήταν ο επίδοξος "στρατάρχης" Βισκόντι Πράσκα, ο οποίος αντί να πάει στην Αθήνα αντικαταστάθηκε χωρίς πολλές διατυπώσεις από τον στρατηγό Σοντού. Στις 18 Νοεμβρίου ο Μουσολίνι μιλώντας στους τοπικούς νηγήτορες του Φασιστικού Κόμματος αναφέρθηκε μεταξύ άλλων:

"Δεν νομίζω ότι αξίζει να διαφεύσουμε όλες τις ειδήσεις που διαδίδει η ελληνική προπαγάνδα και τα βρετανικά μεγάφωνά της. Η Μεραρχία Αλπινιστών «Τζούλια» που λέγεται ότι υπέστη τεράστιες απώλειες, ότι τράπηκε σε φυγή, ότι κονιορτοποιήθηκε από τους Ελληνες, επιθεωρήθηκε από τον στρατηγό Σοντού. Μετά το τέλος της επιθεώρησης μου τηλεφώνησε στις 12 Νοεμβρίου: "Σήμερα το πρωί επιθεώρησα τη Μεραρχία Αλπινιστών «Τζούλια». Πρέπει να σας ενημερώσω, Ντούτσε, για τη θαυμάσια εντύπωση που μου δημιουργήθηκε από αυτή τη θαυμάσια μονάδα, που είναι πιο περήφανη και πιο ισχυρή από ποτέ άλλοτε με τους γρανιτένιους αλπινιστές της".

Δυστυχώς για τον Ντούτσε, ο λόγος του της 18ης Νοεμβρίου είχε συνταχθεί από τη 12η! Φυσικά δεν είπε τίποτα για το τηλεγράφημα του Σοντού το οποίο είχε σταλεί τη νύκτα της 8/9 Νοεμβρίου, με το οποίο αναστέλλονταν όλες οι επιθετικές επιχειρήσεις των Ιταλών στην Αλβανία. Οι ιταλικές δυνάμεις θα διατηρούσαν τις θέσεις τους εν όψει επανάληψης της δράσης τους.

Αν θελήσει κανείς να αναζητήσει τα αίτια της ήττας των Ιταλών κατά την επίθεσή τους στην

Επιθετική ενέργεια
Ελλήνων στρατιωτών.

Ελλάδα, θα πρέπει πρώτα να λάβει υπόψη την υψηλή μαχητική αξία των Ελλήνων στρατιωτών και τον επαγγελματισμό των στελεχών του. Σημαντικό μέρος της νίκης ανήκει στη σωστή σχεδίαση της άμυνας της Ηπείρου από την VIII Μεραρχία και στην επιμονή του μεράρχου να παραμείνει ακλόνητος στη θέση την οποία είχε επιλέξει. Από πλευράς Ιταλών η υπερβολική τους αισιοδοξία και η υποτίμηση όχι μόνο του αντιπάλου αλλά επίσης του εδάφους και του καιρού, είχαν μοιραίες συνέπειες. Το σχέδιο του Πράσκα ήταν αριστοτεχνικό. Όμως πέρα από τις ανεπαρκείς δυνάμεις τις οποίες διέθεσε, για τους λόγους που εξετέθησαν ήδη, θα έπρεπε να γνωρίζει ότι ένα σχέδιο επιτζεύ μόνο της πρώτης επαφής με τον εχθρό. Μπορεί να είχε την κύρια προ-

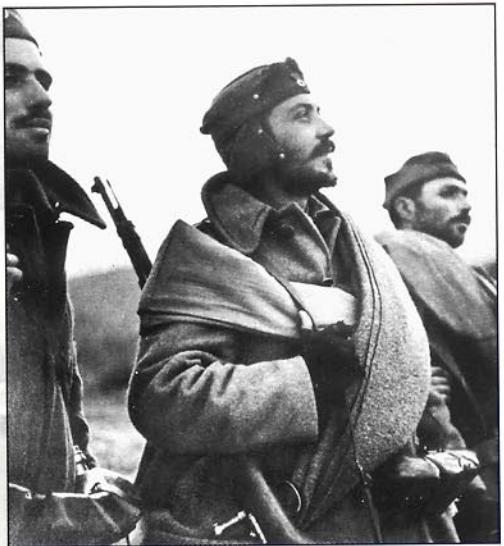

σπάθεια στον τομέα Καλπακίου, αλλά η απλή γνώση τακτικής υπαγορεύει τη μεταφορά της κύριας προσπάθειας εκεί όπου ενδίδει ο αντίπαλος. Ο αντίπαλος ενέδωσε στα άκρα της διάταξής του, στον παραλιακό τομέα της Ηπείρου και στον τομέα Πίνδου, αλλά δεν επιχειρήθηκε καμία εκμετάλλευση της επιτυχίας και το Ελληνικό Γενικό Στρατηγείο αντέδρασε σωστά και έγκαιρα και εξάλειψε τον κίνδυνο.

Τεράστιος υπήρξε ο αντίκτυπος της ελληνικής αντίδρασης στην πρόκληση των Ιταλών και στην περιφανή νίκη. Ο "χαρτονένιος" σύμμαχος των Γερμανών είχε εκτεθεί ανεπανόρθωτα. Οι Βρετανοί οι οποίοι μέχρι τότε πολεμούσαν μόνοι τους τον Αξονα, βρήκαν έναν άξιο σύμμαχο. Η Βρετανική Κυβέρνηση υποσχέθηκε κάθε δυνα-

Πορεία Ελλήνων στρατιωτών μέσα στο χιόνι.
Οι αντίδοες καιρικές συνθήκες προξένησαν στον Ελληνικό Στρατό πολύ μεγάλες φθορές.

**Χαρακτηριστικός τύπος
Ελληνα μαχητή.**

δες της ιστορίας, θα αποδίδεται η τιμή ότι ήταν η πρώτη χώρα που τσάκισε τον μύθο του αήττητου του Αξονα".

Η ΔΕΥΤΕΡΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΟΪΤΑΛΙΚΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

Το Ελληνικό ΓΣ μετά την επιτυχή έκβαση της αναχαίτισης της ιταλικής εισβολής, έλαβε τις παρακάτω αποφάσεις:

- Σε πρώτη φάση να μετακινήσει το σύνολο των δυνάμεων του δυτικά του ορεινού όγκου της Πίνδου και να εξασφαλίσει τον ανεφοδιασμό τους μέσω της αμαξιτής οδού Κορυτσά – Εραέκα – Λεσκοβίκι – Μέρτζανη – Ιωάννινα. Η λύση αυτή επιλέχθηκε επειδή παρουσίαζε μεγάλη ευκολία ανεφοδιασμού των δυνάμεων που ενεργούσαν στις ορεινές περιοχές και παρέιχε δυνατότητα ταχύτερης μετακίνησης δυνάμεων από το ένα τμήμα του θεάτρου επιχειρήσεων στο άλλο, δηλαδή από την Ήπειρο στη Δυτική Μακεδονία, σε σύγκριση με το δρομολόγιο Κορυτσά – Καστοριά – Γρεβενά – Καλαμπάκα – Μέτσοβο – Ιωάννινα.
- Σε δεύτερη φάση να προωθήσει τις ελληνικές δυνάμεις σε βάθος μέσα στο έδαφος της Βορείου Ήπειρου για να εξασφαλίσει το λιμάνι των Αγίων Σαράντα και την εγκάρσια οδό Αγιοι Σαράντα – Κακαβιά – Μέρτζανη – Λεσκοβίκι για την υποστήριξη των μελλοντικών επιχειρήσεων. Με τον τρόπο αυτόν θα περιοριζόταν το μήκος των οδικών μεταφορών σε σύγκριση με τη χρησιμοποίηση του λιμανιού της Πρέβεζας.

Η Πρώτη Φάση της Δεύτερης Περιόδου του Ελληνοϊταλικού Πολέμου (14 Νοεμβρίου – 23 Νοεμβρίου 1940)

Κατά την πρώτη φάση των επιχειρήσεων οι Ιταλοί διέθεταν τις παρακάτω δυνάμεις:

- Στην Πίνδο και τη Δυτική Μακεδονία ήταν ανεπιγένην η 9η Ιταλική Στρατιά (όπως είχε μετονομαστεί το XXVI Σώμα Στρατού "Κορυτσάς") με πέντε μεραρχίες πεζικού, δύο μεραρχίες αλπινιστών, ένα σύνταγμα αλπινιστών, δύο συντάγματα θερσαλιέρων και αριθμό μελανοχιτώνων και Αλβανών.
- Στο μέτωπο της Ήπειρου ήταν ανεπιγένην η 11η Ιταλική Στρατιά (όπως είχε μετονομαστεί το XXV Σώμα Στρατού "Τσαμουριάς") με τρεις μεραρχίες πεζικού, μία τεθωρακισμένη μεραρχία, μία μεραρχία ιππικού, ένα σύνταγμα θερσαλιέρων και αριθμό μελανοχιτώνων και Αλβανών.

Τα ελληνικά τμήματα είχαν την παρακάτω διάταξη:

- Στον παραλιακό τομέα της Ήπειρου ήταν προσανατολισμένο το Α' ΣΣ με τις ΙΙ και ΙΙΙ Μεραρχίες Πεζικού, τη Μεραρχία Ιππικού και το Απόστολα Λιούμπτα.
- Στον κεντρικό τομέα της Πίνδου ήταν προσανατολισμένο το Β' ΣΣ με την Ι Μεραρχία Πεζικού, την ΙΙ Ταξιαρχία Πεζικού και την ΙΙΙ Ταξιαρχία Ιππικού.
- Στη Δυτική Μακεδονία ήταν προσανατολισμένο το Γ' ΣΣ με τις ΙΙΙ, ΙΙΙΙ και ΙΙΙΙΙΙ Μεραρχίες Πεζικού.
- Αργότερα, μεταξύ Β' και Γ' ΣΣ δημιουργήθηκε η Ομάδα Μεραρχιών "Κ", την οποία συνιστούσαν

Στιγμιότυπο από την εκπαίδευση του Τάγματος Χιονοδρόμων (Αρχείο Ταγματάρχη Πυροβολικού, Παπαρρόδου, Αθήνα, Πολεμικό Μουσείο).

κείνο της Ελευσίνας. Στη διάρκεια του εξάμηνου αγώνα της Ελλάδας κατά του Αξονα, οι Βρετανοί διέθεσαν παντοιεδές υλικό και κυρίως οπλισμό ο οποίος προερχόταν κατά μεγάλο μέρος από λάφυρα που συνέλεξαν κατά τις επιχειρήσεις τους εναντίον των Ιταλών στη Λιθήνη. Τη σημασία της νίκης της Ελλάδας κατά την πρώτη περίοδο του Ελληνοϊταλικού Πολέμου την περιγράφει γλαφυρότατα ο Βρετανός συγγραφέας Κόμπτον Μακένζι στο βιβλίο του Wind of Freedom (Ανεμος Ελευθερίας), το οποίο έγραψε το 1944:

"Άς μη ξεχάσουμε ποτέ ότι ενώ οι Ιταλοί διώχνονταν τόσο άδοξα από την Ελλάδα, η εκστρατεία του Ουέιβελ στη Λιθήνη και η νίκη του Κάννιγκαμ στη ναυμαχία του Τανάρου δεν είχαν πραγματοποιηθεί. Ακόμα και η καταστροφική επιδρομή στον Τάραντα δεν πραγματοποιήθηκε παρά στις 11 Νοεμβρίου. Οταν αυτός ο μεγάλος πόλεμος θα έχει γίνει ανάμνηση, ή μάλλον όταν θα έχει γίνει απλά ένα παραμύθι αποχών μακρινών γεγονότων και μαχών πριν πολλά χρόνια, η Ελλάδα θα είναι εκείνη στην οποία, στις σελί-

ο υπουργός Εξωτερικών της Ιταλίας επέδωσε στον πεθερό του μια καυστική επιστολή του Χίτλερ. Ο Γερμανός δικτάτορας με πολύ αυστηρή γλώσσα τόνιζε ότι η επιχείρηση κατά της Ελλάδας έπρεπε να είχε καθυστερήσει μέχρι να βελτιώνονταν οι καιρικές συνθήκες και οπωσδήποτε μέχρι να γινόταν γνωστό το αποτέλεσμα των αμερικανικών προεδρικών εκλογών. Ο Χίτλερ τόνισε ότι η επιχείρηση είχε "δυσάρεστες ψυχολογικές επιπτώσεις" ενώ χαρακτήρισε τις στρατιωτικές συνέπειες "πολύ σοβαρές". Ο Μουσολίνι αναγκάστηκε να καταπει ή την προσβολή και να απαντήσει ότι οι "ατυχίες" των στρατευμάτων του οφείλονταν στις αντίξεις καιρικές συνθήκες, τη σχεδόν πλήρη διάλυση των αλβανικών δυνάμεων και τη στάση της Βουλγαρίας. Κατέληξε λέγοντας ότι ετοίμαζε 30 μεραρχίες για να εξαφανίσει (!) την Ελλάδα και ότι τα χειρότερα είχαν περάσει.

Σε ό,τι αφορά την ενημέρωση του ιταλικού λαού, η κυβερνητική προπαγάνδα χαρακτήρισε την υποχώρηση από την Κορυτσά ως...στρατηγικό ελιγμό ο οποίος αποσκοπούσε στο να παρασύρει τους Ελληνες από την ευνοϊκή γι' αυτούς τοποθεσία, σε έδαφος όπου θα τους νικούσε με την ησυχία του ο Ιταλικός Στρατός. Το Ράδιο Ρώμη μάλιστα επιχείρησε έναν μάλλον αποχή ιστορικό παραλληλισμό:

"Μια φορά ζούσε στην Ηπειρού ένας βασιλιάς που τον έλεγαν Πύρρο και που έπρεπε να πολεμήσει με τους Ρωμαίους. Στη διάρκεια της πρώτης φάσης του πολέμου το έργο του φάνηκε εξαιρετικά εύκολο. Νίκησε τους Ρωμαίους αλλά ο στρατός του υπέστη τόσες απώλειες ώστε τα υπολείμματά του νικήθηκαν εύκολα από τις ρωμαϊκές λεγεώνες στη μάχη που ακολούθησε. Η εξάντληση του αντιπάλου είναι καμιά φορά πιο πλεονεκτική από μια γρήγορη νίκη".

Η Δεύτερη Φάση της Δεύτερης Περιόδου του Ελληνοϊταλικού Πολέμου (24 Νοεμβρίου 1940 – 6 Ιανουαρίου 1941)

Μετά την επιτυχή έκβαση του αγώνα στην Ηπειρού και την κατάληψη της Κορυτσάς, το ΓΣ μελέτησε το θέμα της συνέχισης των επιχειρήσεων κατά μήκος των αξόνων Ιωάννινα – Αυλώνα και Φλώρινα – Κορυτσά – Ελβασάν. Επειτα από συνεκτίμηση όλων των παραγόντων και κυρίως των προβλημάτων ανεφοδιασμού των σωμάτων στρατού, το ΓΣ αποφάσισε να εφαρμόσει την κύρια προσπάθειά του στον αξόνα Ιωάννινα – Αυλώνα, χωρίς να αποκλείει την πιθανότητα να προχωρήσει σε βάθος στον βόρειο τομέα της Κορυτσάς. Για την εκτέλεση των αποστολών αυτών, το Α' ΣΣ ενισχύθηκε με την III Μεραρχία Πεζικού από τις 21 Νοεμβρίου και το Β' ΣΣ με την XI Μεραρχία Πεζικού από τις 27 και τη Μεραρχία Ιππικού από τις 28 Νοεμβρίου.

Ο γενικός ελιγμός του ΓΣ ήταν:

- Εξασφάλιση της ελεύθερης χρήσης των αμαξιών οδών Λεσκοβίκι – Κορυτσά και Κακαβιά – Άγιοι Σαράντα. Για να συμβεί αυτό έπρεπε να εξασφαλιστούν οι ορεινοί όγκοι Μάλι Γκερ (Δ. Αργυροκάστρου), Κόρι (ΒΑ. Αργυροκάστρου) και Μάλι Κοκόικα (Β. Πρεμετής).
- Προώθηση του αριστερού του Α' ΣΣ προς Βορ-

Ελληνες αξιωματικοί σε χωρίο της Β. Ηπείρου (Αθήνα, Πολεμικό Μουσείο).

ρά με ισχυρό και ασφαλή στροφέα το δεξιό της όλης διάταξης, δηλαδή το ΤΣΔΜ (Γ' ΣΣ και ΟΜΚ). Το κέντρο της διάταξης, το Β' ΣΣ, θα ακολουθούσε και θα υποστήριζε αυτήν την προσπάθεια, ενώ ταυτόχρονα θα αποτελούσε τον σύνδεσμο των δύο άκρων.

Για την υλοποίηση του ελιγμού δόθηκαν οι παρακάτω αποστολές στους σχηματισμούς:

- Α' ΣΣ. Να ενεργήσει προς τη γενική κατεύθυνση Καλπάκι – Αργυρόκαστρο – Τεπελένι – Αυλώνας, συντονίζοντας την κίνησή του με το Β' ΣΣ το οποίο θα κινείτο στα δεξιά του.
- Β' ΣΣ. Να ενεργήσει στη γενική κατεύθυνση Μέρτζανη – Βεράτι δια των κοιλάδων των ποταμών Αώου και Αփου, συντονίζοντας την ενέργειά του στο αριστερό με το Α' ΣΣ και αποτελώντας τον σύνδεσμο με το ΤΣΔΜ.
- ΤΣΔΜ (Γ' ΣΣ και ΟΜΚ). Να εξασφαλίσει το υψηλό Κορυτσάς από βόρεια και δυτικά και να ασκήσει ισχυρή πίεση στις εχθρικές δυνάμεις για να τις απασχολήσει επ' αφελεία των Α' και Β' ΣΣ.

Ο αρχιστράτηγος έδωσε γενικές διαταγές χωρίς να καθορίζει με λεπτομέρεια αντικειμενικούς σκοπούς, για να μπορέσουν οι διοικητές των σωμάτων στρατού και του ΤΣΔΜ να αναπτύξουν πρωτοβουλία και να εκμεταλλευθούν τις επιτυχίες τους πιο αποτελεσματικά.

Στο διάστημα 24-30 Νοεμβρίου το Α' ΣΣ κινήθηκε κατά μήκος της κοιλάδας του ποταμού Δρίνου, με το Απόσπασμα Λιούμπα στον παραλιακό τομέα, την VIII Μεραρχία Πεζικού προς τη διάβαση της Κακαβιάς και τη II Μεραρχία Πεζικού προς τη διάβαση Σούχας. Η III Μεραρχία Πεζικού, η οποία είχε διατεθεί στο Σώμα Στρατού, κινήθηκε από τις 30 Νοεμβρίου επί της οδού Δελβινάκι – Κακαβιά – Αργυρόκαστρο.

Στο ίδιο διάστημα το Β' ΣΣ κινήθηκε προς Φράσερι και απώθησε τους Ιταλούς πιο βαθιά στο θορειοπειρωτικό έδαφος για να εξασφαλίσει στη ζώνη ενεργείας του ευρέως την οδό Μέρτζανη – Λεσκοβίκι – Ερσέκα – Κορυτσά. Στις 30 Νοεμβρίου το Β' ΣΣ υπήχθη απευθείας στο ΓΣ.

Το ΤΣΔΜ κατά τον χρόνο αυτόν εξασφάλισε αρχικά την αμαξιτή οδό Ερσέκα – Κορυτσά – διάβαση Τσαγκόνι, συνέχισε την κίνησή του και απελευθέρωσε τη Μοσχόπολη στις 24 Νοεμβρίου με τη X Μεραρχία Πεζικού. Οι Ιταλοί αναγκάστηκαν

Ελληνες μαχητές στην περιοχή της Κλεισούρας.

να εκκενώσουν το Πόγραδετς το οποίο κατέλαβαν τμήματα της XIII Μεραρχίας Πεζικού στις 30 Νοεμβρίου.

Κατά το διάστημα 1-12 Δεκεμβρίου δόθηκαν αποφασιστικές μάχες με πολύ δυσάρεστα για τους Ιταλούς αποτελέσματα.

Το Α' ΣΣ συνέχισε την προώθησή του προς Αυλώνα. Επειτα από σκληρές μάχες καταλήφθηκε το Δέλθινο στις 5 Δεκεμβρίου από τμήματα της III Μεραρχίας η οποία τη νύκτα της 7/8 Δεκεμβρίου αντικαταστάθηκε από την IV Μεραρχία Πεζικού, η οποία στις 8 Δεκεμβρίου απελευθέρωσε το Αργυρόκαστρο. Στον παραλιακό τομέα το Απόσπασμα Λιούμπα κατέλαβε στις 6 Δεκεμβρίου τους Αγίους Σαράντα και στις 8 Δεκεμβρίου αντικαταστάθηκε από την III Μεραρχία.

Από τις άλλες μεραρχίες του Α' ΣΣ η II ΜΠ κατέλαβε επειτα από αγώνα τη διάβαση Σούχας.

για τη μέχρι τότε δράση της Μεραρχίας του και του ζήτησε να καταλάβει χωρίς καθυστέρηση το 669. Του επεσήμανε ότι μετά την αποστολή αυτή, η καταπονημένη Μεραρχία του θα αποσυρόταν ως εφεδρεία. Ομως η επίθεση για την κατάληψη του 669 δεν πραγματοποιήθηκε. Οι Ιταλοί το εγκατέλειψαν τη νύκτα της 4/5 Δεκεμβρίου χωρίς να γίνουν αντιληπτοί. Μόνο το άλλο πρώι οι Ελληνες στρατιώτες αντελήφθησαν την αναχώρησή τους και ανέβηκαν στο ύψωμα. Επί τόπου μέτρησαν 100 ατάφους νεκρούς και 150 τάφους, σημάδι της σκληρότητας των μαχών. Από μέρους της η VIII Μεραρχία, στη διάρκεια της περιόδου αυτής είχε 34 αξιωματικούς και 280 οπλίτες φονευθέντες, 48 αξιωματικούς και 1.360 στρατιώτες τραυματίες και 84 αγνοούμενους. Είχε συλλάβει αιχμαλώτους 46 Ιταλούς αξιωματικούς και 1.490 στρατιώτες και είχε κυριεύσει - εκτός από το άλλο υλικό - μια ολόκληρη πυροβολικάρχια των 65 mm, τρία πυρωδά Skoda και 30 άρματα από τα οποία τα μισά βρίσκονταν σε καλή κατάσταση.

Ο ενθουσιασμός του έθνους για την κατάληψη του Δελθίνου, του Αργυροκάστρου και των Αγίων Σαράντα ήταν απερίγραπτος. Η απήχηση από την κατάληψη των Αγίων Σαράντα παγκόσμια. Αποτέλεσε μάλιστα πλήγμα για το κύρος του Μουσολίνι, επειδή οι Ιταλοί είχαν ονομάσει το λιμάνι αυτό Πόρτο Εντα προς τιμήν της κόρης του Μουσολίνι και συζύγου του υπουργού Εξωτερικών, Εντας Τσιάνο.

Το Β' ΣΣ, συνεχίζοντας την προέλασή του στον ορεινό και χωρίς πολλές οδεύσεις άξονα Ιωάννινα - Κλεισούρα - Βεράτι και στην περιοχή της Κολωνίας, κατέλαβε την Πρεμετή με τη Μεραρχία Ιππικού και το Φράσερι με την Ταξιαρχία Ιππικού.

Το ΤΔΜ συνέχισε τις επιθετικές του επιχειρήσεις στην περιοχή της Κορυτσάς. Η ΟΜΚ η οποία είχε μετονομαστεί σε Συγκρότημα "K" και διέθετε μόνο τη X Μεραρχία Πεζικού επειδή η IX είχε διατεθεί ως εφεδρεία του Β' ΣΣ, ολοκλήρωσε την κατάκτηση του ορεινού όγκου Οστραβίτσα στις 12 Δεκεμβρίου. Το Γ' ΣΣ, που από 1ης Δεκεμβρίου είχε ενισχυθεί με τη XVII Μεραρχία Πεζικού η οποία είχε αναλάβει τον τομέα της XIII Μεραρχίας, κινήθηκε στον άξονα Κορυτσά - Ελβασάν και έπειτα από σκληρό αγώνα κάτω από αντίστοιχες καιρικές συνθήκες με πυκνές χιονοπτώσεις, ολοκλήρωσε την κατάληψη του ορεινού όγκου της Κάμιας και στις 7 Δεκεμβρίου την τμήματα της XV Μεραρχίας εισήλθαν στο Πόγραδετς και αντικατέστησαν τα τμήματα αναγνώρισης της XIII Μεραρχίας τα οποία είχαν καταλάβει την πόλη από τις 30 Νοεμβρίου και είχαν παραμείνει εκεί.

Οι Ιταλοί διατηρούσαν τώρα μια γραμμή η οποία εκτεινόταν από τη Χειμάρρα στο δεξιό πλευρό, μέχρι τα υψώματα του Ελβασάν και της λίμνης Αχρίδας στο αριστερό. Βασικό σημείο της γραμμής αυτής ήταν η στενωπός του Τετελενίου, από την οποία περνούσε η αμαξιτή οδός Ιωάννινα - Βεράτι και η οποία ήλεγχε την οδό από Αργυρόκαστρο προς Αυλώνα. Η στενωπός αυτή αποτελούσε το "κλειδί" για την είσοδο στη βόρεια Αλβανία.

Η όλη κατάσταση δημιούργησε κρίση στην Ιταλική ιγεσία των Ενόπλων Δυνάμεων. Στις 26 Νοεμβρίου παραιτήθηκε ο αρχηγός του Ιταλικού Γενικού Επιτελείου Στρατού, στρατηγός Μπα-

Ελληνες αξιωματικοί στο Αλβανικό Μέτωπο. Φέρουν λευκές κάπες παραλλαγής (Αθήνα, Πολεμικό Μουσείο).

Την 1η Δεκεμβρίου η Μεραρχία κρατούσε το ΒΑ άκρο της διάβασης. Αφού απέκρουσε σφοδρή επίθεση των Ιταλών, οργάνωσε δύο συγκροτήματα δύναμης συντάγματος και έπειτα από σκληρό αγώνα κατόρθωσε στις 4 Δεκεμβρίου να διανοίξει τη διάβαση καταλαμάνοντας και το ΝΔ άκρο της. Τα ιταλικά τμήματα στην περιοχή του χωριού Σούχα πανικοθλήθηκαν και υποχώρησαν διαστικά, εγκαταλείποντας μεγάλες ποσότητες υλικών και εφοδίων. Σύμφωνα με πληροφορίες από Ιταλούς αιχμαλώτους η εκκένωση του Αργυροκάστρου άρχισε σχεδόν ταυτόχρονα. Η VIII Μεραρχία έδωσε επικούς αγώνες για να διανοίξει τη διάβαση της Κακαβιάς. Τα υψώματα - κλειδιά της διάβασης αυτής ήταν το Μπουράτο και το 669. Η πρώτη προσπάθεια της Μεραρχίας στη 1 και στις 2 Δεκεμβρίου, κάτω από αντίστοιχες καιρικές συνθήκες, απέτυχε με βαριές απώλειες. Στις 3 Δεκεμβρίου η Μεραρχία κατέλαβε έπειτα από σκληρό αγώνα το Μπουράτο και με βάση το ύψωμα αυτό επιχείρησε να κυκλώσει το 669 την άλλη ημέρα χωρίς αποτέλεσμα όμως. Το βράδυ της 4ης Δεκεμβρίου έφθασε στο στρατηγείο του Α' ΣΣ στο Καλπάκι ο αρχιστράτηγος συνοδευόμενος από τον διάδοχο και συναντήθηκε με τον διοικητή της VIII Μεραρχίας. Τον συνεχάρη

ντόλιο (ή μάλλον τον εξανάγκασε σε παραίτηση ο Μουσολίνι!). Αντικαταστάθηκε από τον στρατηγό Ούγκο Καβαλλέρο ο οποίος, ύστερα από ένα άκρως απογοητευτικό μήνυμα του Σοντού προς τον Μουσολίνι, με το οποίο πρότεινε την εύρεση πολιτικής λύσης στην κρίση, πήγε στην Αλβανία για να εξετάσει προσωπικά την κατάσταση. Η Ιταλία έπρεπε να διαλέξει μεταξύ μιας ταπεινωτικής λύσης, όπως ήταν η σύναψη ανακωχής, και της συνεχιζόμενης σειράς ηττών. Προτίμησε τη λιγότερο ταπεινωτική λύση: ζήτησε βοήθεια από τη Γερμανία. Ο Χίτλερ, ο οποίος εποιάζει την επίθεση κατά της ΕΣΣΔ την ερχόμενη άνοιξη, ανησυχούσε εξαιρετικά με την τροπή που είχε ακολουθήσει η κατάσταση στην Ελλάδα και με την πιθανή παρέμβαση των Βρετανών. Η μόνη βοήθεια η οποία δόθηκε στον Ντούτος ήταν 50 μεταφορικά αεροπλάνα Junkers 52 για τη μεταφορά στρατιωτών και εφοδίων από το αεροδρόμιο της Φότζια στα αεροδρόμια της Αυλώνας και του Δυρραχίου.

Κατά τα άλλα, τα πράγματα στην Ιταλία οδηγούντο από το κακό στο χειρότερο! Ήταν αδύνατον πια να κοροϊδεύει τον ιταλικό λαό η φασιστική προπαγάνδα σε σχέση με την "ελληνική τραγωδία". Και τα χειρότερα, όπως είπε ο Μουσολίνι στον Χίτλερ, όχι μόνο δεν είχαν περάσει, αλλά δεν είχαν έρθει ακόμα! Στις 9 Δεκεμβρίου ο "μονόφθαλμος δράκος", ο στρατηγός Ουέιβελ, εξαπέλυσε την επίθεσή του κατά των Ιταλών στη Λιθύη. Οι Βρετανοί, πάρα το γεγονός ότι οι Ιταλοί υπερτερούσαν αριθμητικά πέντε προς ένα, συνελάμβαναν συνεχώς Ιταλούς αιχμαλώτους! Για πολλές εβδομάδες ακόμα ο ιταλικός λαός δεν είχε άλλες ειδήσεις εκτός από τις συνεχείς ήττες.

Κατά το χρονικό διάστημα 13 Δεκεμβρίου 1940 έως 6 Ιανουαρίου 1941, οι επιχειρήσεις του Ελληνικού Στρατού συνεχίστηκαν κάτω από απάνθρωπες καιρικές συνθήκες. Ο χειμώνας εκείνος ήταν εξαιρετικά βαρύς με πυκνές χιονοπτώσεις και πολικό κρύο. Οι στρατιώτες κατέβαλαν υπεράνθρωπες προσπάθειες για να επιβιώσουν. Εκτός από τα εχθρικά πυρά, είχε εμφανιστεί ένας ακόμα αντίταλος: τα κρυοπαγήματα. Το Α' ΣΣ διέθετε τώρα τις II, III και IV Μεραρχίες επειδή η VIII Μεραρχία και το Απόσπασμα Λιούμπα είχαν αποσυρθεί ως εφεδρεία του αρχιστράτηγου στις περιοχές Δελβινακίου και Δελβίνου αντίστοιχα. Κάτω από αντίξοες συνθήκες κατόρθωσαν να απελευθερώσει τη Χειμάρρα στις 22 Δεκεμβρίου.

Το Β' ΣΣ κινήθηκε στην εδαφική περιοχή μεταξύ Αώου και άνω κοιλάδας του Αψου ποταμού και έπειτα από σκληρή μάχη με τους Ιταλούς και τα στοιχεία της φύσης, κατόρθωσε να φθάσει 2 χιλιόμετρα βΑ της Κλεισούρας χωρίς να μπορέσει να την καταλάβει. Ολοκλήρωσε όμως την κατάληψη του Μάλι Κράσσες νότια του Αψου και του υψώματος Ζαλοσνίγια βόρεια του ποταμού.

Στον τομέα του ΤΣΔΜ το Συγκρότημα "Κ" μετονομάστηκε σε Ε' ΣΣ, αν και εξακολουθούσε να περιλαμβάνει ακόμα μόνο τη Χ Μεραρχία Πεζοκού. Κατόρθωσε όμως να φθάσει στα ανατολικά του ορούς Τόμορος και να συνδέσει το δεξιό του Β' ΣΣ με το αριστερό του Γ' ΣΣ. Το Γ' ΣΣ εξαιτίας των καιρικών συνθηκών περιορίστηκε στη θελτιώση των κατεχόμενων θέσεων και την αγκιστρωση εχθρικών δυνάμεων.

Οι Ιταλοί, αντιμετωπίζοντας τον κίνδυνο κατάληψης του Αυλώνα, πραγματοποίησαν κάθε δυνατή προσπάθεια για να σταματήσουν την ελληνική προέλαση. Ενίσχυσαν τις δυνάμεις της Αλβανίας με προσωπικό και άφθονο πολεμικό υλικό. Στις 29 Δεκεμβρίου ο στρατηγός Καβαλλέρο αντικατέστησε τον στρατηγό Σοντού στη διοίκηση των ιταλικών δυνάμεων στην Αλβανία.

Μακριά από το μέτωπο συνέβαιναν άλλα γεγονότα καθοριστικά για την τύχη της χώρας. Ο Χίτλερ είχε ήδη σχεδιάσει την επιχείρηση κατά της ΕΣΣΔ για τον Μάιο του 1941. Η τροπή που είχε ακολουθήσει η κατάσταση στην Ελλάδα τον ανησυχούσε πολύ. Τα βρετανικά αεροπλάνα μπορούσαν να φθάσουν τις πετρελαιοπηγές της Ρουμανίας και αν οι Βρετανοί αποβιβάζονταν με μεγάλες δυνάμεις στην Ελλάδα, διακυβεύοταν η θέση της Γερμανίας στα Βαλκάνια. Στις 4 Νοεμβρίου 1940 πραγματοποιήθηκε πολεμικό συμβούλιο στο Βερολίνο. Ο Χίτλερ χαρακτήρισε την ιταλική εισβολή στην Ελλάδα "θλιβερό γεγονός" και ζήτησε από τους επιτελείς του να μελετήσουν εισβολή στην Ελλάδα με δύναμη δέκα μεραρχιών τουλάχιστον. Στις 13 Δεκεμβρίου 1940, ενώ ο Ελληνικός Στρατός καταδίωκε τους Ιταλούς μέσα στο έδαφος της Βορείου Ήπειρου, ο Χίτλερ εξέδιδε την υπ' αριθμόν 20 Κατευθυντήρια Οδηγία του για την Επιχείρηση "Μαρίτα", όπως ήταν το κωδικό όνομα της επίθεσης κατά της Ελλάδας. Είχε αρχίσει η αντίστροφη μέτρηση για το τέλος μιας εποποίας, αν και ο δρόμος ήταν δύσκολος ακόμα.

Η ΤΡΙΤΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΟΙΤΑΛΙΚΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ (6 ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΥ – 6 ΑΠΡΙΛΙΟΥ 1941)

Στις 6 Ιανουαρίου 1941 οι αντικειμενικοί σκοποί τους οποίους είχε θέσει το ΓΣ από τις αρχές Νοεμβρίου, είχαν ολοκληρωθεί. Οι ελληνικές δυνάμεις, παρά τις δυσμενείς καιρικές συνθήκες του φοβερού εκείνου χειμώνα και τον ανεπαρκή εφοδιασμό, παρά τις συνεχείς ενισχύσεις των Ιταλών, είχαν κατορθώσει να τους απωθήσουν σε βάθος από 30 έως 50 χιλιόμετρα μέσα

Ελληνες χωροφύλακες στο Αλβανικό Μέτωπο. Η Βασιλική Χωροφύλακά ήταν επιφορτισμένη κυρίως με τη φρούρηση, τη μεταφορά αιχμαλώτων και την τήρηση της τάξης στις καταληφθείσες από τον Ελληνικό Στρατό πόλεις (Αθήνα, Πολεμικό Μουσείο).

Ιταλοί αιχμάλωτοι συνοδευόμενοι από Ελλήνα χωροφύλακα (Αθήνα, Πολεμικό Μουσείο).

σωμάτων στρατού.

Στους υπόλοιπους τομείς (Α' ΣΣ και ΤΣΔΜ) πραγματοποιήθηκαν τοπικές επιχειρήσεις για τη βελτίωση των κατεχόμενων θέσεων και τη δημιουργία ευνοϊκών συνθηκών για παραπέρα επιθετικές επιχειρήσεις. Προσπάθειες για την κατάληψη του Τεπελενίου από το Α' ΣΣ απέτυχαν λόγω των καιρικών συνθηκών και της αντίστασης των Ιταλών οι οποίοι με συνεχείς ενιαχύσεις είχαν μετατρέψει την ιταλική διάταξη σε "τείχος", σύμφωνα με τον Καβαλλέρο. Μέχρι την εκτόξευση της μεγάλης εαρινής επίθεσης "Πριμαβέρα", οι δυνάμεις των Αά και Β' ΣΣ πραγματοποιούσαν περιορισμένης κλίμακας επιχειρήσεις για τη βελτίωση της αμυντικής τους διάταξης με πολύ δυσάρεστες για τους Ιταλούς συνέπειες στη συνέχεια.

Στο μεταξύ η Γερμανία προετοίμαζε την εισβολή στην Ελλάδα, την οποία υπολόγιζε να αρχίσει και να ολοκληρωθεί μέσα στον Μάρτιο, με δεδομένη τη μέχρι τότε φιλική στάση της Γιουγκοσλαβίας. Η Ελληνική Κυβέρνηση, έχοντας συνειδητοποιήσει τον κίνδυνο, ήρθε σε συνεννόηση με τους Βρετανούς για την αποστολή στρατιωτικής βοήθειας στην Ελλάδα. Οι συνομιλίες - διαφωνίες γύρω από τον τρόπο άμυνας του ελληνικού χώρου και οι αποφάσεις που ελήφθησαν, αφορούν περισσότερο τον Ελληνογερμανικό Πόλεμο. Πάντως, την παραμονή της μεγάλης εαρινής επίθεσης (8 Μαρτίου 1941) άρχισαν να αποβιβάζονται στην Ελλάδα οι θρετανικές δυνάμεις.

Φθάνουμε έτσι στο κυριότερο γεγονός της τρίτης περιόδου του Ελληνοϊταλικού Πολέμου, την "Πριμαβέρα".

Η μεγάλη Εαρινή επίθεση - "Πριμαβέρα"

Ο Μουσολίνι γνώριζε ότι οι Γερμανοί ετοίμαζαν επίθεση κατά της Ελλάδας, αλλά δεν ήξερε πότε αυτή θα πραγματοποιείτο. Ομως, όπως ορθά παρατήρησε ο Αγγελος Βλάχος στην ανοικτή επιστολή του προς τον Χίτλερ, η οποία δημοσιεύθηκε στην "Καθημερινή", η Ιταλία θα ήταν η τητημένη "οριστικά, τελεσίδικα, παγκόσμια και αιώνια", όταν έστω και ένας Γερμανός στρατιώτης πατούσε στην Ελλάδα. Και αυτό το γνώριζε καλά ο Μουσολίνι, ο οποίος επιθυμούσε μια επιτυχία στην Αλβανία για να περισσώσει το γόγητρό του και το γόγητρο του Στρατού του πρωτού επέμβει ο Γερμανικός Στρατός. Στην τελευταία αυτή περίπτωση ο Μουσολίνι θα βρισκόταν σε ιδιαίτερα δύσκολη θέση, γιατί θα όφειλε στους Γερμανούς την έξοδό του από μια περιπέτεια στην οποία τον είχε εμπλέξει η οικτρή αποτυχία του στα βουνά της Ήπειρου και της Αλβανίας. Η Ανώτατη Γερμανική Διοίκηση έτρεφε πολύ λίγες αυταπάτες για την πιθανότητα επιτυχίας της ιταλικής επίθεσης, αλλά από το άλλο μέρος, έκρινε ότι ξέζε τον κόπο η προσπάθεια του Μουσολίνι. Μια επιτυχία του θα έφερνε σε απελπιστική κατάσταση τους Ελληνες και ίσως τελείωνε τον πόλεμο. Με την Ελλάδα νικημένη, τη Βουλγαρία στον Αξονα και την Τουρκία ουδέτερη, η Γιουγκοσλαβία με λίγη πίεση θα ευθυγραμμιζόταν με τη Βουλγαρία. Στα πλευρά της γερμανικής προσπάθειας κατά της Σοβιετικής Ένωσης δεν θα υπήρχαν "αγκάθια" και το κυριότερο, οι 24 γερμανικές

μεραρχίες στη Βουλγαρία θα ήταν ελεύθερες να δράσουν στο ανατολικό μέτωπο.

Ο Μουσολίνι έφθασε στις 2 Μαρτίου 1941 στα Τίρανα για να επιβλέψει ο ίδιος τη μεγάλη του επίθεση, την οποία είχε προετοιμάσει πολύ προσεκτικά από την επομένη της μεγάλης σύσκεψης που πραγματοποιήθηκε στο Σάλταμπουργκ στις 19 και 20 Ιανουαρίου 1941. Μέχρι το τέλος Φεβρουαρίου μεταφέρθηκαν στην Αλβανία δέκα νέες μεραρχίες, μαζί με χιλιάδες τόννους υλικά και εφόδια. Παράλληλα, με μια ημερήσια διαταγή του, ο Ντούτσε προέτρεψε επιφανή φασιστικά στελέχη και υπουργούς του να καταταγούν και να μεταβούν στο μέτωπο για να το-

Ελληνες παρατηρητές στο Αλβανικό Μέτωπο.

νώσουν το ηθικό του λαού και των στρατιωτών. Στην πρόσκληση αυτή ανταποκρίθηκαν πολλοί υπουργοί και στελέχη, καθώς και ο γαμπρός του Γκαλεάτσο Τσιάνο.

Το σχέδιο επίθεσης των Ιταλών προετοιμάστηκε από τον στρατηγό Καβαλλέρο, αλλά παρά τα μεγαλεπήβολα όνειρα του Ντούτσε, ήταν πολύ συντρητικό, αφού ως τελικό αντικειμενικό σκοπό είχε ορίσει τα Ιωάννινα. Σύμφωνα με το σχέδιο του Καβαλλέρο, η επίθεση θα άρχιζε στις 9 Μαρτίου και θα εκδηλωνόταν σε ένα στενό μέτωπο περίπου 32 km ανάμεσα στους ποταμούς Αώο και Αφο, στη γενική κατεύθυνση Γκλάβα - Μπούμπεσι, με σκοπό τη δημιουργία ρήγματος και τη διάνοιξη της κοιλάδας του ποταμού Ντεσνίτσα. Η ενέργεια ανατέθηκε στην 11η Στρατιά υπό τον στρατηγό Τζελόζο. Είναι χαρακτηριστικό το ότι η γειτονική 9η Στρατιά δεν ειδοποιήθηκε ότι δίπλα της θα γινόταν η πιο σοβαρή προσπάθεια από την έναρξη του πολέμου.

Το σχέδιο των Ιταλών προέβλεπε επίθεση στον τομέα της Ι Ελληνικής Μεραρχίας σε τρεις κατευθύνσεις. Η κύρια προσπάθεια των Ιταλών κατευθυνόταν σε μέτωπο πέντε περίπου χιλιομέτρων, ανάμεσα στις βόρειες πλαγιές της Τρεμπεσίνας και στο χωριό Μπούμπεσι, με τελικό αντικειμενικό σκοπό την ανακατάληψη της Κλεισσούρας. Στη συνέχεια προβλεπόταν προέλαση προς Λεσκοβίκι-Ιωάννινα. Η κύρια προσπάθεια

ανετέθη στο VIII Σώμα Στρατού, με τις Μεραρχίες "Κάλιαρι", "Πούλιε", "Πινερόλο", "Μπάρι" και δύο τάγματα μελανοχιτώνων. Το Σώμα πλαισιωνόταν στα βόρεια από τη Μεραρχία "Σφορτσέσκα" του ΧΧV Σώματος Στρατού. Η Μεραρχία "Μπάρι" και αργότερα οι Μεραρχίες "Σιένα" και "Λύκοι της Τοσκάνης", θα ήταν σε δευτέρο κλιμάκιο. Τέλος, στην περιοχή Τεπελενίου υπήρχαν ως εφεδρεία οι Μεραρχίες "Πιεμόντε" και η ΤΘ Μεραρχία "Κένταυροι". Εκτός από τις μονάδες αυτές, οι Ιταλοί είχαν μεταξύ Άων και Αφου συνολικά 15 τάγματα αλπινιστών και μελανοχιτώνων και δύο τάγματα πολυβόλων.

Η ιταλική επίθεση είχε σχεδιασθεί να εκδηλωθεί στον τομέα του ελληνικού Β' Σώματος Στρατού. Το Σώμα αυτό διέθετε από τον Άων μέχρι τον Αφο ποταμό τις XVII, V, I, XV και XI Μεραρχίες, ενώ πίσω από την πρώτη γραμμή υπήρχε η εφεδρεία του Τμήματος Στρατιάς Ηπείρου (ΤΣΗ): ανά ένα σύνταγμα των XV και XVII Μεραρχιών και ένα σύνταγμα της VI Μεραρχίας βόρεια της Κλεισούρας. Επίσης, στα νότια του Αργυρόκαστρου ήταν έτοιμη να επέμβει υπέρ του Β' ΣΣ η IV Μεραρχία. Οι ελληνικές δυνάμεις οι οποίες είχαν προωθηθεί στη γραμμή αυτή κατά τη διάρκεια των χειμερινών επιχειρήσεων, είχαν επιτύχει τους αντικειμενικούς τους σκοπούς, την παραμονή ακριβώς της ιταλικής επίθεσης (8 Μαρτίου), με την κατάληψη της γραμμής Σεντέλι-Μετζυκοράνης. Η ολοκλήρωση των επιθετικών ενεργειών ήταν μέσα στα πλαίσια του σχεδίου άμυνας το οποίο είχε ετοιμάσει το Β' ΣΣ, έπειτα από οδηγίες του Γενικού Στρατηγείου από τις 9 Φεβρουαρίου, όταν τα σχέδια και οι προπαρασκευές των Ιταλών για την εκτόξευση μιας μεγάλης επίθεσης είχαν γίνει αντιληπτά. Η έγκαιρη αναγνώριση των προθέσεων των Ιταλών υπήρξε πολύτιμη, όχι μόνο γιατί οργανώθηκε καλύτερα η άμυνα, αλλά και γιατί σφυρηλατήθηκε το θηρικό των ανδρών με τις επιτυχίες που είχαν σημειώσει οι επιθετικές επιχειρήσεις των ελληνικών δυνάμεων.

Η εαρινή επίθεση των Ιταλών διεξήχθη σε δύο φάσεις:

Η πρώτη φάση κατελάμβανε το χρονικό διάστημα από 9 μέχρι 15 Μαρτίου, ενώ η δεύτερη φάση το χρονικό διάστημα από 16 μέχρι 26 Μαρτίου.

Η επίθεση άρχισε στις 06.30 της 9ης Μαρτίου με έναν πρωτοφανή βομβαρδισμό πυροβολικού, όλμων και αεροπορίας σε ολόκληρη τη ζώνη του Β' ΣΣ αλλά με ιδιαίτερη σφοδρότητα στον τομέα της Ι Μεραρχίας. Εκεί, σε μέτωπο 6 km, ερρίφθησαν άνω των 100.000 βλημάτων πυροβολικού και όλμων. Η προπαρασκευή του πυροβολικού διήρκεσε δυόμισι ώρες και ακολούθησαν σφοδρές επιθέσεις πεζικού σε ολόκληρο τον τομέα της Μεραρχίας αλλά ιδιαίτερα στα υψώματα 717, 731, Κιάφε Λουζίτ και Μπρέγκου Ραπίτ. Οι επιθέσεις διήρκεσαν από τις 09.00 μέχρι τις 16.30 και το μόνο κέρδος των Ιταλών ήταν το ύψωμα 717 το οποίο βρισκόταν εκτός της διάταξης της Ι Μεραρχίας και ένας πολύ μεγάλος αριθμός απωλειών. Ο Ντούτσε, ο οποίος παρακολουθούσε τον αγώνα από το παραπτηρήτηρί του στο ύψωμα Γκλάβε, δεν ήταν καθόλου ευχαριστημένος. Ιταλικές επιθέσεις εκτοξεύθηκαν σε ολόκληρο το μέτωπο του Β' ΣΣ χωρίς αποτέλεσμα. Οταν ο διοικητής του Β' ΣΣ διαπίστωσε την κατεύθυνση

της ιταλικής κύριας προσπάθειας, διέθεσε στην Ι Μεραρχία ένα σύνταγμα της VI Μεραρχίας και δύο τάγματα από την εφεδρεία του. Ενέκρινε επίσης την αίτηση του διοικητή της Ι Μεραρχίας να μη ισχύσει γι' αυτήν ο περιορισμός στην κατανάλωση των πυρομαχικών πυροβολικού.

Την ημέρα εκείνη τραυματίστηκε βαριά και αιχμαλωτίσθηκε ο Ιταλός ταγματάρχης Πελεγκρίνι, διακεκριμένος καθηγητής του Πανεπιστημίου της Νάπολης και μέλος του Μεγάλου Φασιστικού Συμβουλίου. Λόγω της σοβαρότητας του τραύματός του δεν τον ανέκριναν αλλά σε μια στιγμή ο ίδιος άνοιξε το στόμα του και είπε: "Τα πράγματα δεν πάνε καθόλου καλά για την Ιταλία".

Στις 06.45 της 10ης, οι Ιταλοί εκτόξευσαν έναν "τύπου Βερντέν" βομβαρδισμό των θέσεων της Ι Μεραρχίας και σε όλη τη διάρκεια της ημέρας εκείνης εξαπέλυναν επιθέσεις κατά των υψώματων 731, Μπρέγκου Ραπίτ και Τρεμπεσίνας. Αποτέλεσμα μηδέν! Η ημερήσια διαταγή του σωματάρχη υποστράτηγου Μπάκου προς τους μαχητές της Ι Μεραρχίας, περιγράφει πολύ παραστατικά την εξέλιξη της μάχης την ημέρα εκείνη:

"Προ του ακάματου ηρωισμού σας εδραύσθησαν από της χθες άπασαι αι απεγγωσμέναι εχθρικαί προσπάθειαι. Προ των χαλυβδίνων γραμμών σας, συνεντρίθησαν κατά το διήμερον χρονικό διάστημα τρεις νωπά Μεραρχίαι. Είμαι υπερήφανος διότι ηγούμανται τοιούτων ηρώων. Η Πατρίς σεμνύνεται δι' αυτούς. Η παρούσα να φθάσει μέχρι του τελευταίου οπλίτου της Μεραρχίας".

Στις 11 Μαρτίου, προσπάθεια υπερκέρασης της τοποθεσίας μέσω της χαράδρας Πρόι Μαθ κατέληξε σε πανωλεθρία: 521 αιχμάλωτοι, 250 νεκροί. Τη νύκτα 11/12 Μαρτίου, οι Ιταλοί αντικατέστησαν την αποδεκατισμένη Μεραρχία "Πούλιε" και τα τάγματα μελανοχιτώνων με τη Μεραρχία "Μπάρι". Ο Ντούτσε ρώτησε τον Καβαλλέρο πώς έκρινε τα αποτελέσματα των τριών ημερών της επίθεσης. "Μέτρια", απάντησε ο Καβαλλέρο. "Μηδέν", τον διόρθωσε ο Ντούτσε. Το ύψωμα 731 δέχθηκε άλλες δύο ανεπιτυχείς επιθέσεις την ημέρα εκείνη. Είχε αρχίσει να λαμβάνει τη θέση του στις Θερμοπύλες και το Σούλι της Ελληνικής Ιστορίας. Οι Ιταλοί επιχειρήσαν νέα επίθεση στις 00.45 της 12ης κατά του εφιάλτη τους, των υψώματων 731 και Μπρέγκου Ραπίτ, με ανέπαφα τμήματα της Μεραρχίας "Μπάρι". Νέα αποτυχία. Κέρδος μηδέν, απώλειες τεράστιες. Ο Μουσολίνι άρχισε να ανησυχεί σοβαρά, συγκάλεσε σύσκεψη και διέταξε να διατεθούν όλα τα μέσα στο μέτωπο της Αλβανίας για τη συνέχιση της επίθεσης. Μέχρι το τέλος της πρώτης φάσης ο αριθμός των επιθέσεων στο ύψωμα 731 και Μπρέγκου Ραπίτ έφθασε τις 17. Το θέαμα μπροστά από τα υψώματα ήταν φρικτό. Τα δέντρα είχαν "ξυριστεί" από τα πυρά και πτώματα Ιταλών βρίσκονταν παντού. Οι απώλειες ήταν βαριές και από την ελληνική πλευρά. Οι Ιταλοί από τη 14η είχαν αποφασίσει ότι αν και κατά τη 15η Μαρτίου δεν επιτύγχαναν αποφασιστικό αποτέλεσμα, θα ανέστελλαν τις επιθετικές επιχειρήσεις για να εξοικονομήσουν δυνάμεις, μέχρι να δημιουργηθούν πλεονεκτικές συνθήκες για την ανάληψη περαιτέρω δράσης.

Η ελληνική διοίκηση, εκτιμώντας ότι οι Ιταλοί

Ελληνες αξιωματικοί στο Αλβανικό Μέτωπο (Αθήνα, Πολεμικό Μουσείο).

είχαν εξαντλήσει το δυναμικό τους και ότι στο εγγύς μέλλον δεν θα μπορούσαν να πραγματοποιήσουν μεγάλης έκτασης και έντασης επιχειρήσεις, αποφάσισαν την ανακατανομή των δυνάμεων στον κεντρικό τομέα του μετώπου, για να ανακουφιστούν εκείνες οι δυνάμεις οι οποίες είχαν δοκιμαστεί σκληρά από την επίθεση των Ιταλών. Σύμφωνα με την απόφαση του Γενικού Στρατηγείου, στον τομέα του Β' ΣΣ θα πρωθυΐαντο σε πρώτο κλιμάκιο, από αριστερά προς τα δεξιά, οι IV, V, VI και XVII Μεραρχίες, ενώ σε δεύτερο κλιμάκιο οι I και XV Μεραρχίες ως εφεδρεία του ΤΣΗ και η XI Μεραρχία ως εφεδρεία του Γενικού Στρατηγείου. Η αντικατάσταση της I Μεραρχίας από τη XVII έπρεπε να πραγματοποιηθεί μέχρι τις 23 Μαρτίου, ενώ σε όλον τον τομέα η ολοκλήρωση της αντικατάστασης θα έπρεπε να έχει συντελεστεί μέχρι το τέλος Μαρτίου.

Κατά τις τρεις πρώτες ημέρες, 16, 17 και 18 Μαρτίου της δεύτερης φάσης, δεν εκτοξεύθηκαν μεγάλης έκτασης επιθέσεις κατά των ελληνικών θέσεων. Στις 06.30 της 19ης Μαρτίου εκτέθηκε από τους Ιταλούς η 18η επίθεση κατά του υψώματος 731, από τμήματα της Μεραρχίας "Σιένα" εκπαιδευμένα ειδικά για τον σκοπό αυτόν, υποστηρίζομενα από ελαφρά άρματα μάχης. Αποτέλεσμα: και πάλι μηδέν. Μετά την επίθεση ακολούθησε σφοδρότατος βομβαρδισμός του 731 από το ιταλικό πυροβολικό. Στις 22.00 της 20ής οι Ιταλοί εξαπέλυσαν επιθέσεις με ισχυρή υποστήριξη πυρών πυροβολικού κατά του τομέα της XVII Μεραρχίας, οι οποίες αποκρούθηκαν γύρω στα μεσάνυκτα. Στον τομέα της I Μεραρχίας επικρατούσε ηρεμία μέχρι το πρωί της 22ας, οπότε παρουσιάσθηκαν κήρυκες προ του 731 και ζήτησαν εκεχειρία 4-6 ωρών για την περισυλλογή και την ταφή των νεκρών. Η ελληνική διοίκηση δέχθηκε να γίνει η περισυλλογή των νεκρών αλλά έθεσε τους δικούς της όρους: η εκεχειρία να ισχύσει για όλο το μετώπο, όχι μόνο για το ύψωμα 731. Οι όροι απορρίφθηκαν από τους Ιταλούς οι οποίοι επιθυμούσαν την εκεχειρία εκεί για να καλύψουν το φρικτό θέαμα. Ο Αγγελος Τερζάκης αναφέρει ότι ένας Ιταλός ιερέας που πήγε με την ιταλική αντιπροσωπεία στο ύψωμα αυτό, έπαθε τέτοιο σοκ από το θέαμα που αντίκρισε ώστε χρειάστηκε δυνατές δόσεις κονιάκ για να συνέλθει. Οι Ιταλοί σε αντίποινα βομβάρδισαν όλη τη ζώνη της I Μεραρχίας. Ο βομβαρδισμός συνεχίστηκε όλη την επόμενη ημέρα και τα ξημερώματα της 24ης οι Ιταλοί εκτόξευσαν δύο ακόμα επιθέσεις κατά του 731 οι οποίες αποκρούθηκαν. Ήταν και οι τελευταίες.

Ετοι έλλειξ άδοξα η μεγάλη Εαρινή επίθεση, η οποία με τόση φροντίδα είχε ετοιμαστεί και της οποίας το αποτέλεσμα ανέμενε με τόση αγωνία ο Ντούτσε. Ο τελευταίος, το πρωί της 21ης Μαρτίου έφυγε για τη Ρώμη εκφράζοντας την απογοήτευσή του με τις τελευταίες φράσεις προς τους επιτελείς: "Φεύγω για τη Ρώμη. Αγδίασα από αυτό το περιθάλλον. Δεν προχωρήσαμε ούτε ένα βήμα. Μέχρι τώρα με έχουν εξαπατήσει. Περιφρονώ βαθύτατα όλους αυτούς τους ανθρώπους". Είχε μείνει στην Αλβανία 18 ημέρες κατά τις οποίες είδε να αποτυγχάνουν οι προσπάθειες 120.000 περίπου ανδρών του να διασπάσουν την ελληνική γραμμή άμυνας. Πολύ αργότερα, όταν είχε τελειώσει ο πόλεμος, η φα-

σιστική προπαγάνδα ανακοίνωσε στον ιταλικό λαό την παρουσία του Ντούτσε στο μέτωπο και τον ... αποφασιστικό ρόλο του στην ήττα της Ελλάδας! Η Εαρινή επίθεση, είπαν, ήταν η αρχή της νίκης των Ιταλών!

Οι απώλειες των ελληνικών δυνάμεων κατά τη διάρκεια της Εαρινής επίθεσης των Ιταλών ανήλθαν σε 47 αξιωματικούς και 1.196 οπλίτες νεκρούς, 144 αξιωματικούς και 3.872 οπλίτες τραυματίες. Υπήρχαν επίσης και 42 οπλίτες αγνοούμενοι. Τις περισσότερες από τις απώλειες αυτές τις είχε η I Μεραρχία, η οποία δοκιμάσθηκε περισσότερο από όλες τις άλλες: 27 αξιωματικούς και 531 οπλίτες νεκρούς, 59 αξιωματικούς και 2.028 οπλίτες τραυματίες.

Δεν υπάρχουν συγκεκριμένοι αριθμοί για τις απώλειες των Ιταλών, αλλά σύμφωνα με στοιχεία των ίδιων, ξεπέρασαν τους 11.800 νεκρούς και τραυματίες. Η μεγάλη σφαγή των Ιταλών έγινε

μπροστά στο ύψωμα 731, όπως μπόρεσαν να διαπιστώσουν και οι Ελληνες αξιωματικοί οι οποίοι μετέβησαν εκεί κατά τη διάρκεια των συζητήσεων για την εκεχειρία. Οι Ιταλοί θεωρούν ακόμα "Ιερό Εδαφος" τον χώρο του υψώματος αυτού.

Η Μεραρχία "Κάλιαρι" έχασε τα δύο πέμπτα της δύναμής της και η Μεραρχία "Απουλία" έπαθε τόσο μεγάλη φθορά ώστε αποσύρθηκε και αντικαταστάθηκε από τη Μεραρχία "Μπάρι".

Ο Μάριο Τσέρβι στο Βιβλίο του "The Hollow Legions" γράφει χαρακτηριστικά:

"Το τίμημα σε αίμα μπορούσε να δικαιολογηθεί αν το αποτέλεσμα θα ήταν νίκη. Ομως 12.000 απώλειες είναι τρομακτικό τίμημα για μια επιθετική ενέργεια που δεν προχώρησε πέρα από το σημείο από το οποίο ξεκίνησε και που είχε πληρωθεί μόνο για να ικανοποιηθεί η φιλοδοξία του Μουσολίνι".

Το σχέδιο ενέργειας των Ιταλών ήταν το κλασικό σχέδιο επίθεσης σε στενό μέτωπο με όγκο δυνάμεων, προς διάσπασή του και διάνοιξη μιας κατεύθυνσης προς την οποία θα επιχειρείτο εκμετάλλευση. Ομως η κατεύθυνση την οποία επέλεξαν ως κύρια προσπάθεια ήταν ευνοϊκή και για

Ελληνικά τμήματα σε θέσεις άμυνας.

τον αμυνόμενο, γιατί διέθετε δρόμο που διευκόλυνε την κίνηση των εφεδρειών και βοηθούσε τελικά στην αναχαίτιση του επιτιθέμενου. Αντίθετα, θα είχε πιθανότητα επιτυχίας αν η κύρια προσπάθεια εφαρμοζόταν στο δεξιό της διάταξης του Β' ΣΣ. Στον τομέα αυτόν ενήργησε το Β' ΣΣ επιθετικά (με πολύ χειρότερες συνθήκες) τον Ιανουάριο και ανάγκασε τους Ιταλούς να εγκαταλείψουν την Κλεισούρα και την κοιλάδα του Ντεσνίτσα.

Τα μέσα τα οποία χρησιμοποιήθηκαν και η διάταξη των επιτιθέμενων ήταν προσαρμοσμένα πλήρως στον ελιγμό τους, όμως η προπαρασκευή πυροβολικού δεν είχε τα αναμενόμενα αποτελέσματα γιατί μπορεί να ανέσκαψε το έδαφος και να αχρήστευε τις επικοινωνίες, άφηνε ό-

και ο σύνδεσμος με το πεζικό λειτούργησαν εξαίρετα.

Ο Ελληνας μαχητής στη διάρκεια του φοβερού χειμώνα του 1941 είχε αποδειχθεί ασυναγώνιστος στην επίθεση. Τώρα απέδειξε ότι ήταν εξίσου ασυναγώνιστος και στην άμυνα. Παρά την κυριαρχία στον αέρα της Ιταλικής Αεροπορίας η οποία υποστήριζε τον αγώνα του πεζικού, η αμυντική ελληνική τοποθεσία δεν έχασε σπιθαμή εδάφους στη διάρκεια του αγώνα.

Σε λίγο ξημέρωσε η επέτειος της Εθνικής Παλιγγενεσίας, η 25η Μαρτίου 1941. Την ημέρα εκείνη ο Βρετανός πρωθυπουργός Ουίνστον Τσάρτσιλ απήγυρε τον εξής χαιρετισμό στον ελληνικό λαό:

"Κατά την ημέρα αυτήν των υπερηφάνων αναμνήσεων θα επεθύμουν να προσθέσω έναν σύντομον φόρον τιμής σε εκείνον τον οποίον ο ολόκληρος ο πολιτισμένος κόσμος αποτίει στη γενναιότητα του Ελληνικού Εθνους.

Προ 120 ετών, ότι ευγενέστερον υπήρχεν εν Αγγλία ηγωνίσθη ολοψύχως δια την υπόθεσιν της Ελληνικής Ανεξαρτησίας και συμμετέσχεν εις την πραγματοποίησή του. Σήμερον ο επικός εκείνος αγώνων επαναλαμβάνεται εναντίον υπερτέρου εχθρού αλλά μετά του αυτού θάρρους και όχι μικροτέρας βεβαιότητος δια την επιτυχίαν. Ήμείς εν Αγγλία γνωρίζομεν ότι ο αγώνας δια τον οποίον απέθανεν ο Βύρων είναι αγώνις ειρός και είμεθα αποφασισμένοι να τον υποστηρίξουμεν".

ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΑΓΩΝΑ

Ο Μουσολίνι επέστρεψε στην Ιταλία με σκοπό να επαναλάβει την επίθεση στο τέλος του μήνα. Όμως τα γεγονότα έλαβαν δραματική τροπή. Η Γιουγκοσλαβία πέρασε στο στρατόπεδο των συμμάχων και η γερμανική επίθεση κατά της χώρας αυτής και της Ελλάδας στις 6 Απριλίου 1941 εξάλειψε κάθε ελπίδα ιταλικής νίκης.

Μετά την εκτόξευση της γερμανικής επίθεσης κατά της Ελλάδας, το ΓΣ διέταξε το ΤΣΔΜ να επιτεθεί σύμφωνα με απόφαση η οποία είχε ληφθεί στις 3 Απριλίου στον γενικό άξονα Κορυτσά - Ελβασάν - Δυρράχιο σε συνεργασία με γιουγκοσλαβικές δυνάμεις που θα ενεργούσαν από την περιοχή Ντέμπαρ - Στρούγκα προς Ελβασάν. Ο σύνδεσμος με τους Γιουγκοσλάβους ύστερα από μεγάλες προσπάθειες επετεύχθη στις 02.30 της 7ης Απριλίου και αποφασίστηκε να πραγματοποιηθεί ταυτόχρονη κατά το δυνατόν επίθεση από τους δυο στρατούς το επόμενο πρωί. Η ελληνική ΧΙΙ Μεραρχία επιτέθηκε στη 13.30 της 7ης Απριλίου και σημείωσε σημαντική επιτυχία, αιχμαλωτίζοντας ένα ολόκληρο ιταλικό τάγμα. Όμως η κατάσταση στη Γιουγκοσλαβία ήταν χαώδης, οι δυνάμεις που θα συμμετείχαν στον κοινό αγώνα δεν είχαν καν επιστρατευθεί και η επιχείρηση τελικά αναβλήθηκε. Στο μεταξύ το στρατόγειο του ΤΣΔΜ άρχισε να δέχεται ανησυχητικές πληροφορίες για την κατάσταση στη Γιουγκοσλαβία. Η προέλαση της 12ης Γερμανικής Στρατιάς του φον Λιστ στο γιουγκοσλαβικό έδαφος ενεργούσε στις δυνάμεις της χώρας αυτής όπως το νερό στο αλάτι! Ετσι οι Γερμανοί ανενόχλητοι πέρασαν την "Αχίλλειο Πτέρνα" της ελληνικής άμυνας, τον διάδρομο Μοναστηρίου - Φλώρινας και στις 18 Απριλίου κατέλαβαν τα Γρε-

Μονάδα ορεινών μεταφορών στο Αλβανικό Μέτωπο (Αθήνα, Πολεμικό Μουσείο).

μως ανέπαφο το ελληνικό πεζικό και πολύ περισσότερο το πυροβολικό. Ετσι, όταν μετά την προπαρασκευή το ιταλικό πεζικό εξορμούσε κατά μάζες πιστεύοντας ότι θα ανέβαινε στους αντικειμενικούς σκοπούς με το όπλο επ' ώμου, τα άθικτα τμήματα του ελληνικού πεζικού και του πυροβολικού το υποδέχονταν με εύστοχα πυρά. Οι απώλειες των Ιταλών υπήρξαν τρομακτικές. Το εγκληματικό λάθος των Ιταλών ήταν ότι την τακτική αυτήν την εφάρμοσαν επί σειρά ημερών, αλλάζοντας μόνο τις ώρες επίθεσης, καταφεύγοντας ακόμα και σε νυκτερινές επιθέσεις. Ο ηρωισμός των Ιταλών μαχητών ήταν αξιοθαύμαστος και αυτό δίνει μεγαλύτερη αξία στον αγώνα του Ελληνα συναδέλφου τους.

Κύριο χαρακτηριστικό του ελληνικού σχεδίου ήταν η διεξαγωγή ενεργητικής άμυνας. Σε αυτήν οφείλεται κατά μεγάλο μέρος η νίκη. Σε πολλές περιπτώσεις οι αμυνόμενοι δεν περιορίζονταν στην απόκρουση του εχθρού μόνο με πυρά, αλλά όταν αυτός έφθανε στη γραμμή εφόδου και έπαιων τα πυρά υποστήριξης, εξορμούσαν σχεδόν ταυτόχρονα με την έφοδο του αντιπάλου σε μια ελληνικής επινόησης "αντέφοδο", με το πλεονέκτημα ότι αυτοί ήταν ξεκούραστοι σε σχέση με τον επιτιθέμενο. Το ελληνικό πυροβολικό, παρά το γεγονός ότι έρριπτε τα βλήματα "με το δελτίο", δημιούργησε καταπληκτικά αποτελέσματα. Η παρατήρηση, η ανταπόκριση στις αιτήσεις βολής, η έγκαιρη εκτόξευση φραγμών

θενά εισερχόμενοι ανάμεσα στο Βρετανικό Συγκρότημα ή που αγωνίζοταν στη διάβαση Κλειδίου και τον Ελληνικό Στρατό που συμπτυσσόταν από την Αλβανία.

Το ΤΣΔΜ είχε αρχίσει να συμπτύσσεται από το βράδυ της 12ης Απριλίου κατά μήκος των κοιλάδων των ποταμών Δεβόλη και Αλιάκμονα. Σε πρώτη φάση προβλεπόταν να φθάσει και να καταλάβει μέχρι τις 15 Απριλίου τη γραμμή ποταμούς Αψος – αυχένας Κιάφε Κιάριτ – Γράμμος – δυτικός κλάδος ποταμού Αλιάκμονα – Σμίξη – Κλεισούρα. Τις τρεις πρώτες ημέρες η σύμπτυξη έγινε κανονικά, χωρίς καμία ενόχληση από τους Ιταλούς. Στις 15 Απριλίου τμήματα της XIII Μεραρχίας συγκρούσθηκαν με γερμανικά τμήματα της Μηχανοκίνητης Μεραρχίας "Leibstandarte Adolf Hitler" του στρατηγού Ζεπ Ντίτριχ που είχαν περάσει την Κλεισούρα και κατευθύνονταν προς την Καστοριά. Με τον τρόπο αυτόν διευκόλυναν την σύμπτυξη των υπολοίπων δυνάμεων του ΤΣΔΜ που στράφηκε προς το Μέτσοβο. Εκεί ολοκληρώθηκε και η πρώτη φάση της σύμπτυξης του ΤΣΔΜ. Στις 17 Απριλίου το ΤΣΔΜ ονομάστηκε Γ' ΣΣ και ετερή υπό το ΤΣΗ. Αποστολή του ήταν να καλύψει την Ήπειρο και την Ακαρνανία, αμυνόμενο στη γενική γραμμή Αώσ – Μαυροβούνι – Κατάρα – Τζουμέρκα. Στη διάρκεια της σύμπτυξης συνέβη και ένα θλιβερό περιστατικό, ενδεικτικό του κλίματος νευρικότητας και αβεβαιότητας που είχε δημιουργήσει η γερμανική επίθεση: τη νύκτα της 14/15 Απριλίου δύο έφεδροι ανθυπολοχαγοί του 30ού ΣΠ έφυγαν μαζί με 280 άνδρες φέροντας τον οπλισμό τους και πήγαν στα Γρεβενά όπου παραδόθηκαν στους Γερμανούς.

Η σύμπτυξη του ΤΣΗ άρχισε μέσα σε ένα κλίμα νευρικότητας και ηττοπάθειας. Αντικειμενικός σκοπός αρχικά ήταν η κατάληψη της αμυντικής γραμμής νότια όχθη Αώσ – Κλεισούρα – Σεθράνι – Μάλι Κέλκες – Κιάφε Κιάριτ το πρώι της 16ης Απριλίου και μετά άμυνα στην τελική γραμμή από τη λίμνη Βουθρωτού έως τον ποταμό Βενέτικο.

Η σύμπτυξη του Β' ΣΣ άρχισε τη νύκτα της 13ης Απριλίου με πρώτη την V Μεραρχία, η οποία πολεμούσε συνεχώς από τον Φεβρουάριο. Πολύ σύντομα μετετράπη σε πολλές περιπτώσεις σε φυγή πανικόβλητων στρατιωτών. Η κατάσταση των άλλων μεραρχιών δεν ήταν καλύτερη. Το πρώι της 16ης Απριλίου η κατάσταση των μονάδων του ΤΣΗ ήταν άκρως ανησυχητική. Ο διοικητής του ΤΣΗ, αντιστράτηγος Πιτσίκας, συγκάλεσε σε σύσκεψη τους σωματάρχες του και συνέταξαν μιά αναφορά την οποία ο βοηθός επιτελάρχη του ΤΣΗ, συνταγματάρχης Γρηγορόπουλος, παρουσίασε στον αρχιστράτηγο Παπάγο στις 19.00 της 16ης Απριλίου. Στην αναφορά το ΤΣΗ περιέγραφε με μελανά χρώματα την κατάσταση των μονάδων από άποψης θητικού και αστικού επικαλείτο την κόπωση, την κατάληψη ελληνικών εδαφών και τον φόβο μη τυχόν αιχμαλωτισθούν από Ιταλούς. Η έγκαιρη άφιξη στην τελική τοποθεσία ήταν δύσκολη έως αδύνατη. Κατέληγε στο ότι γενική εντύπωση ήταν πως κάθε αντίσταση ήταν μάταιη και ότι ο κίνδυνος να διαλυθούν μονάδες των οποίων οι άνδρες κατάγονταν από κατεχόμενες περιοχές ήταν ορατός. Με άλλα λόγια ζητούσε να επιτραπεί η συνθηκολόγηση του ΤΣΗ. Ο αρχιστράτηγος απάντησε ότι

δεν μπορούσε να εγκρίνει μια τέτοια απόφαση τη στιγμή κατά την οποία βρετανικά τμήματα εξακολουθούσαν να βρίσκονται και να πολεμούν στη χώρα. Επειτα από νέα σύσκεψη όμως αποφασίσθηκε να επιτραπεί στο ΤΣΗ να συνθηκολογήσει σε περίπτωση που θα αναχωρούσε ο βασιλιάς και η κυβέρνηση από την Αθήνα (γεγονός το οποίο συνέβη στις 23 Απριλίου). Η απόφαση αυτή κοινοποιήθηκε αμέσως τηλεφωνικά στο ΤΣΗ, που το ίδιο βράδυ εξέδωσε διαταγή προς τα σώματα στρατού επισημαίνοντας την ανάγκη να πραγματοποιηθεί η σύμπτυξη με τάξη και να διατηρηθεί η συνοχή του στρατού.

Στις 18 Απριλίου ο αντιστράτηγος Πιτσίκας έστειλε το εξής σήμα στο Γενικό Στρατηγείο και τον πρωθυπουργό:

"Η κατάσταση έφτασε στο απροχώρητο. Τα

τμήματα της XV εγκαταλείπουν τη Λεγκάριτσα που καλύπτει το αριστερό πλευρό της ομάδας μεραρχιών. Το Α' ΣΣ αναφέρει επίσης παρόμοια διαρροή της VIII Μεραρχίας. Η XI Μεραρχία που καλύπτει το Μέτσοβο παρουσιάζει διαρροές. Για όνομα του Θεού, σώστε τον στρατό από τους Ιταλούς. Πιτσίκας".

Την ίδια στιγμή οι σωματάρχες των Α' Β' και Γ' ΣΣ και ο μητροπολίτης Ιωαννίνων Σπυρίδων πίεζαν τον διοικητή του ΤΣΗ να αναλάβει την πρωτοβουλία και να ζητήσει αμέσως ανακωχή με τον εχθρό. Υστερά από κατηγορηματική άρνηση του Πιτσίκα, οι τρεις σωματάρχες και ο μητροπολίτης αποφάσισαν να τον αγνοήσουν και ανέθεσαν στον αρχαιότερο από αυτούς, τον διοικητή του Γ' ΣΣ αντιστράτηγο Τσολάκογλου, να αναλάβει την πρωτοβουλία αυτή. Ο τελευταίος έστειλε τον επιτελάρχη του στην Αθήνα για συνεννοήσεις και εκείνος σε λίγο αντελήφθη ότι κανένας δεν επιθυμούσε να αναλάβει την ευθύνη για μια τέτοια ενέργεια. Ετσι εν αγνοία του αρχιστράτηγου έστειλε από το Γ' ΣΣ σήμα προς τον Τσολάκογλου, στο οποίο ανέφερε ότι μπορούσε να έλθει σε συνεννόηση με τους Γερμανούς αν είχε τη σύμφωνη γνώμη των άλλων σωματαρχών.

Ο Τσολάκογλου δίστασε να ενεργήσει όπως είχε αποφασίσθηκε μέχρι το βράδυ της 19ης Απριλίου. Οταν όμως έλαβε το σήμα του επιτελάρχη του στις 02.00 της 20ής Απριλίου, αποφάσισε να αγνοήσει τον διοικητή του ΤΣΗ και να προχωρή-

Περίπολος ανδρών του
Τάγματος Χιονοδρόμων
(Αθήνα, Πολεμικό
Μουσείο).

σει με δική του πρωτοβουλία. Τηλεφώνησε στον Πιτσίκα και του παρουσίασε τις απόψεις του επιτελάρχη του σαν απόψεις του Γενικού Στρατηγείου.

Η κατάσταση εκείνη τη στιγμή ήταν δύσκολη αλλά όχι απελπιστική. Τμήματα της XI Μεραρχίας αμύνονταν στις διαβάσεις Κατάρας και Ζυγού. Η μόνη απειλή προερχόταν από την κατεύθυνση Καλαμάκας προς Μέτσοβο. Το πρωί της 20ής Απριλίου, γερμανικά τμήματα κινούμενα προς Μέτσοβο εβλήθησαν από πυρά πυροβολικού της Μεραρχίας. Ομως τα πυρά έπαισαν μετά την τέταρτη βολή επειδή μια τριμελής επιτροπή αξιωματικών του Γ' ΣΣ πήγαινε να συναντήσει τους Γερμανούς για να συζητήσουν τους όρους της ανακωχής.

Στις 18.00 της 20ής Απριλίου στο χωριό Βοτονόσι, ο αντιστράτηγος Τσολάκογλου και ο υποστράτηγος Ζεπ Ντίτριχ υπέγραψαν πρωτόκολλο ανακωχής με ευνοϊκούς για τα ελληνικά τμήματα όρους: οι εχθροπράξεις μεταξύ Ελλήνων και

Ελληνες στρατιώτες και αξιωματικοί στο Αλβανικό Μέτωπο (Αθήνα, Πολεμικό Μουσείο).

34

Γερμανών διακόπτονταν στις 18.00 και λίγες ώρες μετά, οι εχθροπράξεις μεταξύ Ιταλών και Ελλήνων. Ο Γερμανικός Στρατός θα εισερχόταν ανάμεσα στον Ελληνικό και τον Ιταλικό για να εξασφαλισθεί η κατάπαυση πυρός. Οι Ελληνες θα αποσύρονταν στα παλαιά ελληνοαλβανικά σύνορα μέσα σε δέκα ημέρες, θα αποστρατεύονταν και θα παρέδιαν τον οπλισμό τους. Επειτα θα επέστρεφαν στα σπίτια τους. Οι αξιωματικοί, ως ένδειξη σεβασμού προς τη γενναιότητα του Ελληνικού Στρατού, θα διατηρούσαν τα ατομικά τους όπλα. Μια ώρα αργότερα ενημερώθηκε ο διοικητής του ΤΣΗ ότι είχε υπογραφεί ανακωχή. Ο Πιτσίκας θεώρησε εαυτόν "παραπηθέντα" και αναχώρησε για την Αθήνα. Ακολούθησε η παρίτηση του αρχιστράτηγου, η οποία έγινε δεκτή.

Η τελική υπογραφή ανακωχής μεταξύ Ελλάδας, Γερμανίας και Ιταλίας θυμίζει φαρσοκωμωδία. Οπως αναφέρθηκε, αρχικό πρωτόκολλο ανακωχής υπογράφηκε μεταξύ του στρατηγού Τσολάκογλου και του διοικητή της Leibstandarte. Την επομένη ώμως ακολούθησε νέο πρωτόκολλο ανακωχής, πολύ διαφορετικό από το πρώτο, το οποίο ο Τσολάκογλου υπέγραψε "με το πιστόλι στον κρόταφο" ως αιχμάλωτος πολέμου. Λίγο μετά το μεσημέρι της 22ης Απριλίου, ο Γερμανός στρατιωτικός ακόλουθος στη Ρώμη, φον Ρίντελεν, διάβασε στον Μουσολίνι το κείμενο της συμφωνίας ανακωχής μεταξύ Γερμανών και Ελλήνων. Ο Μουσολίνι έγινε έξαλλος και επέμεινε ότι οι Ελληνες έπρεπε να παραδοθούν σε αυτόν. Ενοχλήθηκε ιδιαίτερα με τους όρους περί μη

σύλληψης αιχμαλώτων και διατήρησης των όπλων από τους Ελληνες αξιωματικούς. Ο φον Ρίντελεν με μεγάλη υπομονή του εξήγησε ότι η τιμή αυτή άξιζε στους Ελληνες μαχητές οι οποίοι ιπολέμησαν τόσο γενναία και πρόσθετε, με αρκετή δόση χαιρεκακίας, ότι αν οι Ελληνες δεν πολεμούσαν γενναία δεν θα είχαν φέρει σε τόσο δύσκολη θέση τους Ιταλούς.

Ομως ο Χίτλερ για μια ακόμα φορά εκπλήρωσε την επιθυμία του Μουσολίνι και έτσι η τρίτη και τελευταία συμφωνία ανακωχής υπογράφηκε στις 23 Απριλίου 1941 στη Θεσσαλονίκη από τον στρατηγό Γιόντλ, τον Τσολάκογλου και τον Ιταλό στρατηγό Φερέρο. Οι Γερμανοί που και οι ίδιοι δεν μπορούσαν να ανεχθούν το γεγονός ότι οι Ιταλοί παρίσταναν τους νικητές, άφησαν να εννοηθεί ότι όποια ελληνικά τμήματα βρίσκονταν νότια της γραμμής Ηγουμενίτσα - Μπισσούνι - Μέτσοβο, θα θεωρούντο αιχμάλωτα των Γερμανών ενώ όσα βρίσκονταν βόρεια από τη γραμμή αυτή, θα ήταν αιχμάλωτα των Ιταλών. Κάτω από αυτές τις συνθήκες το ΤΣΗ κινήθηκε σύντονα και το βράδυ της 23ης Απριλίου βρέθηκε νότια της γραμμής για να αποφύγει την αιχμαλωσία από τους Ιταλούς. Πάντως στις 2 Μαΐου κοινοποιήθηκε διαταγή του Χίτλερ σύμφωνα με την οποία παρείχετο πλήρης ελευθερία σε όλους τους Ελληνες αξιωματικούς και οπλίτες οι οποίοι μέχρι τότε θεωρούντο αιχμάλωτοι πολέμου.

Σχετικά με την απόφαση του Χίτλερ, ο στρατηγός Χάλντερ έγραψε στο ημερολόγιό του:

"Ο Φύρερ έδωσε διαταγή να μη ισχύσει· η ανακωχή χωρίς την έγκρισή του. Αυτό για να διευκολύνει τους Ιταλούς. Ομως η απόφαση αυτή μειώνει τον στρατάρχη που διοικεί την 12η Στρατιά πέρα από το ότι διαστρεβλώνει την ιστορία δημιουργώντας τον μύθο ότι οι Ιταλοί ανάγκασαν τους Ελληνες να παραδοθούν. Στην πραγματικότητα κατά τον χρόνο της ανακωχής, Ελληνες και Ιταλοί δεν είχαν επαφή!".

Η τελευταία φράση δεν ήταν ακριβής. Ο Καβαλλέρο, με μεγάλη ικανοποίησή του σημείωνε στο ημερολόγιό του ότι την τελευταία νύκτα κατά την οποία διεξήχθη μάχη, η Μεραρχία "Μπάρι" είχε απώλειες 30 αξιωματικούς και 400 οπλίτες...

Ο Μουσολίνι με τη γνωστή του θεατρικότητα απηύθυνε προς τους "νικητές" στρατιώτες του μία ημερησία διαταγή στην οποία μεταξύ άλλων έλεγε:

"Επειτα από έξι μηνών σκληρούς αγώνες ο εχθρός κατέθεσε τα όπλα και η νίκη αυτή καθαγίασε τις θυσίες μας. Αυτή τη στιγμή ο ιταλικός λαός θυμάται με βαθιά συγκίνηση και χαιρετάει τα ηρωικά παιδιά του που έπεσαν στην Αλβανία και εκφράζει την αιώνια ευγνωμοσύνη του σε εσάς που εκδικηθήκατε τον θάνατό τους".

Τελικά ο Χίτλερ είχε δίκιο όταν σε κάποιους από τους βραδινούς μονολόγους του είχε πει:

"Τί τυχερός αυτός ο λαός! (Οι Ιταλοί). Οταν η ηττώνται το ξεχνούν σε τρεις ημέρες. Οταν νικούν το θυμούνται μέχρι την αιωνιότητα!".

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Στη διάρκεια των έξι μηνών που διήρκεσε ο Ελληνοϊταλικός Πόλεμος, ολόκληρο το ελληνικό έθνος στάθηκε ενωμένο με πρωτοφανή ομοψυχία στο ύψος των περιστάσεων και έγραψε μία α-

κόμα λαμπτρή σελίδα στην ένδοξη ιστορία του, ανατρέποντας τους ψυχρούς υπολογισμούς των χριθμών. Πολλοί ήταν εκείνοι οι οποίοι συνετέλεσαν στο θαύμα αυτό, της μικρής χώρας που αφήφησε τα δύο εκατομμύρια λόγχες του Ντούτσε. Ο Μεταξάς που κυβερνούσε δικτατορικά τη χώρα από το 1936, αποτέλεσε τη στιγμή που χρειάσθηκε τον εθνικό γηγέτη και έδωσε την απάντηση που άρμοιζε σε Ελληνα στον Ιταλό πρέσβη. Το Γενικό Στρατηγείο από την αρχή είχε λάβει τις σωστές αποφάσεις ενώ στη διάρκεια του πολέμου θα ήταν και τα πιο κρίσιμα, ευτύχησε να θρει τον ικανό γηγέτη στο πρόσωπο του μεράρχου της VIII Μεραρχίας που έδωσε επιδέξια και κέρδισε τη μάχη της Ηπείρου. Την ίδια ευστροφία έδειξαν και οι διοικητές σχηματισμών, στους οποίους το ΓΣ άφηνε πρωτοβουλία κινήσεων. Ας μη λησμονούμε επίσης ότι μεγάλος αριθμός στελεχών διέθεταν την πείρα δύο τουλάχιστον πολέμων. Συνετέλεσε επίσης ο πρωισμός και η προπάθεια του ελληνικού λαού, που στάθηκε στο πλευρό των αγωνιζόμενων στρατιωτών. Μερίδιο έχουν επίσης και οι λίγοι πιλότοι της RAF, αρκετοί από τους οποίους, ενώ η πατρίδα τους καιγόταν, βρήκαν έναν τάφο στην ελληνική γη. Ομως ο μεγαλύτερος συντελεστής του θαύματος αυτού ήταν ο Ελληνας μαχητής, ο οποίος πάλεψε όχι μόνο με τους Ιταλούς, αλλά και με έναν ακόμα φοβερότερο αντίπαλο, τα κρυοπαγήματα, ο οποίος πολέμησε χωρίς εφόδια, χωρίς αεροπορία να τον υποστηρίζει, χωρίς οδικά δίκτυα που θα τον ανεφοδίαζαν και που υπέκυψε μόνο όταν έπεσε επάνω του η πανίσχυρη Wehrmacht. Τα λόγια του Βρετανού συγγραφέα και δημοσιογράφου Κόμπτον Μακένζι που διατυπώθηκαν το 1944, αποτελούν τον καλύτερο έπαινο για τον μαχητή του 1940:

"Η ελληνική απάντηση ήταν ένας δεύτερος Μαραθώνας για την ανθρωπότητα. Οταν τελειώσει αυτός ο μεγάλος και φρικτός πόλεμος σαν τέτοιος θα θεωρηθεί από την αντικειμενική ιστορία. Ο σύγχρονος χρονογράφος τουλάχιστον δεν διστάζει να το προβλέψει αυτό, βεβαιώνοντας ότι αν η Ελλάδα είχε υποκύψει στις απαιτήσεις των Ιταλών, η όλη πορεία των γεγονότων θα είχε αλλάξει, επειδή η Ρωσία θα είχε συντριβεί από το φθινόπωρο του 1941. Η Ελλάδα ήταν εκείνη που έσωσε την ψυχή του ανθρώπου. Και ο απλός Ελληνας στρατιώτης ήταν εκείνος που έσωσε την Ελλάδα. Η επιδέξια στρατηγική του Μεταξά, οι γρήγορες αποφάσεις του Γενικού Στρατηγείου, η γενναιοψχία του ελληνικού λαού, η ταχυκινησία των ορειβατικών πυροβόλων Σνάιντερ-Δαγκλή, ακόμα και ο ενθουσιασμός των ανδρών της RAF θα ήταν μάταια αν και ο τελευταίος Ελληνας στρατιώτης δεν μπορούσε να νιώσει ότι όλη η Ελλάδα ήταν μέσα του και να σηκώσει τις ευθύνες του με τόση αποφασιστικότητα όση και η αποφασιστικότητα με την οποία σήκωνε το τουφέκι του".

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

(1) ΕΠΙΤΟΜΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΟΪΤΑΛΙΚΟΥ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΟΓΕΡΜΑΝΙΚΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ 1940-1941, εκδόσεις ΔΙΣ/ΓΕΣ, 1984.

- (2) Ο ΕΛΛΗΝΟΪΤΑΛΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ - Η ΙΤΑΛΙΚΗ ΕΙΣΒΟΛΗ, ΔΙΣ/ΓΕΣ, ανατύπωση, 1980.
- (3) Ο ΕΛΛΗΝΟΪΤΑΛΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ - ΧΕΙΜΕΡΙΝΑΙ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ, ΙΤΑΛΙΚΗ ΕΠΙΘΕΣΗ ΜΑΡΤΙΟΥ, ΔΙΣ/ΓΕΣ, 1966.
- (4) Αγγελος Τερζάκης: Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΟΠΟΙΙΑ, ΓΕΣ, Δεύτερη Έκδοση, 1990.
- (5) Χ. Κατσιμήτρος: ΗΠΕΙΡΟΣ ΠΡΟΜΑΧΟΥΣΑ, Έκδοση ΓΕΣ.
- (6) Γεώργιος Περιφεράκης: ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΒΙΒΛΙΟ 2ο: Η ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΣΑΣ ΣΤΟΝ Β' ΠΠ (1940-1941), ΣΣΕ, ανατύπωση, 1994.
- (7) Η ΕΠΟΠΟΙΙΑ ΤΟΥ 1940-1941, ΑΡΧΕΙΟ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΣΕΛΙΔΩΝ, Έκδοση «Ορίζων».
- (8) Νικόλαος Λιγιδάκης: ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ, ΣΣΕ, Τόμος Β', 1957.
- (9) Trevor-Rope: HITLER'S WAR DIRECTIVES 1939-1945, Εκδόσεις Pan Books, 1966.
- (10) CONQUEST OF THE BALKANS, Time-Life Books: The Third Reich, 1993.
- (11) Mario Cervi: THE HOLLOW LEGIONS (μετάφραση στα αγγλικά), Doubleday & Company Inc, 1971.
- (12) Compton MacKenzie: WIND OF FREEDOM, Chatto & Windus, Λονδίνο, 1944.
- (13) Κωνσταντίνος Κανακάρης: Η ΙΤΑΛΙΚΗ ΕΙΣΒΟΛΗ ΚΑΙ Η ΜΑΧΗ ΕΛΑΙΑΣ ΚΑΛΑΜΑ, περιοδικό "Στρατιωτική Ιστορία", τεύχος 4.
- (14) Κωνσταντίνος Κανακάρης: Η ΜΑΧΗ ΤΗΣ ΚΟΡΥΤΣΑΣ, Περιοδικό "Στρατιωτική Ιστορία", τεύχος 15.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ:

Η προειδοποιητική διαταγή και η Ημερησία Διαταγή του διοικητή της VIII Μεραρχίας ελήφθησαν από το αρχείο της ΔΙΣ/ΓΕΣ.

Διαθιθεστές του ΕΣ επιδιορθώνουν τηλεφωνική γραμμή (Αθήνα, Πολεμικό Μουσείο).

Η ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΚΑΙ

Παρέλαση συντάγματος Ευζώνων στην Αθήνα, μπροστά από το Μνημείο του Αγνωστου Στρατιώτη, κατά τις παραμονές του Ελληνοϊταλικού Πολέμου.

Παρέλαση ίλης ιππικού στην Αθήνα το 1939, με την ευκαιρία του εορτασμού της 25ης Μαρτίου.

Η ΕΛΛΑΔΑ ΣΤΟΝ ΠΟΛΕΜΟ 1940-41 ΜΕΓΑΛΟΥΡΓΗΣΕ. Η ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΑΥΤΗ ΕΙΝΑΙ ΜΙΑ ΑΠΟ ΤΙΣ ΕΝΔΟΞΟΤΕΡΕΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ. ΟΡΘΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΘΗΚΕ ΩΣ Η ΕΠΟΠΟΙΑ ΤΟΥ '40-41. ΤΗΝ ΕΠΟΠΟΙΑ ΑΥΤΗΝ ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΑΝ ΣΥΜΜΑΧΟΙ, ΦΙΛΟΙ, ΑΚΟΜΑ ΚΑΙ ΕΧΘΡΟΙ ΤΗΣ ΧΩΡΑΣ. Η ΕΠΙΤΥΧΙΑ ΕΞΑΣΦΑΛΙΣΘΗΚΕ ΧΑΡΗ ΣΤΗΝ ΚΑΛΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΟΥ ΣΤΡΑΤΟΥ ΚΑΙ ΤΗΝ ΑΡΙΣΤΗ ΠΡΟΠΑΡΑΣΚΕΥΗ ΓΙΑ ΤΟΝ ΠΟΛΕΜΟ ΑΥΤΟΝ.

ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΥ

Ταξιαρχος ε.α., τ. καθηγητής στρατιωτικής ιστορίας ΣΣΕ

ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΣΗ - ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΣΤΟΛΩΝ ΓΙΑ ΤΗ "ΣΙ": ΘΑΝΟΣ ΒΑΣΙΛΙΚΟΣ

Η ΠΡΟΠΑΡΑΣΚΕΥΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΣΤΡΑΤΟΥ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΠΟΛΕΜΟ ΤΟΥ 1940-41

Mια από τις περιόδους, στη διάρκεια των οποίων ο Ελληνικός Στρατός έγραψε σελίδες δόξας, είναι ο πόλεμος του 1940-41. Τα σχέδια εκστρατείας και επιστράτευσης που είχαν καταρτισθεί εγκαίρως, εφαρμόσθηκαν με απόλυτη ακρίβεια με αποτέλεσμα την επιοποίια του '40-41. Η οργάνωση του Ελληνικού Στρατού και της άμυνας της χώρας, με τα διαθέσιμα τότε μέσα, κατά την άποψή μας εγγίζει την τελειότητα.

Ο Ελληνικός Στρατός είναι αναμφισβήτητα καταξιωμένος στη συνείδηση του ελληνικού λαού και στην ιστορία της Νεώτερης Ελλάδας.

Επίσης, είναι γεγονός ότι η ύπαρξη ισχυρών Ενόπλων Δυνάμεων αποτελεί εγγύηση για την εθνική ασφάλεια της χώρας και την εδαφική ακεραιότητά της.

Σκοπός της μελέτης αυτής είναι να παρουσιασθούν στον αναγνώστη στοιχεία που αφορούν την οργάνωση, τον εξοπλισμό, την εκπαίδευση - στελεχών και οπλιτών - την επιστράτευση και την προπαρασκευή γενικά του Ελληνικού Στρατού κατά τον πόλεμο 1940-1941.

ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΟΥ ΣΤΡΑΤΟΥ ΤΟ 1940

Είναι γεγονός ότι η Ελλάδα μετά την υπογραφή της Συνθήκης της Λωζάνης (Ιούλιος 1923) επιδόθηκε στην εσπευσμένη οργάνωση και τον εξοπλισμό του Ελληνικού Στρατού. Η προσπάθεια που καταβλήθηκε, εξαιτίας των συνεχών στρατιωτικών κινημάτων, της αλλαγής του πολιτεύματος και της ενεργού ανάμιξης του Στρατού στην πολιτική, δεν έφερε θετικά αποτελέσματα. Η πρόοδος στον τομέα αυτόν ήταν μηδαμινή. Πραγματοποιήθηκαν μόνο περιορισμένες προμήθειες στολισμού.

Τον Απρίλιο του 1932 ψηφίσθηκε από τη Βουλή το 5415 ΝΔ «Περί Διοικήσεως Δημοσίων Εσόδων», διά του οποίου (άρθρο 5) παρεχόταν η δυνατότητα σύμπτυξης και κατάργησης υπηρεσιών διαφόρων κλάδων προς επίτευξη οικονομιών. Βάσει του Νόμου αυτού εκδόθηκε το από 10 Οκτωβρίου διάταγμα που οποίο προέβλεπε την κατάργηση ορισμένων μονάδων, τη σύμπτυξη διαφόρων υπηρεσιών του Στρατού και τη μετατροπή μερικών στρατηγειών. Όλα τα παραπάνω με σκοπό την επίτευξη οικονομιών, χωρίς καν να σκέπτονται την εθνική άμυνα της χώρας. Η εφαρμογή του παραπάνω διατάγματος, επειδή θα επέφερε αναταραχή στο στράτευμα, ανεστάλη τον Φεβρουάριο του 1933 (Υπ' αριθ. 23/13 Φεβρουαρίου 1933 Πράξη Υπουργικού Συμβουλίου).

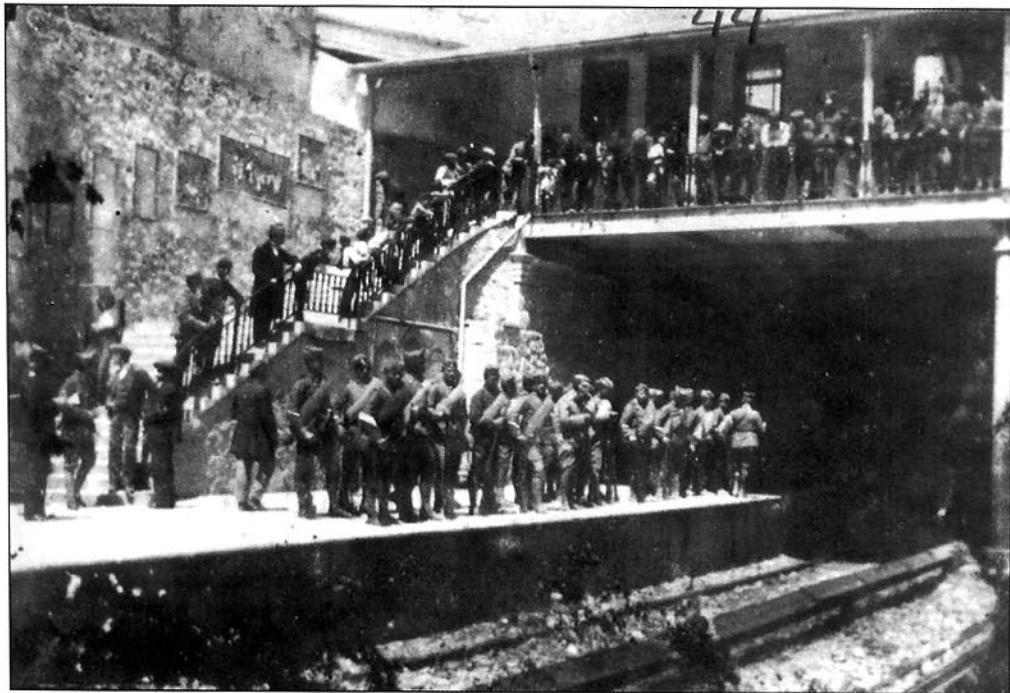
Οι μετέπειτα κυβερνήσεις όμως δεν διέθεσαν τις αναγκαίες πιστώσεις για την άμυνα της χώρας. Σαφή απόδειξη περί αποτελεί το

Ελληνας στρατιώτης Πυροβολικού.

Φοράει αγγλικό κράνος Mk1 και λευκό κάλυμμα παραλλαγής για τα χιόνια.
Οι στρατιώτες του Πυροβολικού ήταν εξοπλισμένοι με γαλλικά τυφέκια
Mannlicher-Berthier 1892 και αραβίδες Mannlicher Schoenauer υπόδ. 1903.
Το χρώμα των επιρραμμάτων είναι το μαύρο.

Επίστρατοι στον σταθμό του ηλεκτρικού σιδηροδρόμου στο Μοναστηράκι. Το Σχέδιο Επιστράτευσης 1939β εφαρμόστηκε με αξιοζήλευτη ακρίβεια και ταχύτητα τον Οκτώβριο του 1940.

στις I, IX και XII Μεραρχίες.

● Προστέθηκαν από τον καιρό της ειρήνης οι προβλεπόμενες στον πόλεμο διοικήσεις μεραρχιακού πυροβολικού, στις VI, VII και VIII Μεραρχίες.

● Στις μονάδες προκάλυψης συγκροτήθηκαν τρεις νέοι συνοριακοί τομείς: ο Συνοριακός Τομέας Εβρου, ο XIV Συνοριακός Τομέας και ο VIIa Συνοριακός Τομέας. Οι VI και VIIa Συνοριακοί Τομείς, όντας οι κυρίως οχυρωμένοι τομείς και περιλαμβάνοντας στρατεύματα όλων των Οπλων, έγιναν ισοδύναμοι με διοίκηση πεζικού μεραρχίας.

● Αναπτύχθηκαν σε συντάγματα πεζικού και σε συντάγματα πυροβολικού τα προβλεπόμενα από τον Οργανισμό του 1935 τάγματα πεζικού και μοίρες πυροβολικού.

● Συγκροτήθηκαν τα μη υφιστάμενα στον Οργανισμό του 1935 συντάγματα ορειβατικού, βαρέος και αντιαεροπορικού πυροβολικού, συντάγματα ιππικού ΣΣ, μηχανοκίνητο σύνταγμα μεραρχίας ιππικού, τάγματα μηχανικού και μερικές άλλες μονάδες.

Κύριος σκοπός της συγκρότησης των παραπάνω μονάδων ήταν η ταχύτερη και ασφαλέστερη επιστράτευση του Στρατού εκστρατείας και η ενίσχυση της θέσης των μονάδων που αναλάμβαναν το κύριο βάρος της κάλυψης της στρατηγικής συγκέντρωσης του Στρατού, σε περίπτωση πολέμου με τη Βουλγαρία.

Επειτα από τις κύριες αυτές μεταβολές, η οργάνωση του Στρατού τις παραμονές του Ελληνοϊταλικού Πολέμου ήταν ως εξής:

Μεγάλοι Σχηματισμοί

α) Σώματα Στρατού: Α' ΣΣ (Αθήνα), Β' ΣΣ (Λάρισα), Γ' ΣΣ (Θεσσαλονίκη), Δ' ΣΣ (Καβάλα) και Ε' ΣΣ (Αλεξανδρούπολη).

Ελληνας στρατιώτης στο Αλβανικό Μέτωπο. Φέρει βομβιδοθόλο Lebel υποδ. 1886.

β) Μεραρχίες πεζικού (ΜΠ): I ΜΠ (Λάρισα), II ΜΠ (Αθήνα), III ΜΠ (Πάτρα), IV ΜΠ (Ναύπλιο), V ΜΠ (Χανιά), VI ΜΠ (Σέρρες), VII ΜΠ (Δράμα), VIII ΜΠ (Ιωάννινα), IX ΜΠ (Κοζάνη), X ΜΠ (Βέροια), XI ΜΠ (Θεσσαλονίκη), XII ΜΠ (Κομοτηνή), XIII ΜΠ (Μυτιλήνη), XIV ΜΠ (Ξάνθη).

γ) Μεραρχία Ιππικού (Θεσσαλονίκη).

Μονάδες Προκάλυψης

α) Ισοδύναμες με διοίκηση πεζικού μεραρχίας οι: VIIa Συνοριακός Τομέας (Νέο Πετρίτσι) και VIIa Συνοριακός Τομέας (Κάτω Βροντού).

β) Ισοδύναμες με σύνταγμα πεζικού οι: VII Συνοριακός Τομέας (Δράμα), VIII Συνοριακός Τομέας (Ιωάννινα), IX Συνοριακός Τομέας (Φλώρινα), IXa Συνοριακός Τομέας (Καστοριά), X Συνοριακός Τομέας (Αρδέα), XI Συνοριακός Τομέας

Ομαδική φωτογραφία των αποφοίτων της Σχολής Εφαρμογής Πεζικού της Θεσσαλονίκης (Ιούνιος 1939).

(Κιλκίς), XII Συνοριακός Τομέας (Κομοτηνή), XIV Συνοριακός Τομέας (Ξάνθη), Συνοριακός Τομέας Εβρου (Διδυμότειχο) και Συνοριακός Τομέας Σουφλίου (Σουφλί).

Λεπτομερώς η εν ειρήνη οργάνωση των Οπλων και των Σωμάτων - Υπηρεσιών είχε ως εξής:

Πεζικό

α) Μεραρχίες πεζικού, όπως αναφέρθηκαν παραπάνω.

β) Συντάγματα πεζικού (ΣΠ): 1ο ΣΠ (Αθήνα), 2ο ΣΠ (Βόλος), 3ο ΣΠ (Χαλκίδα), 4ο ΣΠ (Λάρισα), 5ο ΣΠ (Τρίκαλα), 6ο ΣΠ (Κόρινθος), 8ο ΣΠ (Ναύπλιο), 9ο ΣΠ (Καλαμάτα), 10ο ΣΠ (Κέρκυρα), 11ο ΣΠ (Τρίπολη), 12ο ΣΠ (Πάτρα), 14ο ΣΠ (Χανιά), 15ο ΣΠ (Ιωάννινα), 16ο ΣΠ (Βέροια), 18ο ΣΠ (Λιμάνι Βαθύ), 19ο ΣΠ (Σέρρες), 21ο ΣΠ (Σιδηρόκαστρο), 22ο ΣΠ (Μυτιλήνη), 23ο ΣΠ (Χίος), 24ο ΣΠ (Πρέβεζα), 25ο ΣΠ (Ελευθερούπολη), 26ο ΣΠ (Δράμα), 27ο ΣΠ (Κοζάνη), 29ο ΣΠ (Κομοτηνή), 30ο ΣΠ (Εδεσσα), 31ο ΣΠ (Θεσσαλονίκη), 32ο ΣΠ (Καστοριά), 33ο ΣΠ (Φλώρινα), 34ο ΣΠ (Αθήνα), 37ο ΣΠ (Σταυρούπολη), 43ο ΣΠ (Ηράκλειο), 44ο ΣΠ (Ρέθυμνο), 50ο ΣΠ (Θεσσαλονίκη), 65ο ΣΠ (Γιαννιτσά), 81ο ΣΠ (Αλεξανδρούπολη).

γ) Συντάγματα Ευζώνων (ΣΕ): 39ο ΣΕ (Μεσολόγγι), 40ο ΣΕ (Αρτα), 42ο ΣΕ (Λαμία) και ΣΕ Φρουράς Αθηνών (Αθήνα).

δ) Λόχος Ευζώνων Βασιλικής Φρουράς (Αθήνα).

Σε κάθε μεραρχία (έδρα της) συγκροτήθηκε διοίκηση πεζικού μεραρχίας (ΔΠΜ), ως αυτοτελής Αρχή. Παρά τις I, IX και XII ΜΠ συγκροτήθηκαν ανά δύο τέτοιες διοικήσεις με τίτλους και έδρες, ως εξής: Α' ΔΠ Ι ΜΠ (Λάρισα), Β' ΔΠ Ι ΜΠ (Τρίκαλα), Α' ΔΠ ΙX ΜΠ (Κοζάνη), Β' ΔΠ ΙX ΜΠ (Φλώρινα), Α' ΔΠ XII ΜΠ (Αλεξανδρούπολη) και Β' ΔΠ XII ΜΠ (Σουφλί).

Κάθε μεραρχία στην εμπόλεμη σύνθεση είχε στην οργανική δύναμη τρία ΣΠ και μονάδες υποστήριξης, όπως: σύνταγμα ορειβατικού πυροβολικού, ομάδα αναγνώρισης ιππικού, λόχο σκαπανέων, δύο λόχους διαθιβάσεων κ.ά. Συνολική δύναμη 497 αξιωματικοί και 14.074 οπλίτες. Κάθε ΣΠ είχε οργανικά τρία ΤΠ (I, II, III) και λόχο μηχανημάτων (θαρέων οπλών). Συνολική δύναμη 104 αξιωματικοί και 3.108 οπλίτες. Διέθετε επίσης 700 κτήνη. Ειδικά η VIII ΜΠ είχε 15 ΤΠ τις παραμονές του πολέμου.

ε) Ακόμα υπήρχαν και οι εξής ταξιαρχίες πεζικού: III (Χαλκίδα), IV (Φλώρινα), V (Τρίκαλα), XVI (Λαμία).

Πυροβολικό

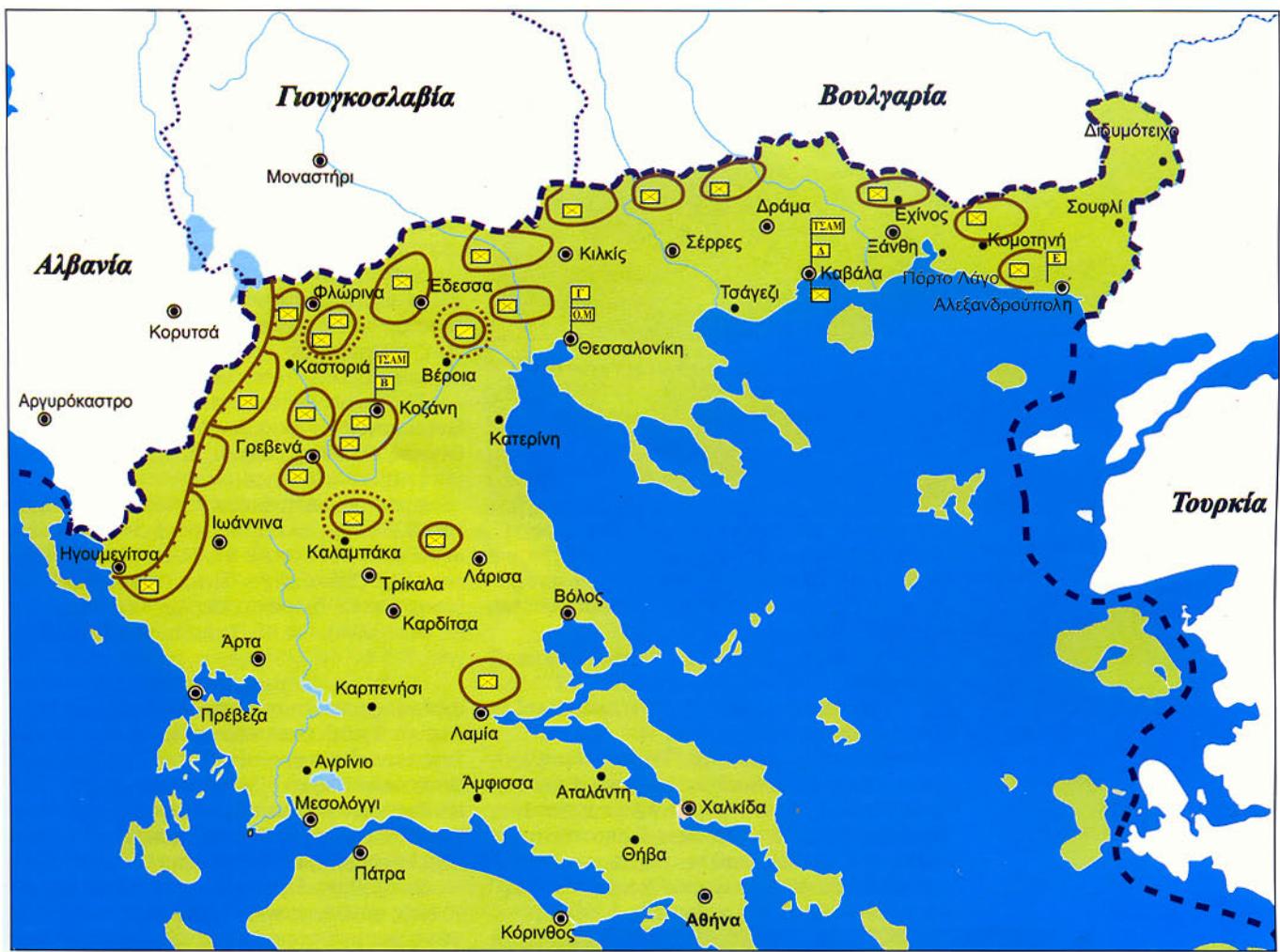
α) Συντάγματα ορειβατικού πυροβολικού (ΣΟΠ): I ΣΟΠ (Λάρισα), II ΣΟΠ (Αθήνα), III ΣΟΠ (Κόρινθος), IV ΣΟΠ (Αργος), V ΣΟΠ (Σούδα), VI ΣΟΠ (Σέρρες), VII ΣΟΠ (Δράμα), VIII ΣΟΠ (Ιωάννινα), IX ΣΟΠ (Κοζάνη), X ΣΟΠ (Βέροια), XI ΣΟΠ (Θεσσαλονίκη), XII ΣΟΠ (Κομοτηνή), XIII ΣΟΠ (Μυτιλήνη), XIV ΣΟΠ (Ξάνθη), Σ' ΣΟΠ, Δ' ΣΟΠ (Καβάλα).

β) Συντάγματα πεδινού πυροβολικού (ΣΠΠ): Α' ΣΠΠ (Αθήνα), Β' ΣΠΠ (Λάρισα), Γ' ΣΠΠ (Θεσσαλονίκη), Δ' ΣΠΠ (Καβάλα), Ε' ΜΠΠ (Αλεξανδρούπολη), Σ' ΣΠΠ.

γ) Συντάγματα βαρέος πυροβολικού (ΣΒΠ): Α' ΣΒΠ (Αθήνα), Β' ΣΒΠ (Λάρισα), Γ' ΣΒΠ (Θεσσαλονίκη), Δ' ΣΒΠ (Δράμα) και Ε' ΜΒΠ (Αλεξανδρούπολη), Σ' ΣΒΠ.

δ) Συντάγματα αντιαεροπορικού πυροβολικού

Ελληνας λοχαγός Πεζικού.
Φοράει δίκοχο υποδ. 1938, αγγλικού τύπου εξάρτυση (Sam Browne) και μπότες αξιωματικού. Πολλές φορές τα διακριτικά του βαθμού φέρονταν και στο δίκοχο.
Τα επιρράμματα λείπουν από τον γιακά.
Είναι εξοπλισμένος με αμερικανικό περίστροφο τύπου Colt υποδ. 1915.

- Τοποθεσία άμυνας σχεδίου IBa
- Τομείς μεραρχιών και ταξιαρχιών
- Μονάδες γενικής εφεδρείας
- Μεραρχίες και ταξιαρχίες

Στη Μεραρχία Ιππικού (έδρα της) συγκροτήθηκε Ταξιαρχία Ιππικού, ως αυτοτελής Αρχή.

Μηχανικό

α) Συντάγματα: Α' Σύνταγμα Σκαπανέων (Αθήνα), Γ' Σύνταγμα Σκαπανέων (Θεσσαλονίκη), Σύνταγμα Τηλεγραφητών (Αθήνα) και Σύνταγμα Σιδηροδρόμων (Θεσσαλονίκη).

β) Τάγματα: Τάγμα Τηλεγραφητών (Θεσσαλονίκη), Τάγμα Σιδηροδρόμων (Πειραιάς), Τάγμα Γεφυροποιών (Λάρισα), Β' Τάγμα Μηχανικού (Λάρισα), Δ' Τάγμα Μηχανικού (Καβάλα) και Ε' Τάγμα Μηχανικού (Αλεξανδρούπολη).

γ) Λόχος Γεφυροποιών (Τοξότες) και Ιλη Μηχανικού (Θεσσαλονίκη).

δ) Διευθύνσεις μηχανικού: Αθηνών, Λάρισας, Θεσσαλονίκης, Καβάλας και Αλεξανδρούπολης.

ε) Αποθήκες σκευής μηχανικού: Αθηνών και Θεσσαλονίκης.

στ) Διευθύνσεις έργων φρουρίου: Α', Β', Γ', Δ' και Ε', με έδρες μεταβλητές.

ζ) Αποθήκες υλικού φρουρίου: Α', Β', Γ', Δ', Ε' και ΣΤ' με έδρες επίσης μεταβλητές. Γενική Αποθήκη Υλικού Φρουρίου (Θεσσαλονίκη).

Σε κάθε ΣΣ συγκροτήθηκε διοίκηση μηχανικού ΣΣ, ως αυτοτελής Αρχή.

(ΣΑ/ΑΠ): Α' ΣΑ/ΑΠ (Αθήνα), Β' ΣΑ/ΑΠ (Λάρισα), Γ' ΣΑ/ΑΠ (Θεσσαλονίκη), Δ' ΣΑ/ΑΠ (Καβάλα), Ε' ΜΑ/ΑΠ (Αλεξανδρούπολη).

ε) Μοίρα Εφιππου Πυροβολικού (Θεσσαλονίκη).

στ) Κέντρο Χημικού Πολέμου (Αθήνα).

ζ) Εφορείες υλικού πολέμου (ΕΥΠ): Αθηνών, Λάρισας, Θεσσαλονίκης και Δράμας.

Σε κάθε ΣΣ συγκροτήθηκε διοίκηση πυροβολικού ΣΣ (ΔΠΣΣ) ως αυτοτελής Αρχή. Στις VI, VII και VIII Μεραρχίες συγκροτήθηκε διοίκηση πυροβολικού μεραρχίας, ως αυτοτελής Αρχή.

Ιππικό

α) Συντάγματα ιππικού (ΣΙ): 1ο ΣΙ (Θεσσαλονίκη), 2ο ΣΙ (Λάρισα), 3ο ΣΙ (Σέρρες), Α' ΣΙ (Αθήνα), Β' ΣΙ (Λάρισα), Γ' ΣΙ (Κιλκίς), Δ' ΣΙ (Ελευθερούπολη) και Μηχανοκίνητο Σύνταγμα (Θεσσαλονίκη).

β) Ε' Επιλαρχία (Αλεξανδρούπολη), Εφιππη Μοίρα Πολυθόλων (Θεσσαλονίκη) και Ιλη Βασιλικής Φρουράς (Αθήνα).

Διάταξη των ελληνικών δυνάμεων σύμφωνα με το σχέδιο IBa.

(Σχεδίαση χάρτη:
Δημήτρης Χαδούλας
για τη "ΣΙ").

Σώματα-Υπηρεσίες

α) Υπηρεσία Αυτοκινήτων: Μοίρες αυτοκινή-

Πυροβόλα Schneider 155 mm βάλλουν εναντίον ιταλικών θέσεων. Κατά την περίοδο 1923-1935 διατέθηκαν μεγάλα ποσά για την προμήθεια πυροβόλων μάχης.

των (ΜΑ): Α' ΜΑ (Αθήνα), Β' ΜΑ (Τύρναβος), Γ' ΜΑ (Θεσσαλονίκη), Δ' ΜΑ (Καβάλα) και Ε' Λόχος Αυτοκινήτων (Αλεξανδρούπολη). Ορχοί αυτοκινήτων: Α' (Αθήνα), Β' (Λάρισα), Γ' (Θεσσαλονίκη) και Δ' (Καβάλα).

8) Υγειονομική Υπηρεσία. Γενικά στρατιωτικά νοσοκομεία (ΓΣΝ): Α' ΓΣΝ (Αθήνα), Β' ΓΣΝ (Λάρισα), Γ' ΓΣΝ (Θεσσαλονίκη), Δ' ΓΣΝ (Δράμα) και Ε' ΓΣΝ (Αλεξανδρούπολη).

- Στρατιωτικά νοσοκομεία: Πάτρας, Ναυπλίου, Χανίων, Σερρών, Ιωαννίνων, Κοζάνης, Βέροιας, Θεσσαλονίκης, Κομοτηνής, Μυτιλήνης, Ξάνθης, Τρικάλων, Χαλκίδας, Κορίνθου, Σιδηροκάστρου, Καβάλας, Ελευθερούπολης, Κερκύρας, Φλώρινας, Κιλκίς, 20 Αθηνών και 30 Αθηνών.

- Λόχοι νοσοκόμων: Α' (Αθήνα), Β' (Λάρισα), Γ' (Θεσσαλονίκη), Δ' (Δράμα) και Ε' (Αλεξανδρούπολη).

- Υγειονομικές αποθήκες: Α' (Αθήνα), Β' (Θεσσαλονίκη).

- Στρατιωτική Φαρμακαποθήκη (Αθήνα). Φαρμακεία φρουρών Αθηνών και Θεσσαλονίκης.

γ) Στρατιωτική Δικαιοσύνη.

δ) Κτηνιατρική Υπηρεσία.

ε) Στρατολογική Υπηρεσία.

στ) Υπηρεσία Επιμελητείας. Είχε αρμοδιότητα να εξασφαλίσει τη διοικητική μέριμνα του Στρατού (γενικές αποθήκες, αρτοποιεία κ.ά.).

ζ) Υπηρεσία Οικονομικού Ελέγχου.

η) Στρατιωτική Μουσική.

θ) Μόνιμα φρουραρχεία: Αθηνών, Λάρισας, Θεσσαλονίκης, Καβάλας, Αλεξανδρούπολης, Πειραιά, Κοζάνης, Σερρών, Δράμας, Ξάνθης, Κομοτηνής και Ιωαννίνων.

ι) Κέντρα επιστράτευσης (ΚΕ): Α' ΚΕ (Αθήνα), 1ο ΚΕ (Βόλος), 2ο ΚΕ (Χαλκίδα), 3ο ΚΕ (Πάτρα), 4ο ΚΕ (Ναύπλιο), 5ο ΚΕ (Ηράκλειο), 6ο ΚΕ (Νιγρίτα), 7ο ΚΕ (Τρίκαλα), 8ο ΚΕ (Αμύνταιο), 9ο ΚΕ (Κοζάνη), 10ο ΚΕ (Βέροια), 12ο ΚΕ (Κομοτηνή), 13ο ΚΕ (Μυτιλήνη), 15ο ΚΕ (Σπάρτη) και 17ο ΚΕ (Πύργος).

ια) Τέλος, υπήρχαν διάφορες στρατιωτικές σχολές, όπως: Ανωτέρα Σχολή Πολέμου, Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων, Σχολή Αξιωματικών Στρατιωτικών Υπηρεσιών. Οι σχολές Εφέδρων Αξιωματικών Πεζικού (Σύρου και Κερκύρας), Σχολή Εφέδρων Αξιωματικών Πυροβολικού και οι σχολές Εφαρμογής Πεζικού, Ιππικού, Πυρόβολικού, Μηχανικού και Αυτοκινήτων.

Επιβλήθηκε δηλαδή η τροποποίηση της οργανικής σύνθεσης του Ελληνικού Στρατού, σύμφωνα με τις επιτευχθείσες τεχνικές προόδους του οπλισμού και των άλλων μέσων (παραλαβή από τις παραγγελίες εξωτερικού), καθώς και του δόγματος της μάχης.

Η επαύξηση δε της ισχύος του πυρός του οπλισμού και η χρησιμοποίηση νέων οργάνων μάχης επέβαλαν οργανικές τροποποιήσεις.

ΟΠΛΙΣΜΟΣ

Τα περισσότερα χρήματα από όσα διατέθηκαν για την ανασυγκρότηση του Στρατού την περίοδο 1923-1935, χρησιμοποιήθηκαν για την προμήθεια: 478 πυροβόλων μάχης των 75, 85, 105 και 155 mm, 1.750 πολυθόλων και 6.000 οπλοπολυθόλων Hotchkiss και 125.000 τυφεκίων και αραβίδων Mannlicher.

Από το 1936 διετέθησαν σημαντικά χρηματικά ποσά για την προμήθεια φορητού οπλισμού θαρέων όπλων, δεδομένου ότι οι ελλείψεις ήταν μεγάλες. Οι απαιτούμενες δαπάνες ήταν υπέρογκες. Την περίοδο αυτή πραγματοποιήθηκε η προμήθεια από το εξωτερικό των εξής υλικών: 24 αντιαεροπορικών πυροβόλων των 88 mm, 54 των 37 mm και 108 των 20 mm, 14 αντιαρματικών πυροβόλων των 37 mm, 313 όλμων των 81 mm, 50.000 τυφεκίων Mauser, 1.570 πιστολίων φωτοβολίδων, 400 πολυθόλων Hotchkiss, 200 οπλοπολυθόλων Hotchkiss, 180 ρυμουλκών πυροβόλων, 206.000 προσωπίδων. Επίσης, πραγματοποιήθηκε προμήθεια μεγάλων ποσοτήτων πυρομαχικών (για τα οπλα που διέθετε και γι' αυτά που είχε τοποθετήσει παραγγελίες), μηχανημάτων και αυ-

Μια άγνωστη στο ευρύ κοινό πυχή του Ελληνοϊταλικού Πολέμου υπήρξε η παρουσία, στις τάξεις του ΕΣ, Τάγματος Χιονοδρόμων. Στη φωτογραφία βλέπουμε τη διοίκηση του τάγματος (Μοσχόπολη, 25 Μαρτίου 1941). (Αρχείο ταγματάρχη Πυροβολικού Παπαρρόδου, Αθήνα, Πολεμικό Μουσείο).

τοκινήτων (κοινών φορτηγών και ειδικών).

Στο σημείο αυτό πρέπει να τονισθεί ότι η χώρα μας είχε τοποθετήσει παραγγελίες σε διάφορες ευρωπαϊκές χώρες για την προμήθεια οπλισμού και υλικών, αξιας περίπου 20 δισεκατομμυρίων, τα οποία και είχε προκαταβάλει.

Λόγω των δυσκολιών τις οποίες παρουσίαζαν οι ευρωπαϊκές βιομηχανίες επικειμένου του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, δεν ικανοποιήσαν πλήρως τις παραγγελίες μας σε: αντιαεροπορικά και αντιαμαρτικά πυροβόλα, πολυσύριγγα, οπλοπολυσύριγγα, άρματα (50) και αεροπλάνα (90). Η Γαλλία και η Βρετανία δέσμευσαν κατά το 1938 τις παραγγελίες της Ελλάδας σε άρματα και αεροπλάνα και δεν μας τα παρέδωσαν. Ειδικά για τα αεροπλάνα: από το 1936 οπότε άρχισε ο πλουτισμός της Αεροπορίας με κάθε φύσης αεροπορικό υλικό, είχαν παραγγελθεί 300 αεροπλάνα διαφόρων τύπων (πολεμικά και εκπαιδευτικά), σημαντικός αριθμός βομβών, πολυσύριγγων και άλλων υλικών. Μέχρι τον Οκτώβριο του 1940 παρελήφθησαν 130 πολεμικά αεροσκάφη αναγνώρισης, βομβαρδισμού και διωξης, καθώς και 75 εκπαιδευτικά. Λόγω κήρυξης του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, οι παραγγελίες για τα υπόλοιπα 95 ακυρώθηκαν από τα εργοστάσια και τα δέσμευσαν για τις ανάγκες των χωρών τους.

Το έλλειμμα οπλισμού και πυρομαχικών του Στρατού συμπληρώθηκε με την αξιοποίηση του παλαιού υλικού από τα συνεργεία εφορειών υλικού πολέμου και από την εγχώρια βιομηχανία πυρομαχικών, η οποία αναπτύχθηκε με τη βοήθεια και την εγγύηση της κυβέρνησης και ικανοποιήθηκαν κατά πολύ οι ανάγκες. Ενδεικτικά αναφέρονται οι βιομηχανίες πυρομαχικών που αναπτύχθηκαν και επεκτάθηκαν από τον βιομήχανο Αθ. Μποδοσάκη, με οικονομική ενίσχυση του κράτους και την εποπτεία του ΓΕΣ, κατά την περίοδο 1936-1941, όπως: Εργοστάσιο κατασκευής οβίδων 75, 85, 105 και 155 mm, γομωτήριο οβίδων, επέκταση εργοστασίου παρασκευής νιτρογλυκερίνης και πυρίτιδας, επέκταση και ανακαίνιση του καλυκοποιείου προς κάλυψη των αναγκών του Στρατού κατά τον πόλεμο, εργοστάσιο κατασκευής πυροσωλήνων.

Λίγο πριν από την έναρξη του πολέμου, ο φορητός οπλισμός των μονάδων αποτελείτο από τυφέκια τύπου Mauser και Mannlicher και αραβίδες Mannlicher. Σε ελάχιστες μονάδες υπήρχαν και τυφέκια Gras. Τα οπλοπολυσύριγγα κατά το μεγαλύτερο μέρος ήταν τύπου Hotchkiss των 6,5 mm. Τα πολυσύριγγα ήταν τύπου: Hotchkiss των 7,92 mm, Saint Etienne των 8 mm και Maxim 7,92 mm σε ελάχιστες μονάδες.

Κάθε ΣΠ στην εμπόλεμη σύνθεση είχε: 2.628 τυφέκια, 108 οπλοπολυσύριγγα, 36 πολυσύριγγα, 108 βομβιδοσύριγγα, 4 όλμους των 81 mm και 2 πυροβόλα των 65mm.

Από τα παραπάνω μπορούμε να συμπεράνουμε ότι οι ανάγκες του Στρατού για τον πόλεμο του 1940-1941 είχαν καλυφθεί κατά το μεγαλύτερο μέρος και με πιστώσεις από τον προϋπολογισμό του κράτους. Δεν καλύφθηκαν οι ανάγκες σε βαρέα όπλα, δεδομένου ότι οι παραγγελίες που είχε τοποθετήσει η χώρα μας σε βιομηχανίες ευρωπαϊκών χωρών δεν εκτελέσθηκαν. Δεν μας τα παρέδωσαν αυτά, δεσμεύοντάς τα για τις ανάγκες τους.

Επίσης, μπορούμε να συμπεράνουμε ότι και

Παρατηρητήριο του ΕΣ στο Αλβανικό Μέτωπο (Αθήνα, Πολεμικό Μουσείο).

Εκπαίδευση

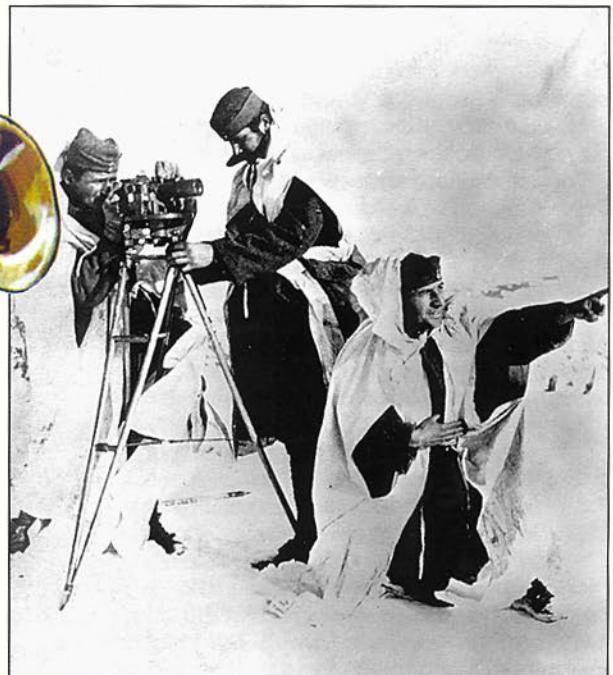
α) Στελεχών

Πριν από τον πόλεμο του 1940-41 λειτουργούσε κανονικά η Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων (τριετής η φοίτηση των Ευελπίδων από το 1937), για την παραγωγή αξιωματικών. Οι ευέλπιδες μετά την αποφοίτησή τους ονομάζονταν ανθυπολοχαγοί των τεσσάρων Οπλών (Πεζικού, Ιππικού, Πυροβολικού και Μηχανικού). Κατατασσόμενοι δε στα Οπλα, συνέχιζαν την εκπαίδευσή τους στις αντίστοιχες σχολές εφαρμογής.

Την 28η Οκτωβρίου 1940, όταν άρχισε ο Ελληνοϊταλικός Πόλεμος, οι ευέλπιδες της III Τάξης ονομάσθηκαν ανθυπολοχαγοί και τοποθετήθηκαν στις μονάδες εκστρατείας (αποτέλεσαν την Τάξη 1940B). Οι ευέλπιδες της II Τάξης ονο-

Ελληνες αξιωματικοί στο Αλβανικό Μέτωπο. Μέχρι το έτος 1936 η εκπαίδευσή τους περιορίζοταν μόνο σε σχολές. Δεν επιχειρείτο καμία σοβαρή εκπαίδευτική εργασία στις μονάδες. Από το 1936 όμως η εκπαίδευση των αξιωματικών προσέλαβε πρακτική μορφή ώστε να προσαρμοσθεί στις νέες συνθήκες οργάνωσης του Στρατού και στα νέα υλικά μέσα (Αθήνα, Πολεμικό Μουσείο).

Ελληνες αξιωματικοί στο Αλβανικό Μέτωπο. Αποδείχθηκαν κατά πολύ ανώτεροι των αντιπάλων τους χάρη στην άρτια εκπαίδευση που είχαν λάβει (Αθήνα, Πολεμικό Μουσείο).

μάσθηκαν προσωρινά «ανθυπασπιστές-ευέλπιδες» και τοποθετήθηκαν σε διάφορες μονάδες (αποτέλεσαν την Τάξη 1942). Οι δε ευέλπιδες της Ι Τάξης, έπειτα από υποχρεωτική άδεια μέχρι τις 15 Νοεμβρίου, συνέχισαν κανονικά τα μαθήματά τους στη ΣΣΕ μέχρι την κατάρρευση του μετώπου.

Για τη μετεκπαίδευση των αξιωματικών συντελέσθηκε πολύ σοβαρή εργασία, τόσο στις σχολές εφαρμογής των Οπλών όσο και στα λοιπά σχολεία. Αριθμός αξιωματικών μετεκπαίδευσάντων στο εξωτερικό.

Την όλη εκπαίδευση κατεύθυνε η Γαλλική Στρατιωτική Αποστολή υπό τον στρατηγό Ζιράρ.

Μέχρι το έτος 1936, η εκπαίδευση των αξιωματικών πραγματοποιείτο μόνο σε σχολές. Δεν επιχειρείτο καμία σοβαρή εκπαίδευτική εργασία στις μονάδες. Από το έτος 1936 η εκπαίδευση των αξιωματικών προσέλαβε πρακτική μορφή, προσαρμοσμένη στις νέες συνθήκες οργάνωσης του Στρατού και τα νέα υλικά μέσα. Λάμβαναν χώρα ετήσιες ασκήσεις μετά στρατεύματος σε κάθε μεραρχία επί δεκαπενθήμερο. Τον δε Οκτώβριο του 1937 διενεργήθηκαν μεγάλες ασκήσεις μετά στρατεύματος στην περιοχή μεταξύ Σερρών-Δράμας.

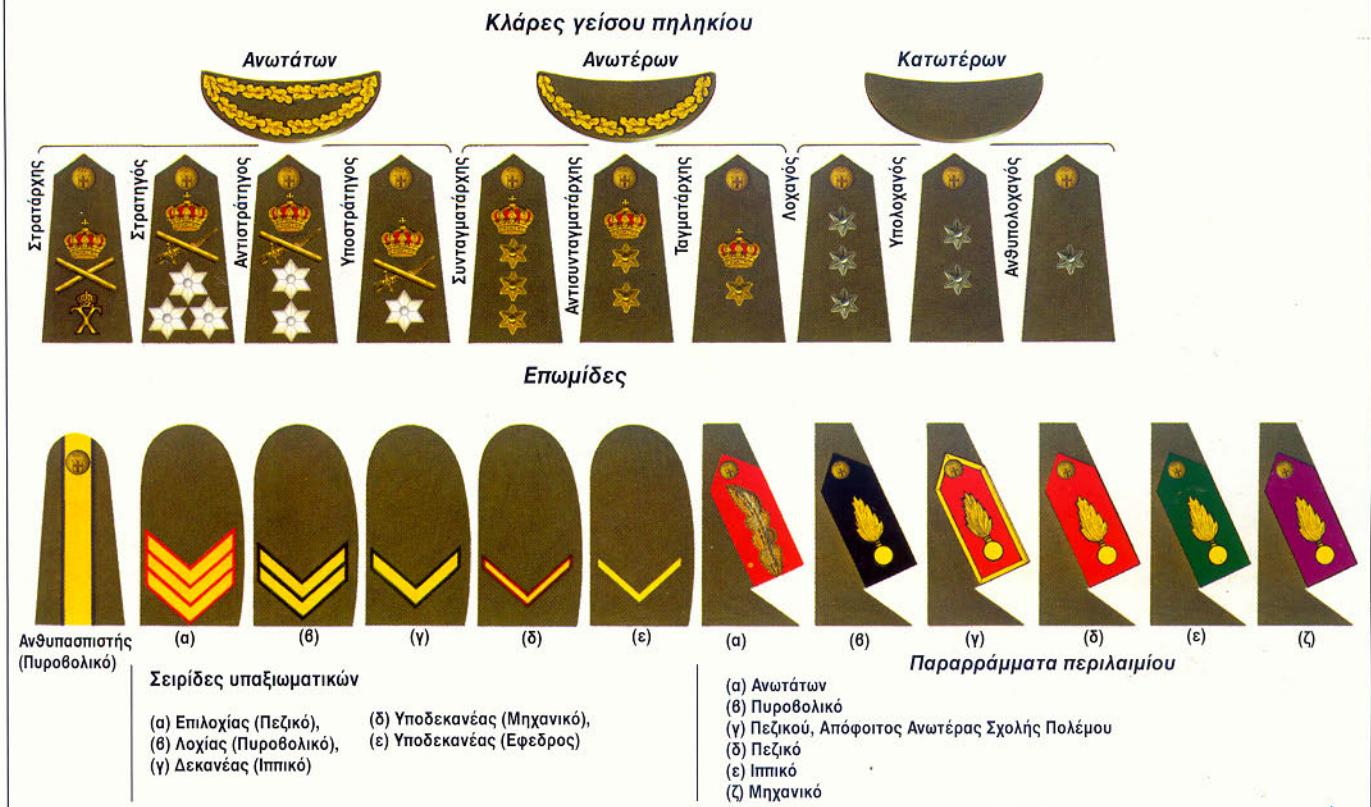
Οσον αφορά τους έφεδρους αξιωματικούς: Κατά το 1934 δημιουργήθηκαν σχολές εφέδρων αξιωματικών, ήτοι δύο για το Πεζικό, δύο για το Πυροβολικό και ανά μία για το Ιππικό, το Μηχανικό και το Σώμα Αυτοκινήτων. Οι μαθητές των σχολών μετά την αποφοίτησή τους παρέμεναν στο στράτευμα ως δόκιμοι έφεδροι αξιωματικοί (ΔΕΑ) μέχρι την απόλυτή τους.

Από το έτος 1936, μετά την αποφοίτησή τους οι μαθητές ο-

Εύζωνος του 39ου Συντάγματος Ευζώνων.

Η φούντα αφαιρείτο από το φάριο για πρακτικούς λόγους. Τα τσαρούχια εγκαταλείφθηκαν γρήγορα από τα συντάγματα των ευζώνων διότι ήταν δύσκολη η συντήρησή τους στα αλβανικά βουνά. Αντικαταστάθηκαν από άρθρula του πεζικού. Ο συγκεκριμένος φοράει παντελόνι πεζικού και τον χακί ντουλαμά των ευζώνων. Οι εξαρτύσεις του είναι γαλλικές Lebel και είναι εξοπλισμένος με το τυφέκιο Mannlicher Schoenauer 1903. Ο εύζωνος φορούσαν τα κράνη του πεζικού υπ. 1933 ή τα αγγλικά Mk1.

ΔΙΑΚΡΙΤΙΚΑ ΑΞΙΩΜΑΤΙΚΩΝ-ΥΠΑΞΙΩΜΑΤΙΚΩΝ ΤΟΥ ΕΣ (1940-41)

νομάζονταν ανθυπασπιστές. Απολούμενοι δε μετά τη θητεία τους ονομάζονταν ανθυπολοχαγοί.

Από το 1936 άρχισε και η μετεκπαίδευση των εφέδρων αξιωματικών, διάρκειας 45 ημερών. Κατά το 1937, μετεκπαίδευθηκαν οι έφεδροι αξιωματικοί και ανθυπασπιστές των Οπλών και Αυτοκινήτων των κλάσεων 1924, 1925, 1926 και 1927. Κατά το 1938, οι έφεδροι αξιωματικοί και ανθυπασπιστές των Οπλών και Αυτοκινήτων της κλάσης 1928. Κατά το έτος 1939, οι των κλάσεων 1935 και 1936. Τέλος, κατά το έτος 1940, κλήθηκαν και εκπαιδεύθηκαν κατά σειρές από 15 Μαΐου μέχρι τον Σεπτέμβριο, οι έφεδροι αξιωματικοί των Οπλών, Αυτοκινήτων και Υγειονομικού.

Λόγω επιδείνωσης της διεθνούς κατάστασης, οι έφεδροι αξιωματικοί των δ' και ε' σειρών (από 16 Αυγούστου και από 11 Σεπτεμβρίου, αντίστοιχα) δεν απολύθηκαν υπηρετώντας στο στράτευμα με την έναρξη των επιχειρήσεων του Ελληνοϊταλικού Πολέμου.

8) Μονίμων Υπαξιωματικών

Η Προπαρασκευαστική Σχολή Υπαξιωματικών που λειτουργούσε μέχρι το 1933, καταργήθηκε βάσει του Νόμου 5820/1933 και τούτο για να μη προκύψει συμφόρηση από τη συνεχή τροφοδότηση του σώματος μονίμων υπαξιωματικών, που πραγματοποιείτο και από άλλες πηγές.

Το 1937 καταργήθηκε η Σχολή Τεχνιτών, δεδομένου ότι, όπως περιλάμβανε η σχετική απόφαση, η τροφοδότηση του στρατεύματος στο εξής θα γινόταν με τεχνίτες απόφοιτους της Σιτανιδείου Σχολής και άλλων ειδικών σχολών, όπως στο Ναυτικό και την Αεροπορία.

Κατόπιν του εφοδιασμού του Στρατού με ρα-

διοτηλεγραφικά μέσα διαβιβάσεων που απαιτούσαν καλό και πεπειραμένο προσωπικό, δημιουργήθηκε το Σώμα των Μονίμων Ραδιοτηλεγραφητών.
γ) Οπλιτών

Οι ανάγκες του στρατεύματος πριν από τον πόλεμο καλύπτονταν με πρόσκληση στρατευόμων (κληρωτών όπως αποκαλούντο, παρόλο που η πρόσκληση δεν γινόταν με κλήρο) κατά κλάσεις.

Οι στρατεύσιμοι κατατάσσονταν στα συντάγματα και σε άλλες μονάδες της περιοχής τους. Προφανώς αυτό να διέθετε και το πλεονέκτημα της σύνδεσης μεταξύ τους κατά τη διάρκεια της θητείας.

Η θητεία ήταν υποχρεωτική και από το έτος

Επιθετική ενέργεια ελληνικού πεζικού.
Η εκπαίδευση των οπλιτών, η μετεκπαίδευση τους πριν από τον πόλεμο και οι ασκήσεις μετά στρατεύματος εφοδίσαν με αυτοπεποίθηση και αύξησαν τη μαχητική ικανότητα του Στρατού.

Παρά τις εξαντλητικές πορείες, συχνά κάτω από εξαιρετικά αντίσες καιρικές συνθήκες, ο Ελληνας στρατιώτης δεν έχασε ποτέ το θάρρος και την αισιοδοξία του.

1935 διάρκειας 21 μηνών. Αυτοί που προέρχονταν από απαλλαγή, υπηρετούσαν 8 μήνες. Τέλος, καταργήθηκαν τα ευεργετήματα για τους μουσουλμάνους, ώστε να υπηρετούν και αυτοί 21 μήνες.

Αφού δε οι στρατευμένοι διέρχονταν τη βασική εκπαίδευση (χαιρετισμός, αναφορά, παρουσίαση, χρήση όπλου, λογχομαχία, ατομική εκπαίδευση κ.ά.) και στη συνέχεια την ειδική εκπαίδευση (περίπολοι, ενέδρες, παρατήρηση, πολυβολητές, ασκήσεις ομάδας-διμοιρίας κ.ά.), υπηρετούσαν στις ίδιες μονάδες μέχρι την απόλυτή τους. Με την εκπαίδευση αυτή αποκτούσαν διάφορες ειδικότητες. Από τους οπλίτες αυτούς, κατόπιν επιλογής, εκπαιδεύονταν στους ουλαμούς βαθμοφόρων, οι οποίοι μετά την εκπαίδευσή τους ονομάζονταν δεκανείς και λοχίες.

Από το 1938 μέχρι το 1940 καλούντο με ατομικές προσκλήσεις οπλίτες της εφεδρείας (κρίσιμων ειδικοτήτων κυρίως ή για την επάνδρωση μονάδων στον πόλεμο οι οποίες θα δέχονταν πρώτες την επίθεση) για μετεκπαίδευση περί-

που ενός μηνός (εξοικείωση με τα νέα όπλα και τη νέα τακτική).

Ετσι, κατά το 1939 μετεκπαιδεύθηκαν πέντε κλάσεις εφέδρων οπλιτών όλων των Οπλών, εννέα κλάσεις του Συντάγματος Σιδηροδρόμων και έξι κλάσεις ραδιοτηλεγραφητών. Ακόμα, εκγυμνάσθηκαν οι αγύμναστοι των Α' και Δ' ΣΣ, οι οποίοι ανέρχονταν σε πολλές δεκάδες χιλιάδες.

Από το έτος 1936 οι οπλίτες, με τη συμμετοχή τους στις ασκήσεις μετά στρατεύματος, αποκτούσαν αρκετή πείρα στη χρήση των όπλων και στη συνεργασία με άλλους οπλίτες.

Οι περισσότεροι κανονισμοί οι οποίοι χρησιμοποιούντο για την εκπαίδευση των αξιωματικών και των οπλιτών ήταν προσαρμοσμένοι κατά το γαλλικό σύστημα.

ΒΑΣΙΚΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΤΗΣ ΠΡΟΠΑΡΑΣΚΕΥΗΣ

Η προς πόλεμο προπαρασκευή περιλαμβάνει, εκτός από την οργάνωση του Στρατού (εξοπλισμός, εκπαίδευση, μαχητική ικανότητα), τους εξής τρεις βασικούς παράγοντες: Το σχέδιο επιχειρήσεων, το σχέδιο επιστράτευσης και την οχύρωση.

Ακολούθως, αναφέρονται συνοπτικά στοιχεία για τους παραπάνω παράγοντες κατά τον πόλεμο 1940-1941.

Σχέδιο Επιχειρήσεων

Μέχρι την κατάληψη της Αλβανίας από την Ιταλία (7 Απριλίου 1939), το ΓΕΣ δεν είχε επεξεργασθεί σχέδιο επιχειρήσεων που να αντιμετώπιζε την περίπτωση πολέμου με την Ιταλία.

Μετά την κατάληψη της Αλβανίας, το ΓΕΣ άρχισε από τον Απρίλιο του 1939 την επεξεργασία σχεδίου επιχειρήσεων που θα αντιμετώπιζε πόλεμο της Ελλάδας με την Ιταλία (Σχέδιο Ιθ.).

Το σχέδιο αυτό στηριζόταν επί των εξής βασικών προϋποθέσεων:

α) Η πρωτοβουλία του πολέμου αφηνόταν στην Ιταλία. Δεν μπορούσε να επιχειρηθεί εκ των προτέρων εκτίμηση των ιταλικών δυνάμεων που θα ενεργούσαν εναντίον της Ελλάδας. Ήταν μεν γνωστές οι υπάρχουσες στην Αλβανία ιταλικές δυνάμεις, αλλά αυτές μπορούσαν να ενισχυθούν με επιπλέον δυνάμεις από την Ιταλία. Συνεπώς, δεν μπορούσε να επιχειρηθεί πρόβλεψη για τις ιταλικές δυνατότητες.

β) Η Βουλγαρία θεωρείτο ως ενδεχόμενος αντίπαλος, ο οποίος είτε συγχρόνως είτε αργότερα της ιταλικής επίθεσης μπορούσε να πραγματοποιήσει έναρξη εχθροπραξιών.

γ) Σε περίπτωση της ελληνοϊταλικής ή ελληνοβουλγαροϊταλικής σύρραξης, τα συμμαχικά κράτη του Συμφώνου της Βαλκανικής Συνεννόησης (1934) δεν είχαν καμία υποχρέωση να αναμιχθούν στη σύρραξη και να βοηθήσουν την Ελλάδα.

δ) Σε περίπτωση θουλγαρικής συμμετοχής στην ιταλική ενέργεια κατά της Ελλάδας, η Τουρκία, βάσει του Ελληνοτουρκικού Συμφώνου (14 Σεπτεμβρίου 1933), είχε υποχρέωση να ενεργήσει κατά της Βουλγαρίας.

ε) Κατόπιν των βρετανογαλλικών εγγυήσεων προς την Ελλάδα (13 Απριλίου 1939), μπορούσε

Χρήση οπτικού τηλεγράφου (Αθήνα, Πολεμικό Μουσείο).

να υπολογίζεται παροχή θοήθειας από τις δύο αυτές χώρες.

Στο Σχέδιο αυτό θεωρήθηκε ως θέατρο πολέμου το τμήμα της Ελλάδας βόρεια της γραμμής Μαλιακός κόλπος – Αμβρακικός κόλπος. Αυτό διαχωρίσθηκε με όριο τον Αξιό ποταμό σε δύο θέατρα επιχειρήσεων (ΘΕ), Αλβανίας και Βουλγαρίας.

Το ΘΕ Αλβανίας διαχωρίσθηκε σε δύο ΘΕ, με όριο την κορυφογραμμή του όρους Σμόλικα, ΘΕ Δυτικής Μακεδονίας και ΘΕ Ηπείρου.

Οσον αφορά το ΘΕ Αλβανίας, το σχέδιο επιχειρήσεων, σε γενικές γραμμές, προέβλεψε τα εξής:

● ΘΕ Δυτικής Μακεδονίας: Το Τμήμα Στρατιάς Δυτικής Μακεδονίας (ΤΣΔΜ), περιλαμβάνοντας το Γ' ΣΣ με τις Χ, XI ΜΠ και IV Ταξιαρχία Πεζικού και το Β' ΣΣ με τις I, IX ΜΠ και V Ταξιαρχία Πεζικού, είχε εντολή να παρεμποδίσει την ιταλική προέλαση επί της γενικής κατεύθυνσης Κορυτά – Φλώρινα – Θεσσαλονίκη. Η εκλογή της τοποθεσίας αντίστασης επί της οποίας έπρεπε να ανακοπεί η ιταλική προέλαση, θα εξαρτάτο από τη δυνατότητα της έγκαιρης συγκέντρωσης των μέσων του ΤΣΔΜ επί αυτής.

● ΘΕ Ηπείρου: Η VIII ΜΠ είχε εντολή να επιβραδύνει ιταλική προέλαση στην Ηπειρο, εκλέγοντας στην εκπλήρωση της αποστολής της ως τοποθεσίες αντίστασης εκείνες, επί των οποίων θα καλύπτονταν και θα εξασφαλίζονταν όλες οι συγκοινωνίες προς Θεσσαλία μέσω Μετσόβου και προς Αιτωλοακαρνανία μέσω Αμφιλοχίας.

● ΘΕ Δυτικής Θράκης.

● ΘΕ Ανατολικής Μακεδονίας: Δίδονταν ανάλογες αποστολές στο Ε' ΣΣ και το Τμήμα Στρατιάς Καβάλας, για ενέργεια στα ΘΕ Δυτικής Θράκης και Ανατολικής Μακεδονίας, αντίστοιχα.

Τα γενικά, λοιπόν, χαρακτηριστικά του σχεδίου επιχειρήσεων, που είχε καταρτισθεί από τον καιρό της ειρήνης, ήταν τα εξής:

α) Λάμβανε υπόψη τη δυσμενέστερη περίπτωση, ήτοι εκείνη κατά την οποία σε ιταλική επίθεση κατά της Ελλάδας θα συμμετείχε συγχρόνως ή βραδύτερα και η Βουλγαρία.

β) Λάμβανε υπόψη ότι η πρωτοβουλία του πολέμου, η προπαρασκευή γι' αυτόν και η έναρξη των επιχειρήσεων ανήκε εξ ολοκλήρου στην Ιταλία. Η Ιταλική Ανωτέρα Διοίκηση θα ενεργούσε βίαιη και αιφνιδιαστική επίθεση για να αποσυνθέσει το όλο σύστημα άμυνας της χώρας.

γ) Λάμβανε υπόψη ότι, λόγω της συντριπτι-

Κατασκευή γέφυρας από άνδρες του Μηχανικού στο Αλβανικό Μέτωπο (Αθήνα, Πολεμικό Μουσείο).

κής ιταλικής αεροπορικής υπεροχής, θα μπορούσε να επιβραδυνθεί η εκτέλεση της επιστρέτουσης και συγκέντρωσης μέσα σε χρονικά όρια που δεν ήταν δυνατό να υπολογισθούν εκ των προτέρων.

δ) Εθετε συνεπώς, όσον αφορά το Αλβανικό ΘΕ, ως βασική αρχή ότι θα έπρεπε να αποφύγουμε τα διαδοχικά πλήγματα κατά μεμονωμένων δυνάμεων μας και να δεχθούμε την αποφασιστική μάχη σε χώρο όπου θα ήταν δυνατό να πραγματοποιήσουμε τη συγκέντρωση των δυνάμεών μας, που προορίζονταν για το θέατρο αυτό.

Το σχέδιο όμως αυτό, όπως γράφει ο στρατηγός Αλ. Παπάγος, «κατά την εφαρμογή του σε δεδομένη στιγμή, δεν θα ήταν άκαμπτο. Θα προσαρμοζόταν αυτό κάθε φορά στην πραγματικότητα. Ανάλογα, με ποιες δυνάμεις θα ενεργούσε η Ιταλία την επίθεση εναντίον της χώρας, της ιταλικής επιθετικής διάταξης, των αποτελεσμάτων της εχθρικής αεροπορίας κ.ά., θα γινόταν η εκλογή της τοποθεσίας αντίστασης των ελληνικών δυνάμεων, τόσο στη Δυτική Μακεδονία όσο και στην Ηπειρο και θα καθορίζονταν οι νέες αποστολές τους.

Ελληνες στρατιώτες χειρίζονται πολυβόλο Saint Etienne στο Αλβανικό Μέτωπο. Από το έτος 1936 οι οπλίτες, με τη συμμετοχή τους στις ασκήσεις μετά στρατεύματος, αποκτούσαν αρκετή πείρα στη χρήση των όπλων.

ΜΕΓΑΛΕΣ ΜΑΧΕΣ

Ερυποστριοφόρος ελκυστήρας Savigliano 0588 σε χρήση από άνδρες του ΕΣ (Αθήνα, Πολεμικό Μουσείο).

Ανάλογα με τη διασαφήνιση της στάσης της Βουλγαρίας, τις δυνατότητες μετακίνησης δυνάμεων από το βουλγαρικό μέτωπο προς όφελος των δυνάμεων του Αλβανικού ΘΕ και των νέων δυνατοτήτων μας έναντι της Ιταλίας κλπ., το σχέδιο επιχειρήσεων από αρχικά αμυντικό, θα μετατρεπόταν την κατάλληλη στιγμή σε επιθετικό, όταν θα δημιουργούντο οι κατάλληλες προς τούτο συνθήκες και θα επιτυγχανόταν η συγκέντρωση των αναγκαίων μέσων προς τον σκοπό τους».

Μετά την κοινοποίηση του σχεδίου επιχειρήσεων στις μεγάλες μονάδες, εκδόθηκαν κατευθυντήριες οδηγίες προς διευκρίνιση ορισμένων σημείων και τυχόν συμπλήρωσή του.

Για την εφαρμογή του σχεδίου επιχειρήσεων άρχισαν, από την άνοιξη του 1939 οι εργασίες οχυρώσεων, κυρίως εκστρατείας, στο Αλβανικό ΘΕ.

Σχέδιο Επιστράτευσης

Πρόκειται για το σχέδιο εκείνο βάσει του οποίου ο Στρατός από την κατάσταση ειρήνης μεταπίπτει στην εμπόλεμη κατάσταση.

Ας εξετάσουμε μερικά στοιχεία για τα σχέδια επιστράτευσης της τελευταίας πενταετίας πριν από τον πόλεμο του '40.

Ελληνες στρατιώτες περιεργάζονται μοτοσυκλέτα Guzzi Triacile 499 cc (λάφυρο από τον Ιταλικό Στρατό), η οποία χρησιμοποιείτο για μεταφορά εφοδίων (Αθήνα, Πολεμικό Μουσείο).

Σχέδιο Επιστράτευσης 1934

Μόλις είχε περατωθεί η επεξεργασία του Σχεδίου Επιστράτευσης 1930, το 1934, αποφασίσθηκε η σύνταξη νέου σχεδίου που απέβλεπε στη χρησιμοποίηση όλου του μάχιμου έμψυχου υλικού της χώρας. Με το σχέδιο αυτό επιστρατεύονταν 18 μεραρχίες και πέντε ταξιαρχίες πεζικού και μία μεραρχία ιππικού. Προβλέπονταν δύο τμήματα στρατιάς και έξι ομάδες μεραρχιών και καταργούντο τα ΣΣ. Γενικά, από άποψη μηχανισμού εφαρμογής, το σχέδιο αυτό δεν παρουσίαζε τα μειονεκτήματα του σχεδίου του 1930.

Σχέδιο Επιστράτευσης 1935

Οι εργασίες του σχεδίου αυτού περατώθηκαν στο τέλος του 1935, τέθηκε δε σε ισχύ από 1 Ιανουαρίου 1937. Κατά την επεξεργασία του σχεδίου αυτού μελετήθηκαν και επεξεργάσθηκαν για πρώτη φορά προπαρασκευαστικά μέτρα επιστράτευσης και πολλά μερικά σχέδια επιστράτευσης, τα οποία, συνδεδεμένα προς το γενικό σχέδιο, βοηθούσαν την επιτάχυνση της διεξαγωγής της επιστράτευσης και την αντιμετώπιση ορισμένων πιθανών καταστάσεων σε καιρό πολέμου.

Σχέδιο Επιστράτευσης 1938 και 1939

Το σχέδιο επιστράτευσης του 1935 αντικαταστάθηκε με το σχέδιο του 1938, δεδομένου ότι παρελήφθησαν νέα υλικά και όπλα από παραγγελίες στο εξωτερικό. Η μελέτη του σχεδίου αυτού στο ΓΕΣ άρχισε τον Νοέμβριο του 1936 και περατώθηκε τον Μάιο του 1937. Τέθηκε δε σε ισχύ τον Μάρτιο του 1938.

Λόγω των μεταβολών που σημειώθηκαν με τον νέο Οργανισμό του Στρατού, το 1938, επήλθαν στο σχέδιο μερικές προσθήκες και έτσι αναθεωρήθηκε το σχέδιο, το οποίο ονομάσθηκε Σχέδιο Επιστράτευσης 1939. Οι κύριες εργασίες αναθεώρησης του σχεδίου έληξαν περί τα τέλη Μαρτίου 1939, οπότε τέθηκε σε ισχύ.

Μετά την κατάληψη της Αλβανίας από τους Ιταλούς τον Απρίλιο του 1939, η ηγεσία, εκτιμώντας την αντιμετώπιση της περίπτωσης πολέμου εναντίον της Ιταλίας, έκρινε σκόπιμο και αναγκαίο να επιχειρηθούν μερικές τροποποιήσεις στο Σχέδιο Επιστράτευσης 1939, το οποίο μόλις είχε τεθεί σε ισχύ.

Οι σχετικές εργασίες επί του σχεδίου πραγματοποιήθηκαν κατά τον Μάιο και τον Ιούνιο του 1939, οπότε αυτό έλαβε την οριστική μορφή του για όλο το 1939 και ονομάσθηκε Σχέδιο Επιστράτευσης 1939B. Πρόκειται για εκείνο το Σχέδιο το οποίο ίσχυε με την έναρξη του πολέμου και επί τη βάσει αυτού επιστρατεύθηκε ο Ελληνικός Στρατός στις 28 Οκτωβρίου 1940.

Για το έτος 1940, βάσει του Σχεδίου Επιστράτευσης 1939B, προβλεπόταν η συγκρότηση του εμπόλεμου στρατού ως έχης: Γενικό Στρατηγείο, δύο διοικήσεις τμημάτων στρατιάς, μία διοίκηση ομάδος μεραρχιών, πέντε ΣΣ, δεκαπέντε ΜΠ, τέσσερις ταξιαρχίες πεζικού, μία μεραρχία ιππικού και στοιχεία στρατιάς.

Σε γενικές γραμμές το σχέδιο προέβλεπε επιστράτευση: 56 ΣΠ (κάθε ΣΠ διέθετε ως μηχανήματα συνοδείας 4 όλμους των 81 mm και έναν

ουλαμό ορειβατικού πυροβολικού των 65 mm). Επίσης προέβλεπε την επιστράτευση δύο ΤΠ και τεσσάρων λόχων πεζικού με διμοιρία πολυθόλων για την άμυνα των νήσων Κεφαλλονιάς, Αίγινας, Μήλου, Σκύρου και Κυθήρων. Επίσης, 15 λόχων προκάλυψης των συνοριακών τομέων, 20 λόχων ασφαλείας συγκοινωνιών, 4 ταγμάτων πολυθόλων θέσης και 5 ταγμάτων πολυθόλων κίνησης (τμήματα της στρατιάς), δύο συνταγμάτων ιππικού, 5 ομάδων αναγνώρισης ΣΣ και 15 ομάδων αναγνώρισης ΜΠ.

Σε κάθε ΣΣ προβλέπονταν δύο λόχοι διαβιθάσεων και σε κάθε μεραρχία ένας λόχος σκαπανέων και δύο λόχοι διαβιθάσεων.

Ειδικά μέτρα προβλέπονταν για την ενίσχυση των συνοριακών τομέων. Τα στελέχη - μόνιμα και έφεδρα - που ήταν αναγκαία για την επάνδρωση των συνοριακών τομέων, υπήρχαν σε αυτούς από τον καιρό της ειρήνης.

Για την εξυπηρέτηση του σχεδίου επιστράτευσης, είχαν καταρτισθεί από το ΓΕΣ μερικότερα σχέδια. Με την κήρυξη της γενικής επιστράτευσης στις 28 Οκτωβρίου, τέθηκαν σε εφαρμογή τα σχέδια αυτά. Μερικά δε από αυτά εφαρμόσθηκαν προ της γενικής επιστράτευσης και αποσκοπούσαν στην προπαρασκευή για τον επικείμενο πόλεμο. Τα κυριότερα από τα μερικότερα σχέδια ήταν τα εξής: Σχέδιο Μεταφορών Επιστράτευσης, Σχέδιο Επιστράτευσης Δημοσίων Υπηρεσιών Υπουργείου Συγκοινωνίας, σχέδια επιτάξεων (υλικών, τροφών, νομής, υγρών καυσίμων, ανταλλακτικών αυτοκινήτων, υγειονομικού και φαρμακευτικού υλικού, κτηνιατρικού υλικού, υλικού μηχανικού και διαβιθάσεων κ.ά.), διασποράς πυρομαχικών, εκκενώσεων, διασποράς καυσίμων, ανάπτυξης ανεφοδιαστικών οργάνων κ.ά.). Συνολικά υπήρχαν 22 μερικότερα σχέδια.

Με την κήρυξη του πολέμου, εξεδόθη η σχετική διαταγή του ΓΕΣ (ΑΠ 101751/28.10.1940), λίαν λακωνική, έχοντας ως εξής:

«Προς Σ. Στρατού, Μεραρχίας κλπ.

Από έκτης πρωΐνης σήμερον περιερχόμεθα εις εμπόλεμον κατάστασιν προς Ιταλίαν. Άμυνα εθνικού εδάφους διεξαχθή θάσει διαταγών, ας έχετε. Εφαρμόσατε σχέδιον επιστρατεύσεως.

Εντολή Υπουργού.

Ο Αρχηγός του Επιτελείου,

Αλ. Παπάγος».

Η διαταγή αυτή ήταν αρκετή για να τεθεί σε λειτουργία το καταρτισμένο με κάθε λεπτομέρεια σχέδιο επιστράτευσης. Η επιστράτευση πραγματοποιήθηκε με απόλυτη τάξη και ταχύτητα, αποδίδοντας τις πρώτες τέσσερις ημέρες όλες τις μάχιμες μονάδες και ολοκληρώθηκε μέσα σε οκτώ ημέρες.

Στην πλήρη πράγματι επιτυχία της γενικής επιστράτευσης συντέλεσαν οι εξής παράγοντες:

- Το γεγονός ότι η Ιταλική Αεροπορία δεν διατάραξε την επιστράτευση.
- Η μικρή πείρα που είχε αποκτηθεί από τη μερική επιστράτευση τον Αύγουστο του 1939 των ΙΧ ΜΠ (Κοζάνης) και ΙΧ ΜΠ (Ιωαννίνων), η οποία εκτελέσθηκε από τον Ιανουαρίο μέχρι τον Οκτώβριο του 1940 με αποτέλεσμα τη διόρθωση και τη συμπλήρωση των προπαρασκευαστικών εργασιών επιστράτευσης από όλες τις μονάδες επιστράτευσης του Στρατού.
- Η ομοιογένεια του οπλισμού σε μερικές μεγάλες μονάδες που είχε επιτευχθεί τον Μάρτιο του 1940.
- Η επιτυχής μαστική επιστράτευση τον Αύγουστο του 1940 των ΙΧ και ΙΧ ΜΠ, IV ταξιαρχίας, 39ου και 40ού ΣΕ κ.ά. μονάδων.
- Η πρόσκληση υπό τα όπλα διαδοχικά, υπό το πρόσχημα της μετεκπαίδευσής τους, κλάσεων εφέδρων ή κατηγορίας εφέδρων αξιωματικών και οπλιτών, τους μήνες Ιούνιο, Ιούλιο και Αύγουστο

Ελληνας υποστράτηγος.

Φέρει χειμερινή στολή υπηρεσίας, η οποία ήταν ακριβές αντίγραφο της αγγλικής του Α' ΠΠ. Το πηλήκιο φέρει διπλή χρυσοκέντητη κλάρα. Το χιτώνιο έχει τέσσερα χρυσά κουμπιά τα οποία έφεραν ανάγλυφο τον βασιλικό θυρεό.

Στις μπότες φέρονταν σπιρούνια από λευκό μετάλλο. Τα γάντια είναι από καφέ δέρμα.

του 1940.

Πέραν του Σχεδίου Επιστράτευσης των Ενόπλων Δυνάμεων, υπήρχε και το Σχέδιο Πολιτικής Επιστράτευσης, σκοπός του οποίου ήταν η αναγκαστική συνισταμένη όλων των εθνικών δυνάμεων, πλην Ενόπλων, για την αποτελεσματική άμυνα.

Κάθε υπουργείο το οποίο εμπλεκόταν στην προπαρασκευή της χώρας για τον πόλεμο, είχε καταρτίσει τα δικά του σχέδια. Ετοι, υπήρχαν περίου δέκα σχέδια πολιτικής επιστράτευσης, όπως: σχέδιο ανάπτυξης της παραγωγής και της συλλογής και διανομής των γεωργικών και κτηνοτροφικών προϊόντων, σχέδιο εξέλιξης της εγχώριας βιομηχανίας, σχέδιο της οικονομικής λειτουργίας της χώρας κατά τον πόλεμο, σχέδιο χρησιμοποίησης (σε επιστράτευση) πολιτών οι οποίοι δεν επιστρατεύονταν και γυναικών για

των αναγκαίων πιστώσεων, άρχισε από τον Απρίλιο του 1936 η κατασκευή ορισμένων επιφανειακών έργων οχύρωσης. Ο τότε αρχηγός ΓΕΣ, αντιστράτηγος Αλ. Παπάγος, στις 20 Σεπτεμβρίου 1936 εγκαινίασε το πρώτο πολυβολείο.

Τον Αύγουστο του 1936, έπειτα από μελέτες και αναγνωρίσεις επιτελών αξιωματικών, αποφασίσθηκε η κατασκευή των οχυρών στην ελληνοβουλγαρική μεθόριο, δεδομένου ότι τότε η Βουλγαρία αποτελούσε τον μόνο κίνδυνο για τη χώρα μας. Τελικά, κατασκευάσθηκαν μέχρι τον Οκτώβριο του 1940 21 οχυρά στην ελληνοβουλγαρική μεθόριο, οι δε δαπάνες ανήλθαν στο ποσό του 1.060.000.000 δραχμών. Στις δαπάνες δεν συμπεριλαμβάνονταν αυτές που αναλογούσαν στην οδοποιία και τις διαθιθάσεις. Μόνο σε τέσσερα οχυρά δεν είχαν συμπληρωθεί εξ ολοκλήρου οι κατασκευές, μπορούσαν όμως να θεωρηθούν ως ολοκληρωμένα. Τα οχυρά αυτά, γνωστά πλέον ως «Γραμμή Μεταξά», έγραψαν την εποποίια τον Απρίλιο του 1941. Οι άνδρες των οχυρών γέμισαν σελίδες δόξας αντάξιας των συναδέλφων τους του αλβανικού θεάτρου επιχειρήσεων προκαλώντας τον θαυμασμό ακόμα και των Γερμανών. Ο ίδιος ο Χίτλερ σε λόγο του στις 4 Μαΐου 1941 ενώπιον του Ράιχσταγκ, πραγματοποιώντας απολογισμό της εκστρατείας, είπε: «Η ιστορική δικαιοσύνη όμως με υποχρέωνται να διαπιστώσω ότι από όλους τους αντιπάλους τους οποίους αντιμετωπίσαμε, ο Ελληνας στρατιώτης ιδίως πολέμησε με ύψιστο ηρωισμό και αυτοθυσία. Συνθηκολόγησε μόνο όταν η εξακολούθηση της αντίστασης δεν ήταν πλέον δυνατή και δεν είχε κανένα λόγο».

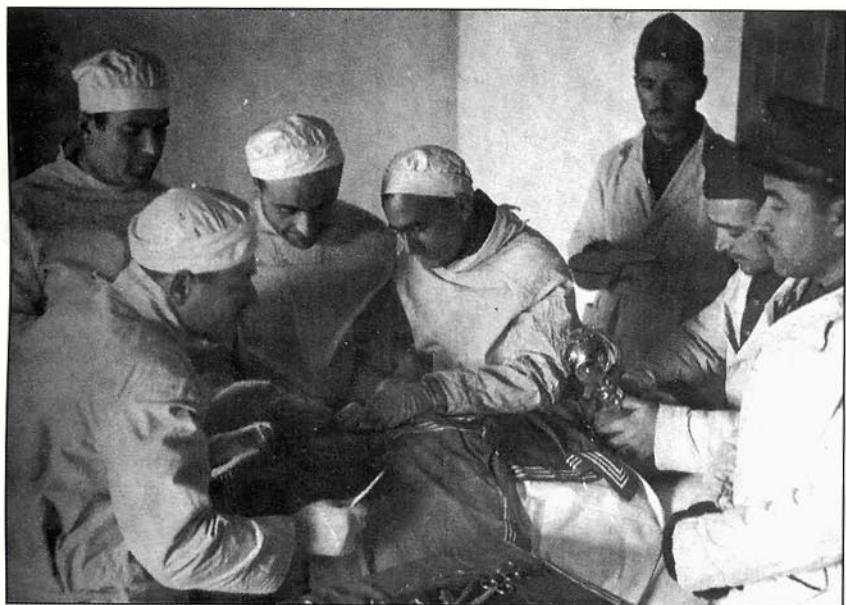
Είναι γεγονός ότι πριν από τον Απρίλιο του 1939, η Ιταλία δεν είχε εκδηλώσει άμεσες εχθρικές διαθέσεις εναντίον της χώρας μας. Ο Β' Παγκόσμιος Πόλεμος δεν είχε ακόμα εκραγεί. Η χώρα μας συνδεόταν ακόμα με την Ιταλία δια της Συνθήκης Φιλίας της 23ης Σεπτεμβρίου 1928, η ισχύς της οποίας έληγε τον Οκτώβριο του 1939. Ο Ελ. Βενιζέλος λίγο πριν από τον θάνατό του (1936) τόνιζε ότι «η ιταλοελληνική φιλία είναι για εμάς απαραίτητη» και ότι «δεν θα δεχθώ ποτέ, ότι μπορούμε να διακινδυνεύσουμε την φιλία μας προς την Ιταλία, η οποία είναι για εμάς πολυτιμότατη» (επιστολές του προς πρωθυπουργό Κ. Δεμερτζή και Α. Ζάννα).

Συνεπώς, η μη μέχρι τότε σχεδίαση του ΓΕΣ, για την αντιμετώπιση της Ιταλίας, ήταν κάπως δικαιολογημένη. Διαφορετικά, θα αποτελούσε «πρόκληση» μια τέτοια σχεδίαση, την οποία η Ελλάδα προσπαθούσε με κάθε τρόπο να αποφύγει.

Εντούτοις, το 1936 είχαν πραγματοποιηθεί κάποιες εργασίες (χαρακώματα και λίγα συρματοπλέγματα) στην ελληνοαλβανική μεθόριο. Το καλοκαίρι του 1937 επανεξετάσθηκε το θέμα από το ΓΕΣ, το οποίο και ζήτησε τις αναγκαίες πιστώσεις. Επειδή όμως είχε δοθεί θάρος στην οχύρωση της ελληνοβουλγαρικής μεθόριου, δεν δόθηκαν οι πιστώσεις και προχώρησαν οι εργασίες.

Οταν όμως τον Απρίλιο του 1939 ιταλικά στρατεύματα κατέλαβαν την Αλβανία οπότε άρχισε να διαγράφεται ο κίνδυνος εμπλοκής της χώρας σε πόλεμο με την Ιταλία, ξεκίνησε η οργάνωση εδάφους στην ελληνοαλβανική μεθόριο.

Η σημαντικότερη προσπάθεια καταβλήθηκε

Ελληνες γιατροί και νοσηλευτές. Οι υπεράνθρωπες προσπάθειές τους συνέβαλαν στη σημαντική μείωση, όσο αυτό ήταν δυνατόν, των απωλειών του ΕΣ.

την εκτέλεση ορισμένων υπηρεσιών στο εσωτερικό της χώρας κ.ά.

Γενικά, η εργασία που πραγματοποιήθηκε μέχρι τον Οκτώβριο του 1940 για την επιστράτευση υπήρξε τεράστια και η απόδοσή της αναμφισβήτητη. Αποτέλεσε έναν από τους βασικούς συντελεστές για την αντιμετώπιση του εισβολέα κατά τον Νοέμβριο του 1940.

Οχύρωση

Η οχύρωση γενικά αποτελεί βασικό στοιχείο της αμυντικής οργάνωσης της χώρας.

Τον Νοέμβριο του 1933 ανακινήθηκε για πρώτη φορά το ζήτημα της οχύρωσης της παραμεθορίου ζώνης από το τότε αρμόδιο Γραφείο (ΙΙΙ Γραφείο) του ΓΕΣ, πλην όμως δεν προωθήθηκε από τον αρχηγό ΓΕΣ, κυρίως λόγω των μεγάλων απαιτούμενων πιστώσεων.

Το καλοκαίρι του 1935, το ΓΕΣ πραγματοποίησε προπαρασκευαστικές εργασίες για την πραγματοποίηση του έργου της οχύρωσης. Με την προοπτική δε πραγματοποίησης της οχύρωσης, προέβη στη λήψη σειράς μέτρων (συγκρότηση Διοίκησης Φρουρίου Θεσσαλονίκης και πέντε διευθύνσεων έργων).

Κατόπιν σειράς μελετών και της διάθεσης

ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΣΤΟΝ ΠΟΛΕΜΟ 1940-41

Αντιαεροπορικό πυροβόλο 37 mm έτοιμο να βάλει εναντίον εχθρικών αεροπλάνων (Αθήνα, Πολεμικό Μουσείο).

ΠΥΡΟΒΟΛΙΚΟ

ΕΥΘΥΜΙΟΣ Ο. ΤΣΙΛΙΟΠΟΥΛΟΣ

ΠΟΛΛΑ ΕΧΟΥΝ ΓΡΑΦΕΙ ΓΙΑ
ΤΗ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ
ΣΤΡΑΤΟΥ ΣΤΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ
ΠΟΛΕΜΟ ΚΑΙ ΤΟ ΣΥΝΤΕΛΕΣΘΕΝ ΣΤΗ
ΒΟΡΕΙΟ ΗΠΕΙΡΟ «ΘΑΥΜΑ». ΟΛΟΙ
ΑΝΕΞΑΙΡΕΤΩΣ ΟΙ ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ ΟΙ
ΟΠΟΙΟΙ ΚΑΤΑ ΚΑΙΡΟΥΣ
ΑΣΧΟΛΗΘΗΚΑΝ ΜΕ ΤΟ ΘΕΜΑ ΔΕΝ
ΠΑΡΕΛΕΙΨΑΝ ΝΑ ΤΟΝΙΣΟΥΝ ΤΗ
ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΟΥ ΠΥΡΟΒΟΛΙΚΟΥ ΣΕ
ΑΥΤΗΝ ΤΗ ΔΡΑΜΑΤΙΚΗ ΕΠΟΠΟΙΑ,
ΑΛΛΑ ΛΟΓΩ ΤΗΣ ΜΗ ΕΝΤΥΠΩΣΙΑΚΗΣ
ΠΛΕΥΡΑΣ ΤΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ
ΕΛΑΧΙΣΤΟΙ ΕΧΟΥΝ ΑΣΧΟΛΗΘΕΙ ΜΕ ΤΟ
ΠΥΡΟΒΟΛΙΚΟ ΩΣ ΘΕΜΑ. ΤΟ ΠΑΡΟΝ
ΑΠΟΤΕΛΕΙ ΜΙΑ ΠΡΩΤΗ ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΑ
ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗΣ ΕΚΕΙΝΩΝ ΤΩΝ
ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ ΠΟΥ Ο ΙΣΤΟΡΙΟΔΙΦΗΣ
ΘΑ ΗΘΕΛΕ ΝΑ ΓΝΩΡΙΖΕΙ
ΓΙΑ ΤΗ ΓΕΝΙΚΟΤΕΡΗ ΕΙΚΟΝΑ ΚΑΙ
ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΟΠΛΟΥ ΣΤΟ
ΔΙΑΣΤΗΜΑ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ.

Πυροβολαρχία πεδινών Schneider 75 mm του Α' ΣΠΠ κατά τη διάρκεια στρατιωτικής παρέλασης στην Αθήνα.

Βαρέα πυροβόλα Schneider 155 mm του ΕΣ σε στρατιωτική παρέλαση στην Αθήνα κατά τις παραμονές του Ελληνοϊταλικού πολέμου. Ελκονται από ημιερπυστριοφόρα Somua.

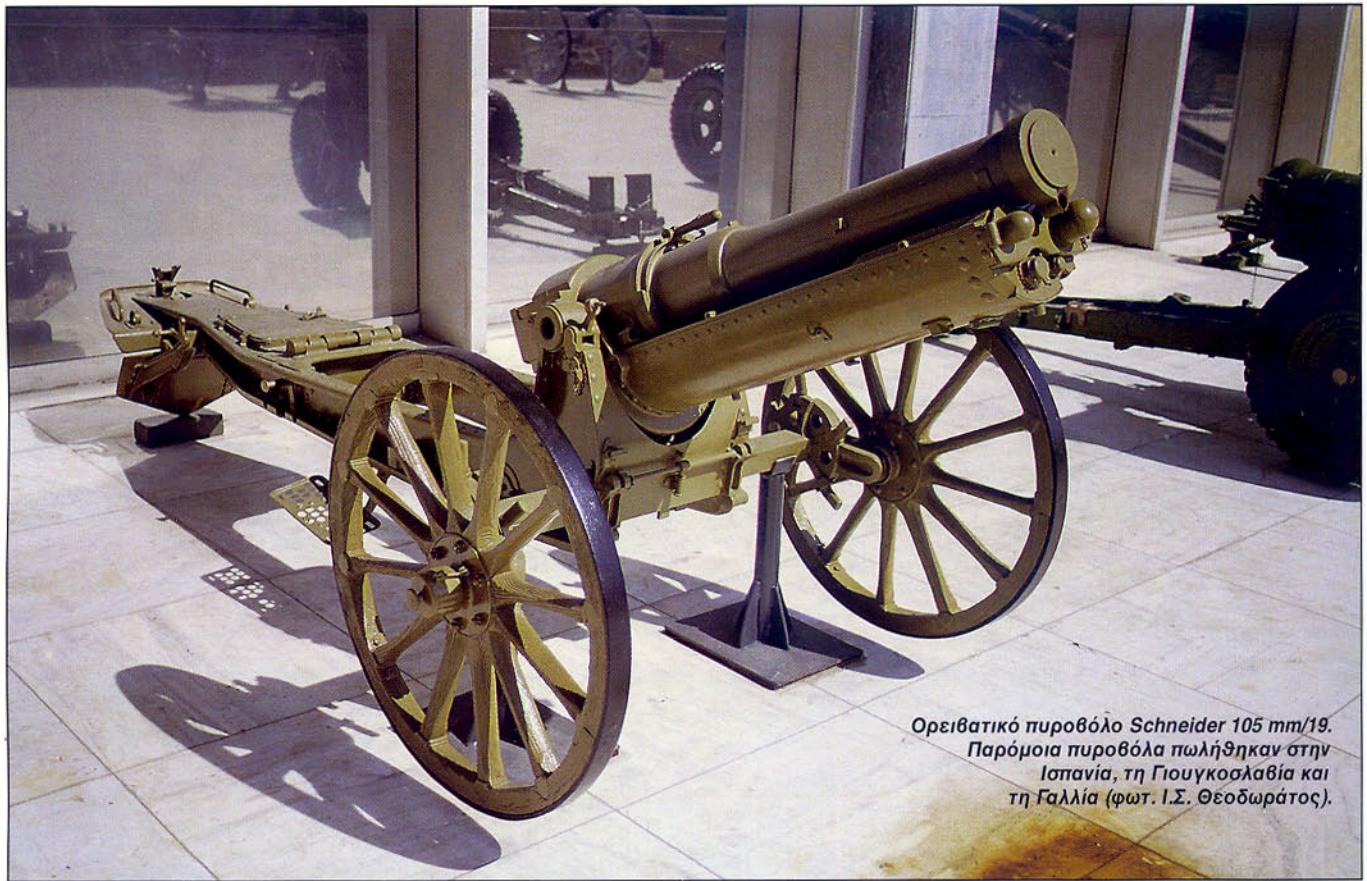
Ο πόλεμος με την Ιταλία που άρχισε τον Οκτώβριο του 1940 αποτέλεσε ένα από τα πιο ιδιόμορφα κεφάλαια του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου. Οι αρχικές μάχες υπήρξαν ένας συνδυασμός παραδίας του blitzkrieg (κεραυνοθόλου πολέμου) την οποία εξαπέλυσαν οι ιταλικές μεραρχίες με τα ελαφρά τεθωρακισμένα τους κατά μήκος των δυτικών ακτών της χώρας και μιας ταυτόχρονης προέλασης μέσα από τους δύσβατους ορεινούς όγκους της νοτίου Βαλκανικής. Ο κακός σχεδιασμός και η ελλιπής ιταλική γηγεσία, σε συνδυασμό με την "απρόσμενη" σθεναρή ελληνική αντίσταση, μετέτρεψαν την κατάσταση αυτήν σε φυγή των ιταλικών δυνάμεων προς Βορρά και αντίστοιχη προέλαση των ελληνικών δυνάμεων στο έδαφος της Βορείου Ηπείρου. Η ελληνική προέλαση μετέτρεψε τη μορφή αυτού του πολέμου, ιδίως μετά την εξασθένιση της ελληνικής ορμητικότητας, σε μία σειρά από παράλληλες μικρο-επιχειρήσεις, εν πολλοίς απομονωμένες μεταξύ τους από το τραχύ του εδάφους. Τμήματα των

δύο αντιπάλων μάχονταν για τη διατήρηση του εδάφους υπό τον έλεγχό τους ή για την προώθησή τους ανεξάρτητα από τους στρατούς στους οποίους ανήκαν πολλές φορές χωρίς καν να γνωρίζουν τι συνέβαινε στη διπλανή χαράδρα ή στο πιο πέρα ύψωμα. Για τους Ελληνες μαχητές οι οποίοι έπασχαν από τη χρόνια έλλειψη εφοδιαστικών μέσων, την απομόνωση αυτήν κατόρθωνε να διαπερνά μόνο το πυροβολικό το οποίο, σκαρφαλωμένο στα αφιλόξενα βουνά, έδινε το παρόν υποστήριζοντας με τα παλαιά στη διάθεσή του μέσα τα απομονωμένα τμήματα.

Η συμβολή του Πυροβολικού του ΕΣ στην ελληνική «εποποιία» έχει τονισθεί από όλους σχεδόν τους συγγραφείς και τους ιστορικούς οι οποίοι ασχολήθηκαν με το θέμα, όπως και από τον Τύπο της εποχής. Άλλα και πέραν του

Ορειβατικά πυροβόλα Saint Etienne 65 mm μέσα σε φορτηγά οχήματα κατά τη διάρκεια στρατιωτικής παρέλασης στην Αθήνα την 25η Μαρτίου 1940.

Ορειβατικό πυροβόλο Schneider 105 mm/19.
Παρόμοια πυροβόλα πωλήθηκαν στην
Ισπανία, τη Γουγκοσλαβία και
τη Γαλλία (φωτ. Ι.Σ. Θεοδωράτος).

54

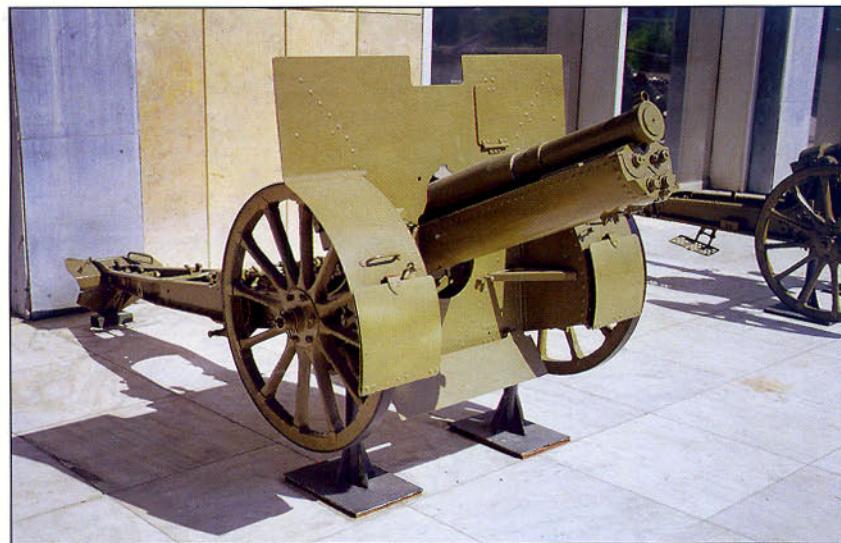
Το γαλλικό ορειβατικό πυροβόλο Schneider 75 mm/19 ήταν το κύριο όπλο του Ελληνικού Πυροβολικού το 1940/41. Ιδια πυροβόλα χρησιμοποιούσαν οι Γάλλοι, οι Πολωνοί, οι Γουγκοσλάβοι και οι Γερμανοί - από λάφυρα των προηγουμένων (φωτ. Ι.Σ. Θεοδωράτος).

γενικότερου ενδιαφέροντος για τον ρόλο τον οποίο διαδραμάτισε το Οπλο, ο γράφων ενδιαφέρεται και προσωπικά, καθώς ο πατέρας του υπήρξε νέος μόνιμος ανθυπολοχαγός πυροβολικού, ο οποίος αποφοίτησε με την τάξη της ΣΣΕ τον Αύγουστο του 1940 και υπηρέτησε με τη μοίρα με έδρα τη Θεσσαλονίκη όταν άρχισε ο πόλεμος. Στις επιχειρήσεις το Πυροβολικό πολλές φορές βρέθηκε όχι μόνο στην ευρύτερη ζώνη επιχειρήσεων αλλά και στην πρώτη γραμμή, υποστηρίζοντας τα τμήματα του πεζικού ακόμα και με άμεσες βολές. Η επίσημη Ιστορία σπάνια μνημονεύει στις εξιστορήσεις των επιχειρήσεων τις ονομασίες των μονάδων Πυροβολικού οι οποίες ενεπλάκησαν, αρκού-

μενη στην αναφορά παροχής πυρών αόριστα από «μια μοίρα ορειβατικού της τάξες μεραρχίας» ή κάτι παρόμοιο. Ακόμα και στη θρυλική και πολύνεκρη μάχη του υψώματος 731, οι μονάδες του Πυροβολικού οι οποίες τόσα προσέφεραν στην επιτυχή έκβαση της μάχης, επιμελώς αποσιωπώνται από τα επίσημα στοιχεία της Διεύθυνσης Ιστορίας Στρατού.

ΤΟ ΠΥΡΟΒΟΛΙΚΟ ΜΕΧΡΙ ΤΟ 1936

Μετά τη Μικρασιατική Καταστροφή ο ΕΣ μόλις κατόρθωσε να διασώσει μέρος μόνον του υλικού του με το οποίο κατόρθωσε να εξοπλίσει τρία σώματα στρατού στον Εβρο (εννέα μεραρχίες) και μία μεραρχία ιππικού των τριών συνταγμάτων. Το παλαιό και ταλαιπωρημένο από τις συνεχείς συρράξεις υλικό του Πυροβολικού επαρκούσε για τον εξοπλισμό κάθε μεραρχίας με τέσσερις πυροβολαρχίες ενώ τα σώματα δεν διέθεταν πάρα ελάχιστο πεδινό πυροβολικό. Η Στρατιά Εβρου είχε στη διάθεσή της μερικές πυροβολαρχίες των 105 και 150 mm, καθώς και των 6 in. Συγκεκριμένα, διετίθεντο 110 πυροβόλα των 65 mm, 48 πυροβόλα τύπου Schneider-Δαγκλή των 75 mm, 22 ορειβατικά πυροβόλα Skoda των 75 mm, 7 ορειβατικά πυροβόλα Skoda των 105 mm, 208 πεδινά πυροβόλα των 75 mm (τεσσάρων διαφορετικών τύπων: 61 Schneider mod.1908, 128 Krupp mod.1904-1910, 21 Schneider mod.1904, 6 Schneider mod.1907), 24 θρετανικά βραδυσύβόλα πυροβόλα των 6 in, 12 βαρέα πυροβόλα Skoda των 150 mm, 4-6 μακρύκαννα βραδυσύβόλα πυροβόλα De Bange των 120 mm (κληρονομιά από

τον προηγούμενο αιώνα) και 3 μακρύκαννα πυροβόλα Krupp των 105 mm. Υπήρχε επίσης μικρός αριθμός πυροβόλων προερχομένων εκ λαφύρων, τα οποία όμως δεν προβλεπόταν να χρησιμοποιηθούν σε περίπτωση πολέμου (9 Schneider 70 mm, 10 Krupp 75 mm, 8 Erhart 77 mm).

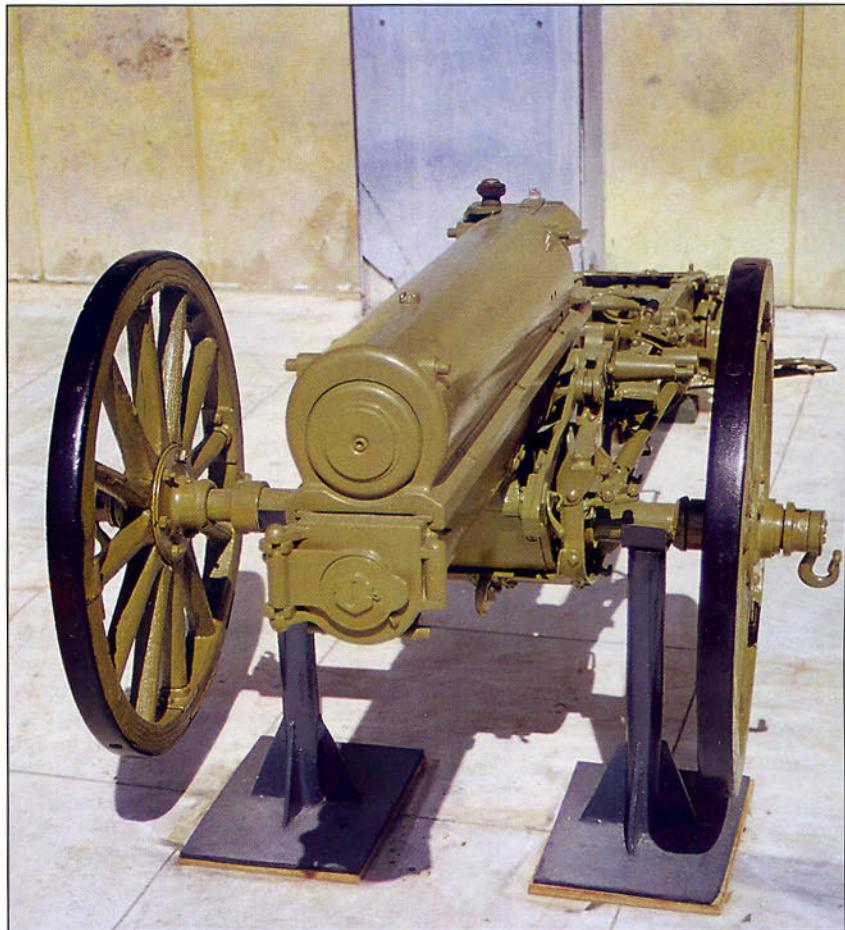
Από το 1923 μέχρι το 1935 οι κυβερνήσεις της εποχής διέθεσαν συνολικά 3 δις δραχμές για τον επανεξοπλισμό των Ενόπλων Δυνάμεων της χώρας, μεγάλο μέρος των οποίων διατέθηκε για την Αεροπορία και τις ανάγκες στρατωνισμού. Από τα υπάρχοντα πυροβόλα τα περισσότερα διατηρήθηκαν έπειτα από εκτεταμένες επισκευές. Εξαίρεση αποτέλεσαν τα 61 πεδινά Schneider mod.1908 75 mm, 1 Schneider mod.1904 75 mm, 2 Schneider mod.1907 75 mm. Την ίδια περίοδο πραγματοποιήθηκαν και ορισμένες αγορές προς συμπλήρωση του υπάρχοντος υλικού. Συγκεκριμένα αγοράσθηκαν 192 ορειβατικά πυροβόλα Schneider mod.1919 75 mm, 120 ορειβατικά Schneider mod.1919 105 mm, 48 μακρύκαννα δισκελή Schneider 85 mm mod.1925, 48 Schneider 105 mm mod.1925, 60 βραχύκαννα Schneider 155 mm mod.1917. Επίσης αποκτήθηκε και μια πυροβολαρχία με 4 AA πυροβόλα Bofors 80 mm.

ΤΟ ΠΥΡΟΒΟΛΙΚΟ ΑΠΟ ΤΟ 1936 ΜΕΧΡΙ ΤΗΝ 28η ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 1940

Το σχέδιο επιστράτευσης του 1930 προέβλεπε την επιστράτευση 116 ορειβατικών, 38 πεδινών και 44 βαρέων πυροβολαρχιών. Με τροποποιήσεις του 1934 ο αριθμός των προς επιστράτευση ορειβατικών πυροβολαρχιών αυξήθηκε στις 125,5 και των πεδινών στις 48. Οι επεκτατικές βλέψεις της Ιταλίας, τις οποίες αποκάλυψε ο πόλεμος στην Αιθιοπία, είχαν ως αποτέλεσμα να τροποποιηθεί το σχέδιο επιστράτευσης του Πυροβολικού ώστε να αποδώσει:

- 120 ορειβατικές πυροβολαρχίες, ήτοι: 84 για τα 14 μεραρχιακά συντάγματα ορειβατικού πυροβολικού (έκαστο των τριών μοιρών, κάθε μια των δύο πυροβολαρχιών), 16 πυροβολαρχίες των τεσσάρων συνταγμάτων ορειβατικού πυροβολικού των σωμάτων στρατού (έκαστο των δύο μοιρών, εκάστη των δύο πυροβολαρχιών), δύο πυροβολαρχίες για τη Μεραρχία Ιππικού και 18 πυροβολαρχίες ως γενική εφεδρεία (τρία συντάγματα των τριών μοιρών, εκάστη των δύο πυροβολαρχιών).
- 48 πεδινές πυροβολαρχίες, ήτοι: 36 πυροβολαρχίες για τα τέσσερα συντάγματα πεδινού πυροβολικού των ΣΣ (έκαστο των τριών μοιρών, εκάστη των τριών πυροβολαρχιών), 9 για το σύνταγμα γενικής εφεδρείας και τρεις για τη Μεραρχία Ιππικού.
- 44 βαριές πυροβολαρχίες για τα τέσσερα συντάγματα βαρέος πυροβολικού των σωμάτων στρατού (τρεις μοίρες των τριών πυροβολαρχιών έκαστο), 11 πυροβολαρχίες για γενική εφεδρεία (τρεις των 155 mm, τρεις με Skoda 150 mm, τέσσερις με πυροβόλα 6 in και μια των 120 mm).

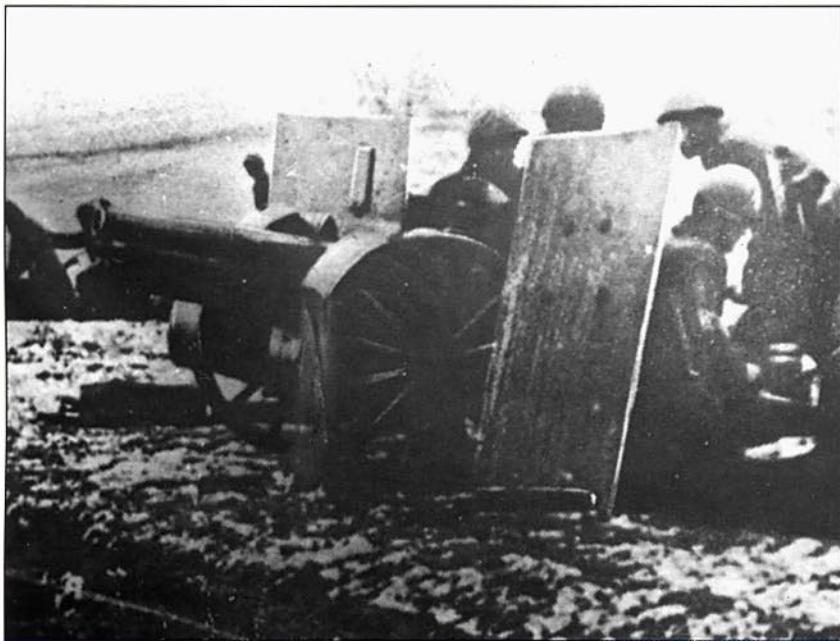
Το σχέδιο όπως θα εφαρμοζόταν αποκάλυπ-

ψε αδυναμίες στη σύνθεση και τους αριθμούς του Πυροβολικού, οι οποίες αρχικά προβλεπόταν να καλυφθούν με δαπάνη συνόλου 185 εκατ. δρχ. που θα καταβαλλόταν μέχρι το 1937. Αργότερα (Ιούνιος 1935) το ποσόν επανεκτιμήθηκε σε 286 εκατ. δρχ. με συνεπικουρικά υλικά τα οποία για το Οπλο έφθαναν τα επιπλέον 550 εκατ. δρχ. σε συνολικές δαπάνες 4 δις δρχ. για τον ΕΣ μέχρι το 1937. Σε αυτά τα ποσά συμπεριλαμβάνονταν (σε παρένθεση τα ποσά σε εκατ. δρχ.): προμήθεια 4 και συμπληρωματικά +13 βαρέων αντιεροπορικών πυροβολαρχιών (100 + 500), 48 ελκυστήρες βαρέων πυροβόλων (40), 100 βλητοφόρων 75 mm (23), επισκευή ελκήθρων πυροβόλων Schneider (3), επισκευές και συμπληρώσεις πυροβόλων (~100), 48 βλητοφόρων 85 mm (15), 48 ρυμουλκών βλητοφόρων 85 mm (40), σκοπευτικών οργάνων πυροβολικού κ.ά. Μέχρι τον Αύγουστο του 1936, οπότε την εξουσία κατέλαβε ο Ι. Μεταξάς, ελάχιστα είχαν επιχειρηθεί για την επίτευξη των προμηθειών και τη συμπλήρωση των πυρομαχικών του Πυροβολικού. Η κατάσταση του Πυροβολικού δεν επέτρεπε αισιοδοξία. Η μεγάλη ανομοιογένεια υλικού στο ορειβατικό πυροβολικό (έξι τύποι), η βραδυκινήσια και οι μη επαρκείς αριθμοί ήταν τα κυριότερα μειονεκτήματα, αλλά υπήρχε επίσης μεγάλη έλλειψη σε πυροσωλήνες. Η κυβερνηση μέσω του Υπουργείου Στρατιωτικών και το Επιτελείο έκρουσαν τις πόρτες όλων των οίκων της Ευρώπης, μηδέ Ιταλίας και Γερμανίας εξαιρουμένων, για την εξέύρεση των απαιτούμενων υλικών και τέθηκαν πολλές παραγγελίες, οι περισσότερες εκ

Ορειβατικό πυροβόλο Skoda 75 mm/1915 τσεχοσλοβακικής κατασκευής. Η ποιότητά του ήταν εξαιρετική και αυτό χρησιμοποιείτο από τον Γερμανικό και τον Ιταλικό Στρατό (φωτ. Ι.Σ. Θεοδωράτος).

Από το 1923 μέχρι το 1935 οι κυβερνήσεις της εποχής διέθεσαν συνολικά 3 δις δραχμές για τον επανεξοπλισμό των Ενόπλων Δυνάμεων της χώρας, μεγάλο μέρος των οποίων διατέθηκε για την Αεροπορία και τις ανάγκες στρατωνισμού.

**Ορειβατικό πυροβόλο
Shneider 75 mm του ΕΣ
(Αθήνα, Πολεμικό Μουσείο).**

εδάφους των 85 hp, 108 ρυμουλκούμενα βλητοφόρα Motomeccanica. Επίσης το πυροβολικό απέκτησε 96 τρίκυκλες και 42 δίκυκλες μοτοσικλέτες. Οι Εφορείες Υλικού Πολεμού κατασκεύασαν δίχτυα παραλλαγής, ρυμουλκούμενα βλητοφόρα, ανταλλακτικά πυροβόλων και άλλα είδη απαραίτητα για τη συντήρηση και τη βελτίωση των υπαρχόντων μέσων.

Η βελτίωση ήταν πιο αισθητή στο αντιαεροπορικό πυροβολικό όπου την ίδια περίοδο αποκτήθηκαν 24 πυροβόλα Krupp 88 mm, 54 Rheinmetall 37 mm, 56 ρυμουλκούμενα Rheinmetall 20 mm, 52 μη-ρυμουλκούμενα Rheinmetall 20 mm και 32 AA πολυθόλα 13,2 mm. Επίσης επιτεύχθηκε η προμήθεια μικρού αριθμού κατευθυντήρων αντιαεροπορικής βολής (6 τύπου Βίκογκ και 5 τύπου P27A). Οι προμήθειες υλικού για το αντιαεροπορικό πυροβολικό συμπληρώθηκαν με στερεοσκοπικά τηλέμετρα και σκοπευτικά συστήματα καθώς και ανταλλακτικές κάννες και άλλα απάρτια.

Το ανύπαρκτο πριν από την περίοδο αυτή αντιαεροπορικό πυροβολικό, παρέλαβε 24 γερ-

Αντιαεροπορικό πυροβόλο 37 mm του ΕΣ (Αθήνα, Πολεμικό Μουσείο).

των οποίων δεν τελεσφόρησαν. Εκτός της προμήθειας ενός και μόνου πυροβόλου των 155 mm mod.1917 από τη Γαλλία, κανένα άλλο καινούργιο στοιχείο πυροβολικού μάχης δεν εισήχθη σε υπηρεσία.

Ορισμένες προμήθειες αλλά και εργασίες οι οποίες ανελήφθησαν από τις Εφορείες Υλικού Πολέμου βελτίωσαν την οικτρή εικόνα μηχανοκίνησης του Πυροβολικού και συνέβαλαν σε βελτίωση της υποδομής. Συγκεκριμένα, το Πυροβολικό εισήγαγε σε υπηρεσία κατά την περίοδο 1935-40 μεταξύ άλλων τα εξής ρυμουλκά και μέσα: 48 ρυμουλκά Somua για τα διοσκελή πυροβόλα των 85 mm, 24 ρυμουλκά Daimler των 100 hp, 108 ρυμουλκά Daimler 65/3 των 85 hp, 44 ρυμουλκά Daimler παντός

μανικά αντιαεροματικά των 37 mm και 24 έστορες για την τοποθέτησή τους στα οχυρά της Μακεδονίας.

Υλικό παραληφθέν κατά τη διάρκεια των επιχειρήσεων

Κατά τη διάρκεια των επιχειρήσεων άρχισε να συρρέει στην ΕΥΠ Αθηνών ποικιλία οπλισμού προερχόμενη από λάφυρα από τα μέτωπα των συμμάχων με ιταλικές δυνάμεις (Β. Ηπειρος, Λιβύη) αλλά και υλικό που προερχόταν από το εξωτερικό. Τοιουτοτρόπως συγκεντρώθηκαν 51 ορειβατικά πυροβόλα των 65 mm (9 από Λιβύη, 42 από Β. Ηπειρο) τύπου Armstrong-Pozzoli. Τα περισσότερα έχρηζαν εκτεταμένων

επισκευών. Τελικά παραδόθηκαν περί τα τέλη Μαρτίου 16 στο Εμπεδο Πυροβολικού Αθηνών για συγκρότηση δύο μοιρών ορειβατικού πυροβολικού (των δύο πυροβολαρχιών) και τέσσερα παραδόθηκαν στο Εμπεδο Πυροβολικού Αργους για εκπαίδευση. Στα άλλα οι εργασίες συνεχίζονταν με την κατάρρευση του μετώπου. Από τη Βρετανία απεστάλησαν 12 ορειβατικά 65 mm Saint-Etienne με τα οποία αρχικά δημιουργήθηκε μια πυροβολαρχία με το όνομα «Κ. Πυροβολαρχία των 65 χιλιοστών», η οποία εξελίχθηκε σε πλήρη μοίρα με τον τίτλο «Μοίρα Ορειβατικού Πυροβολικού των 65 χιλιοστών Μεραρχίας Ιππικού» που τέθηκε στη διάθεση της Β' Ανωτέρας Στρατιωτικής Διοικήσεως Λαρίσης.

Τον Ιανουάριο του 1941 οι Βρετανοί απέστειλαν στην Ελλάδα 18 πεδινά πυροβόλα των 75 mm τα οποία όμως παρουσίαζαν πλήθος ελαττωμάτων ενώ είχαν ελάχιστα ανταλλακτικά. Τελικά, έπειτα από επίπονο έργο παραδόθηκαν 4 πυροβόλα με τα προόλκαιά τους και τα ρυμουλκά τους στη 19η Μοίρα Πεδινού Πυροβολικού, ενώ 12 πυροβόλα παραδόθηκαν στη Β3 Μοίρα Πεδινού Πυροβολικού.

Από το μέτωπο της Αλβανίας συγκεντρώθηκαν από λάφυρα 33 ορειβατικά πυροβόλα Skoda 75 mm τα οποία ήταν όμοια με τα εν χρήσει από τον ΕΣ. Τα πυροβόλα όμως στις προσπάθειες καταστροφής τους από τους Ιταλούς είχαν υποστεί φθορές που αντιμετωπίσθηκαν και με την πολύτιμη συμβολή του Ναυστάθμου Σαλαμίνας, ο οποίος κατασκεύασε 20 κλείστρα. Τελικά επετεύχθη η δημιουργία 4 πυροβολαρχιών αρχικά και κατόπιν μοίρας δύο πυροβολαρχιών και αργότερα τριών ακό-

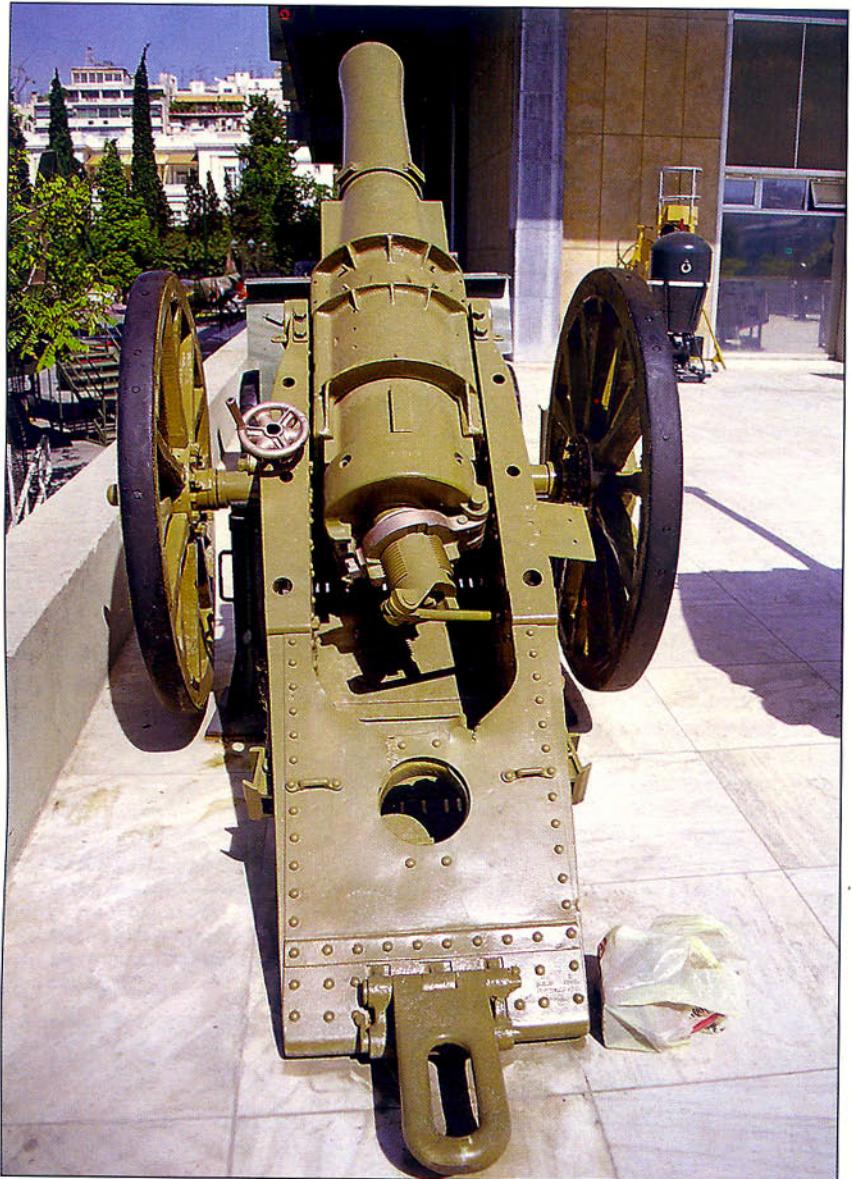
μα πυροβολαρχιών. Από αυτές τις πυροβολαρχίες όλες πλην μιας έφθασαν στο έμπεδο Αθηνών. Κατά τη διάρκεια των επιχειρήσεων παρελήφθησαν και 50 πυροβόλα Krupp 75 mm/27, τα οποία όμως λόγω των εκτεταμένων φθορών δεν έφθασαν ποτέ σε κατάσταση χρήσης παρά τις εργασίες αποκατάστασης που πραγματοποιήθηκαν σε αυτά.

Από λάφυρα του μετώπου της Βόρειας Ηπείρου συγκεντρώθηκαν επτά πυροβόλα Skoda των 149 mm, τα οποία ήταν επίσης όμοια με εκείνα εν χρήσει από τον ΕΣ (τα πυροβόλα αυτά όπως και τα υπηρετούντα με τον ΕΣ ήταν 149 mm αλλά είχαν κατηγοριοποιηθεί ως 150 mm). Τελικά, έπειτα από εργασίες ανακατασκευής των κλείστρων, αποδόθηκε στις αρχές Μαρτίου (1941) μια μοίρα, η οποία από ότι φαίνεται συμπληρώθηκε με υπάρχον υλικό, ώστε να αποδώσει δύο πυροβολαρχίες των πέντε πυροβόλων εκάστη.

Επίσης συγκεντρώθηκαν 15 πυροβόλα Skoda 100 mm/17, εκ των οποίων τέσσερα ήταν πεδινής διάταξης και τα υπόλοιπα ορεινής (τροποποιημένα ώστε να φέρονται υπό ειδικών αμαξιδίων). Τα περισσότερα είχαν ταλαιπωρηθεί πολύ αλλά το Γενικό Στρατηγείο έκρινε την επισκευή των τεσσάρων πεδινών ως θέμα προτεραιότητας και η ΕΥΠ κατόρθωσε σε πολύ μικρό χρονικό διάστημα να παραδώσει μια πυροβολαρχία με τα πυροβόλα αυτά και 1.000 πλήρεις βολές στο Εμπεδο Αθηνών. Δεκατέσσερα ακόμα πυροβόλα του αυτού τύπου, τα οποία φορτώθηκαν στην Αίγυπτο, δεν έφθασαν ποτέ στην Ελλάδα λόγω τορπιλισμού του μεταφέροντος πλοίου.

Αντιαεροπορικά πυροβόλα Rheinmetall 20 mm κατά τη διάρκεια στρατιωτικής παρέλασης στην Αθήνα με την ευκαιρία του εορτασμού της 25ης Μαρτίου.

**Βαρύ πυροβόλο 6 in
βρετανικής κατασκευής.
Απετέλεσε μέρος Αγγλικής
βοήθειας κατά τον Α'ΠΠ
(φωτ. Ι.Σ. Θεοδωράτος).**

Αντιαεροπορικό υλικό παραληφθέν κατά τη διάρκεια των επιχειρήσεων

Οι Βρετανοί κατά τη διάρκεια των επιχειρήσεων παρέδωσαν στον ΕΣ 16 ΑΑ πυροβόλα των 3,7 in και 18 ΑΑ πυροβόλα Bofors 40 mm. Όλο το υλικό παραδόθηκε απευθείας στο Α' Σύνταγμα Αντιαεροπορικού Πυροβολικού. Τα πρώτα οργανώθηκαν σε τέσσερις πυροβολαρχίες ενώ για τα δεύτερα δεν υπάρχουν λεπτομερέστερες πληροφορίες. Από λάφυρα του Βορειοηπειρωτικού μετώπου συγκεντρώθηκαν 8 ΑΑ πυροβόλα Breda 20 mm τα οποία παρουσίαζαν μεγάλες ελλείψεις και τελικά δεν χρησιμοποιήθηκαν (στην πραγματικότητα ούτε καν επισκευάσθηκαν).

Αντιαρματικό υλικό παραληφθέν κατά τη διάρκεια των επιχειρήσεων

Από λάφυρα του Βορειοηπειρωτικού μετώπου συγκεντρώθηκαν 23 ιταλικά αντιαρματικά πυροβόλα των 47 mm ενώ και οι Βρετανοί απέστειλαν 30 ακόμα του ίδιου τύπου από την Αίγυπτο. Τα μεν πρώτα ήταν εφοδιασμένα με

σκοπευτικά για άμεση (AT) ή έμμεση βολή αλλά είχαν υποστεί φθορές στα κλείστρα και τα σκοπευτικά, τα δε δεύτερα βρίσκονταν σε άριστη κατάσταση. Τελικά, 38 από αυτά παραδόθηκαν με τη συνδρομή στις επισκευές της Σιβιτανίδειου Σχολής και του Κρατικού Εργοστασίου Αεροπλάνων και χρησιμοποιήθηκαν σε ουλαμούς στο μέτωπο. Για τα υπόλοιπα συνεχίζονταν οι εργασίες επισκευής μέχρι το τέλος των επιχειρήσεων.

Αυτοκίνητα παραληφθέντα από το Πυροβολικό κατά τη διάρκεια των επιχειρήσεων

Οι Βρετανοί μαζί με τα αντιαεροπορικά παρέδωσαν και 17 βαρέα ρυμουλκά για τη ρυμούλκηση των πυροβόλων των 3,7 in και 20 μέσα ρυμουλκά για τη ρυμούλκηση των πυροβόλων Bofors 40 mm. Επίσης παρέδωσαν 57 ρυμουλκά για τα πυροβόλα των 75 mm, τόσο αυτών που παραδόθηκαν όσο και αυτών που επρόκειτο να παραδοθούν (και τελικά ποτέ δεν έφθασαν στον προορισμό τους). Επίσης παραδόθηκαν περί τα 100 μικρά ελαφρά τεθωρακισμένα αναγνώρισης τύπου Universal Carrier (που έχει εσφαλμένα επικρατήσει να αποκαλούνται Bren Carrier) στη XIX Μηχανοκίνητη Μεραρχία. Όλα τα υλικά τα οποία παρέδωσαν οι Βρετανοί ήταν ολοκαίνουργια και πλήρη σε ανταλλακτικά και απάρτια. Από την ίδια πηγή διατέθηκαν προερχόμενα εκ λαφύρων και 32 τριαξονικά φορτηγά SPA για ρυμουλκά και 25 διαξονικά SPA τα οποία χρησιμοποιήθηκαν από τις υπηρεσίες του Οπλου. Τα τελευταία απέδωσαν θαυμάσια κατά τις τότε μαρτυρίες. Θα πρέπει να τονισθεί ότι δεν μπορούν να συνυπολογιστούν τα μέσα τα οποία, αφού περιέπεσαν στα χέρια των κατά τόπους στρατιωτικών διοικητών, εντάχθηκαν άμεσα στις μονάδες χωρίς να περάσουν ή να καταγραφούν από τις εφορείες υλικού πολέμου.

Πυρομαχικά

Αρχικά θεωρήθηκε από το ΓΕΣ ότι τα υπάρχοντα πυρομαχικά επαρκούσαν για επιχειρήσεις 3-3,5 μηνών, υπολογίζοντας ότι θα δρίσκονταν σε πλήρη δράση όλες οι μονάδες πυροβολικού. Στην πραγματικότητα αυτό που παρατηρήθηκε κατά τη διάρκεια του πολέμου και μέχρι την κατάρρευση ήταν ότι ενώ επιχειρήσεις διεξάγονταν σε ένα μέτωπο, στα άλλα επικρατούσε σχετική ηρεμία με ανάλογη μείωση στην κατανάλωση πυρομαχικών πυροβολικού. Οι μονάδες δυστυχώς δεν τηρούσαν αρχεία ούτε κατέθεταν αναφορές σχετικά με την κατανάλωση πυρομαχικών παρά τις επανειλημμένες επισημάνσεις και διαταγές του ΓΣ. Μόνο από τα τέλη Δεκεμβρίου και για τους επόμενους δύο μήνες άρχισαν να αποστέλλουν αποσπασματικά τέτοιες αναφορές. Λόγω της ανυπαρξίας στοιχείων αρχικά η ΓΣ, το ΓΕΣ και η Διεύθυνση Πυροβολικού θεωρούσαν την κατανάλωση πολύ μεγαλύτερη από ό,τι ήταν στην πραγματικότητα, με αποτέλεσμα τα αιτήματά τους για παραδόσεις κατά τη διάρκεια των επιχειρήσεων να κρίνονται εκ των υστέρων υπερβολικά. Η ανάγκη για λειτουργία κα-

νονικής ροής ανεφοδιασμού σε πυρομαχικά ώθησε το IV Γραφείο του Γενικού Στρατηγείου να προθεί σε ενέργειες προμήθειας πυρομαχικών από το εξωτερικό και την εγχώρια βιομηχανία. Για τον λόγο αυτόν κατατέθηκαν αιτήματα προς ξένες κυβερνήσεις (σύμμαχες ή και ουδέτερες) αλλά και κατεβλήθησαν τεράστιες προστάθειες εξεύρεσης, ταξινόμησης, ανασκευής και προώθησης πυρομαχικών (αλλά και πυροβόλων και λοιπού υλικού) από λάφυρα του ΕΣ αλλά και των Βρετανών (από τις μάχες στη Λιβύη).

Στην Εφορεία Υλικού Πολέμου των Αθηνών είχε ανατεθεί η κατασκευή και η ανασκευή πυρομαχικών. Κατά τη διάρκεια των επιχειρήσεων η ΕΥΠ Αθηνών ανασκεύασε ή μετέτρεψε οιδίες και πλήρεις βολές εκ λαφύρων ή από συγγενείς τύπους, ώστε να μπορούν να καλυφθούν οι ανάγκες του Πυροβολικού. Σημαντική υπήρξε η συμβολή της υπηρεσίας στην ανασκευή 50.000 φυσιγγών πεδινού πυροβολικού των 75 mm σε πλήρεις βολές των ορειβατικών πυροβόλων των 75/19, τα οποία παρουσίαζαν ελλείψεις σε πυρομαχικά εξαρχής (25.000 βολές παραδόθηκαν τον Μάρτιο και άλλες τόσες τον Απρίλιο του 1941). Επειδή τα νέα πυρομαχικά παρουσίαζαν θεληνεκές κατά 1.500 μέτρα μικρότερο των κανονικών βλημάτων, η ΕΥΠ προχώρησε στη σύνταξη νέων πινάκων βολής. Ανασκευάσθηκαν και 6.000 οιδίες, από σύνολο λαφύρων 4.300 εκ του μετώπου στη Βόρεια Ήπειρο και 7.500 από τη Λιβύη.

Πρόβλημα εξαρχής υπήρχε λόγω έλλειψης αντιαρματικού πυροβολικού και για τον σκοπό αυτόν διατέθηκαν 90.000 φυσίγγες του ορειβατικού Δαγκλή 75 mm για μετασκευή σε αντιαρματικές προς χρήση από πυροβόλα πεδινά των 75 mm, ορειβατικά Δαγκλή 75 mm και ορειβατικά 75 mm/19. Τα αποτελέσματα υπήρξαν ικανοποιητικά, ιδίως για τα πεδινά πυροβόλα των 75 mm. Από αυτές 50.000 ήταν έτοιμες και παραδόθηκαν σε μονάδες, σε μεγαλύτερη αναλογία σε αυτές που ήταν εφοδιασμένες με πεδινά πυροβόλα.

Πυρομαχικά αποκτηθέντα κατά τη διάρκεια των επιχειρήσεων

Από τα λάφυρα της Λιβύης παρελήφθησαν 29.000 πλήρεις φυσίγγες και 40.000 φυσίγγες χωρίς πυροσωλήνες για το ιταλικό ορειβατικό των 65 mm, 63.100 βλήματα (χωρίς κάλυκες ή γεμίσματα) των 75 mm/27, 30.000 κάλυκες και 43.100 γεμίσματα του ίδιου, 6.000 πλήρεις βολές των πεδινών πυροβόλων των 77 mm, 6.500 βλήματα πεδινών πυροβόλων 100 mm/17 και 7.500 βλήματα των 105 mm. Επίσης, από τις ίδιες πηγές παρελήφθησαν 33.300 διατρητικές και 32.000 εκρηκτικές φυσίγγες για ιταλικό Α/Τ πυροβόλο των 47 mm και 5.500 βλήματα για ιταλικό αντιαρματικό των 37 mm. Σχεδόν 50.000 βλήματα διαφόρων τύπων και διαμετρημάτων δεν αφίχθησαν ποτέ στην Ελλάδα λόγω θύτησης των πλοίων που τα μετέφεραν. Οι Βρετανοί παρέδωσαν επίσης στο Πυροβολικό 24.000 πλήρεις βολές για τα αντιαεροπορικά πυροβόλα των 3.7 in, μαζί με 50.000 πυροσωλήνες οι οποίοι προορίζονταν για τις βολές των Krupp 88 mm.

Από το μέτωπο της Βόρειας Ηπείρου επιτεύχθη η συγκέντρωση 9.800 βλημάτων των 65 mm, 4.300 βλημάτων δισκελούς πυροβόλου 105/28, 5.765 εκρηκτικών και 580 βολιδοφόρων βλημάτων πυροβόλου Skoda 150 mm, 3.092 βλημάτων 100 mm, 10.060 βλημάτων πυροβόλου 75 mm/27 και 5.257 διατρητικών και 9.000 εκρηκτικών φυσιγγών των 47 mm. Επίσης αγοράσθηκαν και παρελήφθησαν (σιδηροδρομικά μέσω Πισθίου) από την Τουρκία 2.500 βλήματα Skoda 150 mm. Από τα τελευταία αυτά, τα 700 ήταν άμεσα χρησιμοποιήσιμα ενώ τα υπόλοιπα ήταν ρυθμιζόμενα εκρηκτικά και χρειάστηκαν τροποποιήσεις.

Από τα πυρομαχικά αυτά, εκείνα των 65 mm μπορούσαν άμεσα να χρησιμοποιηθούν από τα αντίστοιχα ιταλικά πυροβόλα και δεδομένου ότι η ΕΥΠ παρέδωσε σχεδόν άμεσα 29 πυροβόλα του τύπου στον ΕΣ, μέριμνα ελήφθη ώστε τα 29.000 βλήματα που αποτελούσαν πλήρεις βολές να αποδοθούν στα πυροβόλα αυτά. Για τα υπόλοιπα βλήματα (49.800) δεν υπήρχε επειγόντα ανάγκη και αποφασίσθηκε η μελλοντική διάθεσή τους ή μετατροπή για τα ελληνικά ορειβατικά του ίδιου διαμετρήματος, η οποία όμως δεν χρειάστηκε ποτέ να γίνει. Τα συγκεντρωθέντα βλήματα του δισκελούς πυροβόλου 105 mm/28 ήταν δύο ειδών, κυλινδροειδή με εκρηκτικό πυροσωλήνα και βλήματα τύπου D με πυροσωλήνα διπλής ενέργειας. Αποφασίσθηκε τελικά η επανασυσκευασία τους σε φόρτους των τριών πλήρων βολών με οδηγίες στα ελληνικά και η προώθησή τους στις μονάδες με αποτέλεσμα 6.000 να συσκευασθούν και να διατεθούν. Παρόμοια η ΕΥΠ χειρίστηκε το θέμα των πυρομαχικών των 75 mm/27, εκ των οποίων τα μεν κυλινδροειδή υποδείγματα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν από το ελληνικό ορειβατικό πυροβόλο Skoda 75 mm με τα κατάλληλα γεμίσματα και τους κατάλληλους κάλυκες, ενώ εκείνα τύπου D μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν από το πυροβόλο 75 mm/19 με τους κατάλληλους κάλυκες και τα κατάλληλα γεμίσματα. Από τα μεν πρώτα ανασκευάσθηκαν 9.500 πλήρεις βολές σε συσκευασίες ανά τρεις, ενώ από τα δεύτερα 21.000 σε συσκευασίες των πέντε.

Ενα από τα ελάχιστα διασωθέντα, αν όχι το μοναδικό, Schneider των 85 mm. Η τεχνική επιτροπή παραλαβής δεν ενέκρινε την προμήθεια του τύπου, αλλά τελικά η αγορά έγινε (φωτ. Ι.Σ. Θεοδωράτος).

Στην Εφορεία Υλικού Πολέμου των Αθηνών είχε ανατεθεί η κατασκευή και η ανασκευή πυρομαχικών. Κατά τη διάρκεια των επιχειρήσεων η ΕΥΠ Αθηνών ανασκεύασε ή μετέτρεψε οιδίες και πλήρεις βολές από λάφυρο ή από συγγενείς τύπους, ώστε να μπορούν να καλυφθούν οι ανάγκες του Πυροβολικού.

Βαρύ πυροβόλο Schneider 105 mm του ΕΣ στο Αλβανικό Μέτωπο (Αθήνα, Πολεμικό Μουσείο).

Η συνδρομή της βιομηχανίας στον ανεφοδιασμό του πυροβολικού

Η Ελληνική Εταιρεία Πυριτιδοποιείου και Καλυκοποιείου (ΕΕΠΚ) ήταν ίσως η πληρέστερη μονάδα κατασκευής πυρομαχικών που είχε στη διάθεσή του το ελληνικό κράτος για να μεθοδεύσει την εγχώρια παραγωγή. Επενδύσεις είχαν γίνει και στην ιδιωτική εταιρία «Εμαγιέ». Αφοί Κώνστα, η οποία και ανέλαβε την υποχρέωση ίδρυσης εργοστασίου στην περιοχή Λαυρίου. Αν και γενικά η ΕΕΠΚ ήταν ένα ισχυρό παραγωγικό συγκρότημα, εξαιτίας της έλλειψης πρώτων υλών η οποία οφειλόταν κατά κύριο λόγο στον μαινόμενο πόλεμο που απορροφούσε τις πρώτες ύλες για τους ήδη μετέχοντες στη σύρραξη, αλλά και στην ανασφάλεια και το πολύχρονο των υπερπόντιων συ-

ναλλαγών, δεν μπόρεσε παρά κατά ολίγον να συνδράμει στον ανεφοδιασμό του στρατού σε πυρομαχικά πυροβολικού. Σε πολλές περιπτώσεις οι εργασίες άρχισαν πολύ αργά για να αποδώσουν ικανό αριθμό των προβλεπόμενων πυρομαχικών (σε περιπτώσεις ανασκευής εκ λαφύρων), σε άλλες δεν υπήρχε το αναγκαίο υλικό (π.χ. τροτύλη για τα βλήματα των Skoda 150 mm), αλλά και η έλλειψη μεταφορικών μέσων δεν επέτρεπε στη βιομηχανία να λειτουργήσει στους ρυθμούς που έπρεπε. Μεγάλο μέρος της αναποτελεσματικότητας, ή καλύτερα της μειωμένης αποδοτικότητας, οφειλόταν επίσης στις αλλαγές που επιβάλλονταν στους ρυθμούς εργασιών για τα διάφορα είδη και διαμετρήματα, εξαιτίας του ότι οι μαχόμενες μονάδες δεν τηρούσαν στοιχεία καταναλώσεων για τα πυρομαχικά του πυροβολικού. Οταν πλέον άρχισαν να καταφέρουν κάποια στοιχεία, το Γενικό Στρατηγείο αναγκάσθηκε να αλλάξει τους ρυθμούς παραγωγής ανάλογα με τις καινούργιες συνθήκες, όταν δε άρχισαν να συρρέουν πυρομαχικά από λάφυρα και πάλι οι προτεραιότητες επαναπροσδιορίζονταν με αποτέλεσμα μια συνεχή αναδιάταξη του ρυθμού και της προτεραιότητας παραγωγής ορισμένων πυρομαχικών. Σε γενικές γραμμές οι μικρές ημερήσιες αποδόσεις της εταιρίας κυμαίνονταν κατά μέσο όρο από 35 πλήρεις βολές για το βαρύ 155/17 μέχρι την καλύτερη περίπτωση των 225 βολών ημερησίων για το ορειβατικό 75/19. Πολύ καλύτερη υπήρχε η απόδοση σε πυροσωλήνες (π.χ. παραγγέλθηκαν 200.000 πυροσωλήνες τύπου EZA 90 και παρε-

Πυροβόλο Schneider 85 mm του ΕΣ σε δράση (Αθήνα, Πολεμικό Μουσείο).

Ορειβατικό πυροβόλο Saint Etienne 65 mm του ΕΣ έτοιμο να βάλει εναντίον εχθρικών θέσεων (Αθήνα, Πολεμικό Μουσείο).

λήφθησαν 188.850) και του πυριτιδοποιειού (το οποίο κάλυψε πλήρως τις ανάγκες που είχαν δημιουργηθεί), ενώ το οβιδουργείο προπορευόταν των εργασιών.

Σε δεύτερο στάδιο οι εργασίες της ίδρυσης της βιομηχανικής μονάδας της «Εμαγέ» τελεσφόρησαν αλλά οι εργασίες δεν άρχισαν ποτέ καθώς μεσολάθησε η ήττα. Η συγκρότηση της βιομηχανικής μονάδας απορρόφησε πόρους και δυναμικό από την ΕΕΠΚ, η οποία συνήργησε σε μεγάλο βαθμό για την εγκατάσταση και τη λειτουργία της νέας μονάδας.

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΗ ΧΡΗΣΗ ΤΟΥ ΠΥΡΟΒΟΛΙΚΟΥ

Οπως ήταν φυσικό, αν και όλες οι μονάδες Πυροβολικού υπήρχαν «στα χαρτιά» εν καιρώ ειρήνης, πολλές από αυτές ήταν ελλιπώς ή μερικώς επανδρωμένες. Σε μερικές περιπτώσεις χρειαζόταν η συμπλήρωση του προσωπικού ώστε οι μονάδες αυτές να καταστούν ικανές για επιχειρήσεις, ενώ σε άλλες χρειαζόταν η πλήρης εξαρχής σύνθεση (αρχής γενομένης από το αποθηκευμένο υλικό) και η ένταξη στον σχηματισμό. Για να γίνει αυτό καλύτερα κατανοητό θα πρέπει να ειπωθεί ότι μερικές μοίρες δεν είχαν παρά μία πυροβολαρχία εν ενεργεία και τις άλλες (ή άλλη) προς επιστράτευση.

Αρχής γενομένης τον Αύγουστο του 1940 η κυβέρνηση Μεταξά, κατόπιν υποδείξεων των επιτελείων, είχε αρχίσει να επιστρατεύει μονάδες οι οποίες προορίζονταν για την άμυνα των προσβάσεων από Αλβανία προς Ήπειρο, όχι μόνο λόγω του τορπιλισμού της Ελλης αλλά και λόγω της αυξανόμενης παρουσίας ιταλικών στρατευμάτων στο ιταλικό πλέον προτεκτοράτο. Ανάμεσα στις μονάδες οι οποίες επιστρατεύθηκαν υπήρξαν και πολλές μονάδες Πυροβολικού. Με τον τρόπο αυτόν επανδρώθηκαν μεταξύ άλλων στη ΒΔ Μακεδονία από 23 Αυγούστου μία μοίρα των 75 mm του ΙΧ Συντάγματος Πυροβολικού, μια πεδινή πυροβολαρχία του Β' Συντάγματος Πεδινού Πυροβολικού και η ΙΧ Αντιαρματική Πυροβολαρχία. Την ίδια στιγμή στην Ήπειρο (και τα Επτάνησα) επιστρατεύθηκαν η ευρισκόμενη στην Κέρκυρα πυροβολαρχία ορειβατικού πυροβολικού των 105 mm, μια μοίρα των 75 mm του ΙΧ Συντάγματος Ορειβατικού Πυροβολικού και μια πυροβολαρχία της ΙΙΙ Μοίρας Πεδινού Πυροβολικού. Συνολικά την περίοδο αυτή επιστρατεύθηκαν επτά ουλαμοί συνοδείας των 65 mm και οκτώ πυροβολαρχίες διαφόρων διαμετρημάτων στην περιοχή όπου έμελλε τελικά να λάθουν χώρα οι αρχικές συγκρούσεις. Άλλες μονάδες Πυροβολικού επιστρατεύθηκαν σε άλλους τομείς οι οποίοι όμως με την αρχή των επιχειρήσεων εστάλησαν στο εκεί μέτωπο. Την ίδια περίοδο δύο ουλαμοί των 65 mm (24 και 39) και μια πεδινή πυροβολαρχία εγκαταστάθηκαν στην περιοχή του στενού Πρεβέζης προς έμφραξη αυτού.

Οι επιστρατεύσεις Πυροβολικού συνεχίστηκαν και συνεκτελέσθηκαν σε μεγάλο βαθμό πριν από την εκδήλωση της ιταλικής επίθεσης. Την 28η Οκτωβρίου στους υποτομείς που δέχθηκαν την ιταλική επίθεση είχαν την εξής δύναμη σε πυροβολικό:

Τομέας Ηπείρου, VIII Μεραρχία 16,5 πυροβολαρχίες. Απόστασμα Πίνδου 1 πυροβολαρχία. Τομέας ΒΔ Μακεδονίας, ΙΧ Μεραρχία και ΙV Ταξιαρχία 22,5 πυροβολαρχίες.

Οι δυνάμεις αυτές είχαν να αντιμετωπίσουν το πυροβολικό των ιταλικών δυνάμεων το οποίο σε γενικές γραμμές είχε ως ακολούθως:

● Τομέας VIII Μεραρχίας: Μεραρχία Ιππικού 8 πυροβολαρχίες, Μεραρχία "Σιέννα" 12 πυροβολαρχίες, Μεραρχία "Φερράρα" 15 πυροβολαρχίες, ΤΘ Μεραρχία "Σεντάουρο" (Κενταύρων) 6 πυροβολαρχίες, Μεραρχία Τζούλια 6 πυροβολαρχίες (εν μέρει στον τομέα Αποσπάσματος Πίνδου).

● Τομέας ΙX Μεραρχίας (και εν μέρει στον τομέα Αποσπάσματος Πίνδου): Μεραρχία "Πάρμα" 15 πυροβολαρχίες, Μεραρχία "Πιεμόντε" 8 πυροβολαρχίες, Μεραρχία "Βενέτσια" 10 πυροβολαρχίες. Σε γενικές γραμμές οι ελληνικές δυνάμεις στη ΒΔ Μακεδονία παρουσίαζαν καλύτερη αναλογία ως προς το εχθρικό πυροβο-

λικό, ενώ στην Ήπειρο παρουσίαζαν μεγάλη διαφορά σε αναλογία πυροβολικού με τους αντιπάλους.

Η γενική διεξαγωγή των επιχειρήσεων δεν θα μας απασχολήσει εδώ καθώς είναι λίγο πολύ γνωστή. Με την κήρυξη του πολέμου οι μεν αρχικά υπάρχουσες στην περιοχή των συγκρούσεων ελληνικές δυνάμεις διεξήγαγαν τον υποχωρητικό τους αγώνα προς τη γραμμή Ελαίας-Καλαμά αν όχι υποδειγματικά, τουλάχιστον με αρκετή τάξη ώστε δεν υπήρξαν απώλειες σε υλικό από πλευράς πυροβολικού. Η καλή γνώση της τοποθεσίας αλλά και η κατοχή θέσεων άμυνας σε σημεία απυρόβλητα από τον εχθρό επέτρεψαν στο ελληνικό Πυροβολικό να εκμεταλλευθεί την κίνηση των ιταλικών φαλάγγων στα βουνά της Ήπειρου για να εξαπολύει φονικά πυρά, στα οποία οι εν κινήσει μονάδες ιταλικού πυροβολικού συνήθως δεν πρόφταιναν να απαντήσουν ή να εντοπίσουν τη θέση από όπου εβάλλοντο. Τα ιταλικά σχέδια φάνηκαν πολύ αόριστα και κατά πολύ κατώτερα των περιστάσεων και ο βραχύς ιταλικός περίπατος έφθασε μέχρι την περιοχή Ελαίας-Καλαμά όπου αναπτύχθηκε έντονη προ-

Πεδινό πυροβόλο Schneider 75 mm (Αθήνα, Πολεμικό Μουσείο).

**Ο αρχικός φόβος των
Ελλήνων απέναντι
στα ιταλικά
τεθωρακισμένα
άρχιζε να υπερνικάται
από τη στιγμή κατά
την οποία το ελληνικό
Πυροβολικό με
άμεσες αντιαρματικές
βολές πεδινών
πυροβόλων 75 mm
αλλά και έμμεσες
βολές από το
Πυροβολικό της
Μεραρχίας
κατόρθωσε να θέσει
εκτός μάχης τα
περισσότερα από
αυτά.**

οπάθεια για μαζική διάσπαση των εκεί θέσεων της VIII Μεραρχίας με όλα τα μέσα που διείτθεντο, συμπεριλαμβανομένων και των ελαφρών αρμάτων. Ο αρχικός φόβος των Ελλήνων απέναντι στα ιταλικά τεθωρακισμένα άρχιζε να υπερνικάται από τη στιγμή κατά την οποία το ελληνικό Πυροβολικό με άμεσες αντιαρματικές βολές πεδινών πυροβόλων 75 mm αλλά και έμμεσες βολές από το Πυροβολικό της Μεραρχίας κατόρθωσε να θέσει εκτός μάχης τα περισσότερα από αυτά. Στη συγκεκριμένη μάχη ανεκτίμητη υπήρξε η συμβολή του Πυροβολικού το οποίο, εκτός από τον επιτυχή αντιαρματικό αγώνα, προσέθαλε τις υποχωρούσες δυνάμεις τόσο αποτελεσματικά που προκάλεσε πανικό και χάος στις τάξεις τους, στοιχεία τα οποία επέτεινε η αντεπίθεση του ελληνικού πεζικού σε βαθύτερη πανωλεθρία.

Με το πρώτο φως της 28ης Οκτωβρίου το ΓΣ άρχισε να αποστέλλει δυνάμεις στην περιοχή από την Κεντρική και την Ανατολική Μακεδονία, ενώ αργότερα με τη γενίκευση του αγώνα στη Βόρεια Ηπείρο με την προέλαση του ΕΣ είναι δυνατόν να πούμε ότι όλες σχεδόν οι δυνάμεις Πυροβολικού της χώρας ήταν συγκεντρωμένες στον τομέα αυτόν. Τελικά, στο μέτωπο της Βορείου Ηπείρου μέχρι τη γερμανική εισβολή είχε μεταφερθεί το σύνολο σχεδόν του ελληνικού Πυροβολικού, με εξαίρεση μικρές μονάδες φύλαξης, όπως η προαναφερθείσα στην Πρέβεζα και τα πυροβόλα των οχυρών (αν και μέρος εκείνων είχε «κανιθαλιστεί» για τις ανάγκες του κυρίως μετώπου).

Η λεπτομερής περιγραφή των επιχειρήσεων από πλευράς Πυροβολικού δεν είναι σκόπιμη στα πλαίσια ενός άρθρου του μεγέθους αυτού, είναι όμως σκόπιμο να τονιστεί ότι με την προέλαση εντός των ορεινών όγκων της Βορείου Ηπείρου και της Αλβανίας δημιουργούσε πλείστα όσα προβλήματα για το Πυροβολικό. Μονάδες οι οποίες διασπώντο σε υπομονάδες για την προσωρινή υποστήριξη μεμονωμένων εγχειρημάτων ή απομονωμένων τμημάτων θρίσκονταν αποκομμένες από τον αρχικό σχηματισμό λόγω της τραχειάς φύσης του εδάφους και της ανυπαρξίας οδικού και συγκοινωνιακού δικτύου. Ετσι σε πολλές επιχειρήσεις θλέπουμε να συμμετέχουν διάφορες μοίρες, πυροβολαρχίες και ουλαμοί από διαφορετικές μονάδες που πολλές φορές υπάγονταν σε διαφορετικές μεγάλες μονάδες. Είναι πολλές οι σωζόμενες διαταγές μεγάλων μονάδων για επιχειρήσεις που, αναφερόμενες στην υποστήριξη πυροβολικού, κάνουν μνεία ποικιλίας μονάδων Πυροβολικού που ανήκουν σε άλλες διοικήσεις (βλ. λ.χ. γενική διαταγή επιχειρήσεων 11 του Β' ΣΣ, 3/1/1941, στην οποία διατίθενται συμπληρωματικά στη XV Μεραρχία δύο μοίρες ορειβατικού πυροβολικού της I Μεραρχίας). Παρόλη τη δυσχέρεια στις μετακινήσεις η μεγάλη έμφαση που είχε δοθεί από τον ΕΣ στο ορειβατικό πυροβολικό απέδωσε, καθώς τα πυροβόλα με ημιούνους ή ακόμα και με τα χέρια των πυροβολητών και συνεπικουρούντων άλλων μονάδων και κατοίκων της περιοχής μετακινούντο στις πλέον δυσπρόσιτες τοποθεσίες. Η κινητικότητα του ορειβατικού πυροβολικού συνετέλεσε πολλές φορές στην κατάτημηση των μονάδων του αλλά και στον δυσχερέστερο ανεφοδιασμό του, ταυτόχρονα όμως συνετέλεσε στο να δοθεί η εντύπωση (που δεν απειχε πολύ από την πραγματικότητα) ότι το ελληνικό Πυροβολικό «εμφανίζετο εκεί όπου δεν το περίμενες» (Mario Cervi, βλ. θιβλιογραφία). Τα συντάγματα βαρέος πυροβολικού ήταν και τα πιο δυσκίνητα αφενός λόγω της μερικής μηχανοκίνησης αφετέρου λόγω της παλαιότητας της σχεδίασης των μέσων που διέθεταν (Τα πυροβόλα τα De Bange και εκείνα των 6 in δεν είχαν καν ελαστικά επίσωτρα και δεν μπορούσαν να κινηθούν με ταχύτητες μεγαλύτερες των 5-6 km/h). Οσες μονάδες ήταν εφοδιασμένες με εξειδικευμένα ρυμουλκά, όπως τα τύπου Pavesi, δεν συνάντησαν τό-

Βαρύ πυροβόλο De Bange των 120 mm, γαλλικής κατασκευής. Είναι εμφανής η απουσία συστήματος οπισθοδρόμησης (φωτ. Ι.Σ. Θεοδωράτος).

ΠΥΡΟΒΟΛΑ ΚΑΙ ΠΥΡΟΜΑΧΙΚΑ ΤΟΥ ΕΣ

ΕΙΔΟΣ ΚΑΙ ΔΙΑΜΕΤΡΗΜΑ	ΒΟΛΙΔΟΦΟΡΕΣ ΠΛΗΡΕΙΣ ΒΟΛΕΣ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΥΠΑΡΧΟΝΤΩΝ ΠΥΡΟΒΟΛΩΝ	ΒΕΛΗΝΕΚΕΣ	ΒΑΡΟΣ	ΒΑΡΟΣ ΒΛΗΜΑΤΟΣ	ΤΑΧΥΒΟΛΙΑ ΣΕ Β.Α.Δ.	ΤΥΠΟΣ
Saint Etienne 65mm/1906	63.120	110 + 20 ⁽¹⁾	6.500 m	400 kg	4,4 kg	18	ορειβατικό
Schneider -Δαγκλή 75mm/1908	11.700	48	9.000m	721kg	6,5kg	12	ορειβατικό
Schneider 75mm/1919	47.190	192	9.000m	675kg	6,5kg	-	ορειβατικό
Skoda 75mm/1915	1.765	22 +24 ⁽¹⁾	8.250m	700kg	6,35kg	6-8	ορειβατικό
Schneider 105mm/1919	-	120	7.850m	750kg	12kg	-	ορειβατικό
Skoda 105mm/1916	-	7	9.800m	1.350kg	16kg	6-8	ορειβατικό
Krupp 75mm	23.600	128+18 ⁽¹⁾	9.425m	2.010kg	5,83kg	11	πεδινό
Schneider 75mm	-	88	11.100m	1970kg	6,195kg	12	πεδινό
Schneider 85mm διακελές/1927	4.970	48	-	-	-	-	πεδινό
Skoda 100mm/17	-	4 ⁽¹⁾	9.800m	2.855kg	16kg	8	πεδινό
Skoda 100mm/17	-	11 ⁽¹⁾	9.280m	2.367kg	13,375kg	6-8	ορειβατικό
Schneider 105mm διακελές/1925	-	48	10.700m	1.722kg	15,7kg	5	θαρύ
DeBange 120mm/1878	-	10 (από αυτά μόνο 4 παρέμεναν σε υπηρεσία)	6.000 m	-	-	-	θαρύ
Schneider 155mm/1917	-	60	11.300m	3.300kg	43,61kg	3	θαρύ
Skoda 150mm/1914	-	11+6 ⁽¹⁾	8.790m	2.765kg	41kg	1-2	θαρύ
6 in	-	24	10.430m	4.471kg	45,48 kg	2-3	θαρύ

ΑΝΤΙΑΕΡΟΠΟΡΙΚΑ ΠΥΡΟΒΟΛΑ

ΕΙΔΟΣ ΚΑΙ ΔΙΑΜΕΤΡΗΜΑ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΕΝ ΥΠΗΡΕΣΙΑ	ΒΕΛΗΝΕΚΕΣ ΚΑΘ' ΎΨΟΣ	ΒΑΡΟΣ ΜΕΤΑΦΟΡΑΣ	ΤΑΧΥΒΟΛΙΑ ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ/ΠΡΑΚΤΙΚΗ	ΣΧΟΛΙΑ
Krupp 88mm Flak 18	24	10.600m	6.861kg	20-15	
Bofors 80mm	4	-	-	-	
Rheinmetall 37mm	54	2.000m	3.560kg	160/80-100	
Rheinmetall 20mm	108	2.200m	890kg	280/120	
3,7in (94mm)	16	9.760m	9.325kg	10	Παραδόθηκαν κατά τη διάρκεια των επιχειρήσεων
Bofors 40mm	18	5.000m	2.320-2.500kg	180/120	»
Breda 20mm	8	2.500m	370kg	220-240/150	Ιταλικά λάφυρα - δεν χρησιμοποιήθηκαν

(1) από λάφυρα

σες δυσκολίες κίνησης. Τα συγκεκριμένα μάλιστα είχαν εξαρχής σχεδιασθεί για χρήση από ιταλικούς σχηματισμούς σε δύσβατα αποικιακά περιβάλλοντα. Καθώς μάλιστα χρησιμοποιούντο από τις ιταλικές δυνάμεις, ανταλλακτικά και οχήματα ανευρίσκοντο από λάφυρα και άμεσα εντάσσονταν οργανικά στις ελληνικές μονάδες.

Μεγάλα προβλήματα δημιούργησε στις μονάδες ο ανεφοδιασμός, καθώς οι ημιονικοί όρχοι αλλά και οι καρροποίητοι αρχικά λειτούργησαν σπασματικά και ανοργάνωτα, στοιχεία που σε μερικές περιπτώσεις οδήγησαν και σε ολική απώλεια των μεταφερόμενων πυρομαχικών και εφοδίων (όπως στην περίπτωση του όρχου του Α' ΣΣ που απώλεσε όλα τα μεταφερόμενα στη διάθαση της Κατάρας). Λόγω της τεράστιας έλλειψης μηχανοκίνητων μέσων, οι ίδιες αυτές μονάδες άρχισαν να αντιμετωπίζουν απώλειες κτηνών, οι οποίες τις κατέστησαν ακόμα πιο ανεπαρκείς στην εκτέλεση των καθηκόντων τους. Ταυτόχρονα, οι προσωπικές μέριμνες διοικητών για τη μεταφορά των πυ-

ρομαχικών των μονάδων τους αντέβαιναν στα υπάρχοντα σχέδια του Γενικού Στρατηγείου επιφέροντας αναστάτωση. Η προέλαση στη Βόρεια Ηπείρο επέτεινε τα προβλήματα αυτά, καθώς στην περιοχή εξέλιπε κάθε είδος οδικού δικτύου πέραν του πλέον στοιχειώδους, το οποίο τις περισσότερες φορές δεν φαινόταν στους χάρτες. Τις περισσότερες φορές η ροή πυρομαχικών συνεχίστηκε προς τις μαχόμενες μονάδες πυροβολικού μέσω κυρίως της εφευρετικότητας των κατά τόπους διοικητών και τη συνδρομή του έμψυχου υλικού της υπαίθρου: των κατοίκων της Ηπείρου και αργότερα των Βορειοπειρατών, κυρίως των γυναικών των περιοχών αυτών. Άλλες φορές η τραχύτητα της περιοχής, η δριμύτητα του ενσκήψαντος χειμώνα και η έλλειψη μέσων επέφεραν τη μοιραία διακοπή του εφοδιασμού με αποτέλεσμα συνήθως τη διακοπή των επιχειρήσεων στους τομείς που πλήττονταν (βλ. λ.χ. τη διαταγή αναστολής όλων των επιθετικών ενεργειών από μέρους της XI Μεραρχίας όταν το Πυροβολικό της και ιδίως το Δ' ΣΟΠ εξάντλησε όλα τα πυ-

Αντιαεροπορικό πυροβόλο 37 mm σε δράση (Αθήνα, Πολεμικό Μουσείο).

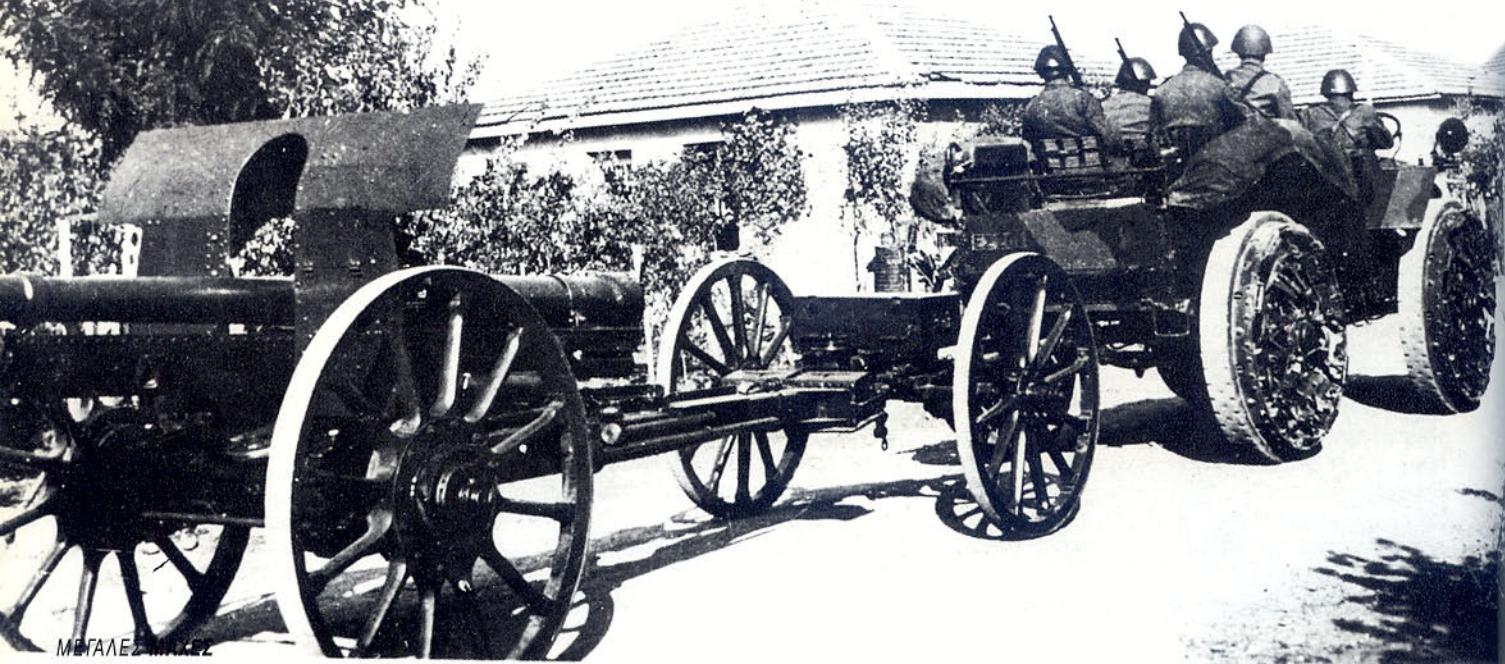
Βαρύ πυροβόλο Schneider 155 mm του ΕΣ στο Αλβανικό Μέτωπο.

ρομαχικά του παρά τις διαταγές περί φειδούς στις 24/12/1940. Την ίδια ημέρα για τους ίδιους λόγους ανέστειλε προσωρινά τις επιχειρήσεις όλο το Β' ΣΣ).

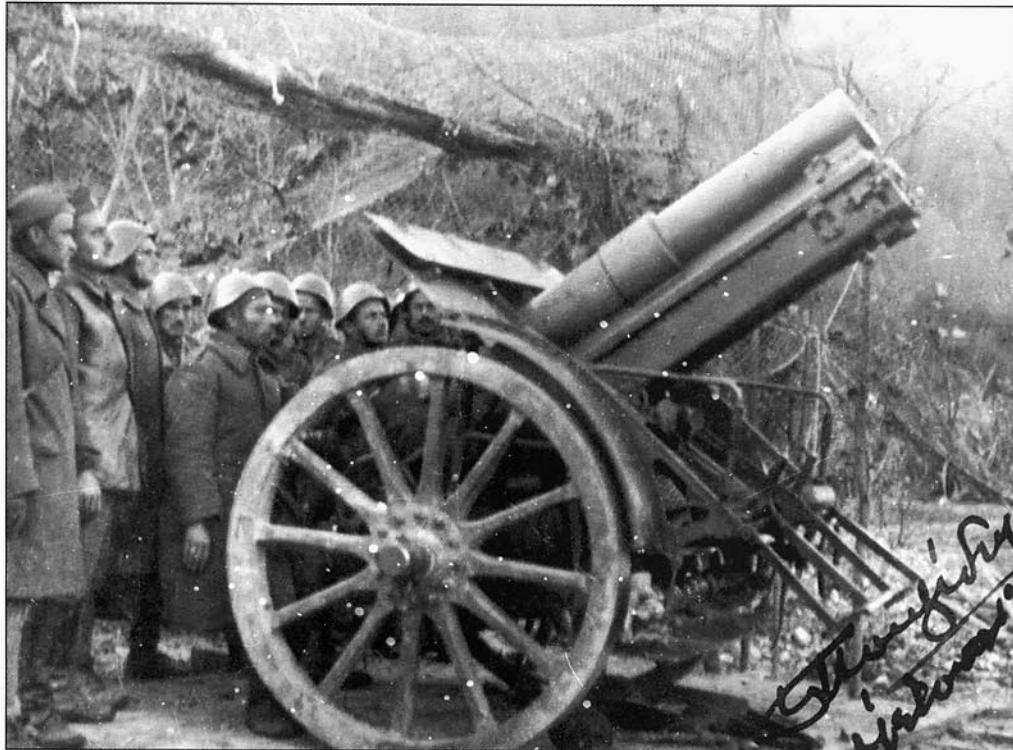
Σε γενικές γραμμές το Πυροβολικό λειτούργησε άφογα κατά την περίοδο από την ιταλική εισβολή μέχρι τη γερμανική εισβολή. Οι απώλειες περιορίσθηκαν σε μηχανικές ή άλλες μη έχουσες άμεση σχέση με τη δράση του εχθρού (εκτός αν στους εχθρούς συνυπολογισθούν το δύσβατο του εδάφους και ο καιρός) και καμία ελληνική μονάδα Πυροβολικού δεν κυκλώθηκε, παραδόθηκε ή αφανίστηκε ως αποτέλεσμα μάχης με τον εχθρό. Σε αντίθεση, η γερμανική εισβολή προκάλεσε λυπηρά φαινόμενα στάσεων, λιποταξιών και αυθαιρεσιών,

τα οποία εντάθηκαν μετά τις πρώτες μέρες της εισβολής. Πολλές μονάδες διαλύθηκαν, στρατιώτες και σε ελάχιστες λυπηρές περιπτώσεις αξιωματικοί διήρπαζαν τα αυτοκίνητα μέσα (που είχε κυρίως το Πυροβολικό) και έφευγαν για τα σπίτια τους αφήνοντας έκθετες τις μονάδες τις οποίες υποτίθετο ότι θα υποστήριζαν στους υποχωρητικούς ελιγμούς τους. Η Luftwaffe μέσα σε αυτό το γενικότερο κλίμα κατάρρευσης μπορούσε εύκολα να προσδιορίζει και να πλήγτει τις μονάδες Πυροβολικού που λόγω των μέσων και του όγκου τους αναγκαστικά προχωρούσαν επί γνωστών οδών. Τελικά ο Γερμανικός Στρατός συνέλεξε όλα εκείνα τα όπλα που δεν εγκαταλείφθηκαν κατά την πορεία, μερικά εκ των οποίων μεταβί-

Πυροβόλο Schneider 85 mm του ΕΣ ρυμουλκείται από όχημα Pavesi P4/100 (Αθήνα, Πολεμικό Μουσείο).

Βαρύ πυροβόλο Skoda 150 mm του ΕΣ στο Αλβανικό Μέτωπο (φωτ. Π. Πουλίδη, Αθήνα, Πολεμικό Μουσείο).

βασε σε ιταλικές μονάδες άλλα δε κράτησε για δική του χρήση ή χρήση των ανατολικών συμμαχικών δυνάμεων του. Περιέργως πως (αν περιέπεσε στους Ιταλούς και μετά στους αντάρτες οι οποίοι το απέκρυψαν μετά τη Βάρκιζα ή αν απεκρύθη εξαρχής από κατοίκους ή εφέδρους δεν είναι γνωστό) ένα από τα ορειβατικά Skoda 75 mm του ΕΣ χρησιμοποιήθηκε στον μοναδικό βομβαρδισμό της Θεσσαλονίκης στις 10/2/1948 (από τον Λαγκαδά) και το οποίο μετά ξανά περιήλθε στα χέρια του Στρατού ως λάφυρο.

Δύο μικρές σημειώσεις: Αξιοσημείωτη για λόγους ιστορικούς είναι η απώλεια από μέρους του πυροβολικού 18-20 πυροβόλων (των τύπων: ορειβατικό 75/19, ορειβατικό 105/19, δισκελές 85/25 και βαρύ 155/17) μέχρι τα μέσα Νοεμβρίου, όχι από εχθρικές ενέργειες αλλά από τη διάρρηξη βλημάτων εντός των σωλήνων από πρόωρη ανάφλεξη του πυροσωλήνα Schneider-Remonti. Η κατάσταση που δημιουργήθηκε προκάλεσε τη βαθμαία απόσυρση των συγκεκριμένων πυροσωλήνων από χρήση καθώς εισάγονταν σε χρήση άλλοι τύποι. Η πραγ-

ματική αιτία δεν ανευρέθη ποτέ. Ενα επίσης αξιοσημείωτο γεγονός ήταν η ανταλλαγή των δισκελών πυροβόλων 105/25·του Δ' ΣΒΠ του ΤΣΑΜ με δισκελή πυροβόλα των 85/25 λόγω αποθεμάτων πυρομαχικών των 105 mm, ενώ μελετήθηκε (χωρίς γνωστά αποτελέσματα) και η απόσυρση μερικών πυροβολαρχιών 85/25 από την εφεδρεία του Γενικού Στρατηγείου για λόγους οικονομίας βολών.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- (1) Stanley Casson: *GREECE AGAINST THE AXIS*, New York, NY, American Council of Public Affairs, 1943.
- (2) Mario Cervi: *THE HOLLOW LEGIONS*, London, Chatto and Windus, 1972.
- (3) Chris Buckley: *GREECE AND CRETE*, London, Her Majesty's Stationery Office, 1952.
- (4) ΓΕΣ/ΔΙΣ, Ιστορική Σειρά: Ο ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΣΤΡΑΤΟΣ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΝ ΠΟΛΕΜΟΝ, Αθήνα, διάφορες χρονολογίες (επιμέρους τόμοι: Αίτια και αφορμάι του Ελληνοϊταλικού Πολέμου, Η ιταλική εισβολή, Η ελληνική αντεπίθεσις, Χειμερινά επιχειρήσεις-Ιταλική επίθεσης Μαρτίου, Αγώνες εις την Ανατολική Μακεδονίαν και Δυτικήν Θράκην, Το τέλος μιας εποποιίας).
- (5) ΓΕΣ/ΔΙΣ: *ΕΦΟΔΙΑΣΜΟΙ ΤΟΥ ΣΤΡΑΤΟΥ ΕΙΣ ΥΛΙΚΑ ΟΠΛΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΠΥΡΟΜΑΧΙΚΩΝ ΠΥΡΟΒΟΛΙΚΟΥ ΚΑΙ ΠΕΖΙΚΟΥ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΠΟΛΕΜΟΝ 1940-41*, Αθήνα, 1982.
- (6) Dennis Smith Mack: *MUSSOLINI'S ROMAN EMPIRE*, London, Penguin Press, 1957.
- (7) Stephen Lavra: *THE GREEK MIRACLE*, New York, Hastings House, 1943.
- (8) Α. Σακελλαρίου: *Η ΘΕΣΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΕΙΣ ΤΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΝ ΠΟΛΕΜΟΝ*, New York, Cosmos Greek-American Printing Co., 1944.

Πεδινό πυροβόλο 75 mm τάσσεται για βολή.

Αξιοσημείωτη για λόγους ιστορικούς είναι η απώλεια από μέρους του πυροβολικού 18-20 πυροβόλων

πυροβόλων (των τύπων: ορειβατικό 75/19, ορειβατικό 105/19, δισκελές 85/25 και βαρύ 155/17) μέχρι τα μέσα Νοεμβρίου, όχι από εχθρικές ενέργειες αλλά από τη διάρρηξη βλημάτων εντός των σωλήνων από πρόωρη ανάφλεξη του πυροσωλήνα Schneider-Remonti.

Ο ΟΠΛΙΣΜΟΣ ΤΟΥ (1940-41)

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

Κατά τη διάρκεια των μεγάλων θερινών ασκήσεων του 1939, στοιχείο οπλοπολυθόλου Hotchkiss υποδ. 1926 διαμ. 7,92mm σε βολή. Επειτα από έναν χρόνο τα όπλα αυτά σήκωσαν το μεγαλύτερο βάρος των μαχών.

ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΜΕΣΟΠΟΛΕΜΟ ΚΑΙ ΙΔΙΑΙΤΕΡΑ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 1935-40 ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΚΡΑΤΟΣ ΑΠΟΔΥΘΗΚΕ, ΜΕΤΑΞΥ ΤΩΝ ΆΛΛΩΝ, ΣΕ ΕΝΑΝ ΑΓΩΝΑ ΓΙΑ ΤΟΝ ΕΚΣΥΓΧΡΟΝΙΣΜΟ ΤΟΥ ΦΟΡΗΤΟΥ ΟΠΛΙΣΜΟΥ ΤΟΥ ΕΣ. Η ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΑ ΣΕ ΓΕΝΙΚΕΣ ΓΡΑΜΜΕΣ ΜΠΟΡΕΙ ΝΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΕΙ ΩΣ ΕΠΙΤΥΧΗΣ ΚΑΙ ΑΥΤΟ ΑΠΟΔΕΙΚΝΥΕΤΑΙ ΑΠΟ ΤΙΣ ΕΠΙΔΟΣΕΙΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΑ ΣΤΡΑΤΙΩΤΗ ΣΤΗ ΜΕΓΑΛΗ ΔΟΚΙΜΑΣΙΑ ΤΟΥ 1940-41.

Αντιαεροματικό τυφέκιο Boys Mk1*. Ελάχιστα υπήρχαν ως χορήγηση, με ακόμα λιγότερα πυρομαχικά.

ΕΛΛΗΝΑ ΣΤΡΑΤΙΩΤΗ

Ο ΟΠΛΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΣΤΡΑΤΟΥ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΕΛΛΗΝΟ-ΙΤΑΛΙΚΟ ΠΟΛΕΜΟ

Η Ελλάδα, εξερχόμενη από τη Μικρασιατική Εκστρατεία, είχε να αντιμετωπίσει τις βαρύτατες συνέπειες της μικρασιατικής καταστροφής και ιδίως το πρόβλημα της περιθαλψης και της αποκατάστασης των 1.300.000 προσφύγων. Η ειρηνική περίοδος που μεσοδάθησε έως την κήρυξη του πολέμου από την Ιταλία, επέτρεψε την αποκατάσταση και την ενσωμάτωση του προσφυγικού στοιχείου που απορρόφησε τεράστια ποσά του κρατικού προϋπολογισμού και μάλιστα σε περίοδο παγκόσμιας οικονομικής ύφεσης. Οι εκάστοτε στρατιωτικές και πολιτικές ηγεσίες της περιόδου εκείνης προσπάθησαν παράλληλα να καλύψουν στοιχειωδώς τις τεράστιες ελλείψεις του Στρατού κυρίως σε πυροβόλα και όπλα πεζικού.

Με την έναρξη του Ιταλοαιθιοπικού Πολέμου τον Σεπτέμβριο του 1935, η στρατιωτική ηγεσία εντατικοποίησε τις προσπάθειές της για την κάλυψη των αμυντικών δαπανών. Η περίοδος από Σεπτέμβριο 1935 έως Ιούλιο 1936 υπήρξε σημαντικότατη, καθώς τότε δημιουργήθηκε το 6ο Γραφείο στο ΓΕΣ με αρμοδιότητα την οργάνωση της βιομηχανικής επιστράτευσης και η ανασυγκρότηση του Ανωτάτου Συμβουλίου Εθνικής Αμύνης, με αποστολή τη λήψη μέτρων για τον συντονισμό της πολεμικής προπαρασκευής της χώρας. Με την ανάληψη της αρχηγίας του ΓΕΣ τον Αύγουστο του 1936 από τον αντιστράτηγο Παπάγο, άρχισε η συστηματική πλέον προσπάθεια για την κάλυψη των ελλείψεων. Με τα διάφορα εφοδιαστικά προγράμματα επιχειρήθηκε ο εκσυγχρονισμός του φορητού οπλισμού, η υιοθέτηση του διαμετρήματος των 7,92 mm έναντι των 6,5 mm και 8 mm που ήταν παραδεκτά έως τότε, η προμήθεια όλων, αντιαρματικών όπλων, πολυβόλων, πυρομαχικών για τα παραπάνω και παράλληλα με την προώθηση των οχυρωματικών έργων ζητήθηκε και η βελτίωση του οδικού και του σιδηροδρομικού δικτύου. Με την κατάληψη όμως της Αλβανίας από τις ιταλικές δυνάμεις η Ελλάδα υπέστη διπλωματικό αλλά και στρατηγικό αιφνιδιασμό καθώς, ενώ έως τότε ήταν προσανατολισμένη αμυντικά προς τη Βουλγαρία, ξαφνικά βρέθηκε αντιμέτωπη και με την Ιταλία χωρίς να είναι προετοιμασμένη για αυτό. Από τον Απρίλιο του 1939 επιταχύνθηκε ο ρυθμός προετοιμασίας στον εφοδιασμό του Στρατού με πολύ μεγάλες δυσκολίες, γιατί οι διεθνείς συνθήκες δεν επέτρεπαν τη γοργή εκτέλεση των παραγγελιών, εκτινάσσοντας παράλληλα στα ύψη τις τιμές των υλικών. Ακόμα και οι προμήθειες από τις ελληνικές βιομηχανίες συναντούσαν δυσκολίες λόγω αδυναμίας εξεύρεσης πρώτων υλών. Από αυτές, σημαντικότατη υπήρξε η προσφορά της Ελληνικής Εταιρείας Πυριτιδοποιείου Καλυκοποιείου (ΕΕΠΚ) στο θέμα

Εύζωνος οπλισμένος με τυφέκιο Mannlicher-Schoenauer υποδ. 1903/14/27 κατασκευασμένο στην Ιταλία από το εργοστάσιο BREDA στη Ρώμη, έπειτα από παραγγελία του στρατηγού Πάγκαλου (φωτ. Δ. Παπαδόπουλος).

Μέσο πολυβόλο Saint-Etienne υποδ. 1907T. Ουσιαστικά ήταν το μοναδικό γενικής χρήσης, παρά το βάρος και τη δυσκολία μεταφοράς του.

Πιστόλι Beretta υποδ. 1934. Το πλέον περιζήτητο λάφυρο του Βορειοηπειρωτικού αγώνα. Παρά τη μικρή ανασχετική ικανότητα της βολίδας του, το μικρό του μέγεθος και η αφθονία των πυρομαχικών του το οδήγησαν στα χέρια και του αξιωματικού και του στρατιώτη.

του εφοδιασμού με πυρομαχικά παντός τύπου και οι προσπάθειες πολλών άλλων εταιριών για την καλύτερη και εκτενέστερη κάλυψη των αναγκών του Στρατού. Με την κήρυξη του πολέμου οι ελάχιστοι δίσουλοι εξεύρεσης υλικών έκλεισαν και η Ελλάδα βρέθηκε μόνη της να αντιπαλέψει μια αυτοκρατορία. Οι προσπάθειες εξεύρεσης ελαφρού οπλισμού και πυρομαχικών από τρίτες χώρες είχαν πενιχρά αποτελέσματα και ουσιαστικά η Ελλάδα απόκτησε με το σπαθί της ό,τι μπόρεσε στο πεδίο της μάχης.

Η πανσερμία απλισμού, ελαφρού, μέσου και βαρέος, η πληθώρα διαμετρημάτων και παλαιότητας υλικού, αποτέλεσε ένα δυσεπίλυτο πρόβλημα το οποίο κλήθηκε να αντιμετωπίσει η στρατιωτική ηγεσία. Η δύναμη του Πεζικού τις παραμονές του πολέμου ήταν 170 τάγματα ενταγμένα σε 56 συντάγματα εκτός 4 ανεξάρτητων. Από τα 56 συντάγματα τα 53 ήταν του Πεζικού και τα 3 ευζώνων. Τα 39 ήταν ενεργά και τα 17 έφεδρα. Όλα είχαν από τρία τάγματα εκτός από δύο που είχαν από δύο. Η προσπάθεια του ΓΕΣ ήταν να έχουν όσο το δυνατόν πιο ομοιογενή οπλισμό ως προς το θέμα των πυρομαχικών.

Ο οπλισμός του ήταν ο ακόλουθος:

Τα 38 συντάγματα από τα οποία αποτελούντο τα Σώματα Στρατού (ΣΣ) Β', Γ', Δ', Ε' (Λάρισας, Θεσσαλονίκης, Καβάλας, Αλεξανδρούπολης), είχαν τυφέκια Mannlicher-Schoenauer και αυτόματα όπλα Hotchkiss. Το Α' ΣΣ (Αθηνών) με 11 συντάγματα είχε τυφέκια Mauser και αυτόματα όπλα Hotchkiss. Οι ανεξάρτητες V και VIII ΜΠ διέθεταν τυφέκια Mannlicher-Schoenauer, πολυθόλα Saint Etienne και οπλοπολυθόλα υποδείγματος 1915. Από τα 4 ανεξάρτητα τάγματα, ένα είχε τυφέκια Mannlicher-Schoenauer και αυτόματα όπλα Hotchkiss και τα υπόλοιπα τρία, τυφέκια Mannlicher-Schoenauer, πολυθόλα Saint Etienne και οπλοπολυθόλα υποδείγματος 1915. Σε όλα τα παραπάνω οι λόχοι πολυθόλων είχαν από 12 πολυθόλα εκτός των αντιεροπορικών λόχων με 16. Παρακάτω θα δούμε αναλυτικά τον οπλισμό του ΕΣ κατά κατηγορία.

ΠΟΛΥΒΟΛΑ

Υπήρχαν 4.852 πολυθόλα πέντε υποδειγμάτων και τριών διαφορετικών διαμετρημάτων. Στο σύνολό τους βρίσκονταν σε αρκετά καλή κατάσταση αλλά ο αριθμός τους ήταν - και παρέμεινες κατά τη διάρκεια του πολέμου - ανεπαρκής για τις ανάγκες του ΕΣ.

● Maxim υποδ. 08 υδρόψυκτο, διαμετρήματος 7,92 mm. Υπήρχαν 170 υπόλοιπα τουρκικών λαφύρων του Μικρασιατικού Πολέμου. Ενώ έως το 1935 παρέμεναν σε αχρηστία, από το 1936-40 η Εφορεία Υλικού Πολέμου (ΕΥΠ) Αθηνών πραγματοποίησε γενική επισκευή και συμπλήρωσή τους και προώθησε το μεγαλύτερο μέρος από αυτά στα οχυρά. Το σύστημα λειτουργίας τους ήταν βραχεία οπισθοδρόμηση κάννης με ενίσχυση αερίων, είχαν μήκος 1,17 m, βάρος 22 kg το όπλο και 34 kg ο τρίποδας, τροφοδοσία από κανάβινη ταινία των 250 φυσιγγίων, κλισιοσκόπιο έως τα 2.000 m, ταχυθολία 450 β.α.λ. και βεληνεκές 4.000 m. Ήταν αξιόπιστα όπλα και παρά την ηλικία τους απέδειχαν την αξία τους στα οχυρά.

● Schwarzlose υποδ. 07/12, υδρόψυκτο, διαμετρήματος 6,5 mm. Υπήρχαν 230, υπόλοιπα κυριο-

λεκτικά των Πολέμων. Ήταν κατασκευασμένα από την αυστριακή εταιρία Steyr και παρά την ηλικία τους το μόνο πρόβλημά τους ήταν το ελαττωμένο βεληνεκές εξαιτίας της κοντής τους κάννης. Το σύστημα λειτουργίας ήταν η επιβραδυνόμενη οπισθοδρόμηση ελεύθερου κλειστρου. Το καθένα είχε μήκος 1 m, βάρος 20 kg το όπλο και 20 kg ο τρίποδας, τροφοδοτείτο από κανάβινη ταινία των 250 φυσιγγίων, είχε κλισιοσκόπιο έως τα 2.800 m και ταχυθολία 450 β.α.λ. Χρησιμοποιήθηκε περιορισμένα και κυρίως σε φρουρές.

● St. Etienne υποδ. 1907T, 8 mm, αερόψυκτο. Ήταν και τα πολυτηράστερα. Υπήρχαν 2.300 πολυθόλα και 4,8 εκατομμύρια φυσιγγία, ενώ η Ε.Ε.Π.Κ παρέδωσε άλλα 9,8 εκατομμύρια φυσιγγία. Τα περισσότερα από τα πολυθόλα είχαν υποστεί επισκευές και βελτιώσεις κατά την τετραετία 1936-40 έτσι ώστε το 1938 να διατεθεί αριθμός 500 περίπου πολυθόλων στα οχυρά σε καθήκοντα στατικής και αντιεροπορικής άμυνας. Μεγάλος επίσης αριθμός διατέθηκε για την αντιεροπορική προστασία των στρατιωτικών συρμάων (για λόγους ηθικού κυρίων) όπως και για την εγγύς αντιεροπορική προστασία των βαρέων αντιεροπορικών πολυθόλων Hotchkiss των 13,2 mm. Το πολυθόλο λειτουργούσε με την αρχή των αερίων, με έμβολο αντιθέτου κατεύθυνσης, είχε μήκος 1,1 m, βάρος 23,8 kg το όπλο και 32,7 kg ο τρίποδας, τροφοδοσία από κανάβινη ταινία των 300 φυσιγγίων, είχε κλισιοσκόπιο με διαβάθμιση από τα 200-2.400 m και ταχυθολία πρακτική 300 β.α.λ.

● Hotchkiss υποδ. 1914, 7,92 mm, αερόψυκτο. Υπήρχαν 400 από την παραγγελία του Παπάγου του 1939. Ήταν μέσα πολυθόλα θέσης, αξιόπιστα, ανθεκτικά και ακριβή με μεγάλες δυνατότητες αλλά με μειονέκτημα το μεγάλο τους βάρος. Η λειτουργία τους ήταν ίδια με των οπλοπολυθόλων υποδείγματος 1926. Το καθένα είχε μήκος 1,2 m, βάρος 23,6 kg το όπλο και 24 kg ο τρίποδας, τροφοδοτείτο από μεταλλικές ταινίες των 249 φυσιγγίων, είχε κλισιοσκόπιο έως τα 2.000 m και ταχυθολία 500 β.α.λ.

● Hotchkiss υποδ. 1926, 7,92 mm αερόψυκτο. Είχαν αγορασθεί 1.752 ελαφρά πολυθόλα από την εποχή των αγορών του Πάγκαλου. Ήταν ίδια ως προς τα οπλοπολυθόλα υποδείγματος 1926 και οι μόνες διαφορές τους ήταν η ύπαρξη τρίποδα στα πολυθόλα και η βαριά ραβδωτή κάννη. Το βασικό μειονέκτημά τους ήταν η χαμηλή ταχυθολία τους 220 β.α.λ., για την οποία αποδείχθηκε κατόπιν έρευνας από την Τεχνική Υπηρεσία του Πυροβολικού ότι ευθυνόταν η μεταλλική ταινία τροφοδοσίας. Κατόπιν μελέτης προτάθηκε ένας νέος τύπος ταινίας και η ταχυθολία αυξήθηκε στις 400β.α.λ. Η ΕΥΠ Αθηνών ανέλαβε την αντικατάσταση των ταινιών. Ενα άλλο μειονέκτημα ήταν ότι λόγω του μικρού βάρους του τρίποδα το πολυθόλο δεν μπορούσε να εκτελέσει βολές ακριβείας συν του ότι στερείτο μικρομετρικών σκοπευτικών οργάνων για την εκτέλεση θεριστικού πυρός. Το πολυθόλο είχε μήκος 1,2 m, βάρος 12,75 kg το σώμα και 12,5 ο τρίποδας, τροφοδοσία από μεταλλική άκαμπτη ταινία των 30 φυσιγγίων και κλισιοσκόπιο έως τα 2.400 m.

Η βρετανική κυβέρνηση, απαντώντας στις συνεχείς εκκλήσεις της ελληνικής για αποστολή πολυθόλων, έστειλε με την πρώτη νηοπομπή 50

Ελληνες στρατιώτες επιδεικνύουν ολμίσκους Brixia 45 mm, λάφυρα από τους Ιταλούς.

πολυθόλα Vickers υποδείγματος Mk I* διαμετρήματος 0,303 in (7,7 mm) με ελάχιστα πυρομαχικά. Τα πολυθόλα αυτά διατέθηκαν για τον εξοπλισμό των ελαφρών ερπυστριοφόρων οχημάτων Carrier της XIX Μ/Κ Μεραρχίας. Τα πολυθόλα αυτά ήταν υδρόψυκτα, λειτουργούσαν με την αρχή της βραχείας οπισθοδρόμησης, είχαν μήκος 1,2 m, βάρος 19 kg το όπλο και 22,7 kg ο τρίποδας, τροφοδοσία από καννάβινη ταινία των 250 φυσιγγίων, κλισιοσκόπιο έως τα 3.400 m και ταχυδόλια πρακτική 258 rpm.

Επειδή ούτε οι ΗΠΑ ούτε κάποια άλλη χώρα μπόρεσαν να βοηθήσουν την Ελλάδα στο θέμα της εξεύρεσης πολυθόλων, τη λύση έδωσαν πάλι τα ιταλικά λάφυρα. Από αποστολές από την Αίγυπτο και από λάφυρα από το Ηπειρωτικό Μέτωπο συγκεντρώθηκαν 819 πολυθόλα τριών τύπων και 1,7 εκατομμύρια φυσιγγία διαμετρήματος 8 mm και 6,5 mm MC. Από αυτά τα 311 ήταν πολυθόλα Breda υποδείγματος 1937, διαμετρήματος 8 mm, τα 245 πολυθόλα Fiat υποδείγματος 1935, διαμετρήματος 8 mm και τα υπόλοιπα 13 ήταν πολυθόλα Fiat-Revelli υποδείγματος 14 διάμετρος 6,5 mm MC.

● Fiat υποδ. 1935, διαμετρήματος 8mm, αερόψυκτο. Ήταν ένα γερό, καλά κατασκευασμένο πολυθόλο που λειτουργούσε με την αρχή της επιβραδυνόμενης οπισθοδρόμησης, μήκους 1,2 m, βάρους 18 kg το όπλο και 18,8 kg ο τρίποδας, με τροφοδοσία από εύκαμπτη μεταλλική ταινία των 300 φυσιγγίων, κλισιοσκόπιο έως τα 2.800 m και ταχυδόλια 500 θ.α.λ.

● Fiat Revelli υποδ. 14, 6,5 mm MC, υδρόψυκτο. Ήταν το πρώτο ιταλικής κατασκευής πολυθόλο. Λειτουργούσε με την αρχή της επιβραδυνόμενης οπισθοδρόμησης, είχε μήκος 1,1 m, βάρος 18 kg το όπλο και 17 kg, τροφοδοτείτο από έναν εξαιρετικά περίεργο και πολύπλοκο μηχανισμό αποτελούμενο από 10 μεταλλικές ταινίες, η κάθε μία εκ των οποίων είχε από 5 φυσίγγια. Είχε κλισιοσκόπιο έως τα 2.800 m και ταχυδόλια 400 θ.α.λ.

● Breda υποδ. 1937: 8 mm, αερόψυκτο. Το πιο γνωστό ιταλικό πολυθόλο του Β'ΠΠ, κυρίως λόγω της μοναδικής ιδιομορφίας του να τοποθετείται νέου τους απορριπτόμενους κάλυκες ξανά στην ταινία τροφοδοσίας. Λειτουργούσε με το σύστημα των αερίων μέσω εμβόλου, είχε μήκος 1,2 m, βάρος το όπλο 19,3 kg και ο τρίποδας 18,8 kg, με τροφοδοσία από άκαμπτη μεταλλική ταινία των 20 φυσιγγίων, είχε κλισιοσκόπιο έως τα 3.000 m και ταχυδόλια 450 θ.α.λ.

ΟΠΛΟΠΟΛΥΒΟΛΑ

Κατά τη γνωστή πλέον απογραφή οπλισμού των παραμονών του Ελληνοϊταλικού Πολέμου, αναφέρονται ως υπάρχοντα 12.200 οπλοπολυθόλα τριών τύπων και διαμετρημάτων. Το κυριότερο πρόβλημα ήταν ότι στο σύνολό τους ήταν γαλλικής κατασκευής και προέλευσης, πράγμα που καθιστούσε αδύνατη την ανανέωσή τους όπως και την προμήθεια ανταλλακτικών, καθώς η Γαλλία είχε ήδη καταρρεύσει από τον Ιούνιο του 1940. Τα μισά από αυτά ήταν απομεινάρια του Α'ΠΠ και της Μικρασιατικής Εκστρατείας και πάρα τις φιλότιμες προσπάθειες οι οποίες είχαν καταβληθεί τα προηγούμενα χρόνια για τη βελτίωσή τους με αντικαταστάσεις καννών και ολό-

κληρων απαρτίων, η κατάσταση δεν ήταν και η καλύτερη δυνατή.

● Chauchat υποδ. 1915. Υπήρχαν 6.000 διαμετρήματος 8 mm. Στην Ελλάδα εμφανίσθηκαν με τους Γάλλους στη Μακεδονία το 1917 και πέρασαν μαζί με τον Ελληνικό Στρατό όλες τις θύελλες της περιόδου 1917-22. Από το 1936-40 έγιναν προσπάθειες για τη βελτίωσή τους από διάφορες ΕΥΠ με την αγορά 5.000 καινούργιων καννών, αντικατάσταση των κλισιοσκοπίων και ευχρηστοποίηση 16.000 γεμιστήρων συν την προμήθεια 50.000 καινούργιων. Με τα οπλοπολυθόλα αυτά είχε προβλεφθεί να εξοπλισθούν και οι μονάδες πολιτοφυλακής όταν θα συγκροτούντο. Τα όπλα αυτά ήταν κατασκευασμένα από άχρηστο μέταλλο, προκαλούσαν λόγω του αναξιό-

πιστού μηχανισμού και της παλαιότητάς τους συνεχείς εμπλοκές, το σύστημα λειτουργίας ήταν η μακρά οπισθοδρόμηση, είχαν μήκος 1,15 m, βάρος 9 kg, τροφοδοτούντο από ημικυκλικό γεμιστήρα των 20 φυσιγγίων με ταχυδόλια πρακτική 150 θ.α.λ. και βεληνεκές τα 400 m. Δυσκολευαν πάρα πολύ τους χειριστές τους. Είναι χαρακτηριστικό αυτό που έχει ειπωθεί για το Chauchat, ότι δηλαδή υπήρχε το πιο αναξιόπιστο, αναποτελεσματικό, όχι σωστά κατασκευασμένο και "μισητό" αυτόματο όπλο που κατασκευάσθηκε ποτέ.

● Hotchkiss υποδ. 1922/26, 6,5 mm. Υπήρχαν 6.000 όπλα και περίπου 10 εκατομμύρια φυσιγγία. Είχαν αγορασθεί το 1926 από τη δικτατορική κυβέρνηση Πάγκαλου από τη γαλλική εταιρία Hotchkiss και αποτελούσαν μία παραλλαγή του βασικού υποδείγματος 1922. Εβαλαν το ελληνικό φυσιγγίο MS των 6,5 mm και το σύστημα λειτουργίας τους ήταν η χρησιμοποίηση των αερίων της βολής. Με μήκος 1,2 m, βάρος 8,7 kg, τροφοδοσία από άκαμπτη μεταλλική ταινία των 15 φυσιγγίων, ταχυδόλια πρακτική 80-100 θ.α.λ., κλισιοσκόπιο έως τα 1.400 m και βεληνεκές δραστικό 500 m, αφέλιμο 1.400 m και μέγιστο 3.300 m, αποτελούσε ένα καλό όπλο, σχετικά σύγχρονο και αξιόπιστο. Το μοναδικό πρόβλημα των όπλων αυτών ήταν το κλείστρο τους και έτσι η ΕΥΠ Αθηνών από το 1939-40 ανέλαβε την κατα-

Αλβανικό μέτωπο, επίδειξη ιταλικών λαφύρων. Διακρίνονται οπλοπολυθόλα Breda υποδ. 30 των 6,5 mm, πολυθόλα Breda υποδ. 1937 των 8 mm και όλοι Brixia των 4,5 cm.

Η αραβίδα Mannlicher-Carcano υποδ. 1938, λόγω του μικρού της βάρους και μεγέθους, ήταν περιζήτητη ανάμεσα στις τάξεις του πυροβολικού και του ιππικού.

Η αραβίδα Mannlicher-Carcano υποδ. 1891 υπήρξε το πολυπληθέστερο λάφυρο του ΕΣ κατά τη διάρκεια του Βορειοηπειρωτικού αγώνα. Χρησιμοποιήθηκε επί τόπου με τα πυρομαχικά της.

Οπλοπολυθόλο Chauchat υποδ. 15. Δυστυχώς πολλά μαχόμενα τμήματα βασίσθηκαν σε αυτό το απαράδεκτο όπλο για την ισχύ πυρός τους. Ευτυχώς τα ιταλικά λάφυρα το παραγκώνισαν.

Ο τρόπος εφαρμογής του ταινιοδρόμου τροφοδοσίας του οπλοπολυθόλου Mk1. (φωτ. Δ. Παπαδόπουλος)

σκευή τους για τη δημιουργία αποθεμάτων.

● Hotchkiss υποδ. 1922, 7,92 mm. Υπήρχαν 200, από αγορά του 1939, με ελάχιστα ανταλλακτικά και μόνη διαφορά από τα υποδείγματα 1922/26 ήταν στο διαμέτρημα. Είχαν παραγγελθεί 1.500 για την αντικατάσταση των προβληματικών υποδείγμάτων 1915 αλλά λόγω αδυναμίας ανάληψης της γαλλικής βιομηχανίας στο εγγύς μέλλον οποιαδήποτε παραγγελίας, οι Γάλλοι αρνήθηκαν και μόνο χάρη στην προσωπική φιλία του Παπάγου με τον Γάλλο A/GΕΕΘΑ, στρατηγό Γκαμελέν,

παραδόθηκαν έστω και αυτά από παραγγελία του Κινεζικού Στρατού.

Με την έναρξη του πολέμου ζητήθηκαν από τη Βρετανία, την Αμερική και από άλλες χώρες αυτόματα όπλα πεζικού για να καλυφθούν οι μεγάλες ανάγκες οι οποίες υπήρχαν. Μόνο η Βρετανία μπόρεσε να στείλει από τα 4.450 οπλοπολυθόλα των 7,92 mm που της ζητήθηκαν, 1.000 οπλοπολυθόλα Hotchkiss των 0,303 in (7,7 mm) και 300.000 φυσιγγιά των 0,303 in, εντείνοντας το πρόβλημα πολυτυπίας των πυρομαχικών που ήδη ήταν πολύ έντονο. Το κυριότερο πρόβλημα με αυτά ήταν το ότι δεν είχαν τους τρίποδές τους, έλλειψη την οποία κλήθηκε να αντιμετωπίσει η ΕΥΠ Αθηνών. Αυτών όμως η μη έγκαιρη παράδοσή τους και ο πολύ μικρός αριθμός φυσιγγιών δεν επέτρεψε τη χρησιμοποίησή τους. Μόνο 330 από τα 1.000 οπλοπολυθόλα πρόλαβαν να διατεθούν στο στράτευμα. Το σύστημα λει-

Τροποποιημένη από την ΕΥΠ Αθηνών τουρκική αραβίδα, υποδ. 1890 διαμ. 7,65mm. Στο κοντάκι υπάρχει ο νέος αριθμός του όπλου και το έτος μετασκευής Υ.Π. 1934 τύπος B (φωτ. Δ. Παπαδόπουλος).

Οπλοπολυθόλο Hotchkiss Mk1. Υπήρξε η μοναδική αγγλική βοήθεια σε αυτόματα όπλα. Το καινούργιο πυρομαχικό των 7,7 mm και ο μικρός αριθμός των όπλων αυτών, δεν επέτρεψαν την ευρεία χρήση του.

τουργίας τους ήταν ίδιο με του υποδείγματος 1922/26, με μήκος όπλου 1,1 m, βάρος 12,5 kg, τροφοδοσία άκαμπτη, μεταλλική τανία των 30 φυσιγγιών, κλισιοσκόπιο έως τα 2.000 m και ταχυδολία 500 θ.α.λ. Το σοδαρό λοιπόν πρόβλημα που είχε δημιουργηθεί από την έλλειψη οπλοπολυθόλων αντιμετωπίσθηκε πάλι με τα ιταλικά λάφυρα. Η λύση ήταν οι μεγάλοι αριθμοί οπλοπολυθόλων Breda υποδείγματος 1930 των 6,5 mm που θρέθηκαν στα χέρια του ΕΣ. Επρόκειτο για ένα ιδιόμορφο όπλο το οποίο λειτουργούσε με την αρχή της επιβραδυνόμενης οπισθοδρόμησης μαζί με την οπισθοδρόμηση της κάννης, είχε μήκος 1,23 m, βάρος 10,2 kg, τροφοδοσία από οριζόντιο γεμιστήρα των 20 φυσιγγιών, κλισιοσκόπιο στα 2.000 m και ταχυδολία 460 θ.α.λ. Η ιδιομορφία της λίπανσης των φυσιγγιών στον τροφοδοτικό μηχανισμό ήταν μία εστία εμπλοκών και αστοχιών και γενικά δεν έχαιρε μεγάλης εκτίμησης ανάμεσα στους εμπόλεμους. Συνολικά από το μέτωπο της Βόρειας Ηπείρου και της Λιθύης παρελήφθησαν 2.300 οπλοπολυθόλα και περίπου 2,1 εκατομμύρια φυσιγγιά χωρίς να υπο-

Μέσο πολυθόλο Hotchkiss υποδ. 1914.
Χρησιμοποιήθηκε από τον ΕΣ κυρίως σε καθήκοντα εγγύς αντιεροπορικής άμυνας.

Πολυθόλο Maxim υποδ. 1908-15.
Χρησιμοποιήθηκε κυρίως στα οχυρά και σε ελάχιστες περιπτώσεις από το ιππικό.

λογίζονται εκείνα που χρησιμοποιούντο επί τόπου. Η ΕΥΠ Αθηνών ανακατασκεύασε 1.993 οπλοπολυθόλα Breda υποδείγματος 1930, επιμηκύνοντας τη θαλάμη τους για να μπορούν να θάλουν τα ελληνικά φυσίγγια των 6,5 mm.

ΥΠΟΠΟΛΥΒΟΛΑ

Υποπολυθόλα ή αυτόματες αραβίδες σύμφωνα με την ορολογία της εποχής, δεν διέθετε στο ΕΣ έως την έναρξη του πολέμου. Αντιθέτως το Υφυπουργείο Δημόσιας Τάξης είχε προμηθευθεί το 1937 από τη Γερμανία ανεξακρίβωτο αριθμό (3.000-9.000) υποπολυθόλων Steyr-Solothurn St-100 για τις ανάγκες του. Επρόκειτο για ένα καλά κατασκευασμένο όπλο που λειτουργούσε με το σύστημα της απλής οπισθοδρόμησης σε διαμέτρημα 9 mm Steyr, μήκους 85 cm, βάρους 4,4 kg, με ταχυθολία 500-650 rpm και τροφοδοσία από οριζόντιο γεμιστήρα 32 φυσιγγίων. Με την έναρξη του πολέμου από το ΥΔΤ συγκροτήθηκαν στρατονομικά αποσπάσματα χωροφυλακής σε κάθε ένα εκ των οποίων είχαν παραχωρηθεί ένα τρίκυκλο και δύο υποπολυθόλα με 3.000 φυσίγγια. Παράλληλα με τα όπλα αυτά είχαν εξοπλισθεί και οι 20 μοτοσικλετιστές του μηχανοκίνητου τμήματος της Αστυνομίας Πόλεως (ΑΠ) που και αυτοί εκτελούσαν στρατονομικά καθήκοντα στο μέτωπο. Τον Ιανουάριο του 1941 η Βρετανία έστειλε στην Ελλάδα θάσει των αιτημάτων οπλισμού 990 υποπολυθόλα Thompson υποδείγματος 1928(A1), αριθμός των οποίων χορηγήθηκε στα οχυρά και στους διμοιρίες και ομαδάρχες των 191, 192 και 193 Μ/Κ Συνταγμάτων της 19ης Μ/Κ Μεραρχίας που συγκροτήθηκε στα τέλη Ιανουαρίου του 1941 και 1.000.000 φυσίγγια. Το υποπολυθόλο Thompson ήταν ένα αξιόπιστο όπλο που λειτουργούσε με την αρχή της επιβραδυνόμενης οπισθοδρόμησης, με διαμέτρημα 0,45 in (11,43 mm), μήκος 87,5 cm, βάρος 4,9 kg, ταχυθολία 600-725 θ.α.λ., τροφοδοσία από κάθετο ή τυμπανοειδή γεμιστήρα 20-30 ή 50-100 φυσιγγίων αντίστοιχα. Από λάφυρα του Ιταλικού Στρατού χρησιμοποιήθηκε τοπικά αριθμός υποπολυθόλων Beretta mod. 1918, 1918/30 και 38A. Το πρώτο σε διαμέτρημα 9 mm Glisenti (το οποίο ήταν λιγότερο ισχυρό από το αντίστοιχο 9 mm Parabellum) λειτουργούσε με το σύστημα της επιβραδυνόμενης οπισθοδρόμησης, είχε δύο σκανδάλες με την ικανότητα βολής κατά βολή και βολής κατά

ριπές, είχε μήκος 85 cm, βάρος 3,5 kg, ταχυθολία 900 rpm και τροφοδοσία από γεμιστήρα 25 φυσιγγίων, ενώ μερικά υποδείγματα έφεραν ενσωματωμένη αναδιπλούμενη λόγχη. Το mod.1918/30 διαμετρήματος 9 mm Parabellum είχε τα ίδια χαρακτηριστικά με το προηγούμενο εκτός του γεμιστήρα, ο οποίος τοποθετείτο κάτω από το όπλο και της με μία σκανδάλη ημιαυτόματης ικανότητας βολής. Το υπόδειγμα 38(A) διαμετρήματος 9 mmP λειτουργούσε με το σύστημα της οπισθοδρόμησης με δύο σκανδάλες και ικανότητας βολής κατά βολή και βολής κατά ριπές, είχε μήκος 95,3 cm, βάρος 3,26 kg, ταχυθολία 550 θ.α.λ. και τροφοδοσία από κάθετο γεμιστήρα 20-40 φυσιγγίων.

Πολυθόλο Breda υποδ. 37.
Κατά κάποιον τρόπο οι ανάγκες του ΕΣ σε αυτόματα όπλα καλύφθηκαν από τα ιταλικά λάφυρα.

ΤΥΦΕΚΙΑ ΚΑΙ ΑΡΑΒΙΔΕΣ

Μετά τη μικρασιατική καταστροφή ο οπλισμός που διασώθηκε χαρακτηριζόταν από πολλές ελλείψεις και βρισκόταν σε άσχημη κατάσταση, με αποτέλεσμα τα χρόνια που ακολούθησαν έως τις παραμονές της κήρυξης του Ελληνοϊταλικού Πολέμου να γίνουν προσπάθειες από όλες τις κυβερνήσεις για τη συμπλήρωση και θελτίωσή του. Ετσι την 27η Οκτωβρίου 1940 υπήρχε ο παρακάτω οπλισμός:

- Mannlicher-Schoenauer υποδ. 1903, 1903/14 και 1903/14/27. Υπήρχαν 196.050 τυφέκια και 33.650 αραβίδες. Αποτέλεσαν τη ραχοκοκκαλία του οπλισμού του ΕΣ κατά την περίοδο 1940-41. Επρόκειτο για επαναληπτικό όπλο κινητού ουραίου

Οπολοπολυθόλο Breda υποδ. 30. Οι μεγάλοι αριθμοί τέτοιων λαφύρων ήταν κάποια λύση στο μεγάλο πρόβλημα του ΕΣ.

Βορμβιδοθόλο τυφέκιο υποδ. 1886/93. Η οπλοβομβίδα VB αποτέλεσε δυσάρεστη έκπληξη για τους Ιταλούς στις αποστάσεις των 60-100 m.

διαμετρήματος 6,5 mm με περιστροφικό γεμιστήρα 5 φυσιγγίων μήκους 1,22 m, βάρους 3,7 kg το υπόδειγμα 1903, 3,76 το υπόδειγμα 1903/14 και 3,85 το υπόδειγμα 1903/14/27 με κλισιοσκόπιο έως τα 2.000 m. Δραστικό θεληνεκές είχε τα 600 m, ωφέλιμο τα 2.400 m και μέγιστο τα 3.600 m. Εώς τον Σεπτέμβριο του 1935 υπήρχαν στις αποθήκες 42 εκατομμύρια φυσιγγία των 6,5 mm, ενώ στο δάστημα 1936-40 αγοράσθηκαν 27,9 εκατομμύρια φυσιγγία. Κατά τη διάρκεια του πολέμου έγινε προστάθεια εξεύρεσης φυσιγγίων από τις αγορές της Αμερικής, της Τουρκίας και της Γιουγκολαβίας. Συνολικά από τις προμήθειες φυσιγγίων από την ΕΕΠΚ, η οποία επίσης τα κατασκεύαζε και από μετασκευές και συμπληρώσεις, την 28η Οκτωβρίου 1940 υπήρχαν 41,5 εκατομμύρια φυσιγγία. Τα τεχνικά χαρακτηριστικά των αραβίδων ήταν ίδια με των τυφεκίων με εξαίρεση το μήκος που ήταν 1.016 m, το βάρος 3,3 kg και το κλισιοσκόπιο που ήταν έως τα 1.800 m. Δραστικό, ωφέλιμο και μέγιστο θεληνε-

του Β' Βαλκανικού Πολέμου, χωρίς ανταλλακτικά και με ανάγκη επισκευών, με αυτά δε είχε εφοδιασθεί η Χωροφυλακή και η Αεροπορία. Τα τυφέκια υποδειγμάτος 1888/90 είχαν ονομασθεί Τύπου A και τα του υποδειγμάτος 1895 Τύπου B. Μαζί με αυτά υπήρχαν και 9,8 εκατομμύρια φυσιγγίων. Με τα όπλα αυτά θα έξοπλιζόταν το Σώμα Πολιτοφυλακής, τη συγκρότηση του οποίου είχαν αποφασίσει οι υφυπουργοί Στρατιωτικών και Δημόσιας Ασφάλειας με την υπ. αριθμ. 13424/25.11.1940 απόφασή τους. Ολα ήταν επαναληπτικά με κινητό ουραίο ευθύγραμμης έλξης, διαμετρήματος 8 mm, με χωρητικότητα 5 φυσιγγίων με μήκη αντίστοιχα 1,27 m, 1,26 m, 1,1 m, βάρη 4,4 kg, 3,7 kg, 3,4 kg και κλισιοσκόπιο 2.250 m, 1.950 m, 2.000 m. Με την έναρξη του πολέμου η Βρετανία έστειλε 5.000 τυφέκια Mannlicher διαμετρήματος 7,92 mm, τα οποία για να μπορέσουν να χρησιμοποιηθούν έπρεπε να υποστούν προώθηση του κώνου προσαρμογής φυσιγγίου, εργασία η οποία πραγματοποιήθηκε από την ΕΕΠΚ και τα όπλα προωθήθηκαν στις μονάδες.

● Mauser FN υποδ. 1930, βραχύκαννο. Υπήρχαν 50.000. Τα όπλα αυτά είχαν αγορασθεί από τη θελγική εταιρία «FN» με πρόταση του Α/ΓΕΣ αντιστράτηγου Παπάγου στα πλαίσια του Α' Γενικού Εφοδιαστικού Προγράμματος μαζί με 4,3 εκατομμύρια γεμιστήρες και περιορισμένα ανταλλακτικά. Τα όπλα αυτά ήταν επαναληπτικά, με κινητό ουραίο διαμετρήματος 7,92 mm, χωρητικότητα γεμιστήρα 5 φυσιγγίων σε διπλή σειρά, μήκους 1,1 m, βάρους 3,81 kg, με κλισιοσκόπιο από 200 έως 1.400 m και θεληνεκές 1.400 m. Η προστάθεια του Παπάγου για την προοδευτική αλλαγή του διαμετρήματος των 6,5 mm σε αυτό των 7,92 mm είχε ξεκίνησε από το 1936 και είχε γίνει δεκτή από το Επιτελείο. Κατά τη διάρκεια του πολέμου από την ΕΕΠΚ κατασκευάσθηκαν 4 εκατομμύρια φυσιγγία, τα οποία και κάλυψαν τις ανάγκες του ΕΣ.

● Mauser υποδειγμάτος 1890, υποδ. 1893, 1903 και 1905 Τουρκίας. Από αυτά υπήρχαν 26.000 τυφέκια, 10.150 αραβίδες και 18,7 εκατομμύρια φυσιγγία. Τα όπλα αυτά ήταν υπόλοιπα των λαφύρων από τους Βαλκανικούς Πολέμους και τη Μικρασιατική Εκστρατεία και παρόλο που είχαν χαρακτηρισθεί το 1935 ως προς εκποίηση-άχρηστα, από το 1936-40 η ΕΥΠ Αθηγών πραγματοποίησε ριζική επισκευή και συμπλήρωσή τους. Κατά τη διάρκεια του πολέμου η χρήση τους ήταν περιορισμένη και μόνο σε μονάδες των μετόπισθεν. Ολα ήταν επαναληπτικά με κινητό ουραίο, διαμετρήματος 7,65 mm με χωρητικότητα γεμιστήρα 5 φυσιγγίων μήκους 1,23 m αντίστοιχα, βάρους 3,9 kg και 4,1 kg και κλισιοσκόπιο τα 2.000 m. Στον Στρατό χαρακτηρίζονταν ως τύπου Α, Β και Γ, για διάκριση των διαφορών που είχαν και των τροποποιήσεων που είχαν υποστεί.

● Mauser υποδ. 1898, Γερμανίας. Υπήρχαν στις αποθήκες 9.150 τυφέκια υπόλοιπα από λάφυρα του Α'ΠΠ μαζί με 1,9 εκατομμύρια φυσιγγία. Ήταν και αυτά επαναληπτικά διαμετρήματος 7,92 mm με κινητό ουραίο, με χωρητικότητα γεμιστήρα 5 φυσιγγίων σε μονή σειρά, μήκος 1,24 m, βάρος 4,1 kg και κλισιοσκόπιο από 200-2.000 m.

● Berthier υποδ. 07/15, Berthier 1892 και βορμβιδόλο Boulenger Lebel 1886/93. Από αυτά υπήρχαν 43.000 τυφέκια και 16.000 αραβίδες που είχαν απομείνει

Υποπολυθόλο Thompson M1928. Η αγγλική βοήθεια στον τομέα των «αυτόματων αραβίδων». Διατέθηκε στα οχυρά και σε μεμονωμένους σχηματισμούς.

κές ήταν αντίστοιχα τα 500 m, 1.400 m και 3.300 m. Ενα ενδιαφέρον στοιχείο για τα τυφέκια και τις αραβίδες MS ήταν η προστάθεια που έγινε κατά τις παραμονές του πολέμου από τον έφεδρο ανθυπολοχαγό Ρήγα Ρηγόπουλο του Τάγματος Σιδηροδρόμων για την αντικατάσταση του κινητού ουραίου με έναν μηχανισμό που θα επέτρεπε στο όπλο να βάλει κατά ριπές. Το εγχείρημα ξεκίνησε στη Βάση Βόλου με τη θετική γνωμοδότηση της Τεχνικής Υπηρεσίας Πυροβολικού, αλλά η έναρξη του πολέμου το ακύρωσε.

● Mannlicher υποδ. 1888/90, 1895 και 1895/24 Βουλγαρίας. Υπήρχαν 16.000 τυφέκια και 700 αραβίδες. Τα όπλα αυτά ήταν υπόλοιπα λαφύρων

Υποπολυθόλο Beretta υποδ. 1938A. Ο μεγάλος αριθμός τέτοιων λαφύρων βελτίωσε την κατάσταση στον τομέα του ελαφρού αυτόματου οπλισμού του ΕΣ.

από τη Μικρασιατική Εκστρατεία με ελλιπή ανταλλακτικά και 30,1 εκατομμύρια φυσίγγια. Όλα ήταν επαναληπτικά με κινητό ουραίο διαμετρήματος 8 mm. Το υπόδειγμα 07/15 είχε μήκος 1,3 m, βάρος 3,8 kg, χωρητικότητα γεμιστήρα 3 φυσίγγια και κλισιοσκόπιο έως τα 2.400 m με βεληνεκές 2.400 m ωφέλιμο και 4.300 m μέγιστο. Το βομβιδοβόλο υπόδειγμα 86/93 είχε μήκος 1,3 m, βάρος 4,24 kg, χωρητικότητα γεμιστήρα 8 φυσιγγίων, κλισιοσκόπιο έως τα 2.000 m και αντίστοιχο ωφέλιμο βεληνεκές. Με τα βομβιδοβόλα αυτά ήταν οπλισμένες οι μονάδες πεζικού, ιππικού, η προκάλυψη και τα οχυρά. Η αραβίδα υποδείγματος 1892 είχε μήκος 90 cm, βάρος 3,1 kg, χωρητικότητα γεμιστήρα 3 φυσιγγίων, κλισιοσκόπιο έως τα 2.000 m και ωφέλιμο βεληνεκές τα 2.000 m. Η χρήση της ήταν περιορισμένη και κυρίως ήταν οπλισμός των μεταγωγικών.

● Gras 1874. Το τυφέκιο Gras, αφού χρησιμοποιήθηκε προσωρινά για τη συμπλήρωση των κενών οπλισμού της Στρατιάς του Εβρου, αποσύρθηκε και τοποθετήθηκε ως εφεδρικός οπλισμός στις αποθήκες, από όπου εξήλθε εκ νέου για να χρησιμοποιηθεί ως οπλισμός των βοηθητικών σχηματισμών το 1940. Το όπλο αυτό ήταν οπισθογεμές κινητού ουραίου, διαμετρήματος 11 mm, μήκους 1,3 m, βάρους 4,2 kg και είχε κλισιοσκόπιο από 200 έως 1.800 m.

Εκτός από τα τυφέκια Mannlicher τα οποία έστειλε η Βρετανία στις αρχές του πολέμου, με δύο ακόμα αποστολές στάλθηκαν από τη Λιβύη 8.000 τυφέκια Mannlicher-Carcano και 2,8 εκατομμύρια φυσίγγια συν τα 12.700 τυφέκια και 2,9 εκατομμύρια φυσίγγια, από λάφυρα του Βορειοπειρατικού Μετώπου. Ετσι η δυσχέρεια κάλυψης των αναγκών του Στρατού σε φορητό οπλισμό καλύφθηκε από τα λάφυρα. Από τα όπλα αυτά διατέθηκαν στις μονάδες του μετώπου 11.500 και το σύνολο των πυρομαχικών. Το πρόβλημα με τα ιταλικά όπλα όμως ήταν το ότι έβαλλαν το ιταλικό φυσίγγιο των 6,5 mm, του οποίου ο κάλυκας ήταν κατά δύο εκατοστά πιο κοντός από τον αντίστοιχο ελληνικό. Ετσι, ενώ για τα ιταλικά οπλοπολυθόλα αποφασίσθηκε να επιμηκυνθεί ο κώνος προσαρμογής, για τα τυφέκια κρίθηκε περιττή η διαδικασία και αποφασίσθηκε να χρησιμοποιηθούν με τα εκ λαφύρων προερχόμενα φυσίγγια που άλλωστε υπήρχαν σε αφθονία. Τα ιταλικά τυφέκια ήταν κυρίως δύο τύπων και υπήρχαν και άλλοι δύο τύποι αραβίδων. Το τυφέκιο υπόδειγματος 1891, διαμετρήματος 6,5 mm (6,5x52) επαναληπτικό με κινητό ουραίο, χωρητικότητα γεμιστήρα 6 φυσιγγίων, μήκους 1,02 m, βάρους 3,4 kg και κλισιοσκόπιου σταθερού στα 300 m. Είχε δε δραστικό βεληνεκές τα 325 m και ωφέλιμο τα 800 m. Οι αραβίδες υπόδειγματος 1891 και υπόδειγματος 1938 έφεραν αναδιπλούμενη ξιφολόγχη. Και οι αραβίδες είχαν τα ίδια βλητικά χαρακτηριστικά.

ΠΕΡΙΣΤΡΟΦΑ

Τις παραμονές της κήρυξης του Ελληνοϊταλικού Πολέμου υπήρχαν καταγεγραμμένα 1.700

Υποπολυθόλο Steyr-Solothurn S1-100. Υπήρξε το μοναδικό υποπολυθόλο στην Ελλάδα της δεκαετίας του '30. Χρησιμοποιήθηκε από τη Χωροφυλακή και την Αστυνομία Πόλεων σε καθήκοντα συνοδείας αιχμαλώτων και στρατονομίας.

περίστροφα δύο κυρίως τύπων. Κατά τη διάρκεια των Βαλκανικών Πολέμων είχαν αγοραστεί από τη θελγκή εταιρία Manufacteur d'Armes Nagant Frères τα τύπου Nagant υποδείγματος 1898 των 7,62 mm, από τα οποία στις αρχές του 1940 υπήρχαν μόνο 550. Στις αρχές του 1924 είχαν παραλαβεί 1.150 περίστροφα Colt διαμετρήματος 0,38 in Special. Το περίστροφο Nagant ήταν διπλής ενέργειας μήκους 23,4 cm, χωρητικότητας βυκίου 7 φυσιγγίων, βάρους 800 gr και με δραστικό βεληνεκές τα 25 m. Το περίστροφο Colt ήταν και αυτό διπλής ενέργειας 25 cm, χωρητικότητας βυκίου 6 φυσιγγίων, βάρους 1,28 kg, με δραστικό βεληνεκές τα 25 m. Για το τελευταίο υπήρχαν 790.000 φυσίγγια και για το πρώτο 967.000 φυσίγγια, τα οποία κατασκεύαζε και η ΕΕΠΚ. Υπήρχε ακόμα στις διάφορες υπηρεσίες των μετόπισθεν και στους βοηθητικούς σχηματισμούς μια πληθώρα περιστρόφων παλαιότερων τύπων και με ανε-

Βολή όλμου Brandt των 81 mm. του τελειότερου της εποχής του, (οι Ιταλοί χρησιμοποιούσαν το ίδιο υπόδειγμα και κατά κάποιον τρόπο...βοήθησαν

παρκή αριθμό φυσιγγίων. Από ιταλικά λάφυρα εμφανίσθηκαν περίστροφα Glisenti mod. 1889 με το παρωνύμιο «λαγοπόδαρο» εξαιτίας της ιδιόμορφης λαβής τους, διπλής ενέργειας διαμετρήματος 10,35 mm, μήκους 23,5 cm, βάρους 850 gr και χωρητικότητας βυκίου 6 φυσιγγίων τα οποία αποτελούσαν χορήγηση των Ιταλών εφέδρων αξιωματικών και άλλα παλαιότερων τύπων.

στο μείζον πρόβλημα των αποθεμάτων πυρομαχικών.

ΠΙΣΤΟΛΙΑ

Κατά την περίοδο 1935-1940 υπήρχαν καταμετρημένα 12.880 πιστόλια στον Ελληνικό Στρατό. Από αυτά, τα 9.980 ήταν τύπου Browning υπο-

Βραχύκαννο τυφέκιο FN υποδ. 1930, διαμ. 7,92 mm. Ενώ παραγγέλθηκαν 100.000 παρελήφθησαν μόνο 50.000 με αποτέλεσμα να χρησιμοποιηθούν ακόμα και τυφέκια Gras για να καλυφθούν οι ανάγκες σε ελαφρύ οπλισμό.

δείγματος 1910/22 τα οποία είχαν παραγγελθεί το 1926 στη βελγική εταιρία FN σε διαμέτρημα 9x17 mm (0,380 ACP). Επρόκειτο για ένα στιβαρό όπλο μήκους 15,3 cm, βάρους 570 gr, χωρητικότητας γεμιστήρα 6 φυσιγγίων και με δραστικό βεληνεκές τα 25 m. Από αυτά, 150 κατά το 1938 είχαν δοθεί στα οχυρά ενώ τα υπόλοιπα αποτέλεσαν το βασικό πιστόλι του ΕΣ και της Αεροπορίας. Τα υπόλοιπα ήταν 2.900 Rubi-Martian διαμετρήματος 7,65 mm κακής ποιότητας, υπόλοιπα της Μικρασιατικής Εκστρατείας, τα οποία είχαν χρηγηθεί στην Ελλάδα από τη Γαλλία την περίοδο του Α' ΠΠ. Με μήκος 15,7 cm, βάρος 810 gr, χωρητικότητα γεμιστήρα 9 φυσιγγίων και δραστικό βεληνεκές τα 15 m είχαν καταχωρηθεί ως άχρηστα από την απογραφή υλικού του 1935, αλλά διατηρήθηκαν σε υπηρεσία έως την έναρξη του Ελληνοϊταλικού Πολέμου λόγω έλλειψης καλύτερου υλικού. Στην ίδια απογραφή φαίνοταν ότι υπήρχαν 935.000 φυσιγγία 9 mm και 10.000 φυσιγγία 7,65 mm. Η ΕΕΠΚ κατασκεύαζε φυσιγγία και για τους δύο τύπους πιστολιών. Στη μεγάλη παραγγελία υλικού, η οποία πραγματοποιήθηκε με την έναρξη του Ελληνοϊταλικού Πο-

Ολιμίσκος Brixia υποδ. 35. Οι πραγματικά μεγάλοι αριθμοί οι οποίοι θρέθηκαν στα χέρια του ΕΣ έδωσαν λύση στο ιδιαίτερα οξύ πρόβλημα των όπλων καμπύλης τροχιάς του ΕΣ.

Αραβίδα Mannlicher υποδ. 1895, διαμ. 8 mm, βουλγαρικό λάφυρο, σε χρήση από μονάδες της Αεροπορίας και από τους ημιονοδηγούς (φωτ. Δ. Παπαδόπουλος).

λέμου, ζητήθηκαν και 70.000 πιστόλια τα οποία ποτέ δεν χρηγήθηκαν. Το ίδιο συνέβη και με τις ΗΠΑ, όπου ζητήθηκε ο ίδιος αριθμός χωρίς να πραγματοποιηθεί κάποια κίνηση ούτε από εκεί. Από λάφυρα εμφανίσθηκαν στα χέρια των μαχητών δύο τύπου κυρίως πιστολιών: τα Beretta mod. 34 με μήκος 15,5 cm, βάρος 617 gr, διαμέτρημα 9 mm Short και χωρητικότητα 7 φυσιγγίων και τα Glisenti mod. 1910 με μήκος 20,6 cm, βάρος 900 gr, διαμέτρημα 9 mm Glisenti και χωρητικότητα γεμιστήρα 8 φυσιγγίων, σε λιγότερους αριθμούς από τα πρώτα, καθώς η χορήγησή τους ήταν κυρίως για την Καραμπινερία και για βοηθητικούς σχη-

ματισμούς.

ΠΙΣΤΟΛΙΑ ΦΩΤΟΒΟΛΙΔΩΝ

Κατά την περίοδο του 1936 αγοράσθηκαν από τη γερμανική εταιρία Waffenfabrik Carl Walther AG 1.570 πιστόλια φωτοβολίδων Walther υποδείγματος 1930 των 25 mm, βάρους 1.410 kg. Παράλληλα υπήρχε αριθμός γαλλικών βραχύκαννων και γερμανικών μακρύκαννων του Α'ΠΠ πιστολιών. Όλα τα παραπάνω μπορούσαν να εκτοξεύσουν φωτοβολίδες κόκκινου, πράσινου και κίτρινου χρώματος, δύο, τρίαν και έξι αστέρων.

Πολυβόλο Fiat-Reveli διαμ. 8 mm. Δεν είχε διατεθεί σε μεγάλους αριθμούς στον Ιταλικό Στρατό.

ΟΠΛΟΒΟΜΒΙΔΕΣ

Ο Ελληνικός Στρατός παρέλαβε οπλοβομβίδες το 1917 μαζί με τα γαλλικά τυφέκια Lebel Mle 1886/93, Mannlicher-Berthier Mle 1907/15 και τις αραβίδες Berthier Mle 1892. Το όνομά της ήταν VB από τα αρχικά των σχεδιαστών της, των μηχανικών Bessiere και Vivene. Ήταν ένα μικρό κυλινδρικό βλήμα διαμέτρου 50 mm από χυτοσίδηρο, βάρους 475 gr, με εκρηκτική γόμωση σε διάταξη 60 gr, που στο κέντρο έφερε μία οπή κατά μήκος του άξονά της, η οποία ήταν ελάχιστα μεγαλύτε-

Φυσιγγια αραβίδας Berthier υποδ. 07/15 των 8 mm, τυφέκιον M.S. 1903, 1903/14, 1903/14/27 των 6,5 mm, τυφέκιον και αραβίδας MC των 6,5mm και βραχύκανου τυφεκίου FN υποδ. 30 7,92 mm (φωτ. Δ. Παπαδόπουλος).

Αραβίδα Mannlicher-Berthier υποδ. 16 MAC 1917. Μια από τις πολλές τροποποιήσεις του, υποδ. 1907/15, διαμ. 8 mm σε χρήση από μονάδες του ιππικού (φωτ. Δ. Παπαδόπουλος).

Ομοίωμα Ελληνα στρατιώτη. Φέρει τη στολή 02 και αραβίδα MS υποδ. 1903/14, διαμ. 6,5 mm. Διακρίνονται το σακίδιο εκστρατείας, η δεύτερη στολή και οι κάλτσες του (συλλογή Δημήτρη Καραγιάννη, φωτ. Δ. Παπαδόπουλος).

ρη από τη διάμετρο της βολίδας Lebel D 1886 και θαλόταν από μία χοάνη (troblon) κατασκευασμένη από χάλυβα θάρους 1,5 kg που προσαρμοζόταν στις κάννες των παραπάνω αναφερομένων τυφεκίων και με την προσθήκη ειδικού παρεκτάματος στην αραβίδα. Το ελάχιστο βεληνεκές ήταν τα 80 m και το μέγιστο τα 180 m. Ο Ελληνικός Στρατός χρησιμοποίησε την οπλοβομβίδα σε όλη τη διάρκεια του Α'ΠΠ (Μακεδονικό Μέτωπο) και της Μικρασιατικής Εκστρατείας.

Κατά τη διάρκεια του 1925-26 επιχειρήθηκε η εισαγωγή ενιαίου τύπου βομβίδας που θα χρησιμοποιείτο ως οπλοβομβίδα και χειροβομβίδα. Το 1927 ο συνταγματάρχης Βρασίδας Παπαγιανόπουλος παρουσίασε την ενιαία βομβίδα ΒΠ (Billant-Papagiannopoulos). Η βομβίδα αυτή μπορούσε να βληθεί από όλα τα τυφέκια

Αραβίδα ιππικού Gras υπόδ. 1866/74, διαμ. 11 mm. Χρησιμοποιήθηκε για να οπλίσει βοηθητικά τμήματα (φωτ. Δ. Παπαδόπουλος).

Mannlicher των 6,5 mm και να χρησιμοποιηθεί και ως χειροβομβίδα χωρίς καμία μετατροπή. Η χοάνη της προσαρμοζόταν πολύ εύκολα στο τυφέκιο όπως η ξιφολόγχη και το μέγιστο βεληνεκές της θάρους 300 gr βομβίδας ήταν τα 200 m χωρίς την απαίτηση ειδικού φυσιγγίου. Η βομβίδα ήταν κατασκευασμένη από χυτοσίδηρο και έφερε αυτόματο πυροκροτητή Billant Mle 1916B. Τα οικονομικά συμφέροντα των προμηθευτών όπλων και οι εσωτερικές έριδες και αντιζηλίες των μελών της επιτροπής αξιολόγησης της εποχής, δεν επέτρεψαν την ανάπτυξη του συστήματος αυτού και έτοι ο Ελληνικός Στρατός παρέμεινε με το απαρχαιωμένο σύστημα VB με το οποίο και εισήλθε στον Β'ΠΠ. Κατά την περίοδο 1936-1940 ανασκευάσθηκαν 300.000 (οι εξ ανασκευής ήταν βαμμένες μαύρες) οπλοβομβίδες VB και κατασκευάσθηκαν σακίδια για τη μεταφορά τους. Κατά την έναρξη του πολέμου ο Ελληνικός Στρατός διέθετε 16.000 βομβίδοβόλα τυφέκια Lebel και 300.000 περίπου οπλοβομβίδες. Τον Δεκέμβριο του 1940 η Εφορεία Υλικού Πολέμου Αθηνών δέχθηκε την παραγγελία 50.000 οπλοβομβίδων VB εκ των οποίων παραδόθηκαν έως τη γερμανική εισβολή 11.000 συν άλλες 7.000 που αγο-

Χειροβομβίδες που χρησιμοποιήθηκαν το 1940. Διακρίνεται (πάνω) γερμανική χειροβομβίδα StG16 από λάφυρα του Α'ΠΠ, βρετανική χειροβομβίδα Mills 36MK1, ιταλική SRCM υπόδ. 1935, στη χρήση... ταμπακιέρας που της επεφύλαξε ο ΕΣ (φωτ. Δ. Παπαδόπουλος).

Πολυβόλο Schwarzlose υπόδ. 05. Χρησιμοποιήθηκε λόγω της μεγάλης έλλειψης αυτόματων όπλων.

ράσθηκαν από την Τουρκία κατά τις αρχές του 1941. Στα οχυρά διατέθηκαν 335 βομβιδούρα λα τυφέκια. Ο Ιταλικός Στρατός δεν είχε κάποιο αντίστοιχο όπλο και ο αιφνιδιασμός του ήταν χαρακτηριστικός στις συμπλοκές μεταξύ των 80 m και 100 m. Οι χειριστές του όπλου αυτού ήταν οι περίφημοι τρομπλονιστές και άφησαν όνομα στην Αλβανία, όπως οι Θρυλικοί Μάτσης και Ζώτος, οι οποίοι είχαν ειδικευθεί στην εξουδετέρωση των φωλεών πολυθόλων.

ΧΕΙΡΟΒΟΜΒΙΔΕΣ

Ο Ελληνικός Στρατός εισήλθε στον πόλεμο με μία πανσπερμία ως προς τον τύπο και την προέλευση υλικού. Από τις 400.000 χειροβομβίδες τύπου I-1925 οι οποίες είχαν αγορασθεί από την Ιταλία, έπειτα από έλεγχο το 1930 το σύνολό τους απορρίφθηκε ως ακατάλληλο λόγω διάθρωσης του εναυσματοφόρου μηχανισμού. Ήταν το ΓΕΣ ανέθεσε στην ΕΥΠ Αθηνών την ανασκευή τους. Αγοράσθηκαν 200.000 καινούργιοι εναυσματοφόροι μηχανισμοί και έως την έναρξη του πολέμου είχαν αντικατασταθεί

76
Μια ενδιαφέρουσα «στημένη» φωτογραφία.
Οι στρατιώτες φέρουν τυφέκια FN υποδ. 1930 ενώ ο μεσαίος, που έχει καθήκοντα «τρομπλονιστή», τυφέκιο Lebel υποδ.
1886/93.

56.000 επιθετικές I-1925. Η επιθετική χειροβομβίδα I-1925 που είχε αγορασθεί από τη Sosiete Romana-Costruzioni meccaniche, ήταν κατασκευασμένη από έλασμα σιδήρου πάχους 1 mm, βάρους 240 gr, εκ των οποίων τα 60 gr ήταν το γέμισμα από σεδίτη. Το αναφλεκτικό σύστημα ήταν κρουστικό με ακαριαίο εναυσματοφόρο πώμα. Το ίδιο ακριβώς σύστημα είχε και η αμυντική - με μόνη διαφορά το βάρος της που ήταν 470 gr εκ των οποίων τα 60 gr ήταν σεδίτης - όπως η εμπρηστική και η καπνογόνος, με βάρη 200 gr και 250 gr αντίστοιχα. Ολες οι παραπάνω ήταν βαμμένες μαύρες. Την ίδια περίοδο ανασκευάζονταν στην ΕΥΠ και 27.500 αμυντικές χειροβομβίδες Mils No.36Mk1, δηλαδή το εκρηκτικό γέμισμά τους που ήταν το Baratol 20/80 αντικαταστάθηκε από την ΕΥΠ με 60 gr σεδίτη καθ' όσον αυτό ήταν το μόνο εκρηκτικό που κατασκεύαζε τότε η ΕΕΠΚ. Είχε βάρος 600 gr και ήταν βαμμένη σκούρα μπλε. Υπήρχαν ακόμα 55.000 κορμοί αμυντικών γαλλικών χειροβομβίδων Fl, οι οποίοι το 1933 είχαν συμπληρωθεί με τα αναφλεκτικά τους συστήματα. Η Fl ζύγιζε 660 gr από τα οποία τα 60 ήταν σεδίτης και ήταν τύπου αυτόματου εγκαιροφλεγούς. Το χρώμα της ήταν φαιό. Αυτόματη εγκαιροφλεγής ήταν η λειτουργία της επιθετικής πολωνικής χειροβομβίδας Π-1931 που είχε προμηθευθεί ο Στρατός το 1937 σε 99.400 τεμάχια. Η ΕΕΠΚ έως τον Μάρτιο του 1941 κατασκεύασε 141.000 χειροβομβίδες ίδιου τύπου. Το βάρος της ήταν 310 gr εκ των οποίων τα 130 gr ή-

ταν σεδίτης και το χρώμα της χακί. Ήταν η μόνη που δρισκόταν σε άριστη κατάσταση και στην οποία μπορούσε να στηρίζεται το ΓΕΣ. Υπήρχαν ακόμα κάποιες ποσότητες γερμανικών StG16 εγκαιροφλεγών χειροβομβίδων χρώματος φαιού του Α'ΠΠ, λάφυρα πιθανώς του Μικρασιατικού Μετώπου, βάρους 630 gr, εκ των οποίων τα 90 gr ήταν νιτρική αμμωνία. Όλες οι προαναφερόμενες χειροβομβίδες είχαν χρόνο έναυσης 4-5 sec.

Από τα παραπάνω φαίνεται ότι ο Ελληνικός Στρατός είχε ελάχιστα αποθέματα σε χειροβομβίδες γι' αυτό, με την έναρξη του πολέμου, ζητήθηκαν από τη Βρετανία 200.000 αμυντικές, 300.000 επιθετικές και 30.000 αντιαρματικές χειροβομβίδες. Από τα παραπάνω παρελήφθησαν 100.000 χειροβομβίδες Mils No36Mk1 και 32.000 αντιαρματικές χειροβομβίδες Hawkins No75Mk1, από τις οποίες καμία δεν έφτασε στο Αλβανικό Μέτωπο λόγω άλλων προτεραιοτήτων των μεταφορών. Οι τελευταίες ήταν περισσότερο μικρές νάρκες παρά χειροβομβίδες, με βάρος 1 kg εκ του οποίου τα 800 gr ήταν Ammonal ή Nobel 704B, αλλά παρά το μέγεθός τους μπορούσαν να αχρηστεύσουν τις ερπύστριες όλων των ιταλικών αρμάτων μάχης αφού βέθαια πρώτα πατηθούν για να εκραγούν. Η ΕΕΠΚ κατασκεύασε και 2.600 αντιαρματικές εμπρηστικές φιάλες χρησιμοποιώντας το βρετανικό υπόδειγμα No 76, βάρους περίπου 1 kg με γέμισμα ένα μίγμα από βενζίνη, φωσφόρο και καουτσούκ. Από την Τουρκία αγοράσθηκαν 10.000 επιθετικές χειροβομβίδες StG16 τον Ιανουάριο του 1941. Παράλληλα αγοράσθηκαν 200.000 χειροβομβίδες από τη Γιουγκοσλαβία για τη δημιουργία εφεδρείας, οι οποίες παρελήφθησαν τον Μάρτιο του 1941, δεν πρόλαβαν όμως να χρησιμοποιηθούν στο μέτωπο. Συνολικά από τις παραπάνω χειροβομβίδες στο μέτωπο προωθήθηκαν από την 28η Οκτωβρίου 1940 έως την 31η Μαρτίου, 90.874 αμυντικές, 6.444.510 επιθετικές και καμία αντιαρματική. Η κατάσταση όμως σώθηκε στην κυριολεξία από τα λάφυρα του Ιταλικού Στρατού. Στο Αλβανικό Μέτωπο, από τις δεκάδες χιλιάδες ιταλικές χειροβομβίδες, άλλες χρησιμοποιήθηκαν επί τόπου και 41.000 προωθήθηκαν στην ΕΥΠ Αθηνών. Από την αγγλική θοήθεια εκ λαφύρων της Λιθύης παραδόθηκαν 71.000 τριών κυρίως τύπων, OTO modelo 1935, Breda 1935 και SRCM modelo 1935. Και οι τρεις ζύγιζαν 200 gr με γέμισμα από 10,5-17,5 gr TNT, ήταν βαμμένες κόκκινες και κρουσιφλεγείς. Βασίζονταν περισσότερο στη λάμψη, τον θόρυβο και τον καπνό παρά στα θραύσματα και αποτελούσαν πρώτης τάξης ταμπακέρες για τα τσιγάρα του Ελληνα στρατιώτη.

ΟΛΜΟΙ

Τον Σεπτέμβριο του 1935 το ΓΕΣ, με αρχηγό τον αντιστράτηγο Α. Χασαπίδη, παρήγγειλε στη γαλλική εταιρία Edgar Brandt 100 όλμους των 81 mm υποδείγματος 1930, με τα αντίστοιχα σάγματα και τα κιβώτια μεταφοράς. Το 1937-1938 αγοράσθηκαν άλλοι 63 όλμοι ίδιου τύπου με 17.000 βλήματα για τα οχυρά και έως την έναρξη του πολέμου υπήρχαν συνολικά 323 όλμοι Brandt και 151.000 βλήματα. Ο όλμος Brandt των 81 mm ήταν το αποτέλεσμα της εξέλιξης του όλμου Stokes των 3 in του 1918 που βελτιώθηκε από τον γαλλικό οίκο. Με συνολικό βάρος 57 kg και την ιδιότη-

τα να διαλύεται και να επανασυναρμολογείται με μεγάλη ευκολία και ταχύτητα, ήταν το ιδανικό όπλο για την παρακολούθηση και την υποστήριξη του πεζικού σε κάθε έδαφος. Μπορούσε να βάλει θλήματα βαρέος και ελαφρού τύπου. Το ελαφρού τύπου θλήμα FA1931 από χυτοίσδηρο βάρους 3,4 kg χρησιμοποιείτο κατά προσωπικού, για καταστροφή συρματοπλεγμάτων κλπ. από 300 έως 2.800 m. Η φονικότητα των Θραυσμάτων σε ακτίνα 15 m ήταν μεγαλύτερη από την αντίστοιχη του θλήματος του πεδινού πυροβόλου των 75 mm. Το θλήμα A1930 από χάλυβα με εκρηκτικό γέμισμα τροτύλης και τα ίδια χαρακτηριστικά με το FA1931, είχε φονική ακτίνα 40 m. Τέλος, το θλήμα βαρέος τύπου GC1930 από χάλυβα, με αναπτυσσόμενα πτερύγια κατά τη διάρκεια της πτήσης προς τον στόχο, βάρους 6,5 kg, είχε εμβέλεια από 200-1.200 m με πολύ αυξημένη φονικότητα. Ολα τα παραπάνω θλήματα ήταν εξοπλισμένα με ακαριαίους πυροσωλήνες 24/51 RVMle1918, εκτός του βαρέος θλήματος που μπορούσε να λάβει και πυροσωλήνα επιβράδυνσης V-18-IR για την καταστροφή αρκετά ανθεκτικών έργων. Υπήρχαν ακόμα θλήματα εκπαιδευτικά, καπνογόνα και αγγελιαφόρα με κατεδίκτη θέσης. Ο όλμος υπήρετεί από προσωπικό πέντε ανδρών αλλά μπορούσε σε κατάσταση ανάγκης να λειτουργήσει και με ένα άτομο. Εως την έναρξη του πολέμου υπήρχαν 5.000 πλήρη θλήματα GC1930 και 47.400 πλήρη θλήματα FA1931. Με την έναρξη του πολέμου ζητήθηκαν από τη Βρετανική Στρατιωτική Αποστολή 700 όλμοι με τα αναγκαία πυρομαχικά και παρελκόμενα πλην όμως αυτοί που παρελήφθησαν κατά τη διάρκεια του πολέμου ήταν 100 όλμοι τύπου Stokes 3 in (76,2 mm) του Α'ΠΠ με θλήματα βάρους 4,5 kg HE με μέγιστο βεληνεκές τα 1.450 m και φτωχά αποτελέσματα και 50 όλμοι 2 in (51 mm) Mk2*** και Mk7* με θλήματα των 0,995 kg HE με μέγιστο βεληνεκές τα 450 m και ακόμα μικρότερες επιδόσεις. Τη λύση έδωσαν πάλι τα λάφυρα του Βορειοπειρατικού Μετώπου και της Λιθυής. Ετσι χρησιμοποιήθηκαν εκ λαφύρων οι Ιταλικοί όλμοι M35 Brandt των 81 mm, οι οποίοι ήταν ακριβώς όμοιοι προς τους αντίστοιχους ελληνικούς και οι φημισμένοι ολμίσκοι Brixia M35 των 45 mm βάρους 15,5 kg και με θλήμα βάρους 453 gr, που είχαν την ιδιότητα ανάλογα με την αυξομείωση της θαλάμης τους να παρέχουν κυματόμενο βεληνεκές από 100 έως 250 m. Στην ΕΥΠ έως τον Μάρτιο του 1941 είχαν συγκεντρωθεί 204.150 θλήματα των 45 mm χωρίς να υπολογίζονται εκείνα που χρησιμοποιήθηκαν επί τόπου, ενώ από την ΕΕΠΚ κατασκευάσθηκαν και προωθήθηκαν 150.000 πρωθητικά φυσίγγια για το όπλο αυτό. Είναι χαρακτηριστικό ότι υπήρχε τόση αφθονία του υλικού αυτού ώστε σε περιπτώσεις ισχυρού ψύχους που τα όπλα δεν λειτουργούσαν, η πολεμική προσπάθεια συνεχίζοταν με καταιγισμούς πυρών από τα ολμάκια. Παρά τα πενιχρά αποτελέσματα της μικρής θραυσματοποίησης του θλήματός τους, επρόκειτο για λάφυρο που πρόσφερε ιδιαίτερη χαρά στους πολεμιστές μας.

ANTIARMATIKA ΤΥΦΕΚΙΑ

Κατά την τετραετία 1936-40, στο πλαίσιο της προσπάθειας για την προμήθεια αρμάτων μάχης

και αντιαρματικών όπλων, παραγγέλθηκαν στη Βρετανική εταιρία Royal Small Arms Factory 1.786 αντιαρματικά τυφέκια Boys Mk1* των 0,55 in ή 14 mm, από τα οποία έως την αρχή των εχθροπραξιών είχαν παραληφθεί 22-24 με 500 θλήματα, από τα 1.071.600 που είχαν παραγγελθεί. Από τους Πολωνούς είχε προσφερθεί το αντιαρματικό τυφέκιο Maroszek wz35 των 7,92 mm σε πολύ πιο συμφέρουσα τιμή, αλλά απορρίφθηκε από την επιτροπή αξιολόγησης σε όφελος του βρετανικού. Το Boys, γνωστό στον Ελληνικό Στρατό με το παρωνύμιο «μπιζελοτούφεκο», ήταν ένα μεγεθυμένο τυφέκιο κινητού ουραίου μήκους 1,614 m, βάρους 16,32 kg, το οποίο τροφοδοτείτο από αποσπώμενο γεμιστήρα των 5 φυσιγγίων. Το φυσίγγιό του ήταν κεντροφλεγές, άκαπνης πυρίτιδας, με στενωμένο κάλυκα με στεφάνη στη βάση του, μήκους 13,4 cm, διαμετρήματος 14 mm, με βολίδα αιχμηρή, χαλύβδινη Ctg SA ball Mk2, με πορφυρή επισήμανση και διατρητική ικανότητα 21 mm σε βεληνεκή των 300 m, με 0 μοίρες γωνία βολής. Παρά το βάρος, τη θηριώδη ανάκρουση και τον υπερβολικό κρότο της εκπυρσοκόρτησης, από το 1937 είχε ήδη θεωρηθεί από τους Βρετανούς παρωχημένο και στα χέρια του Ελληνικού Στρατού αποδείχθηκε ικανό για να αχρηστεύει μόνο τα ιταλικά ελαφρά όπλα L3/35. Με την έναρξη του πολέμου οι Βρετανοί απέστειλαν στα πλαίσια της θυήθειας τον Iavouάριο του 1941 άλλα 100 Boys και τον Φεβρουάριο 15 Solothurn S-18/100 των 20 mm, ιταλικά, εκ λαφύρων της Λιθύης, με 15.000 φυσίγγια. Το S-18/1100 ήταν ένα ημιαυτόματο τυφέκιο κατασκευασμένο στην Ελβετία από τη Waffenfabrik Solothurn AG με μήκος 1,76 m, βάρος 45 kg, με τροφοδοσία από αποσπώμενο γεμιστήρα των 5 ή 10 φυσιγγίων και έβαλλε το κατασκευασμένο από το ίδιο φυσίγγιο 20x138BLS με πυροσωλήνα πυθμενίου και τροχιοδείκτη με διατρητική ικανότητα 27 mm στα 300 m στις 0 μοίρες. Η Σιβιτανίδειος Σχολή ανέλαβε την επισκευή και τη συμπλήρωση των όπλων.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- (1) **Χρήστου Σαζανίδη: ΤΑ ΟΠΛΑ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ, Θεσσαλονίκι, 1995.**
- (2) **Αλέξανδρου Παπάγου: Ο ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΣΤΡΑΤΟΣ ΚΑΙ Η ΠΡΟΣ ΠΟΛΕΜΟΝ ΠΡΟΠΑΡΑΣΚΕΥΗ ΤΟΥ, εκδ. Ιδρυμα Γουλανδρή-Χορν, Αθήνα, 1997.**
- (3) **Αλέξανδρου Ι. Δεσποτόπουλου: Η ΠΟΛΕΜΙΚΗ ΠΡΟΠΑΡΑΣΚΕΥΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ, εκδ. Ακαδημίας Αθηνών, Αθήνα, 1998.**
- (4) **ΓΕΣ Διεύθυνση Ιστορίας Στρατού: ΕΦΟΔΙΑΣΜΟΙ ΤΟΥ ΣΤΡΑΤΟΥ ΕΙΣ ΥΛΙΚΑ ΟΠΛΙΣΜΟΥ ΠΥΡΟΜΑΧΙΚΩΝ ΠΥΡΟΒΟΛΙΚΟΥ ΚΑΙ ΠΕΖΙΚΟΥ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΠΟΛΕΜΟΝ 1940-41, εκδ. ΔΙΣ, Αθήνα, 1982.**
- (5) **Αρχηγείον Στρατού, ΔΙΣ: Η ΠΡΟΣ ΠΟΛΕΜΟΝ ΠΡΟΠΑΡΑΣΚΕΥΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΣΤΡΑΤΟΥ 1923-1940, Αθήνα, 1969.**
- (6) **Γεωργίου Παπαθασιλείου-Φίλια: ΕΛΠΙΔΕΣ, ΕΝΘΟΥΣΙΑΣΜΟΙ, ΠΟΝΟΙ ΚΑΙ ΑΠΟΓΟΗΤΕΥΣΕΙΣ, εκδ. ΑΝΤΙΚΟΣΜΟΙ, Αθήνα, 1992.**
- (7) **Robin Higham: ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ ΜΙΑΣ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗΣ, εκδ. Τυπογραφείο Ελληνικού Στρατού, Αθήνα, 1996.**
- (8) **Ian V.Hogg, John Weeks: MILITARY SMALL ARMS OF THE 20th CENTURY, DBI Books, Northbrook IL, USA, 1998.**

Πιστόλι Glisenti υποδ.
1910. Μεγάλο, σχετικά
βαρύ και αδύναμο,
αποτέλεσε προκλητικό
στόχο για τους Ελληνες
στρατιώτες στο επίπεδο
του προσωπικού
οπλισμού.

Το Boys, γνωστό στον Ελληνικό Στρατό με το παρωνύμιο «μπιζελοτούφεκο», ήταν ένα μεγεθυμένο τυφέκιο κινητού ουραίου μήκους 1,614 m, βάρους 16,32 kg, το οποίο
τροφοδοτείτο από αποσπώμενο γεμιστήρα των 5 φυσίγγιων.

ΓΙΑΝΝΗΣ ΤΕΡΝΙΩΤΗΣ

**ΕΓΧΡΩΜΑ ΣΧΕΔΙΑ ΑΡΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΟΧΗΜΑΤΩΝ:
ΓΙΑΝΝΗΣ ΑΠΟΣΤΟΛΟΓΙΑΝΝΗΣ**

Η ΕΝΑΡΞΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΟΪΤΑΛΙΚΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ ΒΡΗΚΕ ΤΟΝ ΕΣ ΣΤΟ ΜΕΣΟ ΜΙΑΣ ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΑΣ ΠΡΟΜΗΘΕΙΩΝ ΓΙΑ ΤΟΝ ΕΚΣΥΓΧΡΟΝΙΣΜΟ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΙΚΟΥ ΤΟΥ ΥΛΙΚΟΥ, ΤΗΝ ΟΠΟΙΑ ΕΙΧΕ ΞΕΚΙΝΗΣΕΙ ΠΡΙΝ ΑΠΟ ΠΕΝΤΕ ΠΕΡΙΠΟΥ ΧΡΟΝΙΑ Ο ΙΩΑΝΝΗΣ ΜΕΤΑΞΑΣ.

Τρίκυκλη μοτοσικλέτα *Harley Davidson 24 D*. Η πινακίδα με τον στρατιωτικό αριθμό κυκλοφορίας διακρίνεται στο εμπρόσθιο φτερό της.

Ιταλική "τανκέττα" CV 33. Σαράντα τέτοια ελαφρά άρματα-λάφυρα χρησιμοποιήθηκαν από τον ΕΣ με τη 19η Μηχανοκίνητη Μεραρχία.

ΟΧΗΜΑΤΑ ΜΕΤΑΦΟΡΑΣ - ΜΟΤΟΣΥΚΛΕΤΕΣ

Σύμφωνα με τα σχέδια του Γενικού Επιτελείου Στρατού (ΓΕΣ), ο ΕΣ έπρεπε να διαθέτει για τις ανάγκες των μεταφορών του περίπου 7.000 οχήματα ενώ στην πραγματικότητα διέθετε μόλις 705 φορτηγά και μερικές δεκάδες άλλων επιτελικών και βοηθητικών μικροτέρων οχημάτων. Τα αυτοκίνητα αυτά ήταν 240 ελαφρά φορτηγά Hansa-Loyd και 130 φορτηγά Daag που είχαν παραγγελθεί το 1929 από τη Γερμανία και σχεδόν όλα φυλάσσονταν σε αποθήκες μονάδων επιστράτευσης, λόγω έλλειψης ανταλλακτικών. Υπήρχαν επίσης 135 Fiat 618 του 1,25 1/4 t, παραγγελίας του 1935 (τα 50 περίπου από

ΟΧΗΜΑΤΑ, ΤΕΘΩΡΑΚΙΣΜΕΝΑ ΚΑΙ ΜΟΤΟΣΥΚΛΕΤΕΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΣΤΡΑΤΟΥ ΣΤΟΝ ΠΟΛΕΜΟ ΤΟΥ '40

αυτά είχαν μετατραπεί από το 1936 σε νοσοκομειακά οχήματα). Επίσης υπήρχαν 200 βρετανικής κατασκευής Bedford MS των 2 t και 50 Renault AGR 3,5t των 65 hp, που παρελήφθησαν το 1939. Οι μεγάλες ελλείψεις (αριθμητικά) σε φορτηγά οχήματα οφείλονταν βασικά στην περιορισμένη διάθεση οικονομικών πόρων από τις τότε κυβερνητικές πιστώσεις προμηθειών του ΕΣ, επειδή είχαν χορηγηθεί μεγάλα ποσά για την κατασκευή και τον εξοπλισμό της αμυντικής οχύρωσης των βορείων συνόρων μας προς τη Βουλγαρία (οχυρά "Γραμμής Μεταξά").

Την περιορισμένη κάλυψη των ελλείψεων αυτών οι επιτελείς του ΕΣ σχεδίαζαν να καλύψουν - και μέχρι ενός σημείου το πέτυχαν - με την υποχρεωτική "αναγκαστική μίσθωση" ή επίταξη με άλλα λόγια, των περισσότερων πολιτικών οχημάτων μετά την έναρξη του πολέμου.

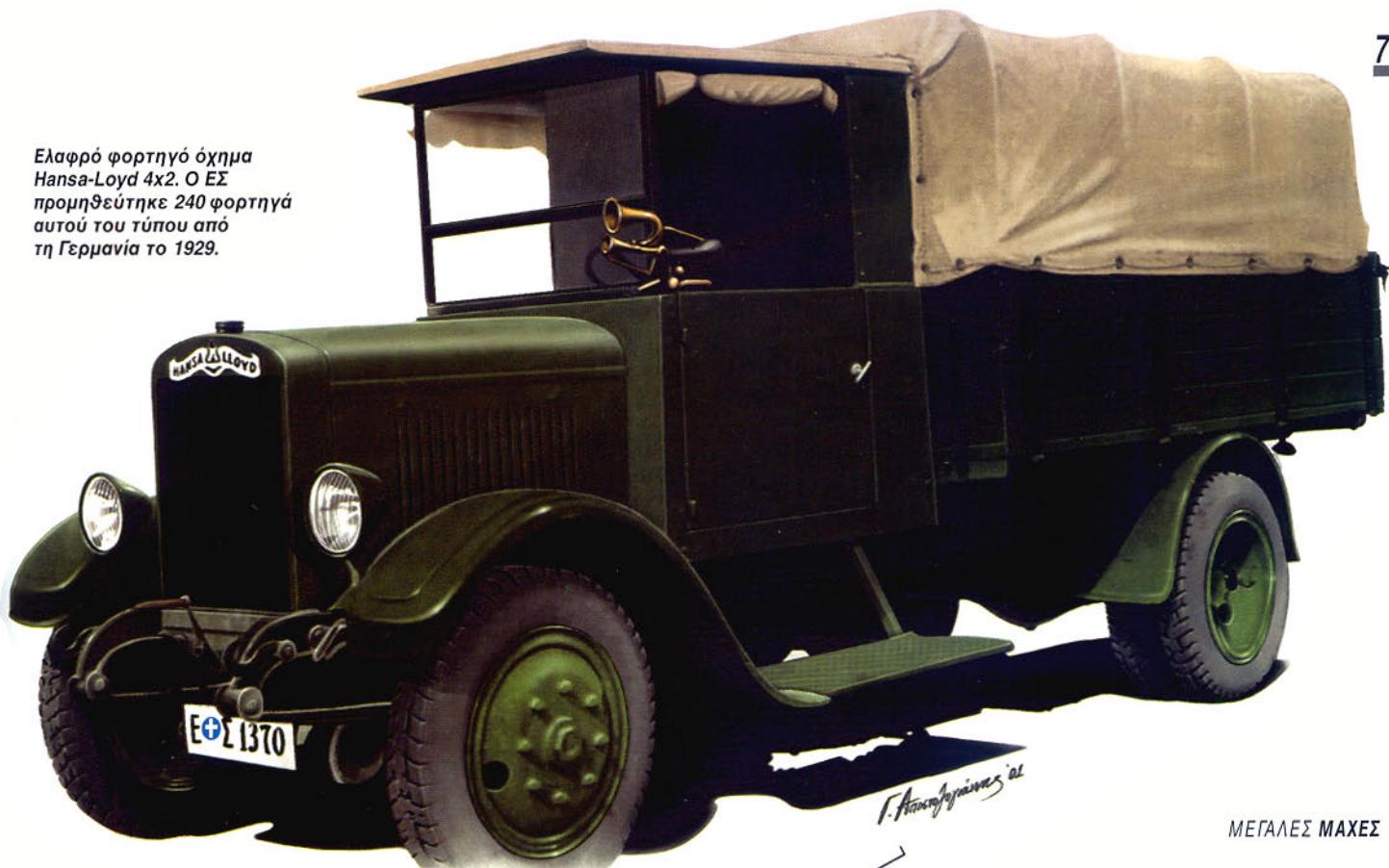
Η πανσερέμια των ιδιωτικών φορτηγών αυτοκινήτων τα οποία επιτάχθηκαν για τις ανάγκες του πολέμου δεν επέτρεψε όμως τη συγκρότηση ομοιογενών μονάδων αυτοκινήτων. Μια υποτυπώδης διάρθρωση και οργάνωση για τα οχήματα αυτά προέβλεπε τη δημιουργία μοιρών, λόχων και διμοιριών φορτηγών αυτοκινήτων ή αντίστοιχα διμοιριών νοσοκομειακών αυτοκινήτων για το Υγειονομικό Σώμα του Στρατού κλπ. Το γεγονός όμως της πανσερέμιας και της πολυτυπίας των οχημάτων αυτών, σε συνδυασμό με τη μεγάλη έλλειψη στοιχειωδών ανταλλακτικών, την εντατική χρησιμοποίησή

τους κάτω από επιχειρησιακές συνθήκες και την πτωχή κατάσταση του οδικού δικτύου, είχε ως αποτέλεσμα τα περισσότερα οχήματα να ακινητοποιούνται για επισκευές. Στις επίσημες πηγές που υπάρχουν δεν αναφέρεται ο αριθμός των ιδιωτικών φορτηγών και επιβατικών αυτοκινήτων που επιστρατεύθηκαν. Σίγουρα όμως πρόκειται για μερικές χιλιάδες. Οπως αναγράφεται χαρακτηριστικά σε μια έκδοση (1969) της

Φορτηγό όχημα του ΕΣ τύπου Hansa Loyd 4x2.

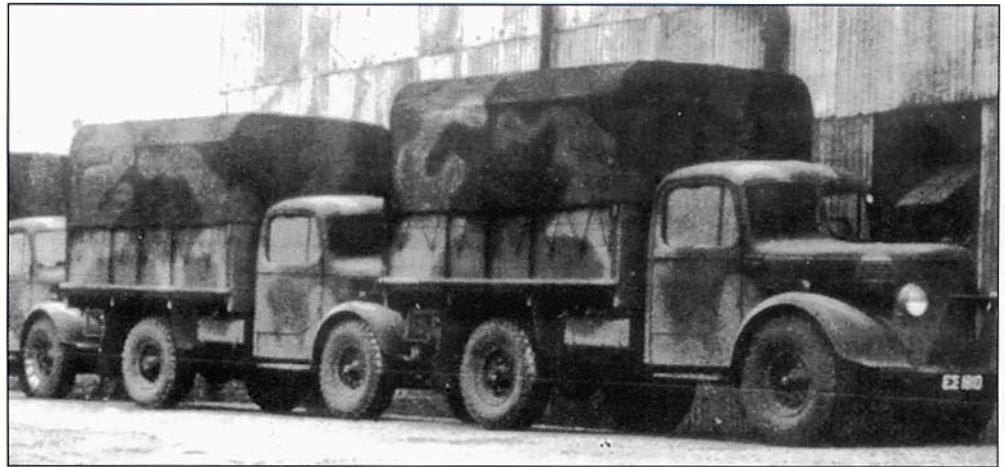

Ελαφρό φορτηγό όχημα Hansa-Loyd 4x2. Ο ΕΣ προμηθεύτηκε 240 φορτηγά αυτού του τύπου από τη Γερμανία το 1929.

Βαρύ φορτηγό όχημα τύπου Daag. Αξιοσημείωτη είναι η μεγάλη πινακίδα που φέρει τα αρχικά ΕΣ.

Φορτηγά για τον ΕΣ τύπου Bedford MS των 2 t έξω από το εργοστάσιο κατασκευής τους στη Βρετανία.

Διευθύνσεως Ιστορίας Στρατού: "Τα προθλήματα εφοδιασμού εξήσκησαν τυραννικήν δουλείαν επί των επιχειρήσεων και η έλλειψις αυτοκινήτων επηρέασε και περιόρισε τας επιθετικάς ενεργειάς του Ελληνικού Στρατού....".

Εκτός από τους τύπους των οχημάτων που αναφέραμε παραπάνω, ο ΕΣ διέθετε για την υποστήριξη των μοιρών αυτοκινήτων 40 περίπου κινητά συνεργεία, από δύο οχήματα στο κάθε ένα. Από αυτά, τα 12 είχαν αγορασθεί από τη Γερμανία (επί οχημάτων Opel, μάλλον το μοντέλο Blitz), ενώ τα υπόλοιπα οργανώθηκαν και εξοπλίσθηκαν στην Ελλάδα.

Τα διαθέσιμα στοιχεία για τις μοτοσυκλέτες τις οποίες διέθετε ο ΕΣ στη συγκεκριμένη χρονική περίοδο είναι πολύ συγκεχυμένα. Η ορολογία επίσης που χρησιμοποιείται στις αναφορές και τις εκθέσεις του ΓΕΣ σχετικά με τις μοτοσυκλέτες, τις αναφέρει πολλές φορές ως "δίκυκλα αυτοκίνητα". Πάντως, σύμφωνα με μια πηγή (1) αναφέρεται η ύπαρξη στον ΕΣ τότε 126 τρικύκλων και 42 δικύκλων μοτοσυκλετών, ενώ άλλη πηγή (2) αναφέρει 30 τρίκυκλες Harley-Davidson 24D των 120 cc, 24 τρίκυκλες FN θελγικής κατα-

Τρίκυκλη μοτοσυκλέτα γαλλικής κατασκευής τύπου Terrot RGMA, με δύο Ελλήνες αξιωματικούς του Γ' Συντάγματος Αντιαεροπορικού Πυροβολικού στη Μακεδονία (Φωτογραφία από το αρχείο του αναγνώστη μας Στυλιανού Σαρρή, ο πατέρας του οποίου - με τον βαθμό του ανθυπολοχαγού - εικονίζεται καθισμένος στο "καλάθι" της μοτοσυκλέτας).

Ενα επιστρατευμένο φορτηγό αγνώστου τύπου στην υπηρεσία των μεταφορών του ΕΣ κοντά στο μέτωπο.

σκευής M12, 42 BMW R-12 δίκυκλες, καθώς και άγνωστο αριθμό τρικύκλων μοτοσικλετών γαλλικής κατασκευής τύπου Terrot RGMA. Στους αριθμούς αυτούς πρέπει να προστεθούν και οι δεκάδες ακόμα τρίκυκλες μοτοσικλέτες BMW R-12 (με "καλάθια" ενός ή δύο ατόμων) που διατέθηκαν από την Ελληνική Βασιλική Χωροφυλακή κα και χρησιμοποιήθηκαν για τις ανάγκες των αποσπασμάτων στρατονομίας.

ΟΧΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΠΥΡΟΒΟΛΙΚΟΥ

Στην κατηγορία των ρυμουλκών οχημάτων πυροβολικού ο ΕΣ διέθετε όχι μόνο επαρκείς αριθμούς αλλά και ορισμένους ιδιαίτερα εξελιγμένους τύπους οχημάτων. Ήδη από το 1935 ο ΕΣ είχε προμηθευθεί 224 ελκυστήρες βαρέος τύπου Fiat/Pavesi P4/100 και P4/110, 4x4 με τετρακύλινδρους κινητήρες 4.724 cc, ισχύος 55 bhp, ταχύτητος 22 km/h, με πρωτοπόρο αρθρωτό σύστημα στη μετάδοση της κίνησης. Οι ελκυστή-

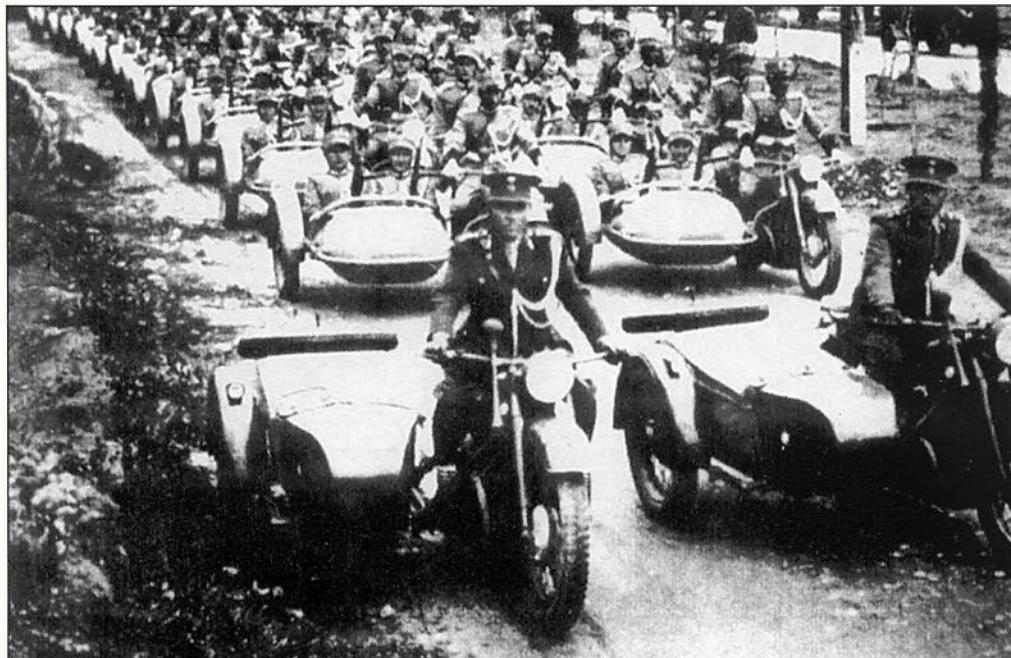
ρες Fiat/Pavesi χρησιμοποιήθηκαν για τη ρυμούλκηση των πυροβόλων 105 mm του πεδινού και των 155 mm του βαρέος πυροβολικού. Τα θρίσκουμε όμως και στα συντάγματα αντιαεροπορικού πυροβολικού, σύμφωνα με φωτογραφίες της εποχής.

Από τη Γαλλία είχαν αγορασθεί 48 ημιερπυστριοφόρα οχήματα Somua MCG 5 των 60 bhp, ως ελκυστήρες για δισκελή μακρά πυροβόλα Schneider 85 mm/25. Στην πενταετία 1935-40 ο ΕΣ επίσης προμηθεύθηκε έναν μικρό αριθμό από ερπυστριοφόρους ελκυστήρες πυροβόλων, Hanomag/Wendeler & Dorn WD 50 PS.

Στις 25 Μαρτίου 1937 παρήλασαν στην Αθήνα για πρώτη φορά τα περίφημα αντιαεροπορικά πυροβόλα Krupp των 88 mm, Flak 18. Τα πυροβόλα αυτά είχαν αγορασθεί από τη Γερμανία μαζί με τα αντιαεροπορικά πυροβόλα Rheinmetall των 37 και 20 mm. Για ρυμουλκά των πυροβόλων αυτών είχαν παραληφθεί συγχρόνως και 24 φορτηγά οχήματα Mercedes-Benz LG 4000, 6x6 των 95 bhp για τα πυροβόλα των 88 mm και 108

Ενα γαλλικής κατασκευής φορτηγό όχημα Renault AGR των 3,5 t. κατά τη διάρκεια των στρατιωτικών ασκήσεων του 1939.

Μια φάλαγγα από τρίκυκλες μοτοσικλέτες BMW R-12 της Ελληνικής Βασιλικής Χωροφυλακής. Αξιοσημείωτο είναι ότι τα "καλάθια" των μοτοσικλετιστών μετά τους επικεφαλής είναι των δύο ανδρών.

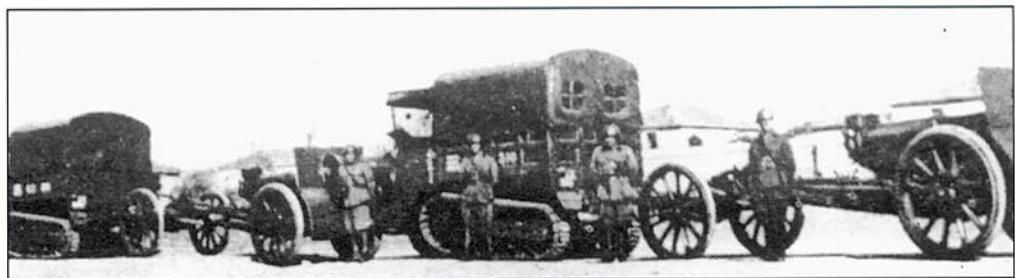

Φορτηγό όχημα Mercedes-Benz LG 4000 6x6 παρελαύνει μπροστά από το Μνημείο του Αγνωστου Στρατιώτη στην Αθήνα, στις 25 Μαρτίου 1937. Σύρει έναν κατευθυντήρα αντιαεροπορικού πυροβολικού.

Μοτοσικλέτες BMW R-12 της ΕΒΧ σε παρέλαση. Πολλές από τις μοτοσικλέτες αυτές χρησιμοποιήθηκαν για τις ανάγκες των αποσπασμάτων στρατονομίας του ΕΣ.

**Ημερπυστριοφόροι
ελκυστήρες πυροβολικού
βαρέος τύπου Somua MCC5
που σύρουν πυροβόλα
Schneider των 155 mm/17, κατά
τη διάρκεια ασκήσεων του
Στρατού μας την περίοδο
1938-1940.**

φορτηγά Mercedes-Benz LG 65/3, 6x6 των 85 bhp για τα μικρότερα πυροβόλα 37 και 20 mm.

Από το Ελληνικό Πυροβολικό επίσης χρησιμοποιήθηκαν και 78 οχήματα "άμαξες αναγνωρίσεως πυροβολικού" τύπου Pavesi L/140, τα οποία μάλλον είχαν παραληφθεί μαζί με τους υπόλοιπους ελκυστήρες Fiat/Pavesi.

ΤΟ ΜΗΧΑΝΟΚΙΝΗΤΟ ΣΥΝΤΑΓΜΑ ΙΠΠΙΚΟΥ ΤΟΥ ΕΣ

Η μοναδική αυτή μηχανοκίνητη μονάδα του ΕΣ, το Μηχανοκίνητο Σύνταγμα Ιππικού της Με-

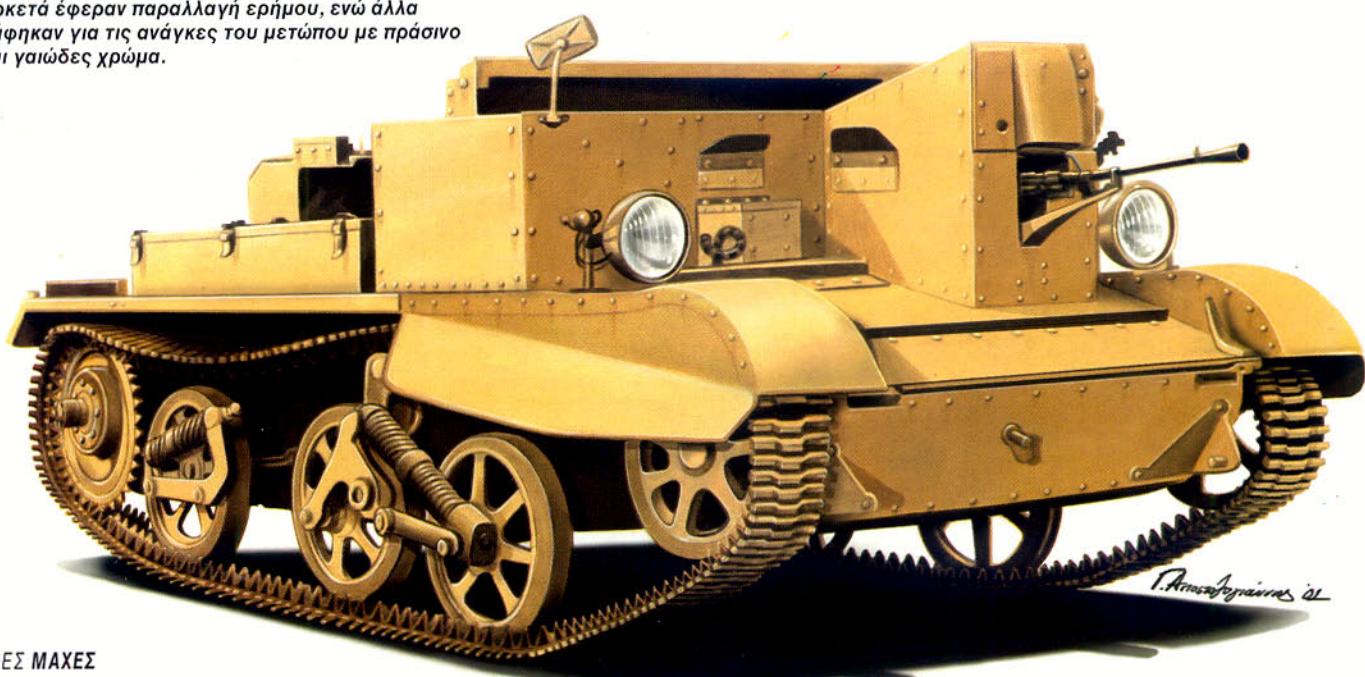
ραρχίας Ιππικού, χρησιμοποιούσε για οχήματα μεταφοράς προσωπικού 44 οχήματα Mercedes-Benz LG 65/3, 6x6 και 44 οχήματα Mercedes-Benz G5/W 152, 4x4 με τετρακύλινδρο κινητήρα 2.006 cc 45 hp. Το τελευταίο αυτό ήταν ένα σπάνιο οχήμα με κίνηση και στους τέσσερις τροχούς και κατασκευάσθηκε περιορισμένα μόνο σε 300 τεμάχια. Χρησιμοποιήθηκε ελάχιστα από τον Γερμανικό Στρατό της εποχής και κυρίως πουλήθηκε σε άλλες χώρες. Η μονάδα αυτή διέθετε επίσης 75 περίπου ελαφρά φορτηγά οχήματα Fiat των 2,5 t.

Το Μηχανοκίνητο Σύνταγμα Ιππικού τελικά

Ελκυστήρες πυροβολικού Fiat/Pavesi P4/110 4x4, με συμπαγούς κατασκευής τροχούς.

Βρετανικής κατασκευής τεθωρακισμένο όχημα Universal/Bren-Carrier. Εκατό τέτοια οχήματα χορηγήθηκαν στον ΕΣ με τη βρετανική βοήθεια. Αρκετά έφεραν παραλλαγή ερήμου, ενώ άλλα θάφηκαν για τις ανάγκες του μετώπου με πράσινο και γαιώδες χρώμα.

"Αμαξα αναγνωρίσεως" του Ελληνικού Πυροβολικού τύπου Pavesi L/140 4x4 κατά τη διάρκεια παρέλασης στην Αθήνα.

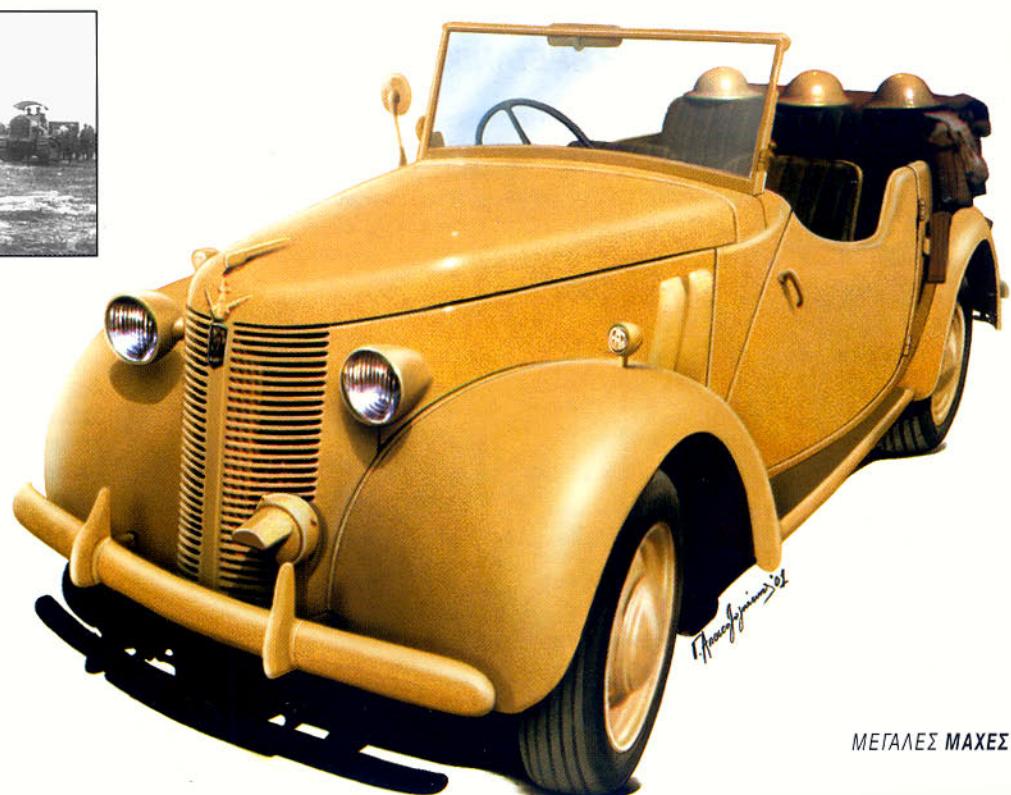
Ενας μάλλον επιταγμένος ερπυστριοφόρος ελκυστήρας Caterpillar, ενώ ρυμουλκεί όχημα με υλικά γεφυροσκευής του Μηχανικού.

αφομοιώθηκε από τη 19η (XIX) Μηχανοκίνητη Μεραρχία, η οποία εφοδιάσθηκε επίσης με 40 περίπου ιταλικά ελαφρά άρματα Carro Veloce (CV) L3-33 και L3-35, λάφυρα του ΕΣ από τη μάχη στο Καλπάκι τον Νοέμβριο του 1940, με 100 βρετανικά τεθωρακισμένα οχήματα αναγνώρισης Universal/Bren Carrier και 185 επιβατικά αυτοκίνητα Austin 8 hp σειράς AP, τεσσάρων θέσεων με κινητήρα 900 cc που χρησιμοποιήθηκαν, εξοπλισμένα με πολυθόλα Hotchkiss, ως οχήματα μεταφοράς προσωπικού. Στη Μεραρχία αυτή πιθανότατα εντάχθηκαν και τα δύο άρματα Vickers 6 t, καθώς και τα δύο ελαφρά άρματα Vickers Carden-Loyd Mk VI τα οποία είχαν αγορασθεί κατά τη διάρκεια του Μεσοπολέμου από τη Βρετανία για λόγους αξιολόγησης.

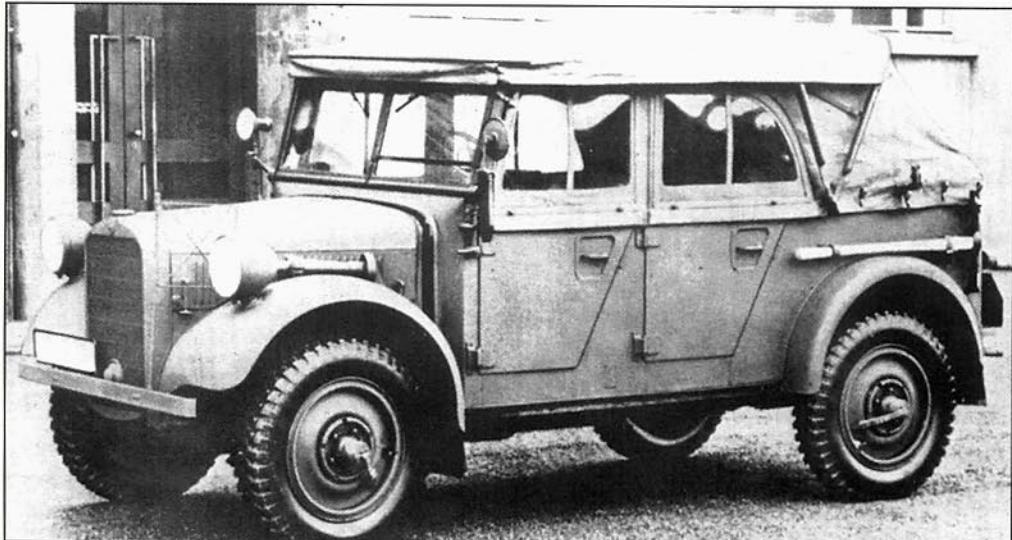
Ta Austin 8 hp ήταν μέρος της βρετανικής θοήθειας που ήλθε από την Αίγυπτο για τις ανάγκες της 19ης Μηχανοκίνητης Μεραρχίας του ΕΣ και χρησιμοποιήθηκαν σαν οχήματα μεταφοράς προσωπικού.

Δύο από τους λίγους ερπυστριοφόρους ελκυστήρες βαρέων πυροβόλων τύπου Hanomag/Wendeler & Dorn που είχε προμηθευθεί ο ΕΣ κατά την πενταετία 1935-1940.

Ελαφρό οχημα μεταφοράς προσωπικού, τύπου Mercedes-Benz G5/W 152 4x4. Το Ελληνικό Μηχανοκίνητο Σύνταγμα χρησιμοποιούσε 44 οχήματα του τύπου αυτού.

Άρμα Vickers 6 t του Ελληνικού Στρατού κατά τη διάρκεια επιθεώρησης από τον στρατηγό Γ. Κονδύλη (υπουργό Στρατιωτικών - με πολιτικά) το 1935. Στον "διπλό" πύργο του φέρει οπλισμό, δύο υδρόψυκτα πολυβόλα.

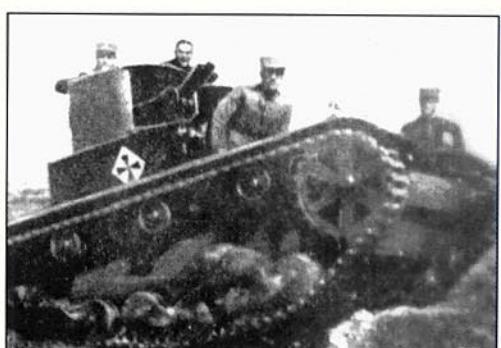
Ιταλικό ελαφρύ άρμα τύπου CV-33 ή L3-33 στην υπηρεσία του ΕΣ. Ακριβώς πάνω από τα δίδυμα πολυβόλα οι Ελληνες στρατιώτες έχουν ζωγραφίσει - στη θωράκιση - ένα πολεμικό πλοίο με την επιγραφή: "Ο εκδικητής της Ελλησ"!

Άλλο ένα ιταλικό ελαφρύ άρμα L3-35, λάφυρο του ΕΣ.

Η ΒΡΕΤΑΝΙΚΗ ΒΟΗΘΕΙΑ

Μετά την ιταλική επίθεση εναντίον της Ελλάδας οι Βρετανοί, εκτός από τα προαναφερθέντα 100 τεθωρακισμένα Bren Carrier και τα 185 επιβατικά Austin 8 hp, παραχώρησαν στον ΕΣ και άλλα οχήματα, όπως και ιταλικά οχήματα-λάφυρα από τις μάχες στην Αίγυπτο και τη Λιβύη. Συγκεκριμένα, τα οχήματα τα οποία παραχωρήθηκαν κατά τη σύντομη διάρκεια του πολέμου

Άρμα Vickers κατά τη διάρκεια ασκήσεων της Στρατιωτικής Σχολής Ευελπίδων. Στην πλευρά του φέρει έναν σταυρό "Μάλτας" μέσα σε λευκό ρόμβο, που προφανώς είναι κάποιο είδος τακτικού σήματος, παρά εθνόσημο.

στην Αλβανία ήταν 150 φορτηγά Bedford OYD 3 t 4x2, 182 καναδικά φορτηγά Chevrolet GS 3 t 4x2, 122 ελαφρά φορτηγά Fordson και 62 ασθενοφόρα οχήματα (πιθανώς τα Austin K2). Επίσης, 78 καναδικά φορτηγά Ford 30 cwt, 44 Ford CMP 15 cwt με καμπίνα No 11 και 13 Austin 3 t.

Για τις ανάγκες του πυροβολικού παραχωρήθηκαν 17 ρυμουλκά οχήματα για τα αντιαεροπορικά πυροβόλα των 3,7 in, πιθανώς τα AEC Matador 0853 4x2, 20 ρυμουλκά οχήματα για τα αντιαεροπορικά πυροβόλα Bofors των 40 mm, αρκετά από τα οποία ήταν τα Morris Commercial C8 και 57 ρυμουλκά οχήματα για τα πεδινά πυ-

Αρμα Vickers του ΕΣ με "μονό" πύργο σε στρατιωτική παρέλαση στην Αθήνα.

Ελληνες στρατιώτες φωτογραφίζονται με μια ιταλική "τανκέττα" L3-33, λάφυρο του ΕΣ. Διακρίνονται τα δίδυμα πολυυδόλα 8 mm.

Ελληνας μητροπολίτης ευλογεί Βρετανούς στρατιώτες, πλήρωμα ενός τεθωρακισμένου Bren Carrier. Εκατό από τα οχήματα αυτά παραχωρήθηκαν για τις ανάγκες του ΕΣ.

ροβόλα των 75 mm.

Μαζί με τα οχήματα αυτά έφθασαν από την Αίγυπτο και τα παραχωρηθέντα ιταλικά οχήματα-λάφυρα από τη Στρατιά του Γκρατσιάνι. Αυτά ήταν 32 τριαξονικά Fiat/Spa Dovunque 35 6x4, 25 διαξονικά Fiat/Spa 38 R, 21/2 4x2 και 60 φορτηγά Lancia.

Η βρετανική βοήθεια σε μοτοσυκλέτες για τον Ελληνικό Στρατό ήταν 491 μοτοσυκλέτες Norton 16H, οι οποίες κυρίως δόθηκαν για τις ανάγκες των αποσπασμάτων στρατονομίας και στο Τάγμα της Βασιλικής Χωροφυλακής.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

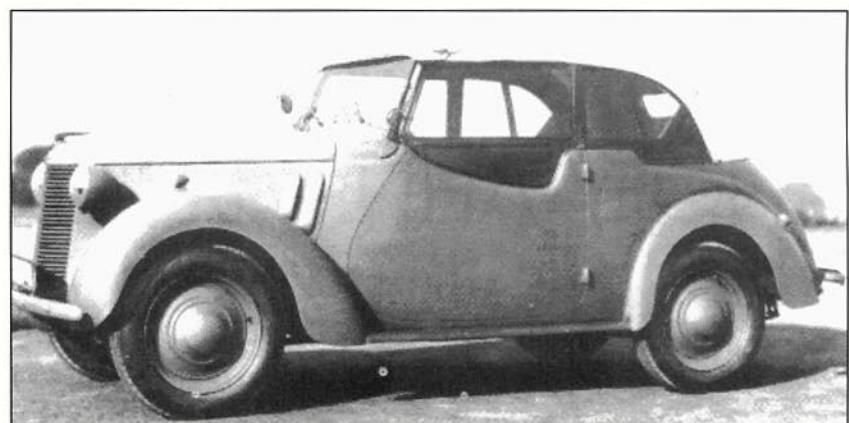
(1) Η ΠΡΟΣ ΠΟΛΕΜΟΝ ΠΡΟΠΑΡΑΣΚΕΥΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΣΤΡΑΤΟΥ 1923-1940, Εκδόσεις Διευθύνσεως Ιστορίας Στρατού, 1969.

(2) ΕΦΟΔΙΑΣΜΟΣ ΤΟΥ ΣΤΡΑΤΟΥ ΕΙΣ ΥΙΚΑ ΟΠΛΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΠΥΡΟΜΑΧΙΚΩΝ ΠΥΡΟΒΟΛΙΚΟΥ ΚΑΙ ΠΕΖΙΚΟΥ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΠΟΛΕΜΟΝ 1940-41, Εκδόσεις Διευθύνσεως Ιστορίας Στρατού, 1982.

(3) Αρθρο Κων. Φάρου στο περιοδικό "Ο ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΟ ΟΧΗΜΑ", Συλλόγου Διατηρήσεως Ιστορικών Οχημάτων, Νοέμβριος 1997.

Ενα από τα 44 Ford CMP των 15 cwt της βρετανικής στρατιωτικής βοήθειας στην Ελλάδα. Φέρει αριθμό του ΕΣ (Ε. 6021 Σ.) και στη φωτογραφία φαίνεται ότι είναι σε γερμανική υπηρεσία, πιθανώς μετά την κατάρρευση του μετώπου.

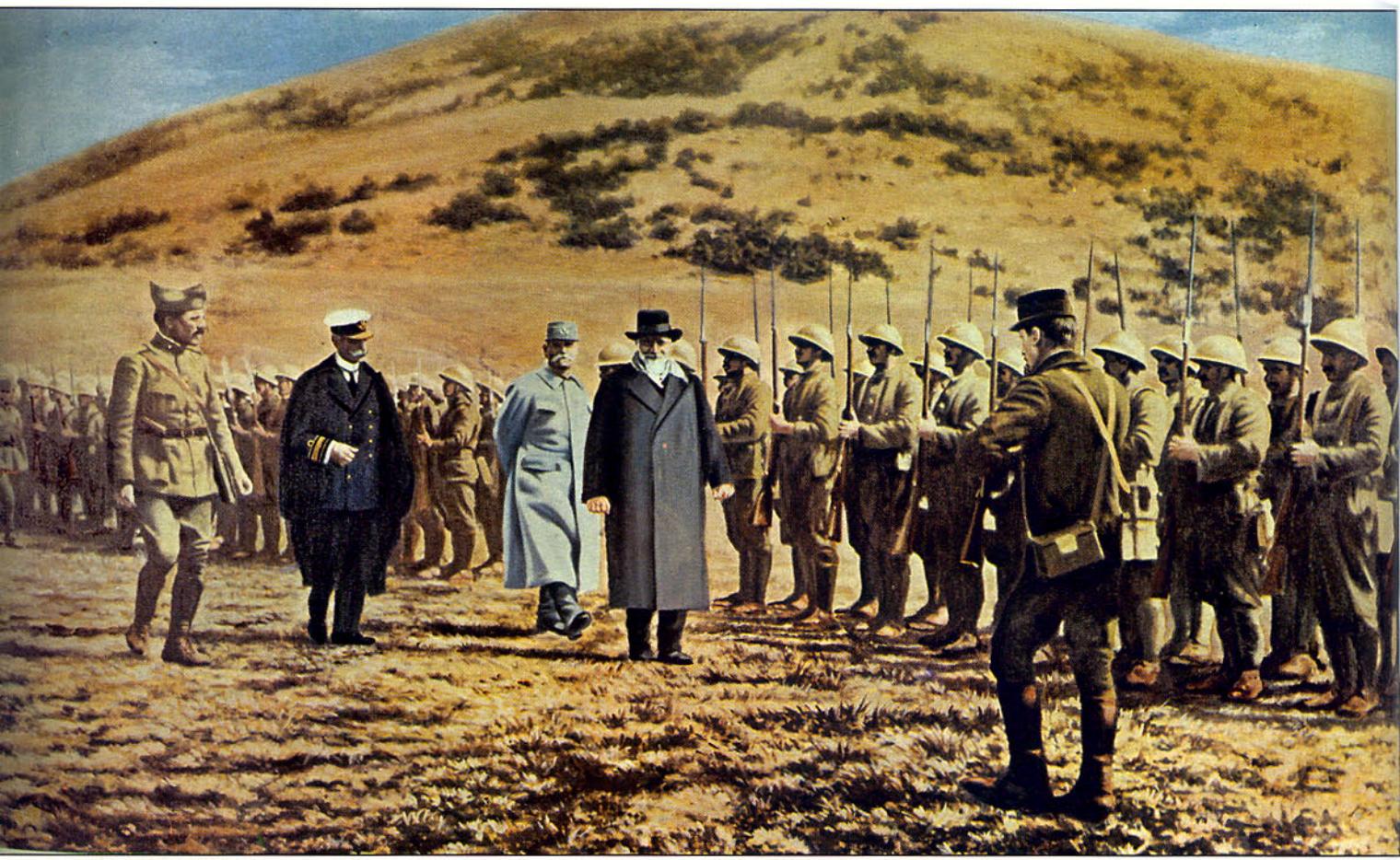

ΠΗΓΕΣ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΩΝ

Πολεμικό Μουσείο, Αθήνα.
Αρχείο Κωνσταντίνου Φάρου.
Αρχείο Γ. Τερνιώτη.

Επιβατικό όχημα Austin 8 hp.
Οι Βρετανοί παρέδωσαν στην Ελλάδα 185 τέτοια αυτοκίνητα για τις ανάγκες της 19ης Μηχανοκίνητης Μεραρχίας του ΕΣ.

ΟΙ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΠΡΙΝ ΑΠΟ ΤΟΝ Β' ΠΠ

Ο Ελευθέριος Βενιζέλος και ο ναύαρχος Παύλος Κουντουριώτης επιθεωρούν ελληνικές μονάδες του Μακεδονικού Μετώπου το καλοκαίρι του 1918. Η συμμετοχή της Ελλάδας στο πλευρό της Τριπλής Συνεννόησης δυσαρέστησε ιδιαίτερα την Ιταλία, καθώς ο "σύμμαχός" της αποτελούσε σοβαρό εμπόδιο στις βλέψεις της όχι μόνο στη Βαλκανική και στα Δωδεκάνησα, αλλά και στα παράλια της Μικράς Ασίας.

ΕΞΗΝΤΑ ΔΥΟ ΧΡΟΝΙΑ ΑΝΘΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΕΝΕΡΓΕΙΩΝ

Η ΣΧΕΔΟΝ ΚΑΘΟΛΙΚΗ ΑΝΤΙΛΗΨΗ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΟΓΡΑΦΙΑΣ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΟΝ ΕΛΛΗΝΟΙΤΑΛΙΚΟ ΠΟΛΕΜΟ ΚΑΙ ΤΟΥΣ ΛΟΓΟΥΣ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΟΠΟΙΟΥΣ ΟΔΗΓΗΘΗΚΑΜΕ ΣΕ ΑΥΤΟΝ, ΠΕΡΙΟΡΙΖΕΤΑΙ ΝΑ ΥΠΟΔΕΙΞΕΙ ΩΣ ΜΟΝΑΔΙΚΟ ΥΠΕΥΘΥΝΟ ΤΟΝ ΜΠΕΝΙΤΟ ΜΟΥΣΟΛΙΝΙ ΚΑΙ ΤΑ ΦΑΣΙΣΤΟΧΙΜΑΙΡΙΚΑ ΤΟΥ ΣΧΕΔΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΣΥΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΡΩΜΑΪΚΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ. ΒΑΘΥΤΕΡΗ ΜΕΛΕΤΗ ΟΜΩΣ ΑΠΟΔΕΙΚΝΥΕΙ ΟΤΙ ΚΑΙ ΟΙ, ΠΡΟ ΤΟΥ ΦΑΣΙΣΜΟΥ, ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΕΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΙΣ ΤΗΣ ΙΤΑΛΙΑΣ ΕΙΧΑΝ ΥΙΟΘΕΤΗΣΕΙ ΕΧΩΡΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΑΠΕΝΑΝΤΙ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ. Η ΜΟΝΑΔΙΚΗ ΔΙΑΦΟΡΑ ΤΟΥ ΙΤΑΛΟΥ ΔΙΚΤΑΤΟΡΑ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΠΡΟΚΑΤΟΧΟΥΣ ΤΟΥ ΠΡΩΘΥΠΟΥΡΓΟΥΣ ΕΠΙΚΕΝΤΡΩΝΕΤΑΙ ΣΤΟ ΓΕΓΟΝΟΣ ΟΤΙ ΉΤΑΝ ΠΙΟ ΕΠΙΘΕΤΙΚΟΣ ΚΑΙ ΛΙΓΟΤΕΡΟ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΑ ΕΥΕΛΙΚΤΟΣ.

ΕΛΛΑΔΑΣ - ΙΤΑΛΙΑΣ

ΝΙΚΟΣ ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ
Ιστορικός

Ο Μπενίτο Μουσολίνι, αρχηγός της Κοινοβουλευτικής Ενωσης (Fascio Parlamentare), επωφελήθηκε από τα οξύτατα κοινωνικο-οικονομικά προβλήματα που αντιμετώπιζε η χώρα του και κατέλαβε πραξικοπηματικά την εξουσία (Οκτώβριος 1922).

Στις 10 Αυγούστου 1920 ο

Ελευθέριος Βενιζέλος

υπέγραψε τη Συνθήκη των

Σεβρών. Η Ελλάδα "των δύο

ηπείρων και των πέντε

θαλασσών" γινόταν

πραγματικότητα. Η Ιταλία

απέδιδε στη Συνθήκη

χαρακτήρα διπλωματικής

νίκης της Βρετανίας, της

οποίας ο Ελληνικός Στρατός,

που προωθήθηκε στη Θράκη

και τη Μικρά Ασία,

εξυπηρετούσε τα

συμφέροντα στη Μέση

Ανατολή.

87

Mετά την ήττα του Ναπολέοντα στο Βατερλώ και την «Παλινόρθωση» (1815), το μεγαλύτερο τμήμα της ιταλικής χερσονήσου οδηγήθηκε και πάλι κάτω από την αυστριακή κατοχή. Οι Ιταλοί πατριώτες όμως δεν απογοητεύθηκαν. Με τη συμμετοχή τους στις φιλελεύθερες και εθνικές εξεγέρσεις, στις οποίες πρωτοστατούσαν οι μυστικές οργανώσεις των Καρμπονάρων, διατηρούσαν σε εγρήγορση το εθνικοαπελευθερωτικό φρόνημα και επανέφεραν συνεχώς το «ιταλικό πρόβλημα» στην επικαιρότητα.

Η ελληνική εξέγερση δεν άφησε ασυγκίνητους τους Ιταλούς για τους οποίους τα εκεί γεγονότα ήταν τόσο συγγενικά με τα δικά τους προβλήματα. Ιταλοί φιλέλληνες, διαπνεόμενοι από τα ιδανικά του φιλελευθερισμού και το πνεύμα του ρομαντισμού, μετέβησαν στην Ελλάδα για να ενώσουν τις δυνάμεις τους με τους επαναστάτες. Παρουσίασαν αξιόλογη δράση και αρκετοί από αυτούς βρήκαν δοξασμένο θάνατο στη δεύτερη πατρίδα τους.

Τα επόμενα χρόνια και ενώ ο αγώνας για την ενοποίηση της Ιταλίας διεξαγόταν με ιδιαίτερη ένταση, αρκετοί Ελληνες εθελοντές έσπευσαν να βοηθήσουν τους «αδελφούς Ιταλούς», οι αρχηγοί των οποίων και ο σύμμαχος τους Γάλλος αυτοκράτορας Ναπολέων Γ' παρουσιάζονταν ως υπέρμαχοι της απελευθέρωσης των, υπό ξένο ψυγό, λαών.

Μετά την ενοποίηση της Ιταλία (1871) προσάθησε να ενισχυθεί σε τέτοιο βαθμό ώστε να θεωρείται υπολογίσιμη ευρωπαϊκή δύναμη. Σε

πρώτη φάση αναζήτησε ισχυρούς συμμάχους. Το 1872 ο Βίσμαρκ, καγκελάριος της Γερμανίας, τη συμπεριέλαβε στη συμμαχία των τριών αυτοκρατόρων (Γερμανίας, Αυστροουγγαρίας και Ρωσίας). Επόμενα βήμα για τη νεοφώτιστη Ιταλία ήταν η απόκτηση αποικιών. Τα πρώτα βήματά της ήταν αδέξια αλλά δεν πτοήθηκε. Μετά την αποτυχία κατάληψης της Τύνιδας και της Αιθιοπίας, το 1911 με πρόσχημα την κακή τουρκική διοίκηση κατέλαβε την Τριπολίτιδα και το επόμενο έτος τα Δωδεκάνησα τα οποία κράτησε ως εγγύηση για την κατοχή της πρώτης.

Η κατάληψη των Δωδεκανήσων δημιούργησε πρόσθετα προβλήματα στην Ελλάδα, η οποία έθλεπε πλέον πως πέρα από τη σουλτανική Τουρκία έπρεπε να αντιμετωπίσει και τις βλέψεις της Ιταλίας.

Αλλά η πρώτη ανθελληνική ενέργεια της γειτονικής χώρας εντοπίζεται 34 χρόνια πριν, όταν στο Συνέδριο του Βερολίνου (1878) ο Ιταλός παρασκηνιακά συνήργησαν στον περιορισμό των ελληνικών συνόρων στον Αραχθό. Κατά τον Α' Βαλκανικό Πόλεμο, όταν ο Ελληνικός Στρατός απελευθέρωσε τη Βόρεια Ηπειρο, η Ιταλία ανέκοψε με τελεσίγραφο την προέλασή του προς τον Αυλώνα. Στη συνέχεια, σε αγαστή συνεργασία με την Αυστροουγγική Αυτοκρατορία επιδίωξε την απομάκρυνση των ελληνικών δυνάμεων από την περιοχή.

Στη συνδιάσκεψη του Λονδίνου (Μάιος 1913) και κατά την υπογραφή του Πρωτοκόλλου της Φλωρεντίας (Δεκέμβριος 1913) η Ιταλία εργάστηκε πυρετωδώς για να επιδώσει, όσο το δυ-

Στιγμιότυπο από το «επεισόδιο της Κακαβιάς». Διακρίνονται τρία από τα πέντε πτώματα μελών της ιταλικής αντιπροσωπείας για τη χάραξη των ελληνοαλβανικών συνόρων. Η δολοφονία αυτή έδωσε το κατάλληλο πρόσχημα στη φασιστική Ιταλία για να καταλάθει την Κέρκυρα.

νατόν, πιο εκτεταμένα σύνορα στο νεότευκτο αλβανικό κράτος. Στη Φλωρεντία μάλιστα πέτυχε να επιδικαστούν στην Αλβανία οι διοικητικές περιφέρειες της Χειμάρρας, του Αργυροκάστρου, του Δέλβινου, της Κορυτσάς και του Τεπελενίου, όπου το ελληνικό στοιχείο υπερτερούσε συντριπτικά.

Οι λόγοι ήταν προφανείς. Η «νεαρή» Αλβανία γρήγορα θα προσδενόταν στο ιταλικό άρμα. Μέσω αυτής, η «αυτοκρατορική» Ιταλία πραγματοποιούσε το πρώτο αποφασιστικό βήμα για την εξασφάλιση επιρροής στη Βαλκανική χερσόνησο. Επιπλέον, η δημιουργία της Αλβανίας ήταν απαραίτητη για να αποκόψει τη διέξοδο της Σερβίας προς την Αδριατική και τη διεύρυνση της Ελλάδας προς τον Βορρά. Η περιοχή έπρεπε να μετατραπεί σε ιταλική «λίμνη» και οι δύο προαναφερόμενες υπολογίσιμες βαλκανικές δυνάμεις ήταν αναγκαίο να κρατηθούν όσο το δυνατόν πιο μακριά. Στη συνδιάσκεψη του Βουκουρεστίου (Ιούλιος 1913) η Ιταλία τάχθηκε εναντίον της Ελλάδας σε όλα τα θέματα τα οποία έθεσε ο πρωθυπουργός Ελευθέριος Βενιζέλος σε μια προσπάθειά του να αξιοποιήσει τη νίκη της χώρας του στους Βαλκανικούς Πολέμους.

Ο Α' Παγκόσμιος Πόλεμος αποτέλεσε μια πρώτης τάξης ευκαιρία για τον «τυχοδιώκτη» της Ευρώπης να ικανοποιήσει τους εθνικούς του πόθους. Απαίτησε και εξασφάλισε σπουδαία ανταλλάγματα από την Τριπλή Συνεννόηση (Entente) για να πολεμήσει στο πλευρό της αν και συνδεόταν με συμμαχία με Γερμανία και Αυ-

στρουούγγαρια. Με τη Συνθήκη του Λονδίνου (Απρίλιος 1915) ικανοποιήθηκε ως προς τις απαιτήσεις της στην Αδριατική και στη Μικρά Ασία, γεγονός το οποίο ερχόταν φυσικά σε αντίθεση με τα ελληνικά συμφέροντα. Κατά τη διάρκεια του πολέμου η Ιταλία κατέστησε (Ιούνιος 1917) την αδύναμη Αλβανία προτεκτοράτο της (μάλιστα επωφελήθηκε από την ανώμαλη, εκείνη τη στιγμή, κατάσταση στην Ελλάδα και κατέλαθε, προσωρινά έστω, τα Ιωάννινα) και διεύρυνε τις διεκδικήσεις της στη Μικρά Ασία. Η συμμετοχή όμως της Ελλάδας, επίσης στο πλευρό της Συνεννόησης, τη δυσαρέστησε ιδιαίτερα. Ο «σύμμαχος» της αποτελούσε σοβαρό εμπόδιο στις βλέψεις της όχι μόνο στη Βαλκανική και τα Δωδεκάνησα αλλά και στα παράλια της Μικράς Ασίας όπου υπήρχαν πυκνοί ελληνικοί πληθυσμοί.

Μετά το τέλος του πολέμου η Ιταλία παρουσιάστηκε με υπερβολικές εδαφικές και άλλες απαιτήσεις, αντιστρόφως ανάλογες προς την προσφορά της στον πόλεμο. Η διάλυση της Αυστροουγγρικής και της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας αποτελούσε μια μοναδική ευκαιρία η οποία δεν έπρεπε να χαθεί για κανέναν λόγο. Πέρα από τις υπέρογκες χρηματικές αποζημιώσεις που απαιτήσες από τους ηττημένους, επεδίωξε κατοχύρωση της θέσης της στη βόρεια Αφρική, τα Δωδεκάνησα και επέκταση στα παράλια της Αδριατικής και της Μικράς Ασίας. Αυτές τις διεκδικήσεις οι Ιταλοί τις στήριζαν στις προηγθείσες μυστικές συμφωνίες με τη Βρετανία και τη Γαλλία σε μια προσπάθεια των δύο τελευταίων να εξασφαλίσουν τη συμμετοχή της στον πόλεμο.

Η νέα όμως γεωπολιτική κατάσταση αποτελούσε φραγμό στην απληστία των Ιταλών. Στην Αδριατική η διεύρυνση της Σερβίας με την προσάρτηση της Κροατίας και της Σλοβενίας και τη δημιουργία του Ηνωμένου Βασιλείου Σέρβων, Σλοβένων και Κροατών, ανέτρεψε σε μεγάλο βαθμό τους οραματισμούς τους για την «ιταλική» λίμνη. Επιπλέον, οι αλυτρωτικές βλέψεις των Ελλήνων στη Βόρεια Ηπειρο και τη Μικρά Ασία εμπόδιζαν τις υπεριαλιστικές διαθέσεις τους. Γ' αυτούς τους λόγους η Ιταλία ξεκίνησε έναν έντονο διπλωματικό πόλεμο εναντίον της Ελλάδας ακόμα και σε θέματα τα οποία δεν την αφορούσαν άμεσα, όπως ήταν η γενναιόδωρη υποστήριξη προς τη Βουλγαρία σχετικά με το Θρακικό ζήτημα.

Από τον Ιούνιο του 1919 η ιταλική κυβέρνηση, έχοντας να αντιμετωπίσει την εχθρότητα των Σέρβων και κυρίως των Αμερικανών σε ζητήματα ζωτικά γι' αυτήν (οριστική τύχη της περιοχής του Φιούμε και των θορειοανατολικών ακτών της Αδριατικής) και επιθυμώντας να μειώσει τον αριθμό των αντιπάλων της, φάνηκε υποχωρητική απέναντι στην Ελλάδα υπολογίζοντας να προσεταιρισθεί τη συνεργασία της και συγχρόνως να ματαίωσει κάποια πιθανή ελληνοσερβική συνεργασία στο μέλλον. Μέσα σε αυτά τα πλαίσια υπογράφηκε η συνθήκη Βενιζέλου - Τιττόνι (ιπουργός Εξωτερικών της Ιταλίας). Σύμφωνα με αυτήν, η Ιταλία ανελάμβανε να υποστηρίξει τη νέα προταθείσα ελληνοαλβανική συνομιλιακή γραμμή (συμπεριλαμβανόταν μέσα σε αυτή και η Κορυτσά), η οποία ικανοποιούσε μερικώς την ελληνική θέση. Η Ελλάδα ανελάμβανε

ανάλογη υποχρέωση σχετικά με τις ιταλικές αξιώσεις για οριστική προσάρτηση του Αυλώνα και αποκατάσταση του ιταλικού προτεκτοράτου στο σύνολο της Αλβανίας υπό τύπο διεθνούς εντολής. Επιπλέον αποδεχόταν την «ουδετεροποίηση» των Στενών της Κέρκυρας. Σχετικά με τα Δωδεκάνησα, η Ιταλία θα παραιτείτο από τα κυριαρχικά της δικαιώματα προς όφελος της Ελλάδας. Μόνο η Ρόδος θα παρέμενε ιταλική, αλλά και σε αυτή θα χορηγείτο ευρεία αυτονομία. Με ιδιαίτερη συμφωνία η Ιταλία υποσχέθηκε να επιτρέψει τη διενέργεια δημοψηφίσματος στο νησί όταν η Βρετανία θα αποφάσιζε να παραχωρήσει την Κύπρο στην Ελλάδα! Τέλος, η Ελλάδα θα παραιτείτο προς όφελος της Ιταλίας από ένα μέρος των διεκδικήσεών της στη Μικρά Ασία, ιδιαίτερα στην κοιλάδα του Μαιάνδρου.

Δυστυχώς σε αυτή τη συμφωνία υπήρχε το υπ' αριθμόν 7 άρθρο το οποίο επέτρεψε στους Ιταλούς να αθετήσουν τις υποσχέσεις τους. Αυτό ορίζε ότι σε περίπτωση που η Ιταλία δεν επιτύχανε να ικανοποιήσει τις απαιτήσεις της στη Μικρά Ασία, θα δικαιούτο να μη θεωρεί τον εαυτό της δεσμευμένο από τη συμφωνία Βενιζέλου - Τίττονι. Φυσικά ήταν εύκολο για τους Ιταλούς, οποτεδήποτε ήθελαν, να ισχυρισθούν ότι οι θλέψεις τους στη συγκεκριμένη περιοχή δεν είχαν πραγματοποιηθεί, εφόσον αυτές αόριστα μόνο μνημονεύονταν στο κείμενο της συμφωνίας. Αυτό έπραξε, τις παραμονές της υπογραφής της Συνθήκης των Σεβρών, ο νέος Ιταλός υπουργός των Εξωτερικών κόμης Σφόρτζα. Κατήγγειλε μονομερώς τη συμφωνία με το πρόσχημα της «μεταβολής των συνθηκών» και της μη ικανοποίησης των ιταλικών διεκδικήσεων στη Μικρά Ασία.

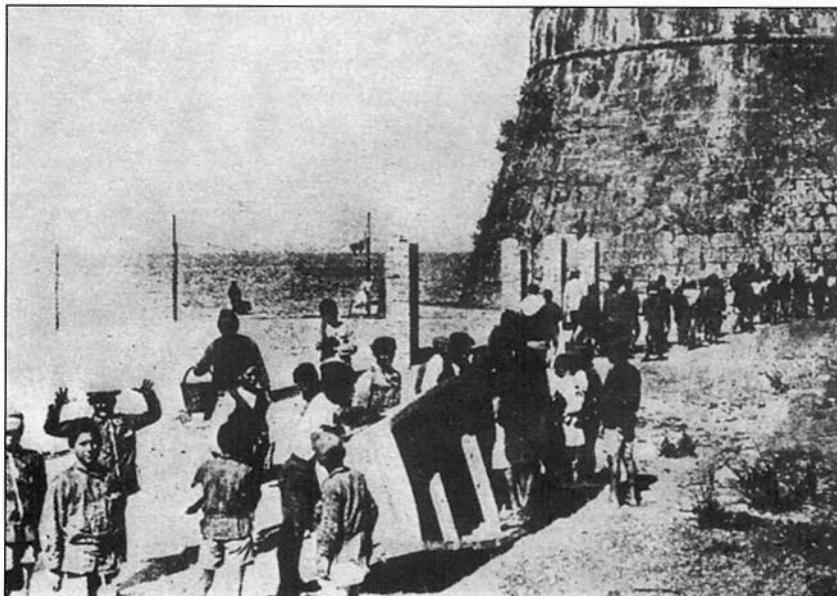
Στις 10 Αυγούστου 1920 ο Ελευθέριος Βενιζέλος υπέγραψε τη Συνθήκη των Σεβρών δίνοντας σάρκα και οστά στο όνειρο της Μεγάλης Ελλάδας. Η Ιταλία απέδιδε στη συνθήκη χαρακτήρα διπλωματικής νίκης της Βρετανίας, της οποίας ο Ελληνικός Στρατός, που προωθήθηκε στη Θράκη και τη Μικρά Ασία, εξυπρετούσε τα συμφέροντα στη Μέση Ανατολή. Τα γεγονότα του Οκτωβρίου και του Νοεμβρίου 1920 στην Ελλάδα (απρόσπτος θάνατος βασιλιά Αλεξάνδρου, μη αναμενόμενη εκλογική ήττα του Βενιζέλου, θριαμβευτική επάνοδος βασιλιά Κωνσταντίνου) έμελλε να παράσχουν σε αυτήν εύσχημη πρόφαση για να πάψει να θεωρεί την Ελλάδα φίλη και σύμμαχο. Τον Μάρτιο του 1921 ο κόμης Σφόρτζα υπέγραψε με τον εκπρόσωπο του κεμαλικού εθνικιστικού κινήματος Μπεκήρ Σαμή συμφωνία η οποία παρείχε στην Ιταλία μεγάλα οφέλη οικονομικής φύσης. Σε αντιστάθμισμα η κυβέρνηση της Ρώμης αναλάμβανε την υποχρέωση να υποστηρίξει τις, κατά των Ελλήνων, τουρκικές αξιώσεις και να ανακαλέσει τα στρατεύματά της από την περιοχή της Αττάλειας. Μολονότι η Εθνοσυνέλευση της Αγκυρας αρνήθηκε να επικυρώσει αυτήν τη σύμβαση, το γεγονός ότι η Ιταλία ήλθε σε διαπραγματεύσεις με τους κεμαλικούς ήταν εξαιρετικά δυσάρεστο για τους Ελληνες.

Παρά τη γενναιοδωρία των Συμμάχων απέναντι στην Ιταλία, τα κέρδη (ιδιαίτερα οι εδαφικές ρυθμίσεις με την Αυστρία και τη Σερβία) θεωρήθηκαν πολύ μικρά και οι ευθύνες θάρυναν τους πολιτικούς τους οποίους σύσσωμος σχε-

δόν ο Τύπος κατηγορούσε για ανικανότητα και εθνική μειοδοσία. Εκτός από αυτό η χώρα, μετά τον πόλεμο, αντιμετώπισε οξύτατα κοινωνικο-οικονομικά προβλήματα (αλματώδης αύξηση του πληθυσμού, ανισομερής κατανομή του εθνικού προϊόντος, οικονομική στασιμότητα των νότιων επαρχιών κ.ά.). Από την κατάσταση αυτή επωφελήθηκε η Κοινοβουλευτική Ενωση (Fascio Parlamentare) και με επικεφαλής τον Μπενίτο Μουσολίνι κατέλαβε πραξικοπηματικά την εξουσία (Οκτώβριος 1922). Οι πρώτες επιτυχίες της φασιστικής κυβέρνησης στον οικονομικό τομέα δεν στάθηκαν αρκετές ώστε να οδηγήσουν τη χώρα μακριά από το αδιέξοδο. Η απόκτηση αποικιών και η προσπάθεια επέκτασης της ιταλικής επιρροής στη Βαλκανική παρέμειναν οι κυρίαρχοι στόχοι.

Η διαφορά με τις δημοκρατικές κυβερνήσεις ήταν ότι ο φασισμός προσπάθησε να δώσει και ιδεαλιστικό περιεχόμενο στις ενέργειές του. Υποσχόταν τη δημιουργία εθνικού μεγαλείου και προωθούσε μεγαλεπήβολα επεκτατικά σχέ-

Ορφανά προσφυγόπουλα στο Παλαιό Φρούριο της Κέρκυρας. Παρά την προειδοποίηση του νομάρχη Πέτρου Ευριπίδη για την

δια τα οποία έφθαναν μέχρι την ανασύσταση της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας. Η Ελλάδα αποτελούσε για τον ιταλικό φασισμό ένα μεγάλο εμπόδιο που έπρεπε να ξεπεραστεί. Το επεισόδιο της Κακαβιάς θεωρήθηκε μια καλή ευκαιρία για την επίδειξη πυγμής προς την ασθμαίνουσα τότε χώρα, που προσπαθούσε να επουλώσει τις πληγές της από τη Μικρασιατική Καταστροφή. Συγκεκριμένα στις 27 Αυγούστου 1923, κοντά στην ελληνοαλβανική μεθόριο, βρέθηκαν δολοφονημένοι από αγνώστους ο Ιταλός στρατηγός Ενρίκο Τελλίνι (επικεφαλής της επιτροπής χάραξης των συνόρων με την Αλβανία) και άλλα τέσσερα μέλη της ακολουθίας του. Ο Ιταλός προσβευτής επέδωσε στην ελληνική κυβέρνηση τελεσίγραφο εικοσιτετράωρης προθεσμίας με το οποίο ζητούσε: 1) να εκφράσει με επίσημο τρόπο η Ελλάδα τη συγγνώμη της, 2) να τελεστεί μνημόσυνο των θυμάτων παρουσία όλων των μελών της ελληνικής κυβέρνησης, 3) να αποδοθούν τιμές στην ιταλική πολεμική μοίρα που θα κατέπλεσε στο Φάληρο για να παραλάβει τις σορούς των θυμάτων (ανάλογες τιμές θα αποδίδο-

παρουσία τους, ο Ιταλός νομάρχος Σολάρι δεν δίστασε να διατάξει τον βομβαρδισμό της πόλης.

Στις 10 Μαρτίου 1933 ο Παναγής Τσαλδάρης (δεύτερος από αριστερά) ανέλαβε τη διακυβέρνηση της χώρας. Αμέσως αναζήτησε τη στήριξη των Βαλκανίων γειτόνων για να αναχαιτίσει την επιθετική πολιτική της Ιταλίας.

Ο Ελευθέριος Βενιζέλος εξέφρασε την αντίθεσή του προς το Βαλκανικό Σύμφωνο και απέδειξε ότι παρείχε πλεονεκτήματα μόνο στη Ρουμανία και στη Γιουγκοσλαβία.

νταν κατά τη μεταφορά των σορών), 4) να συμμετάσχει στις ανακρίσεις για την εύρεση των δολοφόνων ο στρατιωτικός ακόλουθος της ιταλικής πρεσβείας στην Αθήνα, 5) να καταδικασθούν σε θάνατο οι ένοχοι και 6) να καταβάλει η Ελλάδα 50.000.000 λιρέτες στις οικογένειες των θυμάτων ως αποζημίωση. Η Ελλάδα τόνισε ότι δεν έφερε καμία ευθύνη για το έγκλημα και αποδεχόταν τους τρεις πρώτους όρους του τελεσιγράφου, όχι όμως και τους υπόλοιπους που έθιγαν κυριαρχικά δικαιώματα της χώρας. Η κυβέρνηση Μουσολίνι, θεωρώντας μη ικανοποιητική την ελληνική απάντηση, διέταξε την κατάληψη της Κέρκυρας.

Στις 31 Αυγούστου ισχυρή μοίρα του Ιταλικού Ναυτικού (δύο θωρηκτά, τέσσερα καταδρομικά, έξι αντιτορπιλικά, τρία μεταγωγικά, άλλα ελαφρότερα πλοία και υποβρύχια) κατέπλευσε στην Κέρκυρα. Ο Ιταλός ναύαρχος Σολάρι ζήτησε την άμεση παράδοση του ανυπεράσπιστου νησιού. Ο νομάρχης Πέτρος Ευριπαίος αρνήθη-

κε και ταυτόχρονα ενημέρωσε τους Ιταλούς ότι στα δύο παλαιά φρούρια του νησιού υπήρχαν περίπου 8.000 πρόχειρα εγκατεστημένοι πρόσφυγες. Παρόλα αυτά ο Σολάρι διέταξε τον βομβαρδισμό αυτών ακριβώς των φρουρίων, ο οποίος διήρκεσε μισή ώρα, με αποτέλεσμα να σκοτωθούν 16 άμαχοι και να τραυματισθούν 35. Στη συνέχεια, ιταλικά αγήματα αποβιβάσθηκαν και κατέλαβαν το νησί.

Η Ελλάδα, την επόμενη κιόλας ημέρα, προσέφυγε στην Κοινωνία των Εθνών. Αναγκάσθηκε όμως να δεχθεί και την ανάμιξη της Πρεσβευτικής Διάσκεψης, του νεόκοπου εκείνου οργανισμού τον οποίο είχαν ίδρυσει οι νικήτριες Δυνάμεις το 1920 για τη ρύθμιση των διαφορών που θα παρουσιάζονταν κατά την εφαρμογή των συνθηκών λήξης του Α' Παγκοσμίου Πολέμου. Ετσι η Ιταλία, που συμμετείχε στο όργανο αυτό μαζί με τις Γαλλία, Βρετανία, Ιαπωνία, ΗΠΑ (μόνο ως παρατηρητής), δεν δυσκολεύθηκε να επιβάλει τις απόψεις τις. Σε πρώτη φάση αποδυνάμωσε την ελληνική θέση στην Κοινωνία των Εθνών με το επιχείρημα ότι και η Ελλάδα αποδέχθηκε την επέμβαση της Πρεσβευτικής Διάσκεψης, ως της πλέον αρμόδιας για το θέμα. Επειτα η Διάσκεψη, αγνοώντας την εισήγηση της ειδικής επιπτροπής (ή οποία διεξήγαγε έρευνες επί τόπου και απάλλαξη την Ελλάδα από κάθε ευθύνη), αποφάσισε να ικανοποιήσει τις ιταλικές απαιτήσεις για αποζημίωση. Η Ελλάδα υποχρεώθηκε να καταβάλει το ποσό των 50.000.000 λιρετών στην Ιταλία για να αποσύρει τα στρατεύματά της από την Κέρκυρα.

Η Ιταλία δεν άλλαξε πολιτική και κατά την επόμενη τριετία, συνεχίζοντας τον διπλωματικό της πόλεμο εναντίον της Ελλάδας. Ακολούθησε μια σταθερή φιλοσουλαρική πολιτική, υιοθετώντας το παλαιό διπλωματικό δόγμα «ο γείτονας του εχθρού μου είναι φίλος μου». Επίσης, με την παρασκηνιακή ανάμιξή της στις ελληνογιουγκοσλαβικές διαπραγματεύσεις, οδήγησε σε ένταση τις σχέσεις μεταξύ των δύο χωρών.

Το 1926 παρατηρήθηκε μια προσωρινή αλλαγή της ιταλικής πολιτικής, η οποία οφειλόταν στις ανεύθυνες παραχωρήσεις του Θεόδωρου Πάγκαλου προς τις γειτονικές χώρες προκειμένου να εξασφαλίσει τα σύνορα της Ελλάδας και να αφοσιωθεί στον πόλεμο που σχεδίαζε εναντίον της Τουρκίας. Ο δικτάτορας δέχθηκε χωρίς όρους τις θέσεις της Ιταλίας στο ζήτημα της Αλβανίας και των Δωδεκανήσων. Απομάκρυνε μάλιστα την αγγλική και τη γαλλική στρατιωτική αποστολή από τη χώρα για να κερδίσει τη συμμαχία της Ιταλίας εναντίον της Τουρκίας. Φυσικά ο Πάγκαλος διαψεύσθηκε πανηγυρικά καθώς η Ιταλία, χωρίς καμία δέσμευση από την πλευρά της, δεν ήταν δυνατόν να θοηθήσει να πραγματοποιήθουν τα ουτοπικά του όνειρα. Πάντως από την περίοδο αυτή άρχισε μια ελληνοϊταλική προσέγγιση. Ο Μουσολίνι, στην προσπάθειά του να απομονώσει τη Γιουγκοσλαβία από τους Βαλκανιούς γείτονές της, επιδώξει τη σύναψη στενότερων δεσμών με την Ελλάδα. Στην Αθήνα η ιταλική πρεσβεία παρείχε συνεχείς διαβεβαιώσεις για τα φιλικά αισθήματα του Ντούτσε και κατέβαλε κάθε δυνατή προσπάθεια να λησμονήθει το «ατυχές», όπως χαρακτηρίσθηκε, επεισόδιο της Κέρκυρας.

Η Ελλάδα εκείνη την περίοδο ήταν σχεδόν

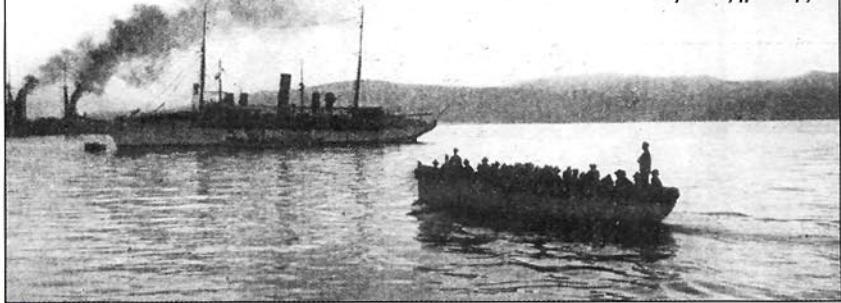
Οι Ιταλοί σε κάθε ευκαιρία προσπαθούσαν να θέτουν υπό αμφισβήτηση ελληνικού εδάφους (ιδιαίτερα τα Επτάνησα και την Ήπειρο). Πρότειναν λοιπόν στη διασυμμαχική ανακριτική επιτροπή που είχε επιφορτισθεί με το θέμα της δολοφονίας του στρατηγού Τελλίνι να μεταβεί στα Ιωάννινα τμήμα Ιταλών στρατιωτών για να φρουρεί το ιταλικό προξενείο. Στη φωτογραφία μέλη της επιτροπής συζητούν την πρόταση των Ιταλών.

υποχρεωμένη να δεχθεί την ιταλική «φιλία». Συγκεκριμένα, αναζητούσε έναν ισχυρό σύμμαχο που θα μπορούσε να αξιοποιήσει για τον διακανονισμό των σχέσεών της με τις άλλες βαλκανικές χώρες και ιδιαίτερα με την Τουρκία. Η Βρετανία φαινόταν απρόθυμη να αναλάβει αυτόν τον ρόλο καθώς επιθυμούσε την παγίωση της ειρήνης στη Βαλκανική. Γ' αυτό φρόντιζε επιμελώς να διατηρεί ίσες αποστάσεις από τα κράτη της περιοχής. Επιπλέον ακολουθούσε προσεκτική πολιτική απέναντι στη φασιστική Ιταλία μη θέλοντας να προσθέσει ένα ακόμα πρόβλημα στα ήδη υπάρχοντα (ιρλανδικό πρόβλημα, Ινδίες, Αίγυπτος). Η Γαλλία ήταν απασχολημένη με την επιτήρηση της ηττημένης Γερμανίας. Στη Βαλκανική παρουσιάζοταν ως αποκλειστικός προστάτης της Γιουγκοσλαβίας, την οποία ενίσχυε σε όλα τα επίπεδα.

Με βάση αυτά τα δεδομένα, στην Ελλάδα κανένας δεν μπορούσε να αγνοήσει την Ιταλία και τη θαλάσσια δύναμη που αυτή εκπροσωπούσε. Επίσης, ο ελληνικός Τύπος τόνιζε την ανάγκη προσέγγισης της χώρας αυτής. Οι περισσότερες εφημερίδες εκθείαζαν το ανορθωτικό έργο του Μουσολίνι και αναφέρονταν εγκωμιαστικά στην εμπέδωση της εσωτερικής τάξης και στην άνοδο την οποία πέτυχε σε διάφορους τομείς ο φασισμός. Ετσι ο Βενιζέλος, ο οποίος δεν είχε πλέον την ίδια, όπως παλαιότερα, εμπιστούνη προς τη Βρετανία και προσπαθούσε να εξασφαλίσει ένα νέο στήριγμα για την εξωτερική του πολιτική, προσέγγισε τον Μουσολίνι.

Στις 23 Σεπτεμβρίου 1928 υπογράφηκε στη Ρώμη διμερής «Συνθήκη φιλίας, συνδιαλαγής και δικαστικού διακανονισμού» ανάμεσα στις δύο χώρες από τον Ελληνα πρωθυπουργό και τον Ιταλό δικτάτορα. Τυπικά η συνθήκη δεν είχε τον χαρακτήρα συμμαχίας για να μη αποτελέσει πρόκληση για τη Βρετανία και τη Γαλλία. Ομως πρόεβλεπε αμοιβαία πολιτική και διπλωματική υποστήριξη σε περίπτωση που η ασφάλεια και τα συμφέροντα ενός από τα συμβαλλόμενα μέρη απειλούντο από εξωτερική εισβολή. Ετσι η Ελλάδα ενίσχυσε τη θέση της στη Βαλκανική έχοντας εξασφαλίσει την ιταλική υποστήριξη, ενώ η Ιταλία εγγυόταν για τη διατήρηση των συνόρων που είχαν οριστεί με τις συνθήκες λήξης του Α' Παγκοσμίου Πολέμου. Η διάρκεια της

Φωτογραφία από την αποχώρηση του ιταλικού στρατού κατοχής από την Κέρκυρα (Σεπτέμβριος 1923) μετά τον διακανονισμό του ζητήματος και την καταθολή, από την Ελλάδα, 50.000.000 λιρετών ως αποζημίωσης.

συνθήκης οριζόταν πενταετής με πρόβλεψη αυτόματης ανανέωσης για πέντε ακόμα χρόνια.

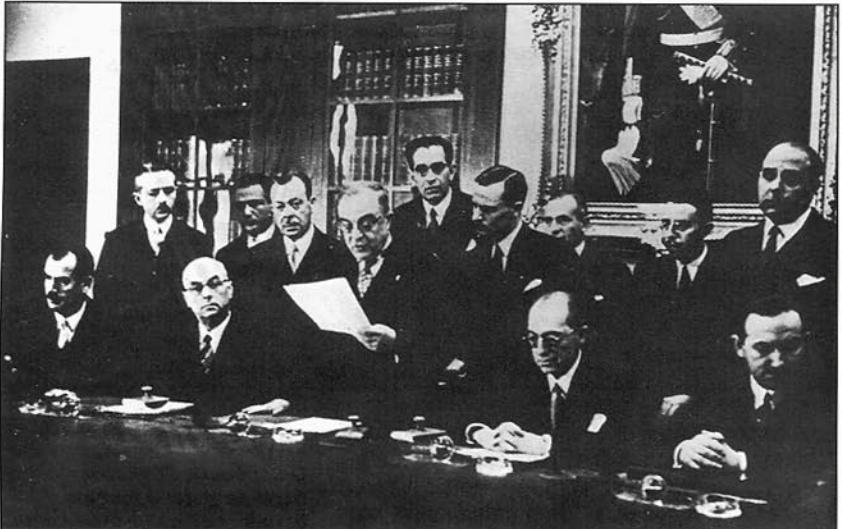
Η κίνηση αυτή της κυβέρνησης Βενιζέλου κρίθηκε επιτυχημένη. Η χώρα απομάκρυνε τον κίνδυνο διεθνούς απομόνωσής της και ταυτόχρονα υποχρέωσε την Ιταλία να ανασχέσει την επιθετική πολιτική της. Άλλα γρήγορα οι ελπίδες της Ελλάδας διαψεύσθηκαν. Η Ιταλία εφόynesε άλλους τρόπους για να προκαλεί προβλήματα στη «σύμμαχό» της. Το φασιστικό κόμμα επιδόθηκε σε μια οργανωμένη προσπάθεια να αναζωπύρωσει τον αλβανικό εθνικισμό. Ως αποτέλεσμα, την άνοιξη του 1929 ιδρύθηκε αυτοκέφαλη αλβανική Εκκλησία και απελάθηκε ο Ελληνας μητροπολίτης Κορυτσάς. Στόχος ήταν η αποκόπη του ελληνο-ορθοδόξου βορειοηπειρωτικού στοιχείου από το Πατριαρχείο της Κωνσταντινούπολης. Στο παρασκήνιο αυτών των ενεργειών πρωτοστάτησε το Βατικανό, το οποίο δεν περιορίζόταν στο να εκτελεί τις επιταγές της φασιστικής κυβέρνησης της Ρώμης αλλά προσπαθούσε να διαδώσει τον καθολικισμό στη μικρή γειτονική χώρα.

Την ίδια περίοδο ο Μουσολίνι εξέφρασε τη δυσαρέσκεια και την ανησυχία του για την υπογραφή της ελληνογιουγκοσλαβικής συμφωνίας. Τον Απρίλιο του 1930 η επίσκεψη μιας μοίρας του Ιταλικού Ναυτικού στην Αλβανία αποσκοπούσε στο να δείξει σε εχθρούς και φίλους ότι η Ιταλία θεωρούσε την περιοχή ζωτικού συμφέροντος. Οι ανησυχίες στην Ελλάδα κορυφώθηκαν. Το κόμμα του Παναγή Τσαλδάρη, όταν ανέλαβε

Ο Θεόδωρος Πάγκαλος δέχθηκε χωρίς όρους τις θέσεις της Ιταλίας στο ζήτημα της Αλβανίας και των Δωδεκανήσων προκειμένου να κερδίσει τη συμμαχία της κατά τον πόλεμο που σχεδίαζε εναντίον της Τουρκίας.

Φωτογραφία από τη συνδιάσκεψη των υπουργών Εξωτερικών των κρατών-μελών του Βαλκανικού Συμφώνου στην Αθήνα (Νοέμβριος 1938). Ο Ιωάννης

Μεταξάς (όρθιος, με το έγγραφο στα χέρια) καθόρισε ότι αν η Ιταλία επιτίθεται σε κάποιο από τα συμβαλλόμενα μέρη η Ελλάδα θα προύσε συδέτερη στάση. Ορθιος και πρώτος από δεξιά διακρίνεται ο Γ. Σεφέρης, τότε ανώτερος υπάλληλος του Υπουργείου Εξωτερικών. (Πολεμικό Μουσείο. Αθήνα)

τη διακυβέρνηση της χώρας (10 Μαρτίου 1933), αναζήτησε στηρίγματα στους Βαλκανίους γείτονες. Στις 9 Φεβρουαρίου 1934 υπογράφηκε στην Αθήνα το περίφημο Βαλκανικό Σύμφωνο μεταξύ Ελλάδας, Ρουμανίας, Γιουγκοσλαβίας και Τουρκίας (η Βουλγαρία και η Αλβανία αρνήθηκαν να συμμετάσχουν).

Στην κυρίως συνθήκη υπήρχε προσαρτημένο και μυστικό πρωτόκολλο, του οποίου το περιεχόμενο δεν άργησε να γνωστοποιηθεί και να προκαλέσει έντονες συζητήσεις. Σύμφωνα με αυτό ορίζόταν ότι αν ένα από τα συμβαλλόμενα μέρη δεχόταν επίθεση από οποιαδήποτε μη βαλκανική δύναμη και αν μια βαλκανική δύναμη (δηλ. η Βουλγαρία) συνεννωνόταν με την επιτιθέμενη είτε ταυτόχρονα, είτε μεταγενέστερα, τότε τα υπόλοιπα συμβαλλόμενα μέρη είχαν υποχρέωση να βοηθήσουν. Η διάταξη αυτή προκάλεσε σοβαρές ανησυχίες στην ελληνική πλευρά. Η πιο πιθανή περίπτωση ήταν μια συνδυα-

Οταν ο Ιωάννης Μεταξάς ανέλαβε τη διακυβέρνηση της χώρας, καθόρισε με νεώτερο ειδικό πρωτόκολλο ότι αν η Ιταλία επιτίθετο σε κάποιο από τα συμβαλλόμενα μέρη, η Ελλάδα θα τηρούσε ουδέτερη στάση. Ετσι, το «ακρωτηριασμένο» Σύμφωνο δεν κατάφερε να αναδειχθεί σε ισχυρή συμμαχική οντότητα με ενιαία έκφραση και δράση. Επιπλέον, οι πάντοτε υποβόσκουσες βαλκανικές αντιθέσεις, η οικονομική διείσδυση στην περιοχή των φασιστικών δυνάμεων και οι ιδιότυπες αντιφάσεις της εξωτερικής πολιτικής των συμβαλλόμενων μερών προς τα εσωτερικά τους καθεστώτα, κατέστησαν το Σύμφωνο ανίσχυρο. Ως αποτέλεσμα η Ελλάδα δεν έλαβε καμία βοήθεια από αυτό κατά τον Ελληνοϊταλικό και τον Ελληνογερμανικό Πόλεμο του 1940-41 γιατί όχι μόνο δεν δέσμευσε τους άλλους συμμάχους αλλά ούτε υπήρχαν ευνοϊκές πολιτικές συνθήκες ικανές να εξασφαλίσουν την, υπέρ της Ελλάδας, βοήθεια. Το τραγικό ήταν ότι η χώρα που δεν ήθελε να έχει το Σύμφωνο ούτε έμμεση αιχμή εναντίον της Ιταλίας ώστε να αποφύγει κάθε εμπλοκή μαζί της, αυτή και δέχθηκε την ιταλική επίθεση.

Η εξόρμηση των φασιστικών λεγεώνων στην Αιθιοπία (Οκτώβριος 1935) κατέστησε σαφές στην ελληνική κυβέρνηση ότι η χώρα βρισκόταν στον «ζωτικό» χώρο της, υπό ανασύσταση, Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας. Ο Ιωάννης Μεταξάς αναζήτησε την αγγλική προστασία. Ελαβε όμως μόνο αόριστες υποσχέσεις για βοήθεια σε περίπτωση ιταλικής επίθεσης, αφού η Βρετανία δεν ήθελε να συμμαχήσει με μια μικρή χώρα, γεγονός που θα ισοδυναμούσε με εγκατάλειψη της μέχρι τότε «προσεκτικής» της πολιτικής απέναντι στην Ιταλία. Μόλις τον Μάιο του 1939 η Βρετανία και η Γαλλία, ανήσυχες από την ιταλογερμανική προσέγγιση, εγγυήθηκαν ανοικτά την προστασία της Ελλάδας από ενδεχόμενη επίθεση τρίτης χώρας. Ο Ελληνας κυβερνήτης όμως ήξερε ότι δεν μπορούσε να στηριχθεί σε αυτές τις διαβεβαιώσεις και ήδη είχε ξεκινήσει τη στρατιωτική προετοιμασία της χώρας. Τον Απρίλιο του 1939 τα σύννεφα του πολέμου πύκνωσαν απειλητικά πάνω από τα ελληνικά σύνορα. Η Ιταλία κατέλαβε στρατιωτικά την Αλβανία. Αμέσως έσπασαν ομείλικτοι διώγμοι κατά των Βορειοηπειρωτών και πυρετώδεις στρατιωτικές προετοιμασίες. Χαρακτηριστικά ήταν τα λόγια του Τσιάνο στο ημερολόγιο του με ημερομηνία 12 Απριλίου 1939: «Ολοι οι δρόμοι στην Αλβανία έχουν σχεδιασθεί με κατεύθυνση την Ελλάδα».

Οταν ο Μεταξάς ζήτησε να πληροφορηθεί από τον Ιταλό πρεσβευτή στην Αθήνα για τις προθέσεις της κυβέρνησής του, εξήγωντας παράλληλα ότι η Ελλάδα δεν είχε υπογράψει καμία συνθήκη με τη Βρετανία, ούτε μυστική ούτε φανερή, δέχθηκε παραπλανητικές καθησυχαστικές διαβεβαιώσεις. Ο Μουσολίνι μάλιστα πρότεινε την ανανέωση του, λήγοντας τότε, ελληνοϊταλικού συμφώνου του 1928 και υποσχέθηκε την απομάκρυνση - κατά 20 χιλιόμετρα - των ιταλικών στρατευμάτων από τα ελληνοαλβανικά σύνορα. Η ελληνική κυβέρνηση όμως ζήτησε τη σύνταξη νέου συμφώνου το οποίο θα την αποδέσμευε σε περίπτωση πολέμου Ιταλίας-Βρετανίας. Ετσι το σύμφωνο δεν ανανεώθηκε. Απλά στις 30 Σεπτεμβρίου 1939 εκδόθηκε κοινή ανακοίνωση με περιεχόμενο γενικό και αόριστο πε-

ρί φιλικών σχέσεων των δύο χωρών. Τον Οκτώβριο του ίδιου έτους η Ελλάδα υπέγραψε με τη Βρετανία εμπορική συμφωνία ενίσχυσης των οικονομικών συναλλαγών ανάμεσα στις δύο χώρες. Ήταν φανερό πλέον ότι η Ελλάδα απομακρύνοταν από την πολιτική μη ενόχλησης της Ιταλίας.

Στις 10 Ιουνίου 1940 η Ιταλία κήρυξε τον πόλεμο εναντίον της Γαλλίας και της Βρετανίας. Παράλληλα προειδοποίησε τις γειτονικές της χώρες πως θα πλήρωναν βαρύ τίμημα αν τυχόν προέβαιναν σε προκλητικές ενέργειες. Για την Ελλάδα, πρότυπο ουδέτερης χώρας, έπρεπε να επινοθούν αφορμές για να δικαιολογηθεί η σχεδιαζόμενη επίθεση εναντίον της. Από τις αρχές Ιουλίου η ιταλική κυβέρνηση άρχισε να διαμαρτύρεται και να κατηγορεί την Ελλάδα ότι παραβίαζε την ουδετερότητα επιτρέποντας την παραμονή και τον ανεφοδιασμό αγγλικών πλοίων και αεροπλάνων στο έδαφός της.

Στις 12 Ιουλίου τρία ιταλικά αεροπλάνα βομβάρδισαν το αντιτορπιλικό «Υδρα» και το βοηθητικό «Ωρίων» στον όρμο της Γραμβούσας στην Κρήτη. Στις 30 του ίδιου μήνα ένα ιταλικό βομβαρδιστικό εξαπέλυσε τέσσερις βόμβες εναντίον των αντιτορπιλικών «Βασιλεύς Γεώργιος» και «Βασίλισσα Ολγά» τα οποία βρίσκονταν στην Κόρινθο, στη συνέχεια επιτέθηκε εναντίον δύο υποβρυχίων στη Ναύπακτο. Στις 2 Αυγούστου στόχος των ιταλικών αεροπλάνων ήταν ένα μικρό πλοίο διώρυξης λαθρεμπορίου. Στις 11 του ίδιου μήνα το ιταλικό πρακτορείο ειδήσεων προέβαλε ως πρώτο θέμα την «αλύτρωτη» και «καταπιεσμένη» από τους Ελληνες αλβανική Τσαμουριά. Ταυτόχρονα κατηγόρησε την Ελλάδα ως υπεύθυνη για τον φόνο του Αλβανού «πατριώτη» Νταούτ Χότζα, ο οποίος ήταν επικηρυγμένος ληστής και είχε σκοτωθεί, ήδη από τον περασμένο Ιούνιο, από την αλβανική χωροφυλακή. Την ίδια περίοδο στην Αλβανία, με τις υποδείξεις της τοπικής φασιστικής κυβέρνησης, κυκλοφόρησαν χάρτες της χώρας με ενωματωμένη την Τσαμουριά, δηλαδή την περιοχή νοτίως των ελληνοαλβανικών συνόρων και μέχρι την Πρέβεζα. Παράλληλα κορυφώθηκαν οι διώξεις εναντίον των Βορειοηπειρωτών.

Στις 15 Αυγούστου το καταδρομικό «Ελληνίδη» δέχθηκε άνανδρη επίθεση από άγνωστο υποθύχιο στον λιμενοβραχίονα της Τήνου και βιαθίστηκε. Οι Ελληνες εμπειρογνόμονες εύκολα διαπίστωσαν την ιταλική ταυτότητα του υποθυχίου. Η κυβέρνηση όμως απέφυγε να ανακοινώσει οτιδήποτε για την εθνικότητά του και προσπάθησε ως την τελευταία στιγμή να αποφύγει κάθε ενέργεια που θα μπορούσε να ερμηνευθεί ως πρόκληση. Ήταν όμως φανερό ότι η φασιστική Ιταλία είχε δώσει τον λόγο στα όπλα. Κανένας διπλωμάτης και καμία συνθήκη δεν μπορούσαν πλέον να αποτρέψουν τον Μουσολίνι από την υλοποίηση των σχεδίων του. Γ' αυτό, παράλληλα με την ψύχραιμη απόκρουση των ιταλικών καταγγελιών εντάθηκαν οι προετοιμασίες της χώρας για την άμυνά της.

Ο Σεπτέμβριος πέρασε με επιθέσεις του αλβανικού Τύπου κατά της Ελλάδας, με συστηματικές παραβιάσεις του ελληνικού εναέριου χώρου από ιταλικά αεροπλάνα και με νέες συγκεντρώσεις στρατευμάτων στην Αλβανία. Ο αρχηγός του ΓΕΣ αντιστράτηγος Αλέξανδρος Παπά-

γος ζήτησε τότε επίμονα άμεση επιστράτευση. Ο Μεταξάς επικοινώνησε με την ελληνική πρεσβεία στο Βερολίνο και μέσω αυτής έλαβε διαβεβαιώσεις, οι οποίες προέρχονταν από το άμεσο περιβάλλον του Χίτλερ, ότι η Γερμανία δεν θα επέτρεπε ιταλική εισβολή στην Ελλάδα και συνιστούσε να μη ληφθεί κανένα μέτρο το οποίο θα ήταν δυνατόν να θεωρηθεί ως προκλητική ενέργεια. Επειτα από αυτό η εισήγηση του Παπάγου απορρίφηκε. Η ελληνική κατασκοπεία όμως αγρυπνούσε και έστελνε καθημερινές αναφορές που αποδείκνυαν ότι η φασιστική εισβολή ήταν θέμα χρόνου.

Στις 19 Σεπτεμβρίου σε συνάντηση στη Ρώμη μεταξύ του Μουσολίνι και του υπουργού Εξωτερικών της Γερμανίας I. φον Ρίμπεντροπ, η ναζιστική κυβέρνηση αναγνώρισε ότι η Ελλάδα και η Γιουγκοσλαβία ανήκαν αποκλειστικά στη σφαίρα των ιταλικών συμφερόντων.

Στα τέλη του ίδιου μήνα το σχέδιο επίθεσης στην Ελλάδα του στρατηγού Βισκόντι Πράσκα με την κωδική ονομασία «Emmergenza G.» εστάλη στη Ρώμη για έγκριση.

Στις 4 Οκτωβρίου ο Μουσολίνι και ο Χίτλερ συναντήθηκαν στην πόλη Μπρένερο στα ιταλογερμανικά σύνορα για να συζητήσουν αναλυτικά την ελληνική υπόθεση. Ξαφνικά, έπειτα από τρεις ημέρες, ο Ιταλός δικτάτορας πληροφορήθηκε την κατάληψη της Ρουμανίας από τα γερμανικά στρατεύματα (με πρόσχημα την προστασία των πετρελαιοπηγών της από τους Βρετανούς). Ο Ντούτσες έγινε έχαλλος και αποφάσισε να φέρει και ο ίδιος τον σύμμαχό του προ τετελεσμένων γεγονότων με την κατάληψη της Ελλάδας. Την ίδια στιγμή η ελληνική πρεσβεία στη Ρώμη πληροφόρησε την κυβέρνηση της Αθήνας ότι η ιταλική κοινή γνώμη ήταν σίγουρη για την επίθεση στην Ελλάδα και το μόνο που δεν γνώριζε ήταν πότε αυτή θα λάμβανε χώρα.

Στις 15 Οκτωβρίου συγκλήθηκε το Πολεμικό Συμβούλιο στο Παλάτσο Βενέτσια, όπου καθορίστηκε η ημερομηνία και οι λεπτομέρειες της επίθεσης. Η άρνηση του βασιλιά της Βουλγαρίας Βόρι να συμμετάσχει στο ιταλικό εγχείρημα δεν πήγε στον Μουσολίνι. Την ίδια στιγμή η ιταλική πρεσβεία στην Αθήνα ξεπέρασε κάθε ό-

Η υπογραφή της διμερούς "Συνθήκης φιλίας, συνδιαλλαγής και δικαστικού διακανονισμού" από τον Ελευθέριο Βενιζέλο. Δεξιά ο Ιταλός δικτάτορας Μπενίτο Μουσολίνι. Η συνθήκη προέβλεπε αμοιβαία πολιτική και διπλωματική υποστήριξη σε περίπτωση που η ασφάλεια ενός από τα συμβαλλόμενα μέρη απειλείτο από εξωτερική εισβολή.

Ο Ιωάννης Μεταξάς εξάντλησε όλες τις δυνατότητες για την εξεύρεση μιας ειρηνικής λύσης με την Ιταλία. Παράλληλα όμως προετοίμαζε στρατιωτικά τη χώρα για τον πόλεμο που, όσο περνούσε ο χρόνος, φαινόταν ολοένα και περισσότερο αναπόφευκτος.

«Η Ιταλική Κυβέρνησης ήταν γκάσθη ἐπανελμένες νὰ διαπιστωθῇ, κατὸ τὴν ἔξιετον τῆς παρόστης συνδρέσεως, η Ἐλληνικὴ Κυβέρνησης ἔλαβε καὶ ἐτήσης στάσην ἡ δύοις ἀντίκειται δῦο μόνοι πόροι τὰς ὁμάλας σχέσεις εἰρήνης καὶ καλῆς γειτονίας μεταξὺ δύο χωρῶν, ἀλλὰ καὶ πόροι τὰς καθοισμένεις καθηγοντας τὰ ἀπορέοντα διὰ τὴν Ἐλληνικὴν Κυβέρνησην ἐκ τῆς ἱδίστης αὐτῆς δύο οὐδετέρων χώρων. Κατὸ ἐπανάληψης εὐθέη η Ἰταλικὴ Κυβέρνησης εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ ἀνακαλέσῃ τὴν Ἐλληνικὴν Κυβέρνησην εἰς τὴν ἔκπλισην τῶν καθηκόντων τῆς καὶ νὰ διαμαρτυρηθῇ ἐναντίον τῆς συστηματικῆς παραβιάσεως τῶν παραβάτων ἡ δύοια εἶναι ἔξαιρετῶν σοβαρῶν δεδουμένων διὰ τὴν Ἐλληνικὴν Κυβέρνησην εἰς ἔδειχθη δύος δὲ ὄργανος τοῦ στόλου χρησιμοποιήση κατὰ τὴν ἔξιετον τῶν πολεμικῶν φανησκούντων τὴν ἔπιχειρήσην τῶν χρονῶν τῆς ἤδατα, τὸ παραπλά της καὶ τοῖς λιμένας τῆς, προνήσης τὸν ἀνεφόδιασμὸν τῶν ἐναργεῖων βρετανικῶν δυνάμεων, ἐπέτρεψε τὴν δρόμουνσιν εἰς τὸ ἑλληνικὸν ὀχυρεύαντος μάς ὑπηρεσίας στρατιωτικῶν πληροφοριῶν ἐναντίον τῆς Ἰταλίας. Η Ἐλληνικὴ Κυβέρνησης εἶναι πλήρως ἐγγόνιτον τούτων, τὰ δύοια ὑπῆρχαν ἀρτικείμενον, ἀπὸ μέρους τῆς Ἰταλίας, διπλωματικὸν διαδημάτων, εἰς τὰ δύοις η Ἐλληνικὴ Κυβέρνησης—τῆς ἐν τούτῳ θὰ ὕσπειλην νὰ εἰχεν ἀντιληφθεῖν τῶν σοβαρῶν συγενειῶν τῆς στάσεως τῆς δὲν ἀπήργασε διὰ τὴν λήψην οὐδενὸς μέτρου πρὸς προστασίαν τῆς οὐδετερότητός της, ἀλλὰ, τοννατίον, διὰ τὴν ἐντάσεως τῆς δρόμεος τῆς πόρος ἐνίσχυσιν τῶν ἐνόπλων βρετανικῶν δυνάμεων καὶ τῆς συνεργασίας αὐτῆς μετὸν τῶν ἔθνων τῆς Ἰταλίας.

Η Ἰταλικὴ Κυβέρνησης κατέχει ἀποδεῖξες διὰ η συνεργασία αὐτῆς εἰς προβλέψη καὶ κανονισμὸν υπὸ τῆς Ἐλληνικῆς Κυβέρνησεως ἀδύντη καὶ διὰ συνεννοήσεων στρατιωτικῆς, ναυτικῆς καὶ ἀεροπορικῆς φύσεως. Η Ἰταλικὴ Κυβέρνησης δὲν ἀναφέρεται μόνον εἰς τὴν βρετανικὴν ἐγγύωντα, τὴν δύοιαν τῆς Ἐλλάς εἰς τὴν δέκθη δύο τημάρια διεγέλασι κατενθυμήσεις ἐναντίον τῆς σοφαλεῖας τῆς Ἰταλίας, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς ωρᾶς καὶ καθοδομένας ὑποχρεώσεις, τὰς ἀναλήθευτος ὅποι τῆς Ἐλληνικῆς Κυβέρνησης, δύοις θέση εἰς τὴν διάσπονταν τῶν Δυνάμεων τῶν ἐνρυκόμενον εἰς πόλεμον πρὸς τὴν Ἰταλίαν σπουδαία στρατηγικὰ θέσεις ἐντὸς τοῦ ἑλληνικοῦ ἐδάφους, συμπειραλμανομένον ἀεροπορικῶν βασεῶν ἐν Θεσσαλίᾳ καὶ Μακεδονίᾳ, προοριζομένων δὲν ἐπίθεσιν ἐναντίον τοῦ ἀλβανικοῦ ἔδραρον.

Η Ἰταλικὴ Κυβέρνησης δέοντα σχετικῶς νὰ ὑπενθυμίσῃ εἰς τὴν Ἐλληνικὴν Κυβέρνησην τὰς προκλητικὰς τὰς διεξαχθεῖσας διατάξι τὸν ἀλβανικοῦ ἔθνους διὰ τῆς τρομοκρατικῆς πολιτικῆς, τὴν δύοιαν νιοθέτη-

σεν ἔναται τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Τσαμονριᾶς καὶ διὰ τῶν ἐμόνων προσπάτεων πρὸς δημονοργίαν ἀνωμαλῶν ἐκεῖνην τῶν συνόρων τῆς. Καὶ δὲ αὐτὸς τοῦτο τὸ γεγονός εἰρεθῇ η Ἰταλικὴ Κυβέρνησης, πλήρη ματῶν, εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ ὑπενθυμίσῃ εἰς τὴν Ἐλληνικὴν Κυβέρνησην τὰς ἀναποφεύκτους συνεπειὰς δὲς παρομίων πλοτική θὰ είλην οσσον ἀφορᾶ τὴν Ἰταλίαν.

Η Ἰταλία δὲν διώνται νὰ ἀνεχῇ ἀρετῆς πάντα ταῦτα. Η οὐδετερότητη τῆς Ἐλλάδος ἀπέβη δόλεν καὶ περισσότερον ἀπλῶς καὶ καθαρὸς φανομενοῦ. Η ειθώνη διὰ τὴν κατάστασιν ταῦτη ἐπιτίπτει πολιτίστως ἐπὶ τῆς Ἀγγλίας καὶ ἐπὶ τῆς προσβοτῆς τῆς δότου περιπλέκη πάντοτε ἀλλὰ χώρων εἰς τὸν πόλεμον. Η Ἰταλικὴ Κυβέρνησης θεωρεῖ ἔκδηλον διὰ τὴν πλοτική τῆς Ἐλληνικῆς Κυβέρνησης εἴτε τείνει νὰ μεταβάλῃ τὸ ἑλληνικὸν ἔδαφος, ή τονδύσται νὰ ἐπιστρέψῃ διὰ τὸ ἑλληνικὸν ἔδαφος μεταβληθῆ εἰς βάσιν πλοεμάτων δόρατος ἐναντίον τῆς Ἰταλίας. Τοῦτο δὲν θὰ ἥνταν νὰ δημιηγήσῃ διὰ μιαν ἐνόπλων οργήσιν μεταξὺ τῆς Ἰταλίας καὶ τῆς Ἐλλάδος, ὃγειν τὴν δύοιαν η Ἰταλικὴ Κυβέρνησης ἔχει πάσοια πρόθεσην νὰ ἀποφεύγῃ.

Οθεν, η Ἰταλικὴ Κυβέρνησης κατέληξεν εἰς τὴν ἀπόφασιν νὰ ζητήσῃ ἀπὸ τὴν Ἐλληνικὴν Κυβέρνησης—ῶς ἐγγύηναν διὰ τὴν οὐδετερότητα τῆς Ἐλλάδος καὶ ως ἐγγυότην διὰ τὴν ἀπάρειαν τῆς Ἰταλίας—διὸ δικαιόματα να καταλάβῃ διὰ τῶν ἐνόπλων αὐτῆς δυνάμεων, διὰ τὴν διάκρισαν τῆς σημερινῆς πρὸς τὴν Ἀγγλίαν οργήσεων, ὡμοίωσαν στρατηγικὰ σημεῖα τοῦ ἑλληνικοῦ ἔδαφου. Η Ἰταλικὴ Κυβέρνησης ζητεῖ ἀπὸ τὴν Ἐλληνικὴν Κυβέρνησης δύοις μη ἐναντισθῇ εἰς τὴν κατάληψη ταῦτην καὶ δύοις μῆτ παρεμπολούσαν τὴν ἐλεύθεραν διέλευσιν τῶν στρατεύματων τῶν προσριζομένων νὰ τὴν πραγματοποιήσουσι. Τὰ στρατεύματα ταῦτα δὲν παρουσιάζονται ως ἔχοντο τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ η Ἰταλικὴ Κυβέρνησης δὲν προτίθεται ποτῶς, διὰ τῆς προσωπικῆς κατοχῆς στρατηγικῶν τινῶν σημείων ἐπιταλλούμένης υπὸ τῆς ἀνάγκης τῶν πειρατάρων καὶ ἔχοντος καθαρῶν ἀμνητικῶν χαρακτήρα, νὰ θέξῃ διωσδίτην πέτρη κυριαρχίαν καὶ τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Ἐλλάδος.

Η Ἰταλικὴ Κυβέρνησης ζητεῖ ἀπὸ τὴν Ἐλληνικὴν Κυβέρνησης δύοις δύοντας οὐδενοῖς εἰς τὰς στρατιωτικὰς ἀρχὰς τὰς ἀναγκαῖας διατάσσεις τὰς ἡ κατοχὴ αὐτῆς δυνηθῇ νὰ πραγματοποιηθῆται κατὰ εἰληφτικὸν τρόπον. Εάν τὰ τὰ τὰ ταῦτα στρατεύματα θέβονται συναντήσῃς ἀντίστασιν, η ἀντίστασις αὐτῆς θὰ καμφθῇ διὰ τῶν διώλων καὶ η Ἐλληνικὴ Κυβέρνησης θὰ ἔφερε τὰς εὐθύνας, αἱ δύοια θέβονται προκόψυτη τούτων.

Αθῆναι, τὴν 28 Οκτωβρίου 1940/XIX

Το τελεσίγραφο το οποίο επέδωσε στον Ε. Γκράτσι στον Ιωάννη Μεταξά την 28η Οκτωβρίου 1940. Σύμφωνα με τον Ελληνα πρωθυπουργό ισοδυναμούσε με κήρυξη πολέμου, αφού ούτε καν ανέφερε ονομαστικά τα στρατηγικά σημεία της χώρας τα οποία είχε την αξίωση να καταλάθει στρατιωτικά η Ιταλία.

Οι υπουργοί Εξωτερικών των κρατών-μελών του Βαλκανικού Συμφώνου κατά τη συνδιάσκεψη της Αθήνας τον Νοέμβριο του 1938. Το "ακρωτηριασμένο" Σύμφωνο δεν κατάφερε να οδηγήσει σε ισχυρή συμμαχική οντότητα με ενιαία έκφραση και δράση.

ριο θεατρικότητας, διαθεβαιώνοντας συνεχώς τα στελέχη της ελληνικής κυβέρνησης για τις αγαθές ιταλικές προθέσεις. Στις 22 Οκτωβρίου ο κόμης Τσιάνο συνέταξε το περίφημο τελεσίγραφο που προορίζοταν να επιδοθεί στην ελληνική κυβέρνηση τη νύκτα της 27ης προς 28η Οκτωβρίου. Την επόμενη ημέρα ο Ελληνας πρεσβευτής στη Ρώμη τηλεγράφησε στην Αθήνα τονίζοντας ότι η εναντίον της Ελλάδας ενέργεια είχε προσδιοριστεί μεταξύ 25 και 28 Οκτωβρίου. Και ενώ ο δύο χώρες προχωρούσαν στις τελευταίες προετοιμασίες για τον πόλεμο, ο Ιταλός πρεσβευτής Εμμανουέλε Γκράτσι έπαιξε το τελευταίο μέρος του θλιβερού του ρόλου (όπως ο ίδιος τον χαρακτήρισε στα απομνημονεύματά του). Το Εθνικό Θέατρο Αθηνών θα ανέβαζε το μελόδραμα του Τζιάκομο Πουστίνι «Μαντάμ Μπατερφλάου». Ο Γκράτσι πρότεινε να κληθεί ο γιος του διάσημου συνθέτη να παρακολουθήσει την πρώτη επίσημη παράσταση. Προς τιμήν του η ιταλική πρεσβεία θα έδινε μια μεγάλη δεξίωση όπου θα καλούσε την «αφρόκρεμα» της αθηναϊκής κοινωνίας, όλα τα μέλη της κυβέρνησης και τον ίδιο τον πρωθυπουργό. Ο Μεταξάς, σε μια προσπάθεια να εξαντλήσει όλες τις πιθανότητες για την εξεύρεση μιας ειρηνικής λύσης, δέχθηκε την έλευση του Πουστίνι. Ενημέρωσε όμως ότι ο ίδιος και η κυβέρνησή του δεν θα παρευρίσκονταν και παράλληλα εξήγησε ότι η αποκατάσταση των σχέσεων μεταξύ των δύο χωρών θα μπορούσε να επελέθει μόνο αν η Ιταλία το επιθυμούσε ειλικρινά. Με αυτήν του την ενέργεια ήθελε να δείξει την έντονη δυσαρέσκεια του για την ύπουλη πολιτική της γείτονος.

Η δεξίωση δόθηκε τη νύκτα της 26ης Οκτωβρίου μέσα σε μεγάλη επισημότητα και σε γενικά θετικό κλίμα. Την ίδια στιγμή, στο γραφείο του Ιταλού πρεσβευτή δύο υπάλληλοι αποκρυπτογραφούσαν το τελεσίγραφο που έφτανε, σε τέσσερα μέρη, σε τακτά χρονικά διαστήματα. Οι συμπληρωματικές οδηγίες τόνιζαν πως έπρεπε να επιδοθεί χωρίς προειδοποίηση στον Ελληνα πρωθυπουργό στις 3 π.μ. την 28η Οκτωβρίου. Η

Μερική άποψη της κατοικίας του Ιωάννη Μεταξά στην Κηφισιά, όπου διαδραματίσθηκε η τελευταία "διπλωματική" προσπάθεια των Ιταλών να νουθετήσουν την "προκλητική" Ελλάδα.
(φωτ. Χ. Δημόπουλος).

Ιταλία δρούσε ανανδρα μέχρι την τελευταία στιγμή.

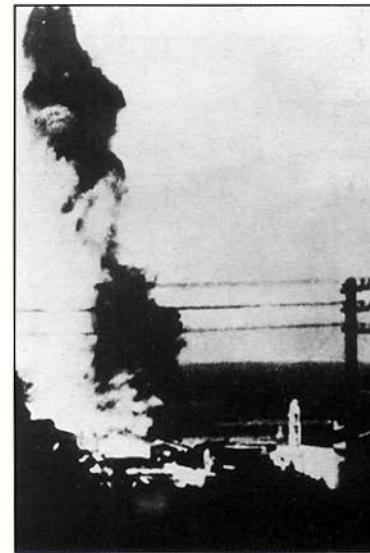
Στις 2:50 π.μ. της 28ης Οκτωβρίου ένα αυτοκίνητο του διπλωματικού σώματος σταμάτησε μπροστά από την πρωθυπουργική κατοικία στην Κηφισιά. Ο διερμηνέας ανέφερε στον φρουρό ότι ο πρεσβευτής της Ιταλίας ήθελε να επιδώσει στον πρόεδρο της κυβέρνησης μια επείγουσα ανακοίνωση. Εκείνος άρχισε να κτυπά επίμονα ένα ηλεκτρικό κουδούνι. Ήταν ο ίδιος ο πόλεμος που κτυπούσε την πόρτα της Ελλάδας! Επειτα από λίγα λεπτά ο Μεταξάς εμφανίσθηκε στην είσοδο της υπηρεσίας, αναγνώρισε τον Γκράτσι και διέταξε τον φρουρό να του επιτρέψει την είσοδο. Μετά την ανάγνωση του τελεσιγράφου ο Ελληνας πρωθυπουργός δήλωσε ότι αυτό ισοδυναμούσε με κήρυξη πολέμου. Τόνισε ότι μέχρι και η ώρα κατά την οποία παραδόθηκε το έγγραφο δεν άφηνε περιθώριο στη χώρα να επιλέξει μεταξύ πολέμου και ειρήνης, καθώς ήταν αδύνατο μέσα σε τρεις ώρες (η ώρα της ιταλικής επίθεσης, σε περίπτωση αρνητικής ελληνικής απάντησης, είχε ορισθεί στις 06.00 π.μ.) να ενημερώσει τον βασιλιά, να συγκαλέσει υπουργικό συμβούλιο και να ανακοίνωσει τις αποφάσεις του στα προκεχωρημένα τμήματα των συνόρων. Φυσικά ο Μεταξάς δεν περίμενε την κρίσιμη εκείνη στιγμή για να λάβει την απόφασή του, καθώς ήταν από καιρό σίγουρος ότι ο ιταλικός φασισμός θα απαιτούσε με τα όπλα από τη χώρα του αυτό που δεν είχε καταφέρει να επιτύχει με τη διπλωματία.

Αμέσως μετά την αναχώρηση του Γκράτσι ο Μεταξάς ενημέρωσε τον βασιλιά Γεώργιο Β', τους αρχηγούς ΓΕΣ και ΓΕΝ, αντιστράτηγο Παπάγο και αντιναύαρχο Σακελλαρίου και δέχθηκε τον Βρετανό πρεσβευτή Μάικλ Πάλαιφετ. Στη συνέχεια έσπευσε στο Υπουργείο Εξωτερικών όπου είχε ορισθεί η σύγκληση του Υπουργικού και Πολεμικού Συμβουλίου. Επειτα από έναν σύντομο λόγο ο πρωθυπουργός κάλεσε όποιον διαφωνούσε - ως προς την απόφαση την οποία έλαβε να αντισταθεί η χώρα στην ιταλική εισβολή - να διατυπώσει τη γνώμη του και αν επιθυμούσε να παραιτηθεί. Καμία αντίρρηση δεν διατυπώθηκε και ο Μεταξάς άρχισε να υπογράφει τα διατάγματα επιστράτευσης, κήρυξης της επικράτειας σε κατάσταση πολιορκίας κλπ. Προτού αρχίσει τη διαδικασία αναφώνησε "Ο Θεός σώζει την Ελλάδα". Η χώρα εισερχόταν στη μεγάλη δοκιμασία του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, έτοιμη

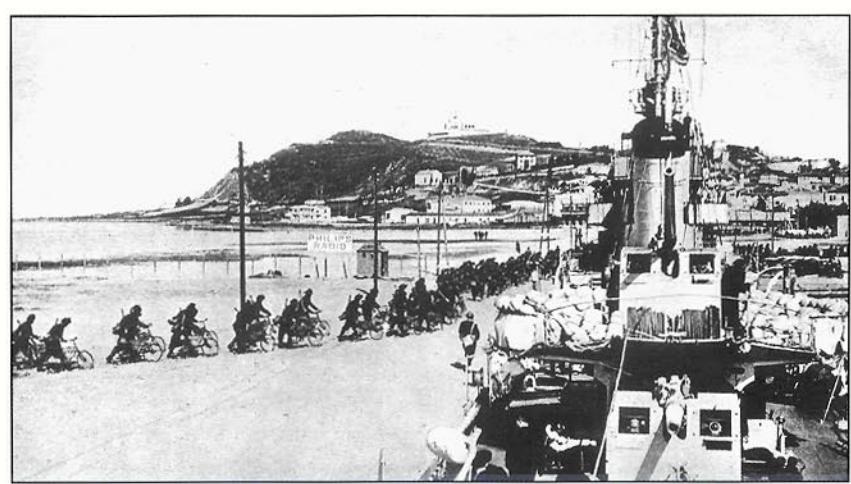
να συντρίψει τον θρύλο του αίττητου του Αξόνα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- (1) ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΘΝΟΥΣ, τόμος ΙΕ', Εκδοτική Α.Ε., Αθήνα, 1979.
- (2) Σπύρου Μπρέκη: ΟΙ ΕΛΛΗΝΟΪΤΑΛΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΜΕΧΡΙ ΤΟΝ Β' ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΠΟΛΕΜΟ, Εκδόσεις Απογευματινή Α.Ε.
- (3) Σ.Θ. Λάσκαρι: ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ 1821-1914, Εκδοτικός οίκος Δημ. Ν. Τζάκα - Στεφ. Δελαγραμάτικα, Αθήναι, 1947.
- (4) Σ.Θ. Λάσκαρι: ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΣΥΓΧΡΟΝΟΥ ΕΥΡΩΠΗΣ (1914-1939), Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών - Ιδρυμα Μελετών Χερσονήσου του Αίμου, Θεσσαλονίκη, 1954.
- (5) Θεοφ. Παπακωνσταντίνου: Η ΜΑΧΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ 1940-1941, Οργανισμός εκδόσεων "Καβάνας-Hellas", Αθήναι, 1971.
- (6) Νικολάου Ε. Κόλλια: ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΣΤΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΜΕ ΤΑ ΆΛΛΑ ΒΑΛΚΑΝΙΚΑ ΚΡΑΤΗ 1900-1912, Αθήναι, 1985.
- (7) Νικολάου Ε. Κόλλια: ΔΙΑΒΑΛΚΑΝΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ 1912-1914, Αθήναι, 1985.
- (8) Νικολάου Ε. Κόλλια: ΔΙΑΒΑΛΚΑΝΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ 1914-1940, Αθήναι, 1987.
- (9) ΑΙΤΙΑ ΚΑΙ ΑΦΟΡΜΑΙ ΕΛΛΗΝΟΪΤΑΛΙΚΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ 1940-1941, ΔΙΣ, 1959.
- (10) Σπ. Μαρκεζίνη: Ο ΑΓΝΩΣΤΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ ΜΕΤΑΞΑΣ, Περιοδικόν "Εικόνες", τεύχος 305, 25 Αυγούστου 1962.
- (11) R. Albrecht Carrie: A DIPLOMATIC HISTORY OF EUROPE SINCE THE CONGRESS OF VIENNA, London, 1965.
- (12) G. Carboni: MEMORIE SEGRETE 1935-1948, Roma, 1955.
- (13) M. Roatta: OTTO MILIONI DI BAIONETTE, Milano, 1946.
- (14) Fr. Pricolo: IGNAVIA CONTRO EROISMO, Roma, 1946.
- (15) G. Perich: MUSSOLINI NEI BALCANI, Roma, 1966.
- (16) Ζαφείρη Ρωσσίδη: Η ΔΟΛΟΦΟΝΙΑ ΤΟΥ ΣΤΡΑΤΗΓΟΥ ΤΕΛΛΙΝΙ ΚΑΙ ΤΟ ΕΠΕΙΣΟΔΙΟ ΤΗΣ ΚΕΡΚΥΡΑΣ, Περιοδικό "Στρατιωτική Ιστορία", τεύχος 10, Μάιος 1997.
- (17) Νικολάου Καρρά: Ο ΙΩΑΝΝΗΣ ΜΕΤΑΞΑΣ, ΙΣΤΟΡΙΚΗ-ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ, Εκδόσεις Πελασγός, Αθήναι, 1994.
- (18) Σπύρου Γερ. Καλούδη: Η ΘΕΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΚΑΙ ΟΙ ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΤΗΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΣΤΟΝ ΠΟΛΕΜΟ 1940-1941, "Νέα Σύνορα", Εκδοτικός Οργανισμός Λιθάνη, Αθήναι, 1997.
- (19) Αγγελού Τερζάκη: ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΟΠΟΙΙΑ. 1940-1941, Αθήναι, 1964.

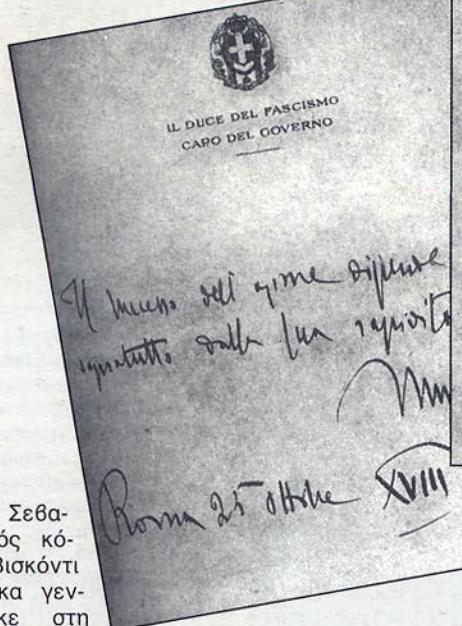
Στιγμιότυπο από τον τορπιλισμό της "Ελλής" στο λιμάνι της Τήνου. Η ελληνική κυβέρνηση απέφυγε να ανακοινώσει οπιδήποτε για την εθνικότητα του "άγνωστου" επιδρομέα και προσπάθησε ως την τελευταία στιγμή να αποφύγει κάθε ενέργεια που θα μπορούσε να ερμηνευθεί από την Ιταλία ως πρόκληση.

ΜΕΓΑΛΕΣ ΜΑΧΕΣ

Ο στρατηγός Βισκόντι Πράσκα.

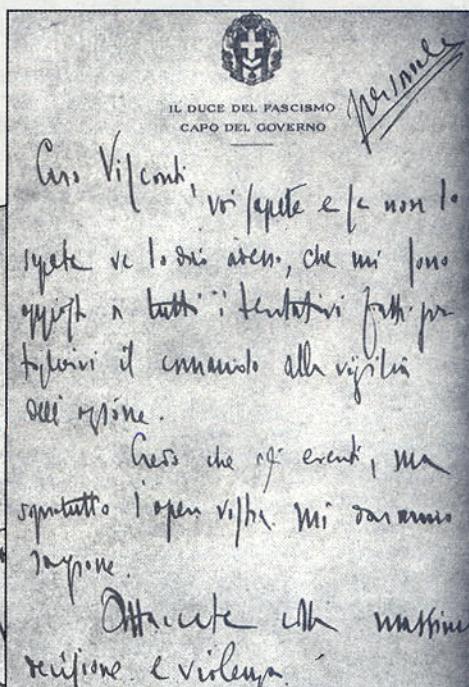
Ο Σεβαστιανός κόμης Βισκόντι Πράσκα γεννήθηκε στη Ρώμη το 1883. Το 1902 εισήχθη στη Στρατιωτική Σχολή της Μόντενα από όπου αποφοίτησε δύο χρόνια αργότερα με τον βαθμό του ανθυπολοχαγού. Μέχρι την έκρηξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου είχε πλούσια πολεμική δράση. Συγκεκριμένα, έλαβε μέρος στον Ιταλοτουρκικό Πόλεμο στη Λιβύη (1911-12), στον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο, στην Αιθιοπία (1934) και στον

Ισπανικό Εμφύλιο Πόλεμο (1936-39). Το 1935 έγραψε ένα βιβλίο για τη θεωρία του κεραυνοβόλου πολέμου, τον οποίο προσπάθησε ανεπιτυχώς να εφαρμόσει εναντίον των Ελλήνων. Ως χαρακτήρας ήταν υπέρμετρα εγωιστής, σε σημείο που ειρωνευόταν ακόμα και συμμαθητές του στη Στρατιωτική Ακαδημία οι οποίοι υστερούσαν έναντί του ως προς τη σωματική διάπλαση, όπως ο

στρατηγός Σοντού. Διέθετε αναμφισθήτες στρατιωτικές ικανότητες και ήταν εξαίρετος επιτελής. Ήταν όμως υπερβολικά φιλόδοξος και αισιοδοξός.

Στις αρχές του 1940 διοκήθησε το III Σώμα Στρατού στα ιταλογαλλικά σύνορα. Από τις 5 Ιουνίου 1940 ανέλαβε τη διοίκηση των Δυνάμεων Αλβανίας και υπό την ιδιότητα αυτή κατάρτησε το φιλόδοξο Σχέδιο Επίθεσης κατά

Στρατηγός ΣΕΒΑΣΤΙΑΝΟΣ ΒΙΣΚΟΝΤΙ ΠΡΑΣΚΑ (1883-1961)

Επιστολή του Μουσολίνι προς τον Βισκόντι Πράσκα με ημερομηνία 25/10/1940.

της Ελλάδας. Πίστευε ότι ο Ιταλικός Στρατός υπό την ηγεσία του θα πετύχαινε μια εύκολη νίκη και ότι ο ίδιος ως αμοιβή θα αποκτούσε τον βαθμό του στρατάρχη. Με την αμέριστη συμπαράσταση του Μουσολίνι εκμπόδινε τις τυχόν αντιρρήσεις πιο συνετών συναδέλφων του και ηγήθηκε της επίθεσης κατά της Ελλάδας με τα γνωστά αποτελέσματα. Λίγες ημέρες μετά την ιταλική εισβολή και την απόκρουσή της, αντικαταστάθηκε από τον σωματικά υποδεότερο στρατηγό Ουμπάλντο Σοντού (9-11-1940), τον οποίο χλεύαζε κάποτε, και αντί για τον βαθμό του στρατάρχη περιορίσθηκε στη διοίκηση της 2ης Ιταλικής Στρατιάς. Παύθηκε από την ενεργό υπηρεσία και ετέθη σε άδεια επ' αόριστον στις 10-12-1940. Τον Οκτώβριο του 1943 συνελήφθη από τους Γερμανούς και εγκλείσθηκε σε στρατόπεδο συγκέντρωσης. Μετά το τέλος του πολέμου έγραψε ένα βιβλίο-αφήγηση με τίτλο "Εγώ εισέβαλα στην Ελλάδα", όπου προσπάθησε να συμκρύνει ή και να αποσωπίσει τις παραλείψεις και τα σφάλματά του, χωρίς όμως τελικά να το επιτύχει απόλυτα. Απεβίωσε στη Ρώμη στις 25-2-1961.

Ο στρατάρχης Αλέξανδρος Παπάγος.

Ο Αλέξανδρος Παπάγος έφθασε στα ύψιστα αξιώματα: στρατάρχης και πρωθυπουργός της Ελλάδας. Γεννήθηκε το 1883, γιος του υποστράτηγου Λεωνίδα Παπάγου. Η οικογένειά του καταγόταν από τις Κυδωνίες της Μικράς Ασίας.

Οταν αποφάσισε να ακολουθήσει το στρατιωτικό επάγγελμα ήταν πολύ μεγάλος για να εισαχθεί στη Σχολή Ευελπίδων. Για τον λόγο αυτόν φοίτησε στη Στρατιωτική Σχολή των Βρετανών από το 1902 έως το 1904 και στη Σχολή Εφαρμογής Ιππικού στην πόλη Υπέρ του Βελγίου από το 1904 έως το 1906. Τον ίδιο χρόνο επέστρεψε στην Ελλάδα και κατέτάγη στον στρατό με τον βαθμό του ανθυπολάρχου.

Στο διάστημα από το 1910 έως τον Ελληνοϊταλικό Πόλεμο, η ζωή του Παπάγου ακολούθησε την ταραγμένη από τον διχασμό πορεία του τόπου: υπηρεσία σε επιτελι-

Στρατάρχης ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΠΑΠΑΓΟΣ (1883-1955)

νόμους δεν ήταν δυνατή η παραμονή αξιωματικού σε ανώτατους βαθμούς πέραν της δεκαετίας. Οταν κηρύχθηκε ο πόλεμος στις 28 Οκτωβρίου 1940, ο Παπάγος ονομάστηκε αρχιστράτηγος και ανέλαβε τη διεύθυνση του αγώνα κατά των Ιταλών.

Οταν η απειλή της επέμβασης της ναζιστικής Γερμανίας υπέρ του εταίρου τους έγινε ορατή και σχεδιάσθηκε η άμυνα του ελληνικού χώρου με τη δοήθεια του Βρετανικού Εκστρατευτικού Σώματος, ο Παπάγος συνέστησε στους Βρετανούς ότι σε περίπτωση που η Γιουγκοσλαβία συμμαχούσε μαζί τους κατά το Αξόνα, να διεξαχθεί η άμυνα στη γραμμή των συνόρων, ενώ στην αντίθετη περίπτωση να μεταφερθεί στη γραμμή Αλιάκμονα. Οι Βρετανοί προτίμησαν εξαρχής τη δεύτερη λύση.

Ο αρχιστράτηγος υπέβαλε την παραίτησή του στις 23 Απριλίου 1941, αφού ο στρατηγός Τσολάκογλου με δική του πρωτοβουλία συνθηκολόγησε με τους Γερμανούς. Τον Ιούλιο του 1943 συνελήφθη από τις αρχές κατοχής και μαζί με άλλους στρατιωτικούς εκτοπίστηκε σε διάφορα μέρη στη Γερμανία. Ελευθερώθηκε στο τέλος του πολέμου από αμερικανικά τμήματα και επέστρεψε στην Ελλάδα τον Μάιο του 1945. Το 1947 έγινε ο πρώτος Ελληνας αξιωματικός που προιήχθη στον βαθμό του στρατηγού τον 20ό αιώνα και από τον Ιούλιο του 1947 μέχρι τον Ιανουάριο του 1949

διετέλεσε Μέγας Αυλάρχης του βασιλιά Παύλου.

Τον Ιανουάριο του 1949 η κυβέρνηση Σοφούλη ανακάλεσε στην ενέργεια τον Παπάγο και του ανέθεσε τη γενική αρχιστρατηγία, με πλήρη εξουσία επί των τριών κλάδων των Ενόπλων Δυνάμεων και της Χωροφυλακής για τη διεξαγωγή των επιχειρήσεων του Εμφυλίου Πολέμου, τις οποίες έφερε σε αίσιο πέρας με τη συντριβή του Δημοκρατικού Στρατού στις επιχειρήσεις Γράμμου - Βίτσι τον Αύγουστο του 1949.

Τον Οκτώβριο του 1949 ο Αλέξανδρος Παπάγος με απόφαση της Βουλής ονομάστηκε στρατάρχης. Μέχρι τον Μάιο του 1951, οπότε επανήλθε στον ιδιωτικό βίο και ασχολήθηκε στη συνέχεια με την πολιτική, παρέμεινε στο στράτευμα ως αρχηγός όλων των Ενόπλων Δυνάμεων. Με την ιδιότητα αυτή εισηγήθηκε και πέτυχε νέα οργάνωση των Ενόπλων Δυνάμεων, τη δημιουργία του ΓΕΕΘΑ, του οποίου υπήρξε και ο πρώτος αρχηγός, του Υπουργείου Εθνικής Αμυνας και της Σχολής Εθνικής Αμυνας.

Ο Αλέξανδρος Παπάγος συνέγραψε τα εξής βιβλία: «Ο Πόλεμος της Ελλάδος», «Ο Ελληνικός Στρατός και η Προς Πόλεμον Προπαρασκευή του» και «Δύο Χρόνια στα Στρατόπεδα Συγκεντρώσεως της Γερμανίας». Πέθανε στην Αθήνα το 1955.

Δημήτρης Γεδεών

ISBN 960-86822-5-8

9 789608 682252 >

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΠΕΡΙΣΚΟΠΙΟ